

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

**KASIMALI BAYALİNOV'UN KURMAN CILGA ADLI UZUN
HİKÂYESİ ÖRNEĞİNDE KIRGIZ MİLLİ KİMLİĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
İsmail YAKICI

Niğde
Ağustos,2022

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

**KASIMALI BAYALİNOV’UN KURMAN CILGA ADLI UZUN
HİKÂYESİ ÖRNEĞİNDE KIRGIZ MİLLİ KİMLİĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
İsmail Yakıcı

Danışman : Dr. Öğrt. Üyesi Meder Saliev
Üye : Prof. Dr. Zhyldyz İSMAİLOVA
Üye : Dr. Öğrt. Üyesi Adem YELOĞLU

Niğde

Ağustos, 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Kasımalı Bayalınov’un Kurman Cılga Adlı Uzun Hikayesi Örneğinde Kırgız Milli Kimliği*” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullandıklarını, her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17/08/2022

İsmail YAKICI

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Kasımalı Bayalınov'un 1950' li yıllarda yazdığı *“Kurman Cılga”* adlı eseri Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Konu eser üzerindeki Kırgız milli kimliği olarak sınırlandırılmıştır. Eser her ne kadar Sovyet rejiminin hüküm sürdüğü yıllarda kaleme alınmış olsa da genel olarak sosyalist rejim öncesinde yaşanmış bir konuyu ele almaktadır. Bu sebeple eser içerisinde Kırgız kimliği hakkında hem Sovyet öncesi hem de Sovyet sonrası unsurlar belirlenmiştir.

Bu çalışmada Sovyetler Birliği döneminde ve öncesinde siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik unsurların Kırgız toplumunu nasıl etkilediğini ve Kırgız kimliğine nasıl bir katkısı olduğunu *“Kurman Cılga”* hikâyesi üzerinden tespit etmek amaçlanmıştır.

Bu çalışmamız giriş bölümü ve sonuç bölümü dâhil olmak üzere toplamda beş bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Kırgız Türkleri, Kırgız Türkçesi, Kırgız Edebiyatı ve yazar Kasımalı Bayalınov hakkında genel bilgilere yer verilmiş olmakla birlikte tezin bir kimlik çalışması olması sebebiyle kimlik ve Kırgız milli kimliği kavramları açıklanmıştır.

Birinci bölümde incelenen eserin çözümlemesi yapılmıştır. Tezin asıl konusu milli kimlik olması sebebiyle bu konu ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Genel olarak eserin konusu, yapısı, içerik özellikleri ve anlatım şekli gibi konular ele alınmıştır.

İkinci bölümde *“Kurman Cılga”* adlı uzun hikâye örneğinde Kırgız milli kimliği incelenmiştir. Bu bölümde bir topluluğa millet olma özelliği kazandıran kimlik unsurları tespit edilmiş ve eser içerisinden cümleler ile örneklendirilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. Eserimizde Sovyet dönemi ile ilgili bölümlerde yer aldığı için eserin sosyalist realizm akımı çerçevesinde de değerlendirmesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde eserin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Eserin aktarımı yapılırken eserin aslına bağlı kalmaya özen gösterilmiştir. Eser aktarılırken Türkiye Türkçesi imla kuralları ve noktalama işaretleri esas alınmıştır. Bunun sebebi Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesi'nin imla kurallarının ve noktalama işaretlerinin farklı olmasıdır.

Dördüncü bölümde Kiril alfabesi ile yazılmış olan eserin Latin alfabesine aktarımı yapılmıştır.

Tezin konusunun belirlenmesinde, hazırlanmasında ve şekillenmesinde desteğini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Meder SALİEV başta olmak üzere Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümünün bütün hocalarına, eğitim-öğretim hayatım boyunca emeğini benden esirgemeyen bütün hocalarıma ve bu süreçte bütün zorluklara rağmen her türlü desteği benden esirgemeyen eşime teşekkür ederim.

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KASIMALI BAYALINOV’UN KURMAN CILGA ADLI UZUN HİKÂYESİ
ÖRNEĞİNDE KIRGIZ MİLLİ KİMLİĞİ
İsmail YAKICI
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğrt. Üyesi Meder Saliev
Ağustos 2022, 237 sayfa

Bu çalışmada 1950’li yıllarda Kasımalı Bayalınov tarafından kaleme alınmış olan “*Kurman Cılga*” adlı uzun hikâye üzerinde Kırgız Milli Kimliği konusu incelenmiştir.

Çarlık Rusya’nın yıkılması ile birlikte kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin savunduğu yeni ideoloji Sovyet hâkimiyeti altında bulunan diğer toplumlar gibi Kırgız Türkleri üzerinde de derin izler bırakmıştır. Sovyet rejimi dil ve edebiyat alanında büyük baskı kurarak hâkimiyeti altında bulunan topraklarda kaleme alınan eserleri sosyalist realizm akımı doğrultusunda yazılmaya zorlamıştır. Sovyet rejimi bu şekilde hem yeni rejimin propagandasını yapmış hem de oluşturmak istenilen tek tip ideal Sovyet insanı ve sonrasında daha kapsamlı bir şekilde Sovyet kimliğini oluşturmak istemiştir.

Sovyet Kırgız edebiyatının ilk temsilcilerinden olan Kasımalı Bayalınov’ da eserlerini sosyalist realizm akımının etkisinde yazmıştır. Tezimize konu olan eserde de bu akımın etkisi açıkça görülmektedir. Eser her ne kadar sosyalist bakış açısı ile yazılmış olsa da içerisinde Kırgızların kadim kültür ve geleneklerine ait birçok unsuru bulmak mümkün olmuştur.

Bu eser öncelikle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Milli kimliğin ana unsurları olan kültür, dil, din, edebiyat, eğitim, vatan sevgisi, siyaset ve ekonomi gibi konular altında değerlendirilmiştir. Eser sosyalist realizm akımının etkisi ile yazıldığı için eser bu açıdan da değerlendirilmiştir. Kimlik konusu haricinde Kırgız Türkleri, Kırgız Edebiyatı ve yazar Kasımalı Bayalınov hakkında da bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırgız milli kimliği, Kasımalı Bayalınov, Kırgız Edebiyatı, Kırgız Türkleri, milli kimlik.

ABSTRACT
MSTER'S THESIS
KYRGYZ NATIONAL IDENTITY IN THE EXAMPLE OF THE STORY OF
KASIMALI BAYALINOV'S KURMAN CILGA
YAKICI, İsmail
Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures
Thesis Advisor: Dr. Öğrt. Üyesi Meder SALİEV
August 2022, 237 pages

In this study, the subject of Kyrgyz National Identity was examined in the context of a long story named "Kurman Cilga" written by Kasımalı Bayalınov in the 1950s.

The new ideology advocated by the Union of Soviet Socialist Republics, which was established with the collapse of Tsarist Russia, left deep traces on the Kyrgyz Turks, like any other society under Soviet domination. The Soviet regime caused great pressure on language and literature. It forced the works written in the lands under Soviet pressure to be written in line with the socialist realism movement. In this way, the Soviet regime both made the propaganda of the new regime and wanted to create a uniform ideal Soviet person and then a more comprehensive Soviet identity.

Kasımalı Bayalınov who is one of the first representatives of Soviet Kyrgyz literature, composed his writings under the influence of socialist realism. The effect of this movement is clearly seen in the story which is the subject of our thesis. Although the story was written from a socialist perspective, it was possible to find many elements of the ancient culture and traditions of the Kyrgyz.

This story was first translated into Turkey Turkish. The main elements of national identity are culture, language, religion, literature, education, patriotism, politics and economy. Since the story was written under the influence of the socialist realism movement, the story was also evaluated from this perspective. Apart from the identity issue, the information about the Kyrgyz Turks, Kyrgyz Literature and the writer Kasımalı Bayalınov can also be extracted from this story.

Key Words: kyrgyz national identity, kasımalı bayalınov, kyrgyz literatüre, kyrgyz turkish, nationatal identity

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
0.GİRİŞ	1
KIRGIZ TÜRKLERİ VE KIRGIZ MİLLİ KİMLİĞİ	1
0.1.KIRGIZ TÜRKLERİ.....	1
0.1.1.Kırgız Adının Kökeni	3
0.1.2. Kırgız Türkçesi	4
0.1.3.Kırgız Edebiyatı.....	6
0.1.3.1.Sözlü Kırgız Edebiyatı	6
0.1.3.1.1.Sözlü Edebiyat Türleri.....	7
0.1.3.2 Yazılı Kırgız Edebiyatı	11
0.1.3.2.1.Sovyet Dönemi Öncesi Edebiyat	11
0.1.3.2.2. Sovyet Dönemi Kırgız Edebiyatı.....	17
0.1.3.2.2.1. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Kırgız Edebiyatı ...	19
0.1.3.2.2.2. 1961-1990 Yılları Arası Kırgız Edebiyatı.....	21
0.1.3.2.3. Bağımsızlık Dönemi Kırgız Edebiyatı.....	22
0.2.KIRGIZ MİLLİ KİMLİĞİ	23
0.2.1.Kimlik Kavramı	23
0.2.1.1. Bireysel Kimlik	24
0.2.1.2. Kolektif Kimlik	25
0.2.1.2.1.Milli Kimlik.....	27
0.2.2.Kırgız Kimliği.....	28
0.2.2.1. Çarlık Dönemi'nin Kırgız Kimlik Politikası.....	31
0.2.2.2. Sovyet Dönemi Kırgız Kimlik Politikası	32
0.3.KASIMALI BAYALİNOV HAKKINDA.....	34
0.3.1.Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	34
0.3.2. Eserleri	37

0.3.2.1. Manzum ve Şiirleri	37
0.3.2.2. Nesirler	37
1.BÖLÜM.....	39
KURMAN CILGA HİKÂYESİNİN ÇÖZÜMLEMESİ.....	39
1.1. HİKÂYENİN KONUSU VE ÖZETİ.....	39
1.2. ESERİN YAPISI	42
1.2.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı	42
1.2.2. Olay Örgüsü.....	43
1.2.3. KİŞİLER.....	43
1.2.3.1. Merkezi Kişi.....	44
1.2.3.2. Tip	44
1.2.3.3. Karakter.....	44
1.2.3.4. Yardımcı Kişiler.....	44
1.2.3.5. Kurgusal Kişiler	45
1.2.4. Zaman	45
1.2.5. Mekân	47
1.3 ANLATIM	48
1.3.1. Dil Özellikleri	48
1.3.2. Üslup Özellikleri.....	50
2.BÖLÜM.....	53
KURMAN CILGA HİKÂYESİNDE KIRGIZ MİLLİ KİMLİĞİ	53
2.1. KIRGIZ MİLLİ KİMLİĞİ UNSURLARI	53
2.1.1. Kültürel Unsurlar	53
2.1.1.1. At Unsuru	53
2.1.1.2. Avcılık.....	55
2.1.1.3. Akrabalık Bağları	56
2.1.1.4. Yazlak ve Kışlak Kültürü.....	57
2.1.1.5. Yemek Kültürü.....	57
2.1.1.6. Evlilik ve Düğün Adetleri	59
2.1.1.7. Giyim Kültürü	62
2.1.1.8. Mimari Yapı	64
2.1.1.9. Misafir Kültürü	64

2.1.1.10. Müzik	65
2.1.1.11. Ölüm Adetleri.....	66
2.1.1.12. Adak (Kurban) Kültürü	67
2.1.1.13. Tört Tülük Unsuru.....	68
2.1.1.14. Vatan ve Millet Sevgisi	70
2.1.2. Dini Unsurlar	71
2.1.3. Edebiyat	73
2.1.4. Eğitim	75
2.1.5. Siyasi Unsurlar.....	76
2.1.6. Dil İle İlgili Unsurlar	78
2.2. HİKÂYENİN SOSYALİST REALİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	79
2.2.1. Geçmiş Döneme Bakış	79
2.2.2. Dini Bakış Açısı.....	81
2.2.3. Sosyal Adaletsizlik Vurgusu.....	81
2.2.4. İdealleştirilmiş İnsan Tipi	82
3.BÖLÜM.....	84
KURMAN CILGA ADLI UZUN HİKÂYENİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE	
AKTARIMI	84
4.BÖLÜM.....	157
KURMAN CILGA ADLI UZUN HİKÂYENİN HARF AKTARIMI.....	157
SONUÇ.....	228
KAYNAKÇA	231
ÖZGEÇMİŞ.....	237

KISALTMALAR

C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire

0.GİRİŞ

KIRGIZ TÜRKLERİ VE KIRGIZ MİLLİ KİMLİĞİ

Kırgız edebiyatı içerisinde yazılmış olan bir eseri daha iyi şekilde anlayabilmek için öncelikle Kırgız Türklerinin tarihleri, dil ve edebiyatları hakkında genel bir bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bu sebeple bu bölümde Kırgız Türkleri hakkında genel bilgiler verilecek olup yine çalışmamızın da konusu olan milli kimlik kavramını anlamak için kimlik, milli kimlik ve Kırgız milli kimliği konuları ele alınacaktır. Son kısımda ise incelediğimiz eserin yazarı Kasımalı Bayalinov'un hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilecektir.

0.1.KIRGIZ TÜRKLERİ

Türk tarihinin bilinen en eski kavimlerinden birisi olan Kırgız Türkleri Orta Asya halkları arasında tarihte adına en erken rastlanan topluluklardan birisidir (Arıklı, 2015: 19). Kırgız Türklerinin kökeni hakkında birçok farklı görüş ileri sürülmüştür. Çin hanedanlarından T'ang ve Chou sülalerinin tarihinde Kırgızların Türk milletine mensup olduklarından bahsedilmektedir. Yine Çin kaynaklarında Kırgızların sarı saçlı, kırmızı yüzlü, mavi gözlü ve beyaz tenli bir ırka mensup oldukları bildirilmektedir (Tansü, 2018: 9). Çin kaynaklarından alınan bilgilere göre Kırgızlar ilk devletlerini MÖ III.yy' da kurmuşlardır. Çin kaynaklarında kendisinden bahsedilen bu ilk Kırgız devletinin adı "Ki-Ku, Kie-Ku" olarak geçmektedir. İlerleyen süreçte Büyük Hun İmparatorluğuna dâhil olan Kırgızlar bu imparatorluğun dağılmasıyla birlikte Baykal gölünden Tibet'e kadar uzanan ve yine Çin kaynaklarında adı geçen Hakas Devletini kurmuşlardır (Buran vd. , 2009: 318).

Çin kaynakları 6.yüzyıldan itibaren Kırgızları, Hakas adıyla anmaya başlamıştır. Çinliler, Asya'nın kuzeydoğusunda bir devlet kuran Hakasların uzun boylu, sarı saçlı, al yanaklı, mavi gözlü bir halk olduğunu ve gök tanrı inancına inanan bu insanların demiri işlemeyi bildiğini bildirmişlerdir (Tan, 2017: 13).

Kırgızlar 6.yüzyılda Göktürk Devleti hâkimiyeti altına girmiş olsalar da hâkimiyet altında bulundukları süre içerisinde defalarca Göktürk Devletine başkaldırmışlardır (Tan, 2017: 13). Kırgızlar, zaman içerisinde güç ve otoritesini kaybetmeye başlayan Göktürk devletine Uygur Türkleri ile birlikte son vermişlerdir. İlk başta Uygur hükümdarlığını kabul eden Kırgızlar bundan yaklaşık bir asır sonra Uygur Türklerine isyan ederek galip gelmişler ve Kırgız Devletini kurmuşlardır (Buran vd., 2009:318) Kırgız Türklerinin 840'lı yıllarda başlayan bu egemenliği çok fazla sürmemiştir. 920'lerde Çinlilerin saldırıları sonucunda zayıflayan Kırgız Türkleri bugün yaşamaya devam ettikleri topraklara çekilmek zorunda kalmışlardır (Kuzucu, 2021: 17).

Kırgız Türkleri tarihi hakkında Türkçe olarak yazılmış olan ve bilinen ilk kaynak Göktürk yazıtlarıdır (Arıklı, 2015: 32). Göktürk kitabelerinde Kırgız Türklerinden yukarı Yenisey'in, Kem ve Kemçik bölgelerinde ve Kögmen (Sayan) dağlarının kuzeyinde oturan bir topluluk olarak bahsedilmektedir. *Divanı Lüğati't Türk*'te ise Kaşgarlı Mahmut, Kırgız Türklerinden en doğuda yaşayan Türk boyu olarak bahsetmektedir (Tan, 2017: 13).

Kırgız Türkleri kurdukları devlet ortadan kalktıktan sonra 10. Ve 12. yüzyıllarda başka bir Türk devleti olan Karahanlılara tabi olmuşlardır. Kırgız Türkleri bu dönemde İslam dini ile tanışmış ve bu dine tabi olmaya başlamışlardır. Bu dönemde Özkent ve Balasagun gibi şehirlerde iktisadi ve kültürel faaliyetlerde bulunmuşlardır (Buran vd., 2009: 318). 13. yüzyılda gerçekleşen Moğol istilasına kadar rahat bir dönem geçiren Kırgızlar, kanlı savaşlar sonucunda 1207 yılında Moğol egemenliğini kabul etmek zorunda kalmışlardır (Tan, 2017: 13). Kırgız Türklerinin Moğolların egemenliği altında kaldıkları süre içerisinde Moğollara bağlılık andı içmedikleri ve Oyrat birliğini kurarak yeniden bağımsızlıklarını kazanmak için harekete geçtikleri görülmektedir (Tan, 2017: 14). Manas Destanı'nın önemli bir bölümünde Kırgızların bu süreçte Moğollara karşı verdikleri mücadele anlatılır (Buran vd, 2009: 318).

Kırgız Türkleri 18. yüzyıl başlarında bölgede kurulmuş olan Hokand Hanlığının egemenliği altına girmişlerdir. Hokand Hanlığı himayesine girmeyi reddeden Kırgız kabilelerinden bazıları direniş göstermişlerse de başarılı olamamış ve bunun sonucunda himaye altına girmeyi kabul etmek zorunda kalmışlardır. Hokand egemenliğini kabul

etmeyen bazı Kırgız kabileleri ise başka bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır (Arıklı, 2015: 107-108).

Kırgız Türklerinin yaşadığı bölgeler 1860-1881 tarihleri arasında Rusya tarafında işgal edilmeye başlanmıştır (Buran vd, 2009: 318). Kırgızların da içerisinde bulunduğu Hokand Hanlığı 1876'da Fergana Vilayeti adıyla Çarlık Rusya'sı yönetimine dâhil olunca Kırgızlar da Rus yönetimine girmiş oldular (Tan, 2017: 14).

Kırgız Türkleri 1916 yılında Rus hükümetine karşı büyük bir ayaklanma başlatmışlardır. Rus hükümeti bu ayaklanmayı çok kanlı bir şekilde bastırmıştır. (Buran vd, 2009: 318). Bu olaydan sonra Kırgız tarihine “Ürkün” olarak geçen hadise gerçekleşmiş ve Rusların cezalarından ve katliamlarından kaçmak isteyen Kırgızlar, Çin sınırlarından geçerek Doğu Türkistan topraklarına kaçmak zorunda kalmışlardır.

Rusya'da gerçekleşen 1917 Ekim devrimi sonrasında Kırgız Türkleri de Sovyet rejimi egemenliği altına girmiştir. 1924 tarihinde Kırgızlar muhtariyetlerini ilan ettiler ve 1926 yılında Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. 1936 yılında ise devletin adı Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak değiştirildi (Tan, 2017: 14).

Kırgız Türkleri, Sovyetler birliğinin dağılmasının ardından diğer Türk cumhuriyetleri ile birlikte 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsız Kırgızistan Cumhuriyetini kurmuşlardır (Buran vd, 2009: 319). Bugün Kırgız Türklerinin büyük çoğunluğu başkenti Bişkek olan Kırgızistan'da yaşamaktadır. Kırgızistan dışında Özbekistan, Tacikistan, Çin, Afganistan ve Pakistan gibi ülkelerde de Kırgız toplulukları bulunmaktadır (Tekin vd, 1999: 93).

0.1.1.Kırgız Adının Kökeni

Türk milleti tarihi süreç içerisinde farklı coğrafyalarda, farklı zamanlarda birbirinden farklı isimlerle birçok devlet kurmuşlardır. Bunlardan biriside Kırgız Türklerinin kurmuş olduğu Kırgızistan devletidir.

Türk boyları içerisinde tarihte adına en erken rastlanan Türk boylarından birisi olan Kırgızların isminin kökeni hakkında birçok değerlendirme yapılmıştır. Kırgız adının kullanılmaya başlanması ve diğer milletler tarafından kayıtlara geçmesi çok eski dönemlere dayanmakla birlikte Çin yıllıklarında Hunlar dönemine kadar gitmektedir

(Kalkan,2006: 36). Çin, Yunan, Göktürk, Arap, Çağatay, Acem ve Moğol kaynaklarında adı geçen “Kırgız” kelimesinin menşei hakkında kesin bir sonuca varılamamıştır (Tan, 2015: 12). Kırgız isminin “Kir ile Giz” kelimelerinden türediğini söyleyen araştırmacıların yanı sıra “Kırk Kız” veya “Kırk Oğuz” kelimesinden türediğini iddia eden bilim adamları da vardır (Arıklı, 2015: 28).

Kırgız kelimesi tarihte ilk defa Orhun yazıtlarında “Kırkız” şeklinde geçmektedir (Özlü, 2015: 99). Kırgız adı Çin kaynaklarında, Hakas veya Keges olarak geçmektedir (Buran, 2009: 317). Kırgız kelimesi Grekçede “Herkis”, Arap ve Fars dillerinde yazılmış kaynaklarda ise “Kırkız veya Hırhır” olarak geçmektedir. Kaşgarlı Mahmud “*Divan-ü Lügati’t Türk*” isimli eserinde Kırgız Türkleri hakkında bilgi vermiş ve eserinde Kırgız adı için bir Türk boyunun adıdır demiştir (Dıykanbayeva, 2010: 205). Alman kökenli Rus bilim adamı olan Radloff ise Kırgız isminin, Kır yoz (Kırk boy) anlamına geldiğini bunun Kırgızların milli destanı olan Manas destanında geçen “Kırgız- kırk kabileden oluşmuş” ifadesiyle örtüştüğünü söylemektedir (Sağlam, 2017: 10). Kırgız isminin en eski metinlerden itibaren “Kırkız” şeklinde görüldüğünü söyleyen L. Ligeti ise bu kelimenin “kırk” sayısına (ız) çoğul eki getirilerek genişletildiğini ve bu kelimenin ‘kırklar’ anlamına geldiğini söylemektedir (Buran vd, 2009: 317).

Türk kültüründe sayılara ayrı bir önem verilmiştir. Özellikle kırk sayısı Türk coğrafyasının bütünündeki kahramanlık efsanelerinde kendisine yer bulmuştur (Sağlam, 11: 2017). Kırgızlar arasında Kırgız kelimesinin anlamı hakkında çeşitli efsaneler anlatılmakta olup bu efsanelerde kırk sayısı işlenmekte ve Kırgız ismi bu sayıya bağlanmaktadır (Dıykanbayeva, 2010: 207)

Bu çalışmalara bakıldığında Kırgız kelimesinin kırk sayısı ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

0.1.2. Kırgız Türkçesi

Kırgız Türkçesi, günümüzde çoğunluğu Kırgızistan’da yaşamakta olan Kırgız Türklerinin konuştuğu bir lehçe olup Kıpçak grubu Türk lehçeleri içerisinde yer almaktadır. Kıpçak grubu lehçeleri içerisinde en fazla Kazak Türkçesi ile benzerlik gösterir (Buran vd, 2009: 319).

Çağdaş Kırgız Türkçesi kuzey, güneydoğu ve güneybatı olarak üç ağıza ayrılmaktadır. Çağdaş Kırgız yazı dili ise kuzey ağzına dayanmaktadır (Saliev, 2019: 7).

Ahmet Buran’a göre Kırgız Türkçesi tarihi olarak üç gelişim devresi içerisinde ele alınır:

Eski Kırgız Türkçesi (VII.-IX. yüzyıllar): Konuşulduğu bölgede eski Uygur ve Oğuz Türkçeleri ile sürekli etkileşim içinde bulunmuştur. Bu nedenle bunlarla birçok ortak yönleri bulunur.

Orta Kırgız Türkçesi (X.-XV. yüzyıllar): Bu dönemle ilgili bir belge bulunmamaktadır. Bu dönemde Kırgız boyları arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Göçebe yaşam tarzına sahip bir halkın dili olarak, halk arasında ve halk edebiyatında işlenmiştir.

Yeni Kırgız Türkçesi (XV. yüzyıldan sonra): XVIII. yüzyıl ortalarından sonra ki dönemde Kırgız Türkçesine Arapça ve Farsça kelimeler girmeye başlar. Bu yüzyılın ortalarından Ekim devrimine kadar olan süreçte ağızlar arası ayrılıklar oluşur. Son dönemde ise ağızlar arası ayrılıklar azalır ve ortak yazı dili bulma çabaları başlar. Bu çabalar sonucunda Kırgız Türkçesi son dönemlerde edebiyat dili özelliği kazanmıştır (2009: 319).

Kırgız Türkleri 1924-1928 yıllarında Arap alfabesini, 1928-1940 yılları arasında Latin alfabesini kullanmışlardır. 1940’tan sonra yeni rejimin etkisiyle Kiril alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Kırgız Türkleri bağımsızlık döneminden sonra günümüzde de Kiril alfabesini kullanmaktadırlar. 21 Ağustos 1991 tarihinde yayınlanan Kırgızistan bağımsızlık bildirgesi ile Kırgız Türkçesi resmi dil olarak ilan edilmiştir. Eğitim dili Kırgız Türkçesidir (Buran vd, 2009: 319).

Kırgız Türkçesinin, Türk lehçeleri içerisindeki yeri üzerine birçok bilim adamı tarafından sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalardan birisini yapan Talat Tekin’e göre Kırgız Türkçesi ayak-tölü grubunda yer alır ve en fazla Altay Türkçesi ile yakınlık göstermesine rağmen yine de önemli farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Tekin’e göre Kırgızca’nın belli başlı ses özellikleri şunlardır:

1. /d/ foneminin /y/’ye dönüşmesi: eski Türkçede adak > ayak, et tod- > toy- vb.

2. çok heceli kelimelerin sondaki /ıġ/ ve /uġ/ ses gruplarının uzun /u/*ya, /ig/ ve /üg/ ses gruplarının da uzun /ü/*ye deġişmesi: et taġlıġ> tölü (tooluu),et yılıġ>cılū vb.
3. kelime başında /y/ sesinin /c/ sesine deġişmesi: et yaşı>caşı, et yıl>cıl.
4. bazı birincil uzun ünlülerin korunması: et barı>bārı, et ya>cā vb.
5. türlü ses gruplarının büzülmesiyle oluġan ikincil uzun ünlülerin oluşıması: et taġ>tō (too), et ağız>ōz (ooz),et küdegü>küyöö, et yegen>ceen vb.
6. dudak çekimi (o-a>o-o, ö-e>ö-ö, ü-e>ü-ö): col, coldordo, köl, köldör vb. (Tekin vd, 2003: 95).

0.1.3.Kırgız Edebiyatı

Türk tarihinin en eski topluluklarından olan Kırgız Türklerinin XX. yüzyıla kadar Türk tarihinin ortak kaynakları haricinde çok fazla yazılı kaynakları olmamakla birlikte zengin bir halk edebiyatına sahip oldukları bilinen bir gerçekliktir. Bundan dolayı bu bölümde Kırgız edebiyatı sözlü edebiyat ve yazılı edebiyat olarak iki ana başlık altında işlenecektir.

0.1.3.1.Sözlü Kırgız Edebiyatı

XX. yüzyıla kadar olan süreçte pek fazla yazılı kaynağı olmayan Kırgız Türklerinin buna karşılık oldukça zengin olan bir halk edebiyatı vardır. Halk edebiyatına nazım türleri hâkimdir (Buran vd, 2009: 320). Şekil ve muhteva bakımından oldukça zengin olan Kırgız sözlü halk edebiyatı, özellikle kahramanlık destanları (comok), türküler (ır), çoban türküleri (şırıldan), atasözleri (makallar), bilmeceler (tabışmak) ve hikâyeleri ile dikkat çeker. Halk hikâyeleri ve destanların konusunda aşk hikâyelerinden daha çok kahramanlık hikâyeleri görülür. Nazım türleri tek başına deġil müzik ile birlikte söylenmektedir (Tan, 2017:14). Kırgız sözlü edebiyat

geleneğinin temsilcilerine ‘Akın’ adı verilmektedir. Akınlar, Kırgız Türklerinin kültürünü, yaşamını, tarihini sözlü gelenek haline getirerek söyledikleri şiirler aracılığı ile bu birikimi kuşaktan kuşağa aktaran kişilerdir (Güngör, 2015: 27). Kırgız halk şairi olan akınlar, Anadolu sahasında ve diğer Türk topluluklarında görülen âşık ve ozanlardır.

0.1.3.1.1.Sözlü Edebiyat Türleri

İrlar (Türküler)

Anadolu’da türkülerin yaygın olması gibi Kırgız Türkleri arasında da ırlar en yaygın olan halk edebiyatı ürünlerinin başında gelmektedir. Bu ırları konularına, yapılarına, ezgilerine göre farklı başlıklar altında tasnif etmek mümkündür (Yıldız, 2007: 25).

Sözlü Kırgız edebiyatında ırlar (türküler) önemli bir yere sahip olduğundan dolayı bazı ır çeşitlerini açıklamakta fayda görmekteyiz.

Emek Türküleri (Emgek İrları): Anadolu sahasında iş türkülerini olarak bilinen geleneğin Kırgızlar arasında adlandırılışı emgek ırlarıdır. Bunlar yapılan işin zorluğunu unutmak ve iş yaparken güzel vakit geçirmek amacıyla söylenir. Genel olarak yapılan iş ile alakalı olsalar da aşk, hasret, ölüm, güzellik gibi konuları içeren eserlerde vardır (Yıldız,2007:26).

Emek türkülerini değişik başlıklar altında incelenmiştir.

Bekbekey: Hayvancılık işi ile ilgili ortaya çıkan emek türküleridir. Yaz aylarında hayvanları otlatırken söylenen türkülerdir (Saliev, 2019: 12).

Şırıldañ: Şırıldañ türküsü ise Kırgız kültüründe önemli bir yere sahip olan yılık atlarının bakıcılarının zor ve ağır hayat şartlarını anlatan türkülerdir (Saliev, 2019: 12).

Op Mayda: Bu tür ise hasat zamanında buğday, arpa toplayan çiftçilerin kendi işleri ile ilgili söyledikleri emek türküleridir (Saliev, 2019: 12)

Ton Çık: Kilim dokuma, ip eğirme, deri işleme gibi işlerle uğraşan kişilerin söyledikleri emek türküleridir (Yıldız, 2007: 49).

Emek türküleri haricinde Kırgız sözlü edebiyatında yer alan diğer ır/türkü konularından bazıları ise bunlardır:

Kaada-Salt ırları (Gelenek-Görenek Türküleri): Doğumdan ölüme kadar olan insan yaşamının her aşamasında yer alan gelenekleri gerçekleştiren ırlar söylenir ve bunlara kaada-salt ırları denir (Yıldız, 2007: 52).

Efsun ırları (Irim ırları-Aytımlar): Eski zamanlarda çeşitli felaketlerden uzaklaşmak, bazı dileklerin gerçekleşmesi için yapılan ayinler esnasında sözün gücünden faydalanmak için bir çeşit tılsım olarak söylenen türkölere irim ırları denir (Yıldız, 2007: 255).

Em-Dom veya Darım ırları: Tıbbın henüz gelişmediği dönemlerde halk hekimliği görevini yapan kişilerin hastaları kötü ruhlardan, sihirden ve bu yolla bulaşan hastalıklardan korumak için yaptıkları çeşitli ilaçları ve tütsöleri hasta üzerinde uygularken sözün gücünden de faydalanabilmek için okudukları ezgili şiirlerdir (Yıldız, 2019: 267).

Vatan Sevgisi İle İlgili ırlar: Vatan sevgisi her edebiyatta olduğu gibi Kırgız edebiyatında da özellikle savaş dönemlerinde yaygın olarak işlenmiştir. Savaşa giden insanlara moral vermek ve cesaretlendirmek üzere söylenen ırlardır (Yıldız,2007:277).

Sanat-Nasiyat ırları/ Nasihat-Atasözü Türköleri: Belli bir konu üzerine söylenmeyip insan hayatındaki her türlü konu ile ilgili söylenen ve atasözleri gibi halk içinde genel olarak kabul görmüş olan sözleri bir araya getirerek söylenen şiirlere sanat-nasiyat ırları denir (Yıldız, 2007: 284).

Din ırları, Batalar (Dini Şiirler, Dualar): Dini türköllerinde diğer türköl gibi Kırgız sözlü edebiyatında ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bazı dini türkölün kendine has besteleri ve söyleyenleri bulunmaktadır (Saliev, 2019: 13).

Süyüü ırları (Aşk Türköleri): Aşk ve sevdâ konusu her toplumun edebiyatında olduğu gibi Kırgızlar içerisinde de yoğun olarak işlenen konuların başında gelmektedir. Sevgiliye duyulan hasreti, sevgiyi, sitemi dile getiren süyüü ırları en çok söylenen ırlardır (Yıldız, 2007: 147).

Sovyet Dönemi ırları: Sovyet dönemi Kırgız Türklerine baktığımızda diğer Sovyet toplulukları gibi onların da eskiyi kötülediği yeni sistemi övdüğü

görülmektedir. Bu nedenle bu dönemdeki ırlar propaganda amaçlı kullanılmış ırlardır (Yıldız, 2007: 346-347).

Bunların haricinde tabiyat ırları (tabiat türküleri), arman ırları (dilek-arzu türküleri), beşik ırları (ninniler), oyun ırları, aytış ırları (atışma türküleri), termeler (öğüt şiirleri) ve ölöñ gibi ır türleri de vardır.

Efsaneler

Efsane anlatı türleri içerisinde destan, masal ve halk hikâyelerine daha göre kısa olan içerisinde olağanüstü olaylar barındıran kendine has kalıpları ve kuralları olmayan düz konuşma diliyle nesir olarak anlatılan türdür (Oğuz vd, 2008: 131).

Efsaneler tarihi olayların mahsulleridir. İnanca bağlı her türlü olayın etrafında efsane oluşabilir (Seyidoğlu, 1992: 576).

“Ürkördün Kızı Ülpüldöök Suluu”, *“Bayuluu bolgon Cigit”*, *“Kükük Ene”*, *“Mişiça”* vs. efsaneler bulunmaktadır.

Ağıtlar (Koşok)

Kırgız sözlü edebiyatı içerisinde çok eski dönemlerden günümüze kadar olan süreçte önemini hiç yitirmeden devam eden türlerdendir. Ağıtlar ölüm hadisesi sonrası söylenen ve kızı düğünden sonra kocasının evine gönderirken söylenen ağıtlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Kırgızlarda ağıtlara “koşok” adı verilmektedir (Çelebi, 2006: 30).

Bilmeceler

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı olayları insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; zekâ, güzellik gibi soyut kavramlarla dini konu ve motifleri kapalı bir şekilde, yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir (Elçin, 1989: 1).

Türk boylarının bazılarında olduğu gibi Kırgızlarda da bilmece türü için tap-filinden türetilen “tabışmak” terimi kullanılmakla birlikte bazı Kırgız ağızlarında “cumbak”, “ce cumbak” kelimelerinin kullanıldığı da tespit edilmiştir (Şimşek, 2018: 31).

Cañılmaçtar (Tekerleme)

Kırgız sözlü edebiyatında tekerlemeler genel olarak çocukların karşı karşıya gelerek zor ve anlamlı kelimeleri hızlı bir şekilde tekrar etmeleri ve kelimelerin yerlerini değiştirerek eğlenmek ve dili geliştirmek için sözlü edebiyatta bulunan nesir türüdür. Tekerlemeler gülünç anlamlı ifadeler taşımaktadır (Suptaev, 2019: 42).

Atasözleri

Atalarımızın gözlem ve yaşam deneyimlerini yansıtan yol gösterici düşüncelerini, yargılarını, öğütlerini dile getiren kalıplaşmış sözlere “Atasözü” adı verilmektedir (Durbilmez, 2018: 147).

Türk Halk Edebiyatını zenginleştiren türlerden birisi olan atasözleri Kırgız Türkçesi ve edebiyatı içinde önemli bir değerdir (Yıldız, 2003: 179).

Masallar

Anonim halk edebiyatı ürünleri içerisinde en yaygın olan türlerin başında masallar gelmektedir. Dünya üzerinde masal türüne sahip olmayan bir kültür yoktur (Çobanoğlu, 2018: 131).

Kırgız Türklerinde sözlü edebiyat türlerinden olan masal ve destanlar için “comok” ve “cöö comok” kelimeleri kullanılmaktadır.(Doğan, 2009: 5). Yudahin’in Kırgız sözlüğünde comok “kahramanlık destanı, bu kabilden bir eser; cöö comok “masal”; comokçu “masal anlatan, hikâye söyleyen” anlamında verilmiştir (Kırgız Sözlüğü, 2011: 221). Kırgız masallarının bazı örnekleri şunlardır:

“Tülkü menen Karışkır (Tilki ile Kurt)”, “Maktançaak Tülkü (Kendini Öven Tilki)”, “Altın Şakek (Altın Yüzük)”, “Asan cana Üsön (Hasan ve Hüseyin)”, “Eki Dos (İki Arkadaş)”, “Ceti Bala(Yedi Çocuk)”, “Cesir Kempir (Dul Karı)”, “Sokoçu Dıykan (Çiftçi İşçi)” vs. (Supataeva, 2019: 58).

Destanlar

Destanlar bir milletin bütün varlığını, elemelerini, kederlerini, sevinç ve coşkularını kısacası bir milletin bütün duygu ve düşünce yapısını meydana getiren zenginliklerin bütünüdür (Sepetçioğlu, 2001: 7). Bir milletin zaman içerisinde yaşamış olduğu maceraların, dünyaya bakış açısının ve ideallerinin bir kahraman tip etrafında

birleştirilerek dile getirildiği, kendisine has bir geleneği olan anonim eserlerdir (Yıldız, 2009: 7).

Kırgızlarda sözlü edebiyat ve destan denilince akla ilk olarak gelen eser Manas Destanı'dır. Manas Destanı dünyanın en uzun destanıdır ve 500.000 beyitten fazladır. Manas Destanı üç koldan oluşmaktadır. Bunlar Manas, Manas'ın oğlu Semetey ve Manas'ın torunu Seytek'tir (Tan, 2017: 15).

Kırgız edebiyatında Manas Destanı haricinde yazıya geçirilmiş birçok destan vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

“Ak Bermet”, “Ak Maktım”, “Ak Möör”, “Bağış”, “Calayır Calgız”, “Camankara Batır”, “Er Bolot”, “Er Eşim”, “Er Töştük”, “Güldana”, “Karaç Döö”, “Kız Cibek”, “Kocacaş”, “Kurmanbek”, “Mendirman”, “Nurkan”, “Şırdakbek”, “Toltoy” vb. (Kaya, 2015: 4-5).

0.1.3.2 Yazılı Kırgız Edebiyatı

Kırgız Türkleri köklü ve zengin bir sözlü edebiyat geleneğine sahip olmakla birlikte yazılı edebiyata geçiş noktasında diğer Türk topluluklarına nazaran biraz daha geç kalmışlardır.

Kırgız Türklerinin yazılı edebiyatının Ekim Devrimi sonrasında 1924 yılında yayınlanan “*Erkin Too*” gazetesi ile başladığını, bunun öncesinde Kırgız Türklerinde yazılı edebiyat bulunmadığını söyleyen ideolojik bir söylem vardır. Bununla birlikte bu görüşü kabul etmeyen ve Kırgız Türklerinin, Sovyetler öncesinde azda olsa bir yazılı edebiyata sahip olduğunu delilleri ile birlikte savunan iki farklı görüş mevcuttur.

0.1.3.2.1.Sovyet Dönemi Öncesi Edebiyat

Sovyet dönemi eserlerde, Kırgız Türklerinin yazılı edebiyatının “*Erkin Too*” gazetesi ile başladığının belirtilmesine rağmen bu görüşü kabul etmeyen bazı araştırmacılar ilk yazılı edebi eserlerin ihtilal öncesinde verilmeye başlandığını belirtmektedirler (Özgen, 2014: 18).

Sovyet devrimi öncesinde Kırgız Türklerinin yazılı bir edebiyatının olmadığı o zaman ki Sovyet sisteminin Kırgız Türklerine kabul ettirmeye çalıştığı ve biraz da olsa başarılı olduğu bir görüştür. Yeni kurulan rejim eskiyi karalamak, yeni rejimi üstün göstermek için devrim öncesi var olan yazılı edebiyatın tamamını reddetmiştir. Esasında devrim öncesinde Çağatay edebiyatı içinde yer alan, eserlerini el yazması kitaplarda toplayan Kırgız yazar ve şairlerden oluşan aydın bir kitle bulunmaktaydı (Duman, 2015: 2). Kırgız Türklerinin Sovyet ihtilali öncesinde tamamen cahil olduğu iddiası, ihtilal sonrası dönemde Kırgızistan Komünist Partisi yöneticileri tarafından da sürekli olarak halka telkin edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu iddiaların ve inkâr politikasının bir yalan ve propaganda aracı olduğunu ortaya koyan Sovyet döneminden önce Kırgız yazarlar tarafından Kırgızca olarak yazılmış olan eserler mevcuttur (Koç, 2009: 22-23).

Sovyet ihtilali öncesi Kırgız edebiyatı, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreği ile yirminci yüzyılın ilk çeyreğini kapsamaktadır. Bu dönemde ana dilinde eğitim almamış olsalar da Kırgız toplumu içinde az da olsa eserleri günümüze kadar ulaşmış olan ve eserlerini Kırgız Türkçesi ile yazmış yazar, şair ve tarihçiler çıkmıştır (Özgen, 2014: 43).

Sovyet devriminden önce eserlerini Kırgız Türkçesi ile yazan ve eserleri günümüze kadar ulaşan; Moldo Niyaz (1822-1896), Togolok Moldo (1860-1942), Moldo Kılıç (1866-1917), Osmonalı Sıdıkov (1875-1940), Aldaş Moldo (1876-1930), Belek Soltonoyev (1878-1938), Isak Şaybekov (1880-1957), Eşenalı Arabayev (1882-1943) ve Abılkasım Cutakeyev (1882-1939) gibi şahsiyetler vardır. Adı geçen dokuz yazardan altısının günümüze ulaşan eserlerinde şiirler yer almaktadır. Osmanalı Sıdıkov ve Belek Soltonoyev'in eserlerinde şiirleriyle birlikte nesirlerde yer almaktadır. Eşenalı Arabayev'in ise ilköğretim için yazım kurallarını içeren ders kitabı günümüze ulaşmıştır (Cigitov, 2006: 521-522).

Kırgız Türkçesi ile yazılmış olan eserlerden bazıları Sovyet döneminden önce yayınlanmıştır. Kırgız Moldo Kılıç'ın "*Kıssa-i Zilzala*" (Ufa, 1911, Şark Basımevi) adlı şiir kitabı, Osmonalı Sıdıkov'un "*Muhtasar Tarih-i Kırızıya*" (Ufa, 1913, Şark Basımevi) ve "*Tarih-i Şadmaniya*" (Ufa, 1914, Şark Basımevi) şiir ve nesir karışık eseridir (Cigitov, 2006: 522).

Kırgız Türklerinde 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslam dinini yayma faaliyetleri çoğalmış, çocuklara dini eğitim verme geleneği başlamıştır. Bu dönemde Müslüman okulları çoğalmış ve zengin olan bazı Kırgızlar tarafından medreseler açılmıştır (Koç, 2009: 23). Bu medreselerde Arapça ve Farsça olarak eğitim gören ve okuma yazması olan insanlara bu dönemde “moldo” denilmekteydi. Bu sebeple o dönemde medreselerde eğitim almış olan şair ve yazarların isimlerinin önünde “moldo” kelimesi kullanılmıştır.

Sovyet dönemi öncesi Kırgız yazar ve şairlerin eserlerinde işledikleri konulara baktığımızda bu konuların dönemin özelliklerine göre birkaç gruba ayrıldığını görmekteyiz. Bu konuların en dikkat çekenini “zaman” konusudur (Özgen, 2014: 43).

Çarlık Rusya’nın 19. yüzyıl sonlarında Kırgız topraklarına gelmesi ile birlikte Kırgız Türklerinin hayatında büyük yenilik ve değişimler meydana gelmiştir. Çarlık Rusya’nın topraklarını ilhakı ve sonrasında uyguladığı sömürü politikası o dönemde yaşayan halk şairleri tarafından dile getirilmiştir. Halk şairleri söyledikleri şiirlerde o dönemdeki hayatın sıkıntılarını, halkın çektiği çileyi ve bağımsızlık isteklerini net bir şekilde yansıtmışlardır (Dıykanbayeva, 2016: 2).

Kırgız Türklerinin hayatındaki zor ve acılarla dolu olan bu dönem “zar zaman” olarak tanımlanmış olup bu dönemin acılı yaşanmışlıkları destanlara ve halk türkülerine konu olmuştur. Bu dönemde şairler “zar zaman” teması üzerinde yoğunlaşmışlar ve “Zamana Adabiyatı” adı verilen bir akım meydana getirmişlerdir. Bu dönemde Kalıgul Bayuulu “*Akır Zaman (Ahir Zaman)*”, Arstanbek Buylaşuulu “*Tar Zaman (Zor Zaman)*”, Moldo Kılıç “*Zar Zaman (Izdırap Zamanı)*”, Aldaş Moldo “*Hal Zamanı*” adlı eserlerinde zamanın durumunu ve fikirlerini dile getirmişlerdir (Özgen, 2014: 44).

Zamane konusu dışında bu dönem şairlerinin ele aldığı diğer bir konu ise “akan su” konusudur. Bu konu etrafında tabiat güzellemesi şeklinde söylenen şiirlerde dönemin toplumsal sorunlarına ait izler bulmakta mümkündür. (Kundakçı, 2019: 187).

Sovyet öncesi dönemde işlenen bir diğer önemli konuda Çarlık Rusya yönetiminin baskıcı tutumuna karşı başkaldırıdır. Bu konuyu özellikle Toktogul, Togolok Moldo, Barpı Alıkulov, Kalık Akiyev gibi “demokrat akın” adı verilen şairler eserlerinde işlemiştir (Özgen, 2014: 48).

Bu dönemde çok az kişi tarafından işlenmiş olsa da söz edilmesi gereken temalardan biriside 1910 yılında Kırgızistan'da meydana gelen deprem sonrası ortaya çıkan “Zelzele” temasıdır. Moldo Kılıç, Isak Şaybekov ve Kalık Akiyev'in “Zilzala” adlı eserleri bulunmaktadır (Özgen, 2014: 48).

Çarlık Rusya yönetimi altında 1916 yılında meydana gelmiş olan “Ürkün” hadisesi Kırgız edebiyatında adeta bir dönüm noktası olmuştur (Aşlar, 2017: 4). Kırgız Türklerinin, Milli Bağımsızlık Mücadelesinin başarısızlıkla neticelenmesi sonucunda bu başarısızlığın acı sonuçları Isak Şaybekov'un “*Kayran El*” (*Zavallı Halk*), “*Azgan El*” (*Şaşkın Halk*), “*Kaytkan El*” (*Geri Dönen Halk*) adlı manzum hikâyeleri, Aldaş Moldo'nun “*1916. Cılkı Ürkündün Aldında*” (*1916 Yılı Ürkün Öncesi*), “*Altı şaar*” (*Altı Şehir*), “*Ürkün*” ve “*Kaç*” adlı manzumeleri, Kalık Akiyev'in “*1916. Cıl*” (*1916 Yılı*) isimli manzumesi gibi eserler ortaya çıkmıştır (Özgen, 2014: 50).

Bu dönemde Sovyet ideolojisinin iddialarının aksine Kırgızların az da olsa yazılı bir edebiyata sahip oldukları belgelerle ortadadır. Medreselerde eğitim alıp okuma yazması olan ve molla sıfatını taşıyan şair ve yazarlar bu dönemde meydana gelen olumsuz durumlara karşı başkaldırı, millet ve vatan sevgisi, ürkün gibi konulara eserlerinde yer vermişlerdir.

0.1.3.2.2.Cedit Dönemi Kırgız Edebiyatı

Batı dünyasındaki aydınlanma felsefesi Rusya'daki Müslüman Türk topluluklarını da etkilemiştir. Bu felsefenin yansıması olarak “Usul-ü cedit” hareketi ortaya çıkmıştır. XIX. Yüzyılın sonlarına kadar bu bölgedeki Müslüman Türk topluluklarında ilköğretim şehir merkezlerinde medreselerde, köylerde ise camilerin yanında bulunan mekteplerde eski geleneksel yöntemlerle sadece okuma yazma, dini bilgiler ve Kur'an'dan bazı sureler ezberletilerek eğitim tamamlanıyordu. Bu geleneksel eğitim modeline karşı çıkarak batı eğitim sisteminden etkilenen ve yeni bir yöntem öneren kişilere “Ceditciler” ve bu kişiler ile gelişen akıma da “Ceditcilik” adı verilmiştir. Bu yeni eğitim sisteminin uygulanması gerektiği düşüncesinin önde gelen

savunucusu İsmail Gaspıralı'dır. 1883 yılında “Dilde, Fikirde, İşte Birlik” alt başlığı ile Kırım'da yayınlamaya başladığı “Tercüman” gazetesinde bu yeni eğitim sistemi ile ilgili fikirlerini yayınlamaya başlamıştır. Ona göre okullar medreselerden ayrılmalı okuma yazma derslerinin yanında matematik, coğrafya gibi dersler de yer almalıydı. İsmail Gaspıralı bu hedefini gerçekleştirmek adına ilk olarak Kırım Bahçesaray'da usul-ü cedid mektebini açmıştır. Gaspıralı, eğitim dili Türkçe olan ve kısa sürede okuma yazma öğreten bu mektepleri Rusya Müslümanları içerisinde yaygınlaştırmak için bazı Türk bölgelerine seyahatler düzenlemiştir. İlk başlarda fazla ilgi görmeyen bu mektepler daha sonraki süreçte buradan mezun olan talebelerin başarısı sayesinde dikkat çekmeye başlamıştır. Kırgızistan gibi bazı Türkistan bölgeleri ilk zamanlar da bu konuya tamamen ilgisiz kalmış ve 1900 yılına kadar gözle görülür bir gelişme yaşanmamıştır (Akyol, 1993: 211-213).

Cedit hareketi öncesinde Türkistan bölgesinde eğitim tamamen dini öğretiler üzerinden devam etmekteydi. Bu medreselerde eğitim alan talebelerin çok az bir kısmı eğitim hayatını devam ettirebilmekteydi. Türkistan emirlerinin tutucu tavırlarından dolayı Kırgızistan'da dâhil olmak üzere Türkistan bölgesinde usul-ü cedid eğitim sistemi ilk başlarda etkili olamamıştır. Kırgızistan'da ilk usul-ü cedit mektepleri ancak 1900'lü yıllardan sonra açılabilmiştir.

İlk olarak İdil-Ural bölgesinde açılmış olan cedit mekteplerinin daha sonrasında Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'da sayıları hızlı bir şekilde artarak 1918 yılına kadar Türkistan bölgesinde cedit usulü ile eğitim veren okul sayısı 328'e ulaşmıştır. Kırgızistan'da ilk cedit mektepleri 1901-1902 yıllarında Bişkek, Tokmok ve Oş şehirlerinde kurulmuştur (Şerifoğlu, 2012: 224). Bişkek'te “Medrese-i İştidad”, Tokmok şehrinde “Medrese-i İkbaliye”, Çoñ-Kemin'de Şabdab Batır tarafından açılan “Medrese-i Şabdaniye” ve Karakol şehrinde yeni usulün öncüsü olan İsmail Gaspıralı'nın adını taşıyan “Gasprinskiy” adlı mektepler açılmış ve yeni usulde eğitim vermişlerdir (Saliev, 2019: 25). İsmail Gaspıralı'nın henüz hayattayken Kırgızistan

topraklarında adının bir okula verilmesi kendisinin ve fikirlerinin bölge halkı tarafından kabul gördüğüne ve desteklendiğine bir işarettir.

Usul-ü Cedid mekteplerinin Kırgızistan'da açılıp yayılmasında Tatar öğretmenlerin büyük emeği vardır. Dini ve dünyevi dersleri müfredatında bir arada bulunduran ve öğrencilere çok kısa zamanda okuma yazma öğreten cedid mektepleri Kırgız halkı nazarında büyük bir itibar ile karşılanmıştır (Kadyrov,2014:163). Kırgızistan'da açılan usul-u cedid mekteplerinin ilk eğitimcileri Tatar ve Başkurt hocalardan oluşmakla birlikte tespit edilenlerden bazıları G. Rafiki, S. Gabdelmanov, N. Mulla-Gazin, Z. Vagapov, K. Miftakov, N. Mamin, M. Başirov, S. Nadırşin'dir (Murzakulova, 2014: 271). Usul mekteplerinin başarısını gören Kırgız Türklerinde okula gidenlerin sayısı bu yıllarda hızla yükselmiştir.

Hüseyniye ve Galiya Medreseleri yeni gelişen cedidcilik akımının Türkistan coğrafyasında yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Türkistan coğrafyasının birçok bölgesinde olduğu gibi Kırgızistan'da da eski usul ile eğitim veren bazı medreseler cedidcilik hareketinin etkisi ile yeni usule geçmiştir (Murzakulova, 2014: 271-272).

Usul-u Cedid mekteplerinden mezun olan Kırgız talebelerin eğitimlerine devam edebilmeleri için Ufa'daki Medrese-i Aliye'ye gönderildikleri bildirilmektedir (Saliev, 2019: 28). Aldaş Moldo gibi Kırgız aydınları yeni eğitim sistemini benimsedikten sonra kendileri de bu sisteme katkı sunmaya çalıştılar. Aldaş Moldo bir ders kitabı hazırlayarak bu el yazması kitabı çalıştığı okullarda kullanmıştır.

Bu dönemde Tatar aydınları Türkçe seslere yazı dilinde daha doğru karşılıklar bulmak için Arap alfabesi üzerinde çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Tatar aydınların başlatmış olduğu bu çalışmalar diğer Türk topluluklarını da bu konuda harekete geçirmiştir. Bu çalışmaların neticesinde yoğun olarak Latin alfabesine geçiş yönünde fikirlerin olduğu görülmektedir. Alfabe meselesi üzerine çalışmalarda Kırgızlarda öne çıkan isim ise Kasım Tınıstanov'dur. Kırgız eğitim sisteminde de önemli bir yere sahip olan Tınıstanov, Arap harflerini gelişimin önünde bir engel olarak görmüş ve Latin alfabesine geçmenin bir zaruret olduğunu bildirmiştir. Tınıstanov'un hazırladığı 24 harf ve bir kesme işaretinden oluşan Kırgız alfabesi 29 Haziran 1925 yılında *Erkin Too* gazetesinde ilan edilmiştir (Şerifoğlu, 2012: 224-225).

Bu dönemde Türkistan topraklarında eğitim faaliyetlerinin artması ile birlikte neşriyat faaliyetleri de hız kazanmıştır. Bu dönemde birçok kitap, gazete ve dergi yayınlanmıştır. İlk başlarda eserlerini Kazak, Tatar ve Özbek Türkçeleri ile yazan ve yayınlayan, eğitilmiş Kırgız gençleri zaman içerisinde Kırgız Türkçesi ile yazmaya başlamışlardır.

Bu dönemde ders kitaplarını genel olarak İşenaalı Arabayev ve Kasım Tınıstanov tarafından yazılmıştır. İşenaalı Arabayev ilk ders kitabı “*Alip-bee Yaki Tötö Okuu*” adlı eserini Sarsakeev ile birlikte yazmış ve 1911 yılında Ufa şehrinde “Şark” basımevinde yayınlamıştır. “*Cazu Örnöktörü*”(Güzel Yazmanın Örnekleri) adlı ders kitabı 1912 yılında Orenburg şehrinde Vakıf Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Kasım Tınıstanov tarafından Kırgızca olarak yazılan bazı kitaplar ise “*Okuu Kitebi, Çoñdor Üçün Alip-bee, Bizdin Til*”’dir (Saliev, 2019: 31). Arabayev ve Tınıstanov’un bu kitaplar haricinde yazmış oldukları başka ders kitapları da vardır.

Kırgız Türkleri ana dilinde gazete ve dergi çıkarma konusunda Kazak ve Tatar Türkleri gibi diğer Türk topluluklardan yedi-sekiz sene daha geride kalmışlardır. Kırgız gençleri, gazetecilik faaliyetlerine Kırgız Türkçesi olarak yazdıkları duvar gazeteleri ve el yazısı dergiler ile başlamışlardır. Kırgız öğrenciler ilk olarak Taşkent’te Erkin Caş/Hür Genç adlı duvar gazetesini çıkarmışlardır. Orta Asya Komünist Üniversitesinde eğitim gören Kırgız öğrenciler şapırograf usulü ile “*Tuñguç Adım/İlk Adım*” isimli yıllık edebiyat yıllığını çıkarmışlardır (Özgen, 2014: 87).

İsmail Gaspıralı Bey’in başlatmış olduğu usul-ü cedid hareketi bütün Rusya Türklerini etkilediği gibi Kırgızistan Türklerini’de önemli derecede etkilemiştir. Usul-u Cedid öncesinde medreselerde geleneksel eğitimle sınırlı olan eğitim-öğretim faaliyetleri bu dönemde biraz da olsa çağın gereklerine yönelmiş ve Kırgız Türklerinin eğitimine ve gelişimine fayda sağlamıştır.

0.1.3.2.2. Sovyet Dönemi Kırgız Edebiyatı

Ekim 1917’de Rusya’da gerçekleşen Bolşevik İhtilali sonrasında Çarlık Rusya’sı yıkılmış ve yönetim Bolşeviklerin eline geçmiştir. Rusya’da yönetimin başına geçen Bolşevikler ilk başlarda gerçekleştirdikleri inkılaplar ile Türkistan halkları arasında yeni bir umut meydana getirmiştir. Bolşevik yönetimi ihtilalin ilk

dönemlerinde bölge halklarının istekleri doğrultusunda hareket etmelerine izin vermiştir (Arıklı, 2015: 127). Ancak bu durum çok uzun sürmemiştir.

Bolşevik rejimi kısa süre sonra kültürel inkılaplarını gerçekleştirebilmek için çalışmalarına hız vermiştir. Sovyet milletlerini rejimin istekleri doğrultusunda tek tip “Sovyet İnsanı” olarak yetiştirebilmek adına Sovyetleştirme politikasına başlamıştır. Sosyalist kültürü insanlar arasında yerleştirebilmek için bazı tedbirler alınmış ve öncelikle eğitim ve kültür alanına önem verilmiştir (Özgen, 2014: 55).

Yeni kurulmuş olan her yeni hükümet gibi Bolşeviklerde, ideolojilerini yaymak ve insanlara benimsetmek için insanlara hitap eden her alanı kendileri için bir propaganda aracı olarak kullanmıştır. Bolşevik hükümeti bu sebeple devlet neşriyatı oluşturmuş, basın ve güzel sanatların her dalını (edebiyat, resim, mimari, sinema, müzik vb.) rejime hizmet etmesi açısından kontrol altına almıştır. 1905 yılında “*Parti Teşkilatı ve Parti Edebiyatı*” adlı makalesini yazan Vlademir İlyiç Lenin, sosyalist edebiyatın esas hükümlerini tarif ederek edebiyatın, partinin ve ezilen halkın yanında olması gerektiğini dile getirmiştir. Lenin’e göre edebiyat bir şahsın ya da grubun yükselişi için kullanılmamalıdır. Bu sebeple edebiyat Sovyet rejiminin ülkede yerleşmesi için bir propaganda malzemesi haline gelerek yönetimin hizmetinde faaliyet göstermiştir. Bu dönem edebiyatında özgün düşünce ve tenkide yer verilmemiştir. “Proleter Edebiyat” ve “Sosyalist Realizm” kavramları etrafında şekillenen bu yeni edebiyatta yazar ve şairler Sovyet rejimini öven ve destekleyen şiirler, hikâyeler, romanlar, piyesler yazmaya zorlanmışlardır. Sovyet ihtilali öncesinde az da olsa yazılı bir edebiyata sahip olan Kırgız Türkleri, baskıcı rejim kontrolünde de olsa bu dönemde modern Kırgız edebiyatının temellerini oluşturmuşlardır (Özgen, 2014: 55).

1919-1924 yılları arasındaki geçen süre Kırgız edebiyatının gelecekteki kadrosunu oluşturacak olan gençlerin yetiştiği dönemdir. Bu dönem de yetişmiş olan genç yazar ve şairler ilk eserlerini okul yıllarında yazmışlardır. Bu yıllarda ilk eserlerini üreten genç şair ve yazarlar Kazak, Tatar ve Özbek Türkçeleri ile yayın yapan dergi ve gazetelerde Kırgız, Kazak, Tatar Türkçeleri ile yazmışlardır (Özgen, 2014: 55).

Bu yıllarda Kırgız Türkçesini yazı dili haline getirmek için çalışmalar başlamıştır. Bu yıllarda Kırgız Türkçesi ile yazılmış olan şiir, makale gibi eserler Kırgızca olarak Kazakça yayınlanan gazetelerde yayınlanmıştır. Kasım Tınıstanov, Sıdık Karaçev, O. Lepesov, A. Tokombaev, K. Bayalinov, C. Tülögabilov, M.

Bayçerikov gibi genç Kırgız yazar ve şairlerin eserleri 1919-1924 yılları arasında *Kömek*, *Ak Col* gazetelerinde ve *Şolpan*, *Cas Kayrat* gibi dergilerde yayınlanmıştır (Söylemez vd, 2013: 122).

14 Ekim 1924'te Sovyetler Birliğine bağlı Kırgız Muhtar Vilayeti kurulmuştur. 1924 yılına kadar Kırgızca yayınlanan bir yayın organı olmadığı için yeni kurulan yönetim bu konuda çalışmalara başlamıştır. O zamana kadar Kırgız yazarlar tarafından kullanılan Arap harfleri esaslı alfabenin Kırgızca için yeterli olmadığı kanaatine varılmıştır. Kırgızca'yı yazı dili haline getirmek ve alfabeyi düzenlemek için bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon bazı gereksiz harfleri çıkartarak düzenlemeler yapmış ve 24 harften oluşan yeni Kırgız alfabesi kabul edilmiştir. Bunun neticesinde Kırgızca olarak yazılmış ilk gazete olan *Erkin Too (Bağımsız Dağ)* 7 Kasım 1924 yılında 4 sayfa halinde yayınlanmıştır (Altımuşova, 2013: 74-75).

Sovyet dönemi ve yazılı edebiyat dönemi öncesinde zengin bir sözlü edebiyata sahip olan Kırgız Türkleri "*Erkin Too* ve *Lenincil Caş*" gibi gazetelerin yayına girmesi ile birlikte geçmişten gelen birikimleri sayesinde yazılı edebiyatı geliştirmeye başlamışlardır (Söylemez vd, 2013: 122-123).

Bu dönemde K. Bayalinov'un "*Acar*", Mukay Elebayev'in "*Kitep İzdegende*", S. Karaçev'in "*Erksiz Kündördö*", K. Malikov'un "*Ayluu Tündö*", A.Tokombayev'in "*Dnestr Tereñ Deñizge Kuyat*", "*Caralangan Cürök*" gibi yazarların uzun hikâyeleri yayımlanmıştır (Saliev, 2019: 36).

Sovyet ideolojisinin iyiden iyiye etkisini göstermeye başladığı bu yıllarda yazılmış olan eserlerin içeriği genel olarak 1917 Bolşevik ihtilalinden önceki halkın durumu, adaletsizlik, sınıf mücadelesi, kadın-erkek eşitliği, eskiyi kötüleme, yeni düzeni ve yönetimi övmek gibi konular işlenmiş mevcut ideolojinin propagandası yapılmıştır.

0.1.3.2.2.1. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Kırgız Edebiyatı

Sovyet Rusya, II. Dünya Savaşına girince yönetimi altında bulunan Türkistan coğrafyası ve Kırgızistan'da savaşa dâhil olmuşlardır. Bu savaş Kırgız Türklerini derinden etkilemiş ve bu edebiyat alanına da yansımıştır.

II. Dünya savaşında Sovyetler Birliği milyonlarca insanını kaybetmiştir. C. Turusbekov, C. Bökönbayev, Mukay Elebayev gibi Kırgız edebiyatının üç önemli şairi ve C. Aşubayev, K. Esenkojoyev gibi yeni yetişen genç şairler cephede hayatlarını kaybetmişlerdir. Bununla birlikte savaş sonrası sahneye çıkan şair ve yazarlardan S. Eraliyev, C. Cusuev, K. Cunusov ve T. Baygabılov gibi isimler ilk eser denemelerini cephede yapmışlardır (Söylemez vd, 2018: 241).

Savaş sonrasında Stalin ve ideoloji tüm Sovyetlere hâkim olur ve hiçbir şekilde eleştiriye dahi izin verilmez. Rejim düşmanı ilan edilen aydınlar bu dönemde hedef gösterilerek ya sürgün edilir ya da idam edilir. İdeolojik baskı kültür ve edebiyat alanında da kendisini iyiden iyiye hissettirir. AA. Jdanov, Zveda ve Leningrad dergilerinde 1946 yılında yayınlanmış olan makalesinde Sovyet edebiyatının içeriğinin halkın ve devletin çıkarlarını gütmesi gerektiğini savunur ve bunun haricindeki konuların Sovyet edebiyatının konusu olamayacağını söyler. Stalinci ideolog AA. Jadanov'a göre sanat ve sanatçının görevi sadece halka ve devlete yardım etmektir. İdeolojinin manifestosu anlamına gelen bu makale Sovyet edebiyatının yolunu çizmiş olur. Kırgız yazarlar da bu duruma uymak zorunda kalmışlardır (Söylemez vd, 2018: 241).

Kırgızistan'da ise K.Orazaliyev *“Kırgız Tarih Bilimi ve Edebiyat Biliminin Ödevleri”* adlı bildirisinde Jadanov'un fikirlerini destekler. Ona göre Moldo Kılıç, Arstanbek ve Kalıgul gibi Kırgız halk şairleri ile ilgili araştırma yapan ve bunların yanı sıra Sovyet öncesi kültür ve edebiyat hakkında çalışmalar yapan araştırmacılar ideoloji karşıtı olarak hedef gösterilmişlerdir. Bu dönemde mecburi olarak sadece ideolojinin izin verdiği ve tehlike arz etmeyen konulara eğilim olmuştur. Bu konular ise kolhoz sistemi, eski-yeni mücadelesi, üretim ve halkların kardeşliği gibi Sovyet toplumu inşası için gerekli görülen konulardır ve yazarlarda bu konular çevresinde yazmak zorunda kalmışlardır (Söylemez vd, 2018: 241-242).

Bu dönemde Kırgız edebiyatında dayanışma ve mücadelenin sonucunda mutluluğa erişme teması ile birlikte ömrünü ideoloji uğrunda harcamış insanların biyografik romanları yazılmaya başlamıştır. Bu eserlerde kahramanlar her zaman sosyalist tiplerdir ve konular ideolojik konulardır (Söylemez vd, 2018: 243).

1953 yılında Stalin'in ölmesi ile birlikte Stalinizm dönemi de sona ermiş olur. Stalin döneminden sonra bir nebze de olsa kültür ve edebiyat alanlarında bir rahatlama

ve kısmi özgürlük dönemi başlar (Söylemez vd, 2018: 243)

Bu dönemin önemli isimlerinden bazıları: Mukay Elebayev, Coomar Bökönbayev, Cusup Turusbekov, Alıkul Osmanov, Aalı Tokombayev, Kasımalı Bayalinov, Kasımalı Cantöşev, Tügölbay Sıdıkbekov gibi isimlerdir.

1941-1960 yılları arasında Stalin'in baskıcı rejimi doğrultusunda gelişen bu dönem edebiyatında Kırgız yazar ve şairler eserlerinde ideolojik konuları işleyerek Sovyet ideolojisini yüceltmış ve övmüşlerdir. Bu şekilde Sovyet kültürünü Kırgız Türklerine benimsetmeye çalışmışlardır.

0.1.3.2.2.2. 1961-1990 Yılları Arası Kırgız Edebiyatı

1960'lı yıllar SSCB'nin hem idari olarak hem de ekonomik olarak yükselişe geçtiği yıllardır. Bu dönemde idari ve ekonomik alanda gerçekleşen rahatlamalar edebiyat ve sanat alanının da gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu dönemde edebiyatın gelişmesi için Sovyetler Birliği genelinde tartışmaların ve araştırmaların yapıldığı görülür. Bu çalışmaların neticesinde sosyalist realizmin şekil, içerik ve felsefi derinlikleri artmış ve kalite bakımından başarılı hale gelinmiştir. Kırgız edebiyatı da bu gelişmelerden etkilenmiştir. (Saliev, 2019: 38).

1950-1970 yılları arasında Kırgızistan'da tıp fakülteleri, ziraat fakülteleri, teknik üniversiteler gibi birçok yeni eğitim kurumu açılmıştır. Bu okullar yeni kadroların yetişmesine ve Kırgız kültür hayatının gelişmesine büyük katkı sağlar. Bu okullardan yetişen başta Cengiz Aytmatov olmak üzere “Altmışlıklar” olarak bilinen yazar ve şairler isimlerinden söz ettirmeye başlarlar. Bu yeni nesil yazarlar ile modern Kırgız edebiyatı yeni bir seviyeye yükselir (Söylemez vd, 2018: 262).

Bu dönemin en önemli yazarı Cengiz Aytmatov'dur. Aytmatov'un 1957-1958 yılları arasında yayımlanan “*Yüz Yüze ve Cemile*” adlı uzun hikâyeleri Kırgız edebiyatı nesrinde yeni bir dönem başlatmıştır (Söylemez vd, 2018: 262). Cengiz Aytmatov'un “*Cemile, Selvi Boylum Al Yazmalım, İlk Öğretmen*” gibi eserleri yabancı dillere çevrilmeye başlar (Saliev, 2019: 38).

Bu dönem Kırgız edebiyatı yazarlarının en önemli isimlerinden biri diğeri ise tarihi roman alanında yeni bir ekol oluşturmuş olan Tölögön Kasımbek'dir. Kasımbek,

1966 yılında yayınlanmış olan “*Sıngan Kılıç*” adlı eseri ile büyük bir tanınırlığa kavuşmuştur. Kasımbek’in oluşturmuş olduğu bu yeni ekolü takip eden K. Osmonaliyev, Ş.Beyşenaliyev, A. Stamov, Ö. Danikeyev, E. Tursunov gibi isimler tarihi roman alanında değerli eserler meydana getirmişlerdir (Söylemez vd, 2018: 263).

1980 ve 1990 yılları arasında ise Sovyetler Birliği yenedünya düzenine ayak uyduramayarak çağın gerisinde kalmaya başlar. Bu geri kalış SSCB’nin dağılmasına kadar gidecek olan süreci başlatır. Bu süreç sonucunda SSCB dağılır ve bağımsız Kırgızistan da kurulur.

1980’li yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliği sosyo-ekonomik sıkıntılar içerisine girmiştir. Bu sıkıntılar halkın hayatının birçok alanında hissedildiği gibi edebiyat ve sanat alanına da yansımıştır. Bu yıllarda yazar ve şairler de ekonomik zorluklar çekmişlerdir. (Söylemez vd, 2018: 285-286).

Bu dönemde Sovyet ideolojisi sorgulanmaya başlanır. Tüm Sovyet ülkelerinde olduğu gibi Kırgızistan’da da milli bilinç yükselmeye başlar. Kırgızlar, Kırgız dilinin durumunu, geçmişte yasaklanan Kırgız aydınlarını, Kırgız tarihinin ve kültürünün önemli olaylarını ve unsurlarını tartışmaya açarlar. 1916 yılı Kırgız Ürkünü gibi milli olaylar ile Moldo Niyaz, Aldaş Moldo, Moldo Kılıç gibi isimler ve eserleri tekrardan gündeme gelir (Söylemez vd, 2018: 287).

Bu dönemin önemli isimlerinden bazıları ise şunlardır: Cengiz Aytmatov, Tölögön Kasımbek, Calil Sıdıkov, Kubanıçbek Malikov, Kasımalı Cöntöşev, Ş. Beyşenaliyev, Nasiridin Baytemirov, Tügölbay Dısıkbekov, Abdrasul Toktomuşev, Temirkul Ümütaliev, Omar Sultanov, Aman Saspayev’dir.

0.1.3.2.3. Bağımsızlık Dönemi Kırgız Edebiyatı

SSCB’nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığına kavuşan Kırgızistan’ın yazar ve şairleri eski rejim döneminde zorla dayatılan sosyalist realizm etkisiyle eserler vermeyi bırakarak, bağımsızlığın ve hürriyetin vermiş olduğu rahatlıkla Kırgız dili, Kırgız tarihi gibi milli konularda eserler vermeye başlamışlardır. Bu dönemde Kırgız yazarlar milli romantizme yönelmeye başlamışlardır (Saliev, 2019: 41).

Bağımsızlığın ilk yıllarında şair Şayloobek Düyşeyev'in şiirleri dikkat çeker. Düyşeyev'in "*Kaydıgerlik*" isimli şiir külliyyatında yer alan şiirlerinde Sovyet döneminin ve yönetiminin olumsuz taraflarını, insanların değerlerinden uzaklaşmasını, yakın çevresine ve topluma şüpheyile yaklaşması gibi konuları işlemiştir (Aşlar, 2020: 30).

Bu dönemin diğer bir yetenekli şairi ise Anatay Ömürkanov'dur. Şair "*Kündöğü Tak*" adlı şiir külliyyatındaki şiirlerinde aşk, tabiat, vatan ve hayat konularını işlemiştir (Aşlar, 2020: 30).

Bağımsızlık sonrası Kırgız edebiyatında yazar ve şairler genel olarak hayatın gerçekleri, bağımsızlık ve bağımsızlığın değeri, Sovyetler dönemine eleştirel gözle bakabilen eserler vermeye çalışmışlardır. Sovyet rejiminin tartışılması dahi yasak olan kararlarını tartışmaya açarak özgür düşünce temelinde yeni bir edebiyat oluşturmak için çalışmışlardır (Söylemez vd, 2018: 292).

Bu dönemin de genel olarak en tanınmış yazarı Cengiz Aytmatov olmakla birlikte diğer önemli isimlerden bazıları Anatay Ömürkanov, Caparkul Toktonaliyev, Kubatbek Cusupaliyev, Colon Mamıtov, Aydarbek Sarmanbetov, Esentur Kılıçev gibi yazar ve şairlerdir.

0.2.KIRGIZ MİLLİ KİMLİĞİ

0.2.1.Kimlik Kavramı

Kimlik kavramı günümüz dünyasının en çok tartışılan ve yazılan konularından bir tanesi olmakla birlikte sosyal bilimleri, kültür ve siyaset dünyasını en çok meşgul eden kavramların da başında gelmektedir. Kimlik kavramı başta sosyoloji olmak üzere psikoloji, felsefe, edebiyat, siyasal bilimler, antropoloji gibi birçok farklı bilim dalını ilgilendiren bir kavram haline gelmiştir (Dalbay, 2018: 162).

Kimlik (identity) kelimesi aynılığı ve sürekliliği ifade eden Latince "idem" kökünden türetilmiştir. Türkçede ise "kim" soru kökünden türetilmiş olan kimlik kavramı da aynı şekilde bir mensubiyeti, aynı olmayı, tek olmayı, hangi kişi olma gibi durumları ifade eder (Aydoğdu, 2004: 117). Türkçe sözlükte ise kimlik şu şekilde

açıklanmaktadır: “Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünüdür” (Türkçe Sözlük, 2019: 1442). Kimlik, birey, toplum ya da örgütlü olan herhangi bir oluşumun ne olduğu, nasıl olduğu ve niçin olduğunu ortaya koymasının yanı sıra bunların ne olmadığı, nasıl olmadığı, niçin olmadığı gibi durumları da ortaya koyan bir kavramdır (Ergün, 2014: 4). Kimlik kavramı en sade şekliyle “kim” sorusuna verilen cevaptır.

Kimlik birçok boyutu ve çeşidi olan bir kavramdır. Bireyler birden fazla kimliğe sahip olabilirler. Bu sebeple kimlik bireyin diğer insanlarla nelerinin ortak olduğuna ve bireyi diğerlerinden neyin farklılaştırdığına ilişkin ait olma sorunudur (Karaduman, 2010: 2887).

0.2.1.1. Bireysel Kimlik

Kişinin hayatında kendisi için uygun gördüğü rol veya kendisini algılayış biçimi bireysel kimlik olarak adlandırılır. Ayrıca modern zamanımızda kişinin bireysel ya da toplumsal kimliğini oluşturmak için verdiği çabayı da kimlik arayışı olarak adlandırabiliriz. Geleneksel bir toplumda kimliği çok belirgin bir şekilde tanımlayan ve bu kimliği koruyan töreler, dinsel inançlar, akrabalık ilişkileri gibi sistemleşmiş unsurlar mevcuttur. Günümüz modern toplumlarında ise geleneksel yapı ve ilişkiler zamanla birlikte değişiklik göstermiş ve toplum üzerinde etkileri azalmıştır. Geleneğin insan yaşamındaki etkisinin azalması ve gündelik hayatta küresel tarzların önem kazanması bireyi kimlik arayışına zorlamaktadır. Bu modern zamanda toplumsal hayatın açık olması, eylem ortamlarının çokluğu ve seçim imkânının olması bireysel kimliğin farkına varılmasına ve gündelik hayat içerisinde önem kazanmasına yol açmıştır. Birey, bireysel kimliği edinirken özellikle farklı olan yani öteki olarak algıladığı şahıslardan ayrı olarak bireysel bir kimlik edinme çabasına girmektedir (Özdil, 2017: 388; Şimşek, 2002: 31). Bireysel anlamda kimlik “ben” olgusu için gerekli bir sistemdir. Birey kişisel kimliği ve toplumsal kimliği olmadan yaşamını sürdüremez (Türkkan, 2011: 16). Kişi, bireysel kimliğini oluştururken içinde yaşadığı toplumsal ortamdan algıladıkları ile bağlantılı olarak kendisini tanımlama imkânı bulabilmektedir. Birey farklılık duygusu ile hareket ederek diğerlerinden ayrı kendine özgü bir kimlik edinme çabasına girmektedir (Hakan, 2020: 14).

Kendine özgü bir kimlik arayışına giren bireyin kişisel olarak eşi benzeri olmayan duygusal, psikolojik, zihinsel ve bedensel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır (Hakan, 2020: 14). Kişisel kimlik bireyin yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Kişinin yaşantısındaki tercihlerine ve eylemlerine yön veren bireysel kimliğidir. Bireyin kendi kişiliğine uygun normlar edinmesini ve bu normlara göre bir yaşantı kurmasını sağlar. Bu şekilde bireyin özne bir “ben” olmasını sağlayarak nesne bir “ben” olmaktan uzak tutar (Vatandaş, 2020: 238).

Temeli kolektif kimlik içerisinde adet, din, kültür ve toplum ilişkileri gibi unsurlar ile atılan kimlik bu ortamda da bireysel özellikleri ile ötekenden farklılaşma çabası içerisindedir. Bireysel kimlik içinde bulunan topluma ve zamanın şartlarına göre de değişim gösterir. Küreselleşen dünyada kültürel özelliklerin kaybedilmesinin hız kazanması ile birlikte bireysel kimlik daha fazla gelişim göstererek ön plana çıkmaktadır.

0.2.1.2. Kolektif Kimlik

Bireysel özelliklere sahip olan insan aynı zamanda bir grup aidiyeti içerisinde yaşamını sürdürmektedir. Bireysel kimlikteki bazı özellikler grup aidiyetinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal yani kolektif kimlik bireyin milliyeti, dini, etnik kökeni gibi durumlardan ve bu durumlarla olan ilişkilerinden meydana gelmektedir. Kolektif kimlik, bir bireyin içerisinde bulunduğu kültürel unsurları benimsemesi ve bu kültürü benimsemiş diğer kişilerle benzeşmesi sonucunda edinilen toplumsal kimliktir. Bu tanımlar sonucunda kolektif kimlik için belirli sınırları olan ve bir kültürel topluluğa ait olan kimlik diyebiliriz. Ulusal kimlik, dini kimlik, etnik kimlik bu kategoride değerlendirilebilir (Özdil, 2017: 391).

Toplumsal bir varlık olan insan bu sebeple toplumsal ilişkiler içerisinde yaşamını sürdürmektedir. İnsanın doğasının gereği olan toplumsallık, bireyin karşısına kabile, etnik grup, dini grup olarak çıkabileceği gibi hemşeri ve meslek grubu şeklinde de çıkabilmektedir. Birey bir şekilde bir yapıya ya da bir kuruma bağlanır ve ona karşı bir aidiyet hissi kazanır. İşte bu durum onun toplumsal kimliğinin sebebi ve gereğidir. Kolektif kimlik çoğuldur. Kişinin bireysel kimliği ve toplumsal kimliğinin birbiriyle

etkileşimi sonucunda birey farklı kimlikler kazanır ve bunları önem sırasına göre kabullenir (Vatandaş, 2020: 238).

Bireysel ve kolektif kimlik arasındaki bağ bireyin özgürlük anlayışı ile bağlantılıdır. Birey kendini özgür birisi olarak tanımlıyorsa bulunduğu toplumdaki roller ile kendi benimsediği amaçlar arasında tutarlılık olması gerekmektedir. Birey kolektif kimliğin kendisine biçmiş olduğu rolleri benimser ise destek verir (Connolly,1995: 252). Bireysel kimlik gibi kolektif kimlikte durağan değildir. Başka toplum ve kültürlerden etkilenerak değişime uğrayabilir. Kolektif kimlik değişime uğrasa da bireyin buradaki rolü yine belirlenen kurallara göre devam eder (Hakan, 2020: 33).

Kolektif kimlik aynı toplum içerisinde yer alan bireyler tarafından ortak aidiyetler, paylaşılan ortak roller üzerinden inşa edilen ve bireylerin bunun bilincinde olduğu toplumsal kimliktir. Bireysel kimlikte birey nasıl farklılıkları ile diğerinden farklı bir kimlik oluşturuyorsa gruplarda kendilerine has ayırıcı özellikleri ile farklı bir kimlik oluşturur. Bu açıdan kolektif kimlik diğer gruplardan olan farkı ile mukayese edilerek ortaya çıkmaktadır (Özdil, 2017: 392).

Kolektif kimlikte birey diğerlerinden ayrılan özelliklerinden daha çok grup içerisinde ortak olunan değer ve ilişkilere daha fazla önem verir. Böyle bir durumda isteyerek ya da istemeyerek kimden yana olduğunu veya kimden yana olmadığını da ortaya koymuş olur. Birey kim olduğunu ve varlığının bilincine kime ve ya neye karşı olduğunu bilgisi sonucunda ulaşır (Güvenç, 1995: 3).

Kolektif kimlikte bireylere aidiyet unsurları genel olarak içinde bulunduğu toplumun geçmişi üzerinden verilir. Bu şekilde geçmişte gelen değer ve miraslar toplumsal bellekte muhafaza edilir. Bu toplumda yer alan bireyler bu ortak geçmiş üzerinden kimliklerini kurar ve ona aidiyet hissederek yaşarlar (Özdil, 2017: 392).

Belirli bir toplumun ya da ülkenin tamamını kapsamış olan kolektif kimlikler bölünmeye sebebiyet verebilecek olan sınıfsal ve ekonomik çıkara dayalı kimliklerden farklı bir yapıdadır. Dini ve milli kimlikleri buna örnek verebiliriz. Bir toplumu barındıran bir ülkede dini veya milli bilinçle üst bir kolektif kimlik oluşturulabilir (Özdil, 2017: 392).

Kolektif kimliğin oluşmasındaki en önemli unsurlar geçmiş, dil, din kültür, etnik köken vb. konular olmakla birlikte bireyin bunu kabul edip aidiyet hissederek bunu yaşantısına yansıtmasına bağlıdır. Kolektif kimliğin oluşmasındaki önemli unsurlardan bir tanesi olan milliyet duygusu konumuzun temelini oluşturduğu için milli kimlik konusu ayrı bir başlık altında incelenecektir.

0.2.1.2.1.Milli Kimlik

Kolektif kimliğin alt unsurlarından birisi olan milli kimliğin oluşması için öncelikle dil, din, ortak geçmiş gibi belli unsurlar ve değerler etrafında toplanmış ve yaşamını şekillendirmiş bir topluluk yani millet gerekmektedir. İnsanlık tarihi boyunca birçok millet var olmuş ve milleti millet yapan değerlere sahip çıktıkları derecede varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

Millet kavramı üzerinde tam olarak kesin bir tanıma varılamamış olsa da genel hatları ile belirtmek gerekirse birbirleri ile birtakım maddi ve manevi bağlar ile bağlanmış olan bireylerden oluşan topluluktur. Belirli bir etnik kökenden gelen aynı dili konuşan ve genel olarak aynı dini inanca sahip olup ortak bir geçmiş üzerinden belirli bir toprak parçasını vatan olarak kabul eden insanlardan oluşmaktadır (Yüce, 2006: 1).

Milli kimliğin oluşabilmesi için zayıf dahi olsa siyasi bir topluluk gerekmektedir. Bu siyasi topluluk da bütün bireyler için ortak kurumların varlığının yanı sıra bireylerin hak ve görevlerini belirleyen bir yasanın varlığı olmalıdır ve bütün bireyler bu kurum ve yasalardan eşit şekilde yararlanabilmelidirler. Bununla birlikte topluluk içerisinde yer alan bireylerin kendilerini ait hissedecekleri belirli bir toplumsal mekân yani sınırları az çok belirli olan bir ülke gerekmektedir. Milli kimliğin oluşmasındaki önemli etkenlerden birisi de vatan bilincidir. Sınırları belirli olan ve bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu bunun yanı sıra ortak geçmişe ev sahipliği yapan bu toprak parçası toplum nazarında vatan olarak görülür ve toplum tarafından kutsallaştırılır. (Smith, 1994: 24-27). Milli kimliğin oluşması için siyasi bir otoritenin yanı sıra sınırları belirlenmiş olan bir toprak parçası ve bu toprak parçası üzerinde yaşayan insanların ortak paydalarda birleşmesi ve bu paydalara aidiyet hissi oluşturarak yaşamını sürdürmesi gereklidir diyebiliriz.

Milli kimlik, milli kültürün ortaya çıkartmış olduğu üsluptur. Bireyi ya da toplumun genelini diğer benzerlerinden farklı kılan özelliklerdir. Millet olmayı başarabilmiş her toplumun varlığa, dünyaya, hayata olan bakış açısı ve davranışları farklılık göstermektedir. Toplumların inançları, yaşam şekilleri, gülmeleri, ağlamaları, yas tutmaları, sevinmeleri ve bunları yapma şekilleri birbirinden farklılık göstermektedir. Bu sebeptendir ki bu seviyeye ulaşmış olan her kültür diğerlerinden farklı olduğu için milli kimlik olur (Kösoğlu, 2018: 17) .

Milli kimlik bilincinin ve kimliğinin oluşması için millet kavramının ve kültürünün bireyler tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Bireyin kendisini o milletin kültürüne ait hissetmesi ve kimliğine sahip çıkarak hayatında yaşatması ve kendisini ötekilerden ayıran değerlere sahip olması gerekmektedir.

0.2.2.Kırgız Kimliği

Kolektif kimliğin oluşmasındaki en önemli unsurlardan bir tanesi millet kavramı ve bu kavram üzerinden şekillenerek ortaya çıkan milli kimliktir. Milli kimliğin oluşması için birçok unsur bir araya gelmelidir. Bunların başında din, dil, coğrafya, ortak geçmiş, toplumsal yaşam gibi birçok kültürel ortak paydalar bulunmaktadır. Milli kimlik kazanımı için tarihi süreç çok önemli bir etkidir. Milli kültür tarihten gelen birikimlerin üzerine inşa edilmektedir. Kırgız milli kimliğinin oluşum süreci içinde bu aşamalar ve unsurlar geçerlidir.

Türk milletinin ve tarihinin en eski topluluklarından birisi olan Kırgızlar genel olarak kendilerinden daha kalabalık Türk toplumları ya da başka uluslarla komşuluk ettiklerinden dolayı bağımsız bir devlet kurma imkânına fazla sahip olamamışlardır (Yüce, 2006: 2). Böyle bir durumda dahi Kırgızlar tarihte adından bahsedilen en eski Türk kavimlerinden birisi olmayı başarmış ve kendilerine has köklü bir kültür oluşturmuşlardır. Kırgız kimliğinin öncesi Türk kimliğidir. Türk kimliği tüm dünya üzerine yayılmış olan Türk milletinin ortak kimliği olmakla birlikte Kırgızlar bu ortak kimlik üzerinden bazı farklılıklarla kendi kimliklerini oluşturmuşlardır.

Kırgız kimliğinin ve kültürünün oluşmasında konar-göçer yaşam tarzının önemli bir etkisi vardır. Kırgızlar da diğer Asya konar-göçerlerinde olduğu gibi kabile ve boyar halinde bir “Aksakal” önderliğinde “Boz Üy” adı verilen çadırlarda

yaşamışlardır. Ekonominin temelini hayvancılık oluşturduğu için yılın belli zamanlarında sürüleri ile birlikte kendilerine ait olan yaylak ve kışlaklar arasında yer değiştirmektedirler. (Taşbaş, 2018: 9). Hayvancılık merkezli bu konar-göçer yaşam tarzı ve sosyal teşkilatlanma yapısı Kırgız kültürünün oluşmasında büyük bir etken olmuştur. Kırgızlarda bu yaşam tarzından kaynaklı olarak aile, soy, bozkır, hayvanlar ve hatta içerisinde yaşanan “Boz Üy” kutsanmış ve bunların etrafında şekillenen inanışlar ve kültürel değerler meydana gelmiştir.

Kırgız kimliğini etkileyen bir diğer unsur ise dindir. Çin ve İslam kaynaklarından alınan bilgilere göre Kırgızlar İslamiyet öncesinde Şamanist inanç sistemine sahiptiler. Belirli bir zamanı olmamakla birlikte tanrılarına kırkık bölgelerde kurbanlar sunarlardı (Tansü, 2018: 42). Yine yapılan araştırmalara göre Kırgızlar tarihi süreçte Manihaizm, Budizm, Nesturi, Hristiyanlık ve Gök Tengri gibi dini inançlara sahip olmuşlardır. Kırgızların, İslamiyet dinine tam olarak ne zaman girdikleri bilinmemekle birlikte 16. yüzyıldan başlatan araştırmacıların yanı sıra bu süreci 10.yüzyıldan başlatan araştırmacılar da mevcuttur. Kırgızlar her ne kadar İslam dinine girmiş olsalar da 19. yüzyıla kadar sistematik bir din eğitimi veren kurumları olmamıştır (Özlü, 2015: 100). Kırgızlar, İslam dinine girdikten sonraki süreçte de yukarıda bahsettiğimiz bozkır kültürü etrafında şekillenen inanç ve geleneklerini bu yeni dine adapte etmişlerdir.

Kırgız milli kimliği ile ilgili bir diğer unsur ise dildir. Dil, milli kimliğin oluşmasında en önemli etkenlerden bir tanesidir. Kırgız Türklerinin konuştuğu Kırgız Türkçesi ortak Türk dilinin bir lehçesidir. Kırgız Türkçesinin oluşumu yakın ya da uzak akraba dillerle farklı zamanlarda bulunduğu ilişkiler neticesinde uzun bir tarihi süreç içerisinde gelişmiştir. Eski Kırgızca, Orta Dönem Kırgızca’sı ve Yeni Kırgızca olarak üç büyük döneme ayrılır (Taşbaş, 2016: 241). Kırgız Türkçesi yazı diline yakın dönemde geçmiştir. Sovyet dönemi öncesinde de Arap harfleri ile yazılmış olan Kırgızca eserler olsa da tam manası ile yazı dili özelliği kazanması Sovyet İhtilali sonrasında olmuştur (Taşbaş, 2016: 246). Çağdaş yazı dilinin oluşması sözlü kültürde devam ettirilen Kırgız sözlü edebiyatının yazıya geçirilerek daha fazla kişiye ulaşmasına imkân sağlayarak Kırgız kimliğinin oluşmasında önemli bir etken olmuştur.

Kırgız Türkleri büyük bir sözlü edebiyat geleneğine sahiptir. Bu sözlü edebiyat içerisindeki eserlerden en büyüğü olan Manas Destanı’nın Kırgız Türklerinin kimlik

oluşumunda önemli bir etkisi vardır. Manas Destanı Kırgız halkının dünyaya açılan yüzü olmuştur. Manas, edebiyatçılar için ilham kaynağı, yöneticiler için nasihat kitabıdır. Halkın içerisinde dolaşan veciz sözleri bir peygamber nasihati gibi hürmet görür. Sovyet döneminde dahi rejim baskısına rağmen aydınlar ve halk Manas'a olan bağlılığından vazgeçmemiş ve bu uğurda birçok aydın canının vermiştir. Bağımsızlık sonrası dönemde de Manas'a olan ilgi artmıştır (Tutar, 2006: 107-108). Manas Destanı, Kırgız kimliği oluşumunda ve ulus devlet yapılanmasında büyük bir paya sahiptir.

Kırgız milli kimliğinin oluşmasına engel teşkil eden ve bazı araştırmacılar tarafından ifade edilen unsurlar da mevcuttur. Bunlar kabilecilik, bölgesel kimlik ve etnik kimliktir. Orta Asya'nın geneline hâkim olan sosyal örgütlenme modeli kan bağına dayalı olan kabilecilik sistemidir. Kabilecilik, Kırgız toplumunda da etkili bir unsur olmuştur (Tutar, 2006: 80). Kırgız Türkleri gibi göçebe yaşam tarzı yaşayan halklarda kabile kimliği öne çıkmaktadır. Bu durum devlet yapılanması açısından bazen verimli olsa da kabileler arası yaşanan güç ve iktidar kavgası tarih boyunca yıkıcı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Rusların bölgeye hâkim olmasındaki en önemli etkenlerden biriside bölgedeki kabilelerin birbiriyle birlik olamamasıdır. Kabilecilik anlayışı tesirini bağımsızlık sonrasında dahi hissettirmiştir (Sağlam, 2017: 14-15).

Bölgesel kimlik ise bağlarını aile ya da kan bağı ile değil üzerinde yaşanan topraktan almaktadır. Bölgesel kimlikte hemşerilik bağları oldukça kuvvetlidir. Kırgızistan bölgesel olarak kuzey ve güney olmak üzere iki bölgeye ayrılmaktadır. Bölgesel kimlik anlayışının bağımsızlık sonrasında da etkisi devam etmiş ve siyasetçiler tarafından kullanılmıştır (Joldoshev, 2013: 115).

Kabile kimliği ya da bölgesel kimlik anlayışı bazı araştırmacılar tarafından Kırgızistan'daki problemlerin ana sebebi olarak gösterilirken bazı araştırmacılar da bu durumun Kırgızlar için toplumsal örgütlenme şekli olduğunu ve bu sebeple kabile kimliğinin desteklenmesinin aslında Kırgız kültürünü ve tarihini desteklemek olduğunu belirtmektedirler (Joldoshev, 2013: 111). Bu durum güçlü bir ulus devlet yapılanmasına engel teşkil etmektedir. Kabilecilik ve bölgesel kimlik gibi ulus altı kimlikler Kırgız toplumunda farklı gruplar arasındaki siyasi mücadeleyi beraberinde getirmiştir (Joldoshev, 2013: 104).

Kırgız kimliği ile ilgili çalışmalarda sıkça kullanılan bir diğer unsur ise etnik kimliktir. Etnik kimlik, etnik grup temelli bir aidiyet biçimidir. Bir grubun diğer

gruptan ayırt edilme biçimidir (Sağlam, 2017:17). Orta Asya’da yaşayan Türk topluluklarının kullandıkları dillerine ve kültürlerine bakıldığında aralarında çok küçük farklılıklar mevcuttur. Bu bölgedeki Türk halkları yüzyıllarca iç içe yaşamış ve ortak diyebileceğimiz bir kültürü paylaşmışlardır (Sağlam, 2017:18). Bu bölgedeki etnik kimlik kavramı Sovyet rejiminin ulusal sınır belirleme politikası ile ilgilidir. Sovyet rejimi Türk halklarının dillerinde ve kültürlerinde yer alan küçük farklılıklardan yola çıkarak bu sınırları belirlemiştir (Joldoshev, 2013: 119).

Kırgız kimliği tarihi süreç içerisinde dil, din, kültür, coğrafya gibi farklı etkenler neticesinde tarihi süreç içerisinde gelişmiştir. Her ne kadar köklü bir sözlü gelenek içerisinde yaşıyor olsa da göçebe yaşam tarzı ile yaşayan halkta bir ulus olarak Kırgız milli kimliğinin oluşması çok da eski değildir. Orta Asya halklarının büyük çoğunluğunda olduğu gibi Kırgız kimliğinin oluşmasındaki en büyük unsur Ruslar ve Rusların bu topraklardaki kimlik politikaları olmuştur.

0.2.2.1. Çarlık Dönemi’nin Kırgız Kimlik Politikası

Çarlık Rusya’nın 16.yüzyıl itibari ile başlatmış olduğu Türkistan işgali 19.yüzyılda büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Türk hanlıklarının birbirine düşmesini fırsat bilen Rus ordusu Türkistan illerini işgal etmeye başlamıştır. Bu dönemde belli bir devlet otoritesinden yoksun olan Kırgız boylarında tek tek Rus hâkimiyetine girmeye başlamıştır. Rusya bu toprakları yönetmek için 1876 yılında Türkistan genel valiliği kurarak daha sonrasında buradaki halkların nasıl yönetileceği konusunda 1886 yılında bir yasa çıkarmıştır (Arıklı, 2015: 116-120).

Rusya, Türkistan genel valiliği vasıtası ile Kırgız Türklerinin yaşadığı toprakları oblast adı verilen bölgelere ayırmış ve her oblastı da farklı bir valiliğe bağlamıştır. Bu uygulamalar Rusların “böl ve yönet” politikasına uygun olarak yapılmıştır. Kırgızistan’a atanan bütün yöneticiler Ruslar’dan oluşturulmuştur (Arıklı, 2015: 120).

Rusların bu bölgelerde kimlik politikası oluşturma çabalarının temel sebebi milliyetçilik akımının 19. Yüzyıl itibari ile giderek güçlenmesidir. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bağımsızlık talepleri ile karşı karşıya gelen Rus hükümeti bu dönemde Ruslaştırma politikasını uygulamaya başlamıştır. Bu politikanın en önemli unsuru dildir. Rusya hâkim olduğu bütün topraklarda Rusçayı iletişim dili olarak

kullanarak uzun dönemde bir ulusal kimlik bilinci oluşturmak istiyordu. Bunu başarmak için Türk lehçeleri ve ilahiyat profesörü olan Nikolay İlminskiy'in geliştirmiş olduğu proje devreye sokulmuştur (Yüce, 2006:3).

Bu proje kapsamında Rusya'da eğitim kurumları ve basın kullanılarak yazılı dili özelliği kazanmış olan diller, lehçe ve şivelere bölünerek çok sayıda yazı dili oluşturulmuş ve sonrasında iç içe geçmiş olan etnik grupları ortak anlaşma dili olarak Rusçaya mecbur bırakmışlardır. Özellikle Türk dili alanında çalışmalar yapan İlminskiy, Türk topraklarında açılan okullarda Türk çocuklarını Ruslaştırmakla kalmayıp dinlerini değiştirme konusunda da çalışmalar yapmıştır. Bununla birlikte bu okullarda Rusçanın yanı sıra Türk boylarının kullanmakta oldukları lehçeleri, Rus alfabesi ile ayrı bir dil gibi öğretme politikası izlemiştir. Bu politika ile hem Ruslaştırma ve misyonerlik faaliyetleri yapılmış hem de İsmail Gaspıralı'nın Cedit hareketinin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Yüce, 2006: 4).

Çarlık Rusya döneminde İlminskiy'in Ruslaştırma ve misyonerlik çalışmalarına karşılık olarak İsmail Gaspıralı'nın başlatmış olduğu cedit hareketinin etkileri de olmuştur. Bu hareket kapsamında Kırgızistan topraklarında da cedit okulları kurulmuş ve öğrenciler yetiştirmiştir. Bunların yanında her iki politikaya da karşı çıkan ve eski usul ile dini eğitim veren kurumlarda mevcut olmuştur.

İlminskiy'in yapmış olduğu çalışmalar o dönemde Rus işgali altında bulunan bütün ulusların tek bir Rus kimliği altında birleştirme çabası üzerine olmuştur. Türk ve Müslüman olan Kırgız Türkleri de bu politikadan etkilenmiştir. Çarlık Rusya'nın bu politikaları etkili olmuş ve sonrasında Sovyet döneminde ise daha şiddetli bir şekilde uygulamaya konmuştur.

0.2.2.2. Sovyet Dönemi Kırgız Kimlik Politikası

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kurulmasından sonra 14 Ekim 1924 yılında Kara-Kırgız Özerk Bölgesi kurulmuştur. 25 Mayıs 1925 tarihinde ise ismi Kırgız Özerk Bölgesi olmuştur.1 Şubat 1926 yılında Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve en son olarak 5 Aralık 1936 yılında Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olmuştur. Kırgızistan'ın bugünkü sınırlarının belirlenmesi ve Kırgız kimliğinin oluşması Bolşevik ihtilali şekillenmiştir. Sovyetlerin yönetimi ele alması ile

birlikte Kırgız topraklarının sınırları belirlenmiş ve yerleşik hayata geçirme projesi başlatılarak eğitim-öğretim başta olmak üzere Kırgızistan'ın alt yapısı oluşturulmuştur. Tarih boyunca kabile ve soy kimliği üzerinden yaşayan Kırgızlar yeni çizilen bu sınırlar ile birlikte adı Kırgız olan bir toprak parçası üzerinde yeni bir kimlik anlayışı sürecine girmiştir (Tutar, 2006:88-89).

Sovyet yönetimi birçok konuda kendinden önceki politikaları devam ettirdi. Böl ve yönet politikası bu dönemde devam etmiştir. Bu dönemde “Sovyet Ulus” oluşturma politikası hız kazandı. Bu politikanın gerçekleşmesi için bölgede yaşamakta olan Türk dilli topluluklar arasındaki anlaşmazlıklar, düşmanlıklar, dilsel farklılıklar ve kültürel adetler derinleştirilerek bu halkların birbirinden kopması amaçlanmıştır. Türk topluluklarına birbirinden farklı etnik kimlikler belirlemek için yapılan en önemli çalışmalardan bir tanesi yerel dillerin eğitim dili haline getirilerek bölgesel anlamda kurumsallaştırılması ve bu yerel dillerin farklı bölgelerde yasaklanması olmuştur. Bu politika ile coğrafi sınırları oluşturmaya çalışmışlardır (Kurubaş, 2006: 119). Sovyet rejimi içerisinde Kırgızistan'ın da yer aldığı Türkistan coğrafyasını ayrı ayrı ülkelere böldükten sonra bu ülkelerde yaşayan halklara ayrı bir kimlik oluşturma çabasına girmiştir (Arıklı, 2015: 132).

Sovyet yönetimi yeni bir ulus kimliği oluşturmak için öncelikle geçmişten bu yana gelen ortak kültürü yok etme çalışmaları başlatmıştır. Bölgeler arasında halkın birbirinin yazdığını anlamaması ve iletişimi engellemek için farklı yazı dilleri geliştirildi. 1940-41 yılları arasında bütün Sovyet bölgelerinde zorunlu olarak Kiril alfabesine geçilmiştir (Arıklı, 2015: 133). Kiril alfabesini resmileştirmekle ve bölgesel sınırlar çizilerek Türkler arasında geçerli olabilecek müşterek Müslüman ve Türk üst kimliğine karşı kültürel ve bölgesel kimliklerin geliştirilmesi amaçlanmıştır (Kurubaş, 2006: 120).

Sovyet yönetimi komünizm sisteminin gereği olarak sistemli bir şekilde dinsizlik kampanyası yapmaya başladı. 1926 yılında çıkarılan kanunla birlikte şer'i mahkemeleri ortadan kaldırdı. Dini eğitim veren medrese ve okullar kapatıldı. Bunların yanı sıra dini alanda birçok konuya kısıtlamalar getirildi ve en son olarak 1935 yılında İslami eğitim ve ibadetler tamamen yasaklanmıştır. Bu yasaklarla birlikte ateizm propagandası teşvik edilmiş din aleyhinde propaganda yapan tiyatro, roman gibi eserler yazdırılmıştır (Arıklı, 2015: 133).

SSCB'nin izlemiş olduğu bu politika sadece kendi çıkarlarına hizmet edecek seviyede bir ulus kimlik modelini inşa etmiştir. Bölgesel olarak oluşturulan ulus devletler şekli bir özellik kazanmaktan ileri gidememiştir. Her ne kadar bölgesel dillerin kullanılması yasaklanmasada Rusçanın karşısında itibarsızlaştırılmış ve bununla birlikte kullanan kişi sayısı gün geçtikçe azalarak önemini yitirmiştir. Milli anlamda kimlik bilinci, tarihsel hafıza, kültürel ve dini değerler yok sayılarak yerine resmi ideoloji insanlara dikta edilmiştir (Kurubaş, 2006: 121).

Sovyetlerin siyasi sınırları bu şekilde belirlemesinin her ne kadar olumsuz tarafları olmuş olsa da göçebe bir toplum olan Kırgız Türklerine idari, siyasi ve eğitim gibi alanlarda bir devlet tecrübesi kazandırmıştır. Kırgızların sınırları belli olan bir toprak parçasına kavuşması, kimlik ve toprağın birleşmesiyle yeni bir oluşuma girmiştir. Sovyetler bu politika ile birlikte Kırgızlara kendi siyasi toplumlarına sahip olma imkânı tanımıştır. Orta Asya'da modern kimliklerin ortaya çıkmasını ve oluşmasını sağlayan büyük ölçüde SSCB olmuştur (Tutar,2006: 89).

0.3.KASIMALI BAYALİNOV HAKKINDA

Kırgız edebiyatının önemli ve tanınmış isimlerinden birisi olan Kasımalı Bayalınov yaşadığı dönem içerisinde kendisine önemli bir yer edinmiş olan yazarlardan birisidir. Bu bölümde yazarın hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler verilecektir. Yazarın hayatı ve diğer eserleri hakkında bilgi sahibi olmamız incelediğimiz Kırgız milli kimliği konusu için de oldukça önemlidir.

0.3.1.Hayatı ve Edebi Kişiliği

Sovyet Devri Kırgız Edebiyatının önde gelen yazar ve mütercimlerinden olan Kasımalı Bayalınov 1902 yılında Kırgızistan'ın Isık-Köl şehrinin Kökmoynok köyünde orta gelirli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Anne ve babasını henüz küçük yaşlardayken kaybetmiştir (Özgen, 2014: 256). 1916 yılındaki Kırgız halkının isyanından sonra Kasımalı Bayalınov'da halkıyla birlikte Çin'e gitmiş ve çok fazla sıkıntılar çekmiştir. Burada kardeşleri ile birlikte Uygur ve Çin zenginlerinin yanında

hizmetçilik yapmıştır. 1917 yılındaki Sovyet ihtilalinden sonra zor bir şekilde de olsa tekrardan ülkesine dönmüştür. İlk olarak Koçkor'a gelmiş daha sonra 1918 yılında Tokmok'a yerleşmiştir (İmanaliyev, 2007: 268).

Komünist Partinin ideolojiye hizmet edecek olan devlet memurlarını yetiştirmek için Taşkent'te açmış olduğu okulu 1919 yılında bitiren Kasımalı Bayalınov 1920 yılında yine Taşkent'te bulunan altı aylık pedagoji kursuna gönderilmiştir. Kasımalı Bayalınov 1921-1925 yılları arasında Almatı'da Kazak-Kırgız Halk Eğitim Enstitüsü'nde, 1928-1933 yıllarında ise Moskova'daki Gazetecilik Enstitüsü'nde okumuştur (Özgen, 2014: 256).

Kasımalı Bayalınov eğitimi sonrası Moskova'daki Merkezi Basımevi'nin Kırgız bölümünde 1925 yılında sorumlu redaktör olarak görev almıştır. 1926-1928 ve 1935-1937 yıllarında ise Bişkek'te bulunan Kırgız Devlet Basımevi'nin baş redaktörü görevine getirilmiştir. 1940 yılında "*Sovettik Kırgızistan*" (*Ala-Too*) dergisinde baş redaktör olmuştur. 1944-1947 ve 1949-1955 yılları arasında ise Kırgızistan Yazarlar Birliği'nde kâtiplik yapmıştır. Kasımalı Bayalınov bu görevlerinin haricinde Kırgız İlimler Akademisinin Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nde görev almıştır (Özgen, 2014: 256).

Kasımalı Bayalınov, edebiyat sahnesine ilk olarak 1922 yılında adım atar ve ilk edebi çalışmalarını şiirler oluşturur. Yazar yazmış olduğu ilk şiirlerini Kazakça ve Tatarca olarak yazmıştır. Bayalınov'un eserleri Azerice, Özbekçe, Kazakça, Tatarca gibi Türk lehçelerine ve Rusça, Moldovaca, Fransızca, İngilizce, Almanca, Lehçe gibi yabancı dillere çevrilmiştir (Söylemez vd, 2018: 249).

Kasımalı Bayalınov ilk şiirini Kazak-Kırgız Halk Eğitim Enstitüsünde okuduğu yıllarda yazmıştır. İlk şiirleri, "*Cas Kalem/Genç Kalem*" adlı okula ait olan duvar gazetesinde çıkmıştır. Yazarın daha sonra Kazak Türkçesiyle yayınlanan "*Tilşi*" gazetesinde "*Esiñ Barken Etiñ Cap/ Aklın Varken Üstünü Ört*" adlı makalesi yayınlanır. Yine aynı gazetede 1924 yılında "*Biz Kim Elek Kim Bolduk/ Biz Kim İdik Kim Olduk*" adlı şiiri yayınlanmıştır. Yazar bu şiirinde Kırgız Türkünün 1916 yılındaki ayaklanmanın ardından tarihe "Ürkün" olarak geçen ve Kırgızların Çin'e kaçmasına sebep olan olaylarda çektiği sıkıntılı durumları dile getirmiştir (Özgen, 2014: 256).

Kasımalı Bayalınov'un nesir alanındaki ilk eserleri olan ve 1925 yılında kaleme aldığı "*Tülkü menen Suur/ Tilki ile Dağ Faresi ve Çabalekey menen Cılan/ Kırlangıç*

ile Yılan” adlı eserleri masal tarzında olup çocuklara yönelik hazırlanmış hikâyelerdir (Özgen, 2014: 256).

Yazarın 1926 yılında “*Erkin Too*” gazetesinde yayınlanan “*Cetimdin Ölümü/ Yetim’in Ölümü*” isimli eseri yazılı edebiyatın henüz oluşmaya başladığı, türlerin henüz sistemli bir şekilde oturmadığı bu dönemde hikâye türüne yakın özellikler gösterir. Kasımalı Bayalınov’un realist nesre geçişi de bu hikâyeye başlamıştır (Özgen, 2014: 257).

Kasımalı Bayalınov’un, 1916 yılındaki Kırgız ayaklanmasını ve sonrasındaki “Ürkün” hadisesini hikâyeye de adını veren “*Acar*” adlı Kırgız bir kızın trajik hayat hikâyesi üzerinden anlattığı eseri 1928’de yayınlanır. Yazar bu hikâyede “Kadın” temasına değinmiş ve ayrıca “Ürkün” temasını da ön planda tutmuştur (Özgen, 2014: 257).

Kasımalı Bayalınov sadece nesir alanında değil nesrin yanı sıra tercüme alanında da birçok eser vermiştir. Bunlardan bazıları Lermentov’un “*Üç Kurna*” adlı şiiri ve Puşkin’in Yevgeniy “*Onegin*” adlı romanıdır (Özgen, 2014: 259).

Yazar eserlerinde genel olarak yaşadığı dönemin özelliklerini, meselelerini ve çocukluk döneminde yaşadığı sıkıntılı “Ürkün” hayatını işlemiştir. Yine yazarın Sovyet rejimi benimsediğini ve bunu eserlerine yansıttığını görmekteyiz.

Kasımalı Bayalınov, 1939 yılında SSCB Yazarlar Birliği üyesi olmuş devamında 1968 yılında ise Kırgız Cumhuriyet Halk Yazarı olmuştur. Bir süre milletvekilliği de yapmış olan Bayalınov iki defa “Emek Kızıl Bayrak” ödülünü ve Ekim Devrimi ve Devlet Nişanı ödüllerini kazanmıştır (Söylemez vd, 2018: 249).

Kasımalı Bayalınov’un ismi bugün Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te şehrin en büyük kütüphanelerinden birine verilmiştir (Söylemez vd, 2018: 250).

Kırgız Halk yazarı unvanı almış ve birçok devlet kademesinde görev yapmış olan yazar ve mütercim Kasımalı Bayalınov 1979 yılında hayata veda etmiştir (Özgen, 2014: 259).

0.3.2. Eserleri

Kasımalı Bayalınov'un Kırgız edebiyatı içerisinde yer alan birçok eseri vardır. Bu eserler manzum ve mensur eserlerdir.

0.3.2.1. Manzum ve Şiirleri

“Biz Kim Elek Kim Bolduk” (Biz Kimdik Kim Olduk): 1924 yılında Tilşi gazetesinde yayınlanan şiirde yazar Kırgız Türkünün 1916 yılındaki ayaklanma sonrası ‘Ürkün’ de çektiği sıkıntıları dile getirmiştir.

“Maksadıma Ulaşır mıyım”: 1922 yılında duvar gazetesinde yayınlanan bir şiiridir.

0.3.2.2. Nesirler

“Tülkü menen Suur, Çabalekey menen Cılan”(Tilki ile Dağ Faresi, Kırlangıç ile Yılan): 1925 yılında yayınlanan ve yazarın nesir alanında ilk eserleri olan bu eserler çocuklara yönelik masal tarzında yazılmıştır. Bu hikâyelerde dönemin gerçeklerini yansıtmaya çalışmıştır.

“Cetimdin Ölümü”(Yetimin Ölümü) : 1926 yılında ‘Erkin Too’ gazetesinde yayınlanan bu eseri yazar gerçek hayattan esinlenerek yazmıştır. Yazarın realist nesre geçişi bu eserle başlar (Özgen, 2014: 257).

“Acar” (Hacer): 1928’de yayınlanan bu eser yazarın en çok ses getiren ve üzerine en çok konuşulan eseri olmuştur. Bu hikâye ‘Acar’ adlı bir Kırgız kızının Kırgız isyanı ve sonrasındaki ‘Ürkün’ de çektiği sıkıntıları ve zorlukları anlatır.

“Murat”: 1929 yılında yayınlanan Murat adlı bu hikâye daha önce yayınlanmış olan ‘Yetimin Ölümü’ adlı hikâyenin düzeltilmiş bir varyantıdır.

“Cetilgen Cetim, Koş Cürök, Turmuş Türtküsündö”(Yetişen Yetim, Çift Yürek, Hayat) : Bu üç hikâyedeki olaylar Nurkasım adlı kahramanın hayatındaki

kesitlerden alınmıştır. İlk eserde onun yetişme dönemi son eserde ise onun yöneticilik makamına yükselmesi anlatılır (Özgen, 2014:258).

“Al Emi Cetim emes, Şaifin Angemesi, Adalis ile Birlikte Ateş İçinde ”(O Şimdi Yetim Değil, Şaif’in Hikâyesi, Adalis ile Birlikte Ateş İçinde) : Bu eserlerde savaş dönemindeki hayat ve cephedeki olaylar anlatılmıştır.

“Bakıt’’: İlk haliyle 1947 yılında basılan bu uzun hikâyenin ana konusu savaştır. Daha sonra yazar, bu eserin ikinci bölümünü yazmış ve birinci bölümü ile birlikte 1950 yılında Moskova’da Rusça olarak yayınlanmıştır. 1952 yılında ise eser Køl Boyunda/ Göl Boyunda adıyla tekrarda basılmıştır. Yazar bu baskıda sadece eserin adını değiştirmekle kalmamış eserin konusunda ve başkahramanların karakterlerinde de büyük ve önemli değişiklikler yapmıştır. Eser bu haliyle hikâyeden daha çok romana yaklaşmıştır(Özgen, 2014: 258).

“Boordoştor’’ (Kardeşler): Bu eserde iki kitap halinde basılmıştır. İlk kitap 1962’de ikinci kısmı ise birincisi ile birlikte 1967 yılında basılmıştır. Bu roman tarihi gerçek yaşanmışlıklar esas alınarak yazılmıştır. Sovyet rejiminin Ceti Suu bölgesinde kuruluşu ve kuruluşu destek verenlerin yaptıkları faaliyetler kronolojik bir sırayla anlatılmıştır (Özgen, 2014: 258).

Bayalinov’un bu eseri yazıldığı dönemde devrimci-tarihi roman olarak değerlendirilmiş olan tipik bir Sovyet romanıdır. Bu eser çok kahramanlı ve çok konuludur (Söylemez vd, 2018:251).

“Kıyın Ötkööl’’: Yazarın son dönemlerinde kaleme almış olduğu otobiyografik romanıdır. Eserde kendi çocukluğunda ve gençliğinde başına gelen hadiseleri ve toplumsal olayları anlatır. Eserdeki zaman 1916 yılındaki Kırgız Ürkünü, Ekim devrimi ve Sovyet yönetiminin ilk yıllarıdır (Söylemez vd, 2018: 253).

Kasımalı Bayalinov’un tanıttığımız eserlerinin haricinde önemli Rus yazarlardan çeviriler de yapmıştır. Lermontov, Gorkiy, Puşkin gibi isimlerin eserlerinin bazılarını Kırgız Türkçesine çevirmiştir (Söylemez vd, 2018: 253).

1.BÖLÜM

KURMAN CILGA HİKÂYESİNİN ÇÖZÜMLEMESİ

Bu bölümde üzerinde çalışmış olduğumuz Kurman Cılga adlı eserin farklı başlıklar altında çözümlemesi yapılmıştır. Eser üzerinde yapacağımız çalışma her ne kadar milli kimlik konusu olsa da eserin çözümlemesi, inceleyeceğimizin konunun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Eser incelemesi 4 ana başlık altında ele alınmıştır.

1.1. Hikâyenin Konusu ve Özeti

Hikâyenin konusu; Kurman ve Aysuluu isimli birbirini seven ve yaşadıkları bölgeye göre daha eğitilmiş ve bilgili olan iki gencin birbirlerine kavuşmak için dönemin adaletsiz yapısında çektikleri sıkıntıları ve zorlukları anlatmaktadır. Olayların geçtiği bölgede söz sahibi olan Mirzabek, Kurman ile yaşadıkları olaylar neticesinde Kurman'a kin beslemekte ve aynı zamanda o da Aysuluu ile evlenmek istemektedir. Aysuluu, Kurman ile kaçıp evlenince intikam almak isteyen Mirzabek adamlarına Kurman'ı öldürtür. İntikam almak isteyen Aysuluu ise eserin sonunda Mirzabek'i öldürerek Kurman'ın intikamını alır.

Hikâyenin özeti ise şu şekildedir: Kurman, Çortek ve Altınay'ın yıllar sonra olan tek çocuklarıdır. Çortek, avcılık ile geçinen ve kışlaklarda yaşayan fakir birisidir. Kurman okul çağına geldiği zaman bulundukları yerdeki tek hoca olan Borbuk Molla isimli hocadan ders alması için onu akrabası olan Cumagul'un yanına gönderir. Kurman, çok zeki, çalışkan ve herkes tarafından sevilen bir çocuktur. İlk başlarda okumaya çok hevesli olmasına rağmen bir süre sonra mektebe gönülsüz gitmeye başlar. Bu durumdan şüphelenen Cumagul, çocuğu bir gün konuşturarak olan biten durumdan haberdar olur. Sabahları mektebe giden Kurman'a, Borbuk Molla'nın ders vermediğini ona şahsi işlerini yaptırdığını öğrenir ve bu durumu Çortek'e bildirir. Çortek bu duruma çok sinirlenerek Borbuk Moldo ile tartışır ve oğlunu alarak kendi kışlağına götürür.

Bir süre sonra köye yeni usul ile eğitim almış olan Abdırrahman adında genç bir öğretmen gelir. Borbuk Moldo'da hiçbir şey öğrenemeyen çocuklar yeni gelen

öğretmende çok kısa sürede okuma yazma öğrenirler. Kurman'ın da okumasını isteyen Cumagül, Çortek'i razı ederek onu tekrardan yanına alır ve okula gitmesini sağlar. Yeni gelen öğretmeni çekemeyen Borbuk Moldo, Mirzabek'i de kışkırtarak onu köyden kovdurur.

Çortek, Kurman için doru bir tay alır. Kurman bu tayı ve Colbors adını verdiği köpek yavrusunu küçüklüklerinden itibaren kendisi eğitir ve yetiştirir. Bu arada Kurman'ın babası Çortek rahmetli olur. Doru tay büyüdüğünde herkesin ilgisini çeken, yarışmalarda birinci gelen bir at olur. Bu atın güzelliği Mirzabek'in de dikkatini çeker ve atı almak ister ancak Kurman bunu kabul etmez ve Mirzabek'in düşmanlığı böylece başlar.

Yıllar önce Mirzabek'in yanında çalışan ve onun eziyetlerine dayanamayarak çalışmak için karısı Aycan ile birlikte başka memleketlere giden Kerimbek, karısı ölünce kızı Aysuluu ile tekrardan memleketine döner. Köylüleri tekrardan yurduna dönen bu fakir adam için el birliği ile yeni bir ev yaparlar. Kerimbek'in kızı Aysuluu, iyi eğitim almış, kültürlü ve çok güzel bir kızdır. Onun mahareti ve kibarlığı tüm halkın diline düşer. Kurman'ın annesi ile Aysuluu'nun annesi kardeş oldukları için bu iki genç küçüklüklerinden bu yana birbirlerini tanımaktadırlar. Bu tanışlık zamanla bir sevgiye dönüşmüştür.

Bu esnada Mirzabek ise yeniden evlenmek arzusundadır. Aysuluu'nun adı, güzelliği ve maharetlerini duyunca onun ile evlenmek ister. Bu evliliği gerçekleştirebilmek için öncelikle Kerimbek'e kendisini affettirmesi gerektiğini bildiği için onunla yakınlık kurmaya çalışır. Kerimbek'in hastalığını bahane ederek onu yaylaya götüreceğini, yedirip içireceğini ve hastalığına derman olacağını söyleyerek onu ikna eder ve yanında gitmeye ikna eder. Bir süre geçtikten sonra Mirzabek asıl niyetini açıklar ancak Kerimbek bunu kızına sormadan kabul edemeyeceğini söyler.

Bu arada etrafta Aysuluu'nun Mirzabek ile evleneceği söylentileri dolaşmaya başlar. Bu söylentilerin çıktığı zamanlar Cumagül ve Kurman bir düğün için farklı bir obaya giderler. Aysuluu'da oradadır. Kurman düğünde oynanan "Tokmok" oyununda Aysuluu'yu sevdiğini herkese belli eder. Mirzabek'in yakın adamı olan ve bu durumu gören Alañküz olanları beyine bildirir ve Aysuluu'yu oradan götürürler. Düğün gecesi anlaşılan iki genç kaçarlar ve evlenirler. Mirzabek'in düşmanlığını kazanan Kurman'ı

korumak için Cumagul'ün çabaları ile tüm köylüler seferber olur ve Kurman'ı korurlar. Bu süreçte Aysuluu'nun babası Kerimbek'te ölür.

Belli bir süre geçtikten sonra Mırzabek'in öfkesinin geçtiğini düşünen köylüler kendi yurtlarına göçmeye başlar. Kurman'da annesini ve Aysuluu'yu alarak kendi kışlağına göçer. Kurman, Aysuluu'ya at binmesini, silah kullanmasını öğretir. Kurman'ı yalnız bırakmak istemeyen Cumagul'de, Kurman'ın yanına göçmek için hazırlıklar yapmaktadır. Çünkü o Mırzabek'in öfkesinin geçmediğini ve her an bir hainlik yapacağını tahmin etmektedir. Kurman, Cumagul'ün ne zaman yanına göçeceğini öğrenmek için onun yanına gelir. Bu arada Alañköz, Kurman'ı takip etmektedir. Cumagul'ün Kurman'ı son görüşü bu olur. Kurman akşam evine dönerken Alañköz tarafından öldürülür.

Bu arada Cumagul, Kurman'ı Mırzabek'in öldürttüğünü etrafa yayar. Ancak her şeyi planlayarak yapan Mırzabek cinayeti Cumagul'ün üstüne atacak deliller orta koyar ve onu Sibirya'ya sürmek ile tehdit eder. İlerleyen zamanda tehditlerini artırır ve Aysuluu'yu kendisi ile evlenmeye ikna etmesini yoksa onu sürdüreceğini söyler. Kurman öldüğünde Aysuluu hamiledir ve kocasının intikamını almak için planlar yapmaktadır. Cumagul'ün içinde bulunduğu durumu öğrenen Aysuluu ona haber göndermesini Mırzabek ile evleneceğini söyler. Aysuluu'nun son zamanlardaki hareketlerinden şüphelenen Cumagul buna anlam veremez ama istediği gibi haber gönderir.

Gece yarısı Kurman'ın elbiselerini giyerek onun atına binen Aysuluu, Mırzabek ve adamlarını beklemektedir. Cumagul onu bu şekilde görünce ne yapmak istediğini anlamıştır. Ona kaçıp gitmesini söylese de Aysuluu bu teklifi kabul etmez. Aysuluu atını sürerek uzaklaşır ve bir süre sonra uzaklardan silah sesleri gelir. Aysuluu, Mırzabek'i öldürerek Kurman'ın intikamını alır. Bir süre sonra acele ile gelen Aysuluu elbiselerini değiştirir oradakilerle vedalaşarak oradan ayrılır.

1.2. Eserin Yapısı

1.2.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Roman yazarının eserindeki hikâyeyi anlattığı, yazar ile okuyucu arasında bulunan ara kişiye anlatıcı denir. Anlatıcı, romanda yer olan olayları, kişileri, davranışları, düşünceleri, duyguları, hayalleri, mekânı, zamanı, çevreyi romanda bulunan her şeyi okuyucuya ulaştıran, aktaran kişidir. Anlatıcı, eserdeki olayları anlatırken eserin amacına uygun olarak kendince düzenlemeler yapar. Kişileri ve olayları okuyucuya aktarırken öznel ya da nesnel bir tutum sergileyebilir (Çetin, 2019: 105).

Anlatıcı, romanda anlatılan hikâyenin kahramanlarından birisi olabileceği gibi hikâyede herhangi bir rol almayan, olayların dışında kalmış biriside olabilir. Roman yazarı ile romanın anlatıcısını aynı kişiler olarak kabul edemeyiz. Anlatıcı, anlatılan hikâyenin kurgusal dünyasında var olan bir kişidir. Yazar ise içinde yaşamakta olduğumuz gerçek dünyada var olan bir kişidir. Anlatıcı, romanı ve olayları belli bir bakış açısından, belli bir yerden ve belli olan bir anlayış ve yaklaşımla anlatır (2019: 105).

Eser de iki farklı anlatıcı yani çoğul anlatıcı ile karşılaşmaktayız. Birinci anlatıcı asıl hikâyenin içerisinde ve olayların merkezinde yer almayan ve genel olarak hikâyenin başlangıç kısmındaki mekânı, çevreyi, zamanı, olayları, kişileri anlatan ve tanıtan ismi belli olmayan öznel tutumlu gözlemci olan bir kişidir. Bu anlatıcı olayların merkezinde olmamakla birlikte eserin anlatımı boyunca oradadır. Anlattığı olay ve mekânlar da kendi görüşlerine yer vermektedir. Bu duruma örnek olarak şu örnek cümleyi verebiliriz: *“Şimdiki zamanda ise büsbütün değişti: Ülkemizde olan yeniliklerden ve dünyada olup biten haberler hakkında konuşuyorlar. Eskisi gibi kaygı yok artık refah var. Artık cenneti düşünmüyorlar günümüzdeki refahı düşünüyorlar. Bahtı, kısmeti Allah vermezse çalışmanın ve ilim, bilimin vereceğini halkım artık anladı. Yurdumuzun güçlenmesi, huzura erip rahat etmesi için refah bir yaşam için halkım emek vermekte”* (Iysaeva: 2015: 370). Örnek verdiğimiz bu cümleye baktığımızda anlatıcının halk hakkında kendi görüşlerini bildirdiğini görmekteyiz.

Eserdeki ikinci ve asıl anlatıcı olayların içerisinde yer alan özne anlatıcı yani “Kahraman, tanık, birinci kişi anlatıcı” olan Cumagul’dur. Cumagul anlatılan olaylara birebir şahit olan ve direk olarak olayların içerisinde yer alan bir kişidir. Bu duruma örnek olarak ise şu cümleyi verebiliriz: *“Bir gün köyümüze Almatı’dan Abdırrahman adında bir delikanlı geldi ve çocukları okutmaya başladı. Şehirde okumuş iyi bir gençti. Ondan okuyan çocuklar bir kışlık süre içerisinde çok iyi okuyup yazmaya başladılar. Kurman’ı da onda okutayım diye güzün dersler başladığında acele ile Çortek ve Altınay’a gittim.”* (Iysaeva: 2015: 375). Anlatıcı görüldüğü üzere olayın içerisinde yer alan olayları birebir yaşayan bir kişidir.

1.2.2. Olay Örgüsü

Eserde asıl hikâye Kurman’ın, Borbuk Molla’nın yanında okumak için Cumagul’un evinde kalmaya başlaması ile başlar. Kurman’ı fakir olduğu için okutmak istemeyen molların onu kendi özel işleri için çalıştırdığı ortaya çıkar. Kurman daha sonra Abdırrahman isimli genç bir öğretmenden de ders alır. Kurman, babasının onun için almış olduğu doru renkli tayı ile birlikte büyür. Bu sırada Aysuluu babası Kerimbek ile tekrardan yurtlarına döner. Kurman ve Aysuluu arasında karşılıklı bir sevgi başlar. Ancak bölgenin beyi Mırzabek’te Aysuluu’yu istemektedir. Aysuluu, Kurman ile kaçar. Bir süre sonra bu durumu hazmedemeyen Mırzabek, Kurman’ı öldürtür. Kocasının intikamını almak isteyen Aysuluu hazırlıklar yapar. Kurman’ın kılığına girerek Mırzabek’i ve adamlarını öldürür. İntikamını aldıktan sonra ise kaçar ve kendisinden bir daha haber alınamaz.

1.2.3. Kişiler

Roman içerisinde yer alan kurgunun en önemli parçasını eser içerisindeki kişiler oluşturmaktadır. Eser içerisinde birçok kişi bulunabilir. Bu kişiler romanda ya özne ya nesne durumunda bulunmaktadır. Roman kişileri genel olarak ya iyi ya da kötü kişilerdir. Roman kişilerinin sınıflandırmasını ise genel özelliklerine göre merkezi kişi, tip, karakter, yardımcı kişiler ve kurgusal kişiler olarak inceleyebiliriz (Çetin, 2019: 144:167).

1.2.3.1. Merkezi Kişi

Merkezi kişi, olay kurgusu içerisinde birinci konumda yer alan, olayların genelinde yer alan ve diğer kahramanların öznesi konumunda bulunan kişidir. Eserdeki diğer kişiler ve olaylar merkezi kişinin etrafında şekillenir (Çetin, 2019: 148). Bizim incelediğimiz eserin merkez kişisi Kurman'dır. Hikâye de yer alan bütün olaylar Kurman üzerinden anlatılmaktadır. Kurman, geniş omuzlu, heybetli, kaşları çatık, korkusuz, herkes tarafından sevilen güzel bir genç olarak tasvir edilmiştir.

1.2.3.2. Tip

Bulunduğu toplumun olumlu ya da olumsuz genel özelliklerini taşıyan ve bu ortak özellikleri belirgin bir şekilde temsil eden kişiye tip denir (Çetin, 2013: 149). Hikâyede olumlu ve olumsuz tipler yer almaktadır. Olumlu tipler Aysuluu, Abdırâhman, Cumagül kişileridir. Olumsuz tipler ise Mırzabek, Alañküz, Borbuk Moldo gibi kişilerdir.

1.2.3.3. Karakter

Sosyal çevreden bağımsız olarak özellikleri verilen kişiler karakter olarak adlandırılmaktadır. Karakter toplum içerisinde benzerleri çok bile olsa onun özellikleri sosyal boyuta taşınmayarak kendi bireyselliği içinde ele alınır (Çetin, 2019: 162). Eserde karakter olarak belirlediğimiz isimler ise Kerimbek, Çortek, Altınay'dır.

1.2.3.4. Yardımcı Kişiler

Hikâyenin içerisinde tip ya da karakter özellikleri görünmemekle birlikte sadece olayın ve mekânın tamamlanmasında ihtiyaç duyulan ve nadiren ortaya çıkan yardımcı unsurlardır (Çetin, 2019: 167). İncelediğimiz eserde doğrudan olayların içinde olmayan ve sadece olayları tamamlamak için eserde yer verilen kişiler Kurmanov, Otunçu (Muradıl), Koyçuman, Közübek, düğündeki gelin-kızlar ve genç delikanlılardır.

1.2.3.5. Kurgusal Kişiler

Eserde gelişen olaylar içerisinde doğrudan yer almayan olayların gelişmesi esnasında hatırlanan veya tasarlanan kişilerdir (Çetin, 2019: 167). Hikâye içerisinde tespit edilen kişiler Aycan, Yagor, Rus kadın öğretmen, Sarımsak, Kuruçbek, Camal, Sarıkız, Ak paşa, Yılkıcı genç ve çobanlar ve Alañköz'ün tasarladığı şehirden gelen yönetici gençtir.

1.2.4.Zaman

Eserde yer alan olayların gerçekleştiği, olup bittiği süreçteki zaman dilimidir. Bir eser içerisinde nesnel zaman, vaka zamanı, anlatma zamanı gibi farklı zaman dilimleri vardır. Takvime bağlı olarak ilerleyen zaman nesnel zamandır. Eserde olayların geçtiği zaman ise vaka zamanıdır. Anlatma zamanı ise eserde yer alan olayların bir başkası tarafından öğrenilip okuyucuya anlatıldığı, aktarıldığı zamandır (Çetin, 2019: 128-134).

“Bir kış günü, hava soğuk. Şiddetli kış ayazı eli-yüzü donduruyor.” Cümlesi ile giriş yapılan eserimiz vaka zamanı bildirerek başlamaktadır. Eserde bunun haricinde yaz günleri, yaz ayları, yaza doğru, gece ortası, aylı gece, gündüzki toy, gece boyu, güz sonları, karanlık gece gibi ifadelerle vaka zamanları belirtilmiştir.

“Bir gün akşam vakti Aysuluu gündüz ki gibi Colbors’u peşine takarak atına binip gittiğinde ben de kök çologuma binip ardından izlemek için gittim. Bir yere geldiğinde atından indiğini görüp ben de atımı durdurdum. Kalın çalılar arasında atıma yaslandım ve başımı çıkarıp izledim. Bir otun dibinden tutarak bir şey kaldırdı ve onu atına bindirdi. İlk başta ne olduğunu anlayamadım sonra sonra anladım. İnsan gibi yapılmış korkulukmuş.” (Iysaeva, 2015: 442). Bu cümlede de olayın gerçekleştiği vaka zamanı belirtilmiştir.

“Akşam oldu. Halk kulübe toplandı. İçeri sığmayıp kapının önünde duranlar daha fazlaydı.” “ Yaz aylarında köpekler çiftleştiği zamanda Kumayık ortadan kaybolmuş ve birkaç gün sonra gelmişti.” “Kış yaklaştı. Çortek her seneki gibi kendi kışlağına yani dağa göçtü. Ben su boyunda kaldım.” “Sabah

vakti halk Mrzabek'in evinde toplanmış, hepsi birlikte kızıya doymuştu.”
“Gece boyu gizlice yürüyüp ona gitmiş. Sonra ki bir gitmesinde Kerimbek'in fikir vermesi ile Aysuluu'yu kaçırıp gelivermiş.” “Alacakaranlık çöktü akşam da oldu. Karanlıkta nasıl gideriz? Atlarımızdan inip geri gelir ümidiyle oturduk.” “Tan söküp hava aydınlanmaya başladı. Etraf tamamen bir sessizlik içinde.” (Iysaeva, 2015: 368-459). Eser içerisinde geçen bu cümlelerde de yine vaka zamanları belirtilmiştir.

Eserde nesnel zaman olarak tam bir tarih verilmiş olmasa da hikâyenin anlatıldığı nesnel tarih Sovyet İhtilali sonrasındadır. Bu tespiti “Orada kolhozların iki-üç ağıl koyunu var. Belki bugün orada kalırsınız.” “Kış aylarında çobanlık yapan sadece Kırgız'ın koyuncuları ve yilkıcıları değil, Rus, Ukrayna, Bulgar, Çeçen uluslarının çobanları da var. Hepsi de bir aile gibi dilekleri de düşünceleri de birdir.” cümlelerinde geçen Sovyet terimlerinden anlayabiliriz.

“1911 yılı olsa gerek kış ortasında deprem oldu. Öyle ki kıyamet kopacak sandık.” Bölgede bu tarihte gerçekleşen bir deprem sonrası Kurman ve Borbuk Moldo arasında yaşanan bir hadise anlatılmıştır. Bu tarihten yola çıkarak Kurman'ın hikâyesinin anlatıldığı nesnel zaman 1800'lü yılların sonu ve 1916 Ürkün hadisesi öncesidir.

Anlatma zamanı için ise anlatıcının hatırladığı olayları anlattığı zamanla ilgili şu cümleyi örnek olarak verebiliriz.

“Bunların üstünden çok yıllar geçti. Cahil aklım o zamanlarda Abdırrahman gibi birisini çokta anlayamadı. Onu görsen o zamanının adamı değilmiş. Çok bilgiliydi. Çocukları da doğru bilgiyle okutmuştu. Evi yanasıca Borbuk Molla o zaman ona nefretle bakıyordu. Geçen yıl bir ortaokul çocuğuna “ Deprem nasıl olur?”, öğretmeniniz bunun hakkında sizlere ne anlattı” diye sordum. Çocuk bana bakıp güldü ve Abdırrahman'ın eskiden bizim çocuklara anlattığı şeyleri söyledi. O kıymetli delikanlı o zamanlar bilgili birisiymiş. Onu yerinde bıraksalardı çocuklarımız bir sürü bilim alırdı. Mrzabek'te o zaman Abdırrahman'ı sürgün etti. Borbuk'la birlikte Mrzabek'te şikâyet el atmış. Mezarı yanasıca o da bir zamanlar ‘Kırgız'ım’ diye dolaşırdı”, “Rayondan çıkarken Kurman Cılgaya'da gidelim diye, Cumagul'den çok fazla rica ettim. O da kabul etti. İşte bu yerlerden geçip çobanları gezdikten sonra başka yere gidip

genç çocuğun öldüğü yeri göremeyeceğim diye, telaşlanıp ihtiyara bu konuyu hatırlattım”(Iysaeva, 2015: 378-453).

1.2.5. Mekân

Mekân, eser içerisinde yer alan olayların ve roman içerisinde yer alan kahramanların hareketleri için ayrılmış olan sahnedir. Somut ve soyut olmak üzere iki farklı mekân incelemesi yapılabilir. Somut mekân gündelik yaşantı içerisinde yer alan mekânlardır. Soyut mekânlar ise hayali olarak tasarlanmış gerçek olmayan mekânlardır (Çetin, 2019: 135-138).

Somut mekâna ilk olarak Kurman’ın doğup, büyüdüğü ve öldüğü Koçkor nehri ve çevresini örnek verebiliriz. Konar-göçer bir toplum olan Kırgızlar bu nehir civarında da çadırlarını kurmuşlardır.

“Öyle olmasına rağmen Koçkor nehri kış soğuşunu bildirerek donmaya yüz tutmuş suları yayılarak çağlayıp gürleyerek akmaktadır.

Nehir boyunda yetişen yabani söğütlerin dalları ve budakları esen rüzgâra dertlerini anlatıyor gibi gıcırdayıp ses çıkarıyor” (Iysaeva, 2015: 368-369).

Hikâye içerisinde geçen somut mekân örneklerinden birisi de Kerimbek’in çalışmak için yanında eşi Aycan ve küçük kızı Aysuluu ile birlikte gittiği Şor-Döböö isminde bir yerdir. Hikâyede Şor-Döböö şöyle tanıtılmaktadır.

“Kara-Konuz’un aşağı tarafına o zamanlar “Şor-Döböö ya da Kroyt-Kamış” denilirdi. Kroyt-Kamış sazlıklı ve kamışlı bir yerdir. Geçmişte kamışın çokluğundan oraya giren yıklar görünmediğinden halk yıklarını “Kroyt, Kroyt” diyerek ararmış. O zamandan beri adı “Kroyt-Kamış” olarak kalmış. Şor-Döböö adı gibi talihsiz, bataklık bir yer. Yaz günlerinde buraya gidip kalsan üstüne toplanan sivrisinekten aklını kaybedersin. Dunganların beyleri o yerlerde bal, yağ yapar ve pirinç ekerlerdi” (Iysaeva, 2015: 398).

Bu cümlede görüldüğü üzere Şor-Döböö’nün nerede olduğu, nasıl bir yer olduğu ve ne gibi işler yapıldığı anlatılmaktadır.

1.3 Anlatım

Bu bölümde eser dil özellikleri ve üslup özellikleri olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.3.1. Dil Özellikleri

Bir eserin en önemli unsurlarının başında muhakkak ki dil gelmektedir. Bir yazarın ana dilini sevmesi ve bu dili en ince ayrıntılarına kadar bilmesi yazmış olduğu roman ve hikâyelerin dilinin güçlü olmasını sağlar. Romancı sadece sıradan dil unsurları ile değil dili çağrışım ve imgelerle süsleyerek bir bakıma dili adeta yeniden üreterek kullanmalıdır (Çetin, 2019: 258).

Üzerinde çalıştığımız eseri Kırgız Türkçesi'nden Türkiye Türkçesine aktardığımız için çeviri metinde dil özelliklerinin tamamını korunamamıştır. Hikâyede kullanılan imla kuralları Türkiye Türkçesi imla kurallarına göre değişiklik göstermektedir. Eserde genel olarak anlaşılır sade bir dil kullanılmıştır. Sade bir dil kullanılması sebebi ile eseri Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarırken mevcut sözlüklerde bulamadığımız herhangi bir kelime olmamıştır. Eser gayet sade bir dil ile kaleme alınmıştır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak cümle kuruluşlarında çok fazla zarf-fiil ekleri kullanılmış ve cümleler zarf-fiiller ile birleştirilerek uzun cümleler kurulmuştur. Bu durum Türkiye Türkçesine aktarım yaparken karşılık vermeyi zorlaştıran bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. Eserde milli kimlik unsuru olarak ele alabileceğimiz atasözlerine ve deyimlere yer verilmiştir.

Eserde tespit edebildiğimiz atasözleri ve deyimlerden bazıları şunlardır:

“At tabılğança ayak uloo” (At bulunmayınca ayak binektir).

“Kuş uyada emne körsö, uçkanda oşonu alat” (Kuş yuvada ne görürse uçarken onu alır).

“Korkkongo koş körünöt” (Korkana çift görünür).”

“Calgız at, at bolboyt, calgız caka ton bolboyt” (Bir tek at, at olmaz bir tek yaka elbise olmaz).

- “İçiniz küysö tuz calañız!” (İçiniz yanarsa tuz yalarsınız).
- “Bagalektegi bit başka çıgat” (Paçadaki bit başa çıkar).
- “Ölgönü tirilgendey bolot” (Öleni dirilmiş gibi olmak).
- “Ölüktüü cerde moldo semiret, ölümtük cerde it semiret” (Ölümlü yerde molla semirir, ölünen yerde köpek semirir).
- “Caman aytpay cakşı cok” (Kötü söylemekte iyilik yok).
- “Aş köp bolso, kaada köp” (Yemek çoksa adette çok).
- “Bin koydu bir serke baştayt” (Bin koyuna bir keçi baş olur).
- “Kız caktırbagan tazga colugat” (Kız beğenmeyen kele düşer).
- “Saktıkta korduk cok” (İhtiyatlı olmakta sıkıntı yok).
- “Köktön izdegeni cerden tabılgansıp” (Gökte aradığını yerde bulmak).
- “Kudaa koşkon-kuda, paygambar koşkon-dos bolot” (Allahın izniyle dünür, peygamber izniyle dost olur).
- “Bölüngöndü börü ceyt” (Sürüden ayrılanı kurt yer).
- “Kuş kanatı menen uçup, kuyruğu menen konot” (Kuş kanadı ile uçar kuyruğu ile konar).
- “Tooluu cerdin- börüsü, oyluu cerdin-uurusu” (Dağlık yerin kurdu düzlük yerin hırsızı).
- “Çegirtkeden korkkon egin ekpeyt” (Çekirgeden korkan ekin ekmez).
- “Uurusu küçtüü bolso eesi ölot” (Hırsızı güçlü olanın sahibi ölür).
- “Kişi kanı kişini uzatpayt” (Kişi kanı kişiyi uzatmaz).
- “Temirdi kızıusunda sok” (Demir tavında dövülür).
- “Sabırdın tübü sarı altın.” (Sabrın sonu sarı altın.)
- “Kedeydin külük atı, cakşı carı bolso köz artkan bay-manaptın it oorusu bar.”
- “Ölgöndün üstünö kömgön.”

1.3.2. Üslup Özellikleri

Üslup, bir yazarın kendine has duygu ve düşüncelerini söz ya da yazı vasıtasıyla dile getirme şeklidir. Dilin kişiye özel kullanım şekli ve bu kullanım ile yeni bir dünya kurulmasıdır. Ortak dilin kişisel olarak kullanılmasıdır. Üslup, “romancı eserini nasıl anlatmış” sorusunun cevabıdır (Çetin, 2019: 273).

İnsanlar ve sanat akımları birbirinden farklı olduğu için birbirinden farklı üslup özellikleri vardır. Üslup, başkasına benzememek ve kendine has birşeyler ortaya koymaktır. Bu nedenle birbirinden farklı üslup türleri vardır. Bunlardan biriside nesnel tasvir üslubudur. Bu üslup tarzında yazar görülen olayları, kişileri bir fotoğraf gerçekliğinde anlatır. Genel olarak karşılıklı diyaloglara yer vererek gerçekliğe bağlı kalınır. Nesnel üslup tarzı genel olarak realist yazarlarda görülür (Çetin, 2019: 273-295).

İncelediğimiz esere bakıldığında anlatılan kişiler, mekanlar, olaylar, çevredeki hayvanlar, bitkiler en ince ayrıntısına kadar aktarılmıştır. Yazar asıl hikaye de genel olarak karşılıklı diyaloglara yer vermiştir. Eserde yazar genel olarak olaylara kendi yorumunu katmadan görünen ve yaşanan olayları olduğu gibi aktarmaya çalışmıştır. Bu durumlar eserde nesnel tasvir üslubunun kullanıldığını göstermektedir. Eserde genel olarak nesnel tasvir üslubu kullanılmış olsa da bir eserde farklı üslup tarzlarında yer verilebilmektedir.

“Kilim gibi döşenen yemyeşil otlar, mis kokulu güller, taştan taş değerek aşağıya doğru şarıl şarıl akan tertemiz pınarlar, hepsi de gönlüme dokunup yaşama sevincimi harekete geçiriyor. Yukarıda, yüksek sivri dişli kayaların etrafında uçan ve öterek av arayan kartallar... Nehir yatağında ötüşen minik serçelerin seslerine eşlik eden çekirgeler cıvıldaşıyor, sivrisinekler vızıldanıyorlar. Sol tarafımdaki taşlı yamaçta bir grup keklik ötüşüp taştan taş sekerek yavaş yavaş gidiyorlar” (Iysaeva, 2015: 369).

İncelediğimiz metin içerisinde örnek olarak verdiğimiz bu cümlede yazar olayları olduğu gibi en ince ayrıntısına kadar nesnel bir tutum ile tasvir etmiştir.

Hiciv üslubu, yazarın bir kişinin ya da toplumun düşüncelerini, olumsuz yönlerini, geleneklerini, sosyal ve siyasal yaşantısını ve eksik taraflarını iğneleyici bir

şekilde aktarmasıdır (Çetin, 2019: 282). Eserde eski günlerdeki bazı kişiler, sosyal yaşantı ve düzen daima hicvedilmiştir.

“Evvelki zamanda onların hikâyeleri genellikle kışlak, yayla, göçmek-konmak, geçim derdi, talihsiz zamanın derdi ve kederi olurdu. Yabancı milletler ne yapar, yabancı memleketlerde neler olur neyle uğraştıkları ile işleri olmazdı. Buda cahillikten, bilgisizlikten dolayıcıydı” (Iysaeva, 2015: 369-370).

Bu cümlede yazar Sovyet İhtilali öncesinde halkın cahil olduğunu ve kendi bireysel sorunları ve işlerinden başka bir şey ile meşgul olmadıklarını belirtmektedir.

İnsanın toplumla, tabiatla ve kendisi ile olan çatışmalarının sonucunda meydana gelen üzücü olayların aktarılması dramatik üslup ’dur (Çetin, 2019: 277).

“Bu acıklı, kederli bir hikâyedir diyerek sözüne başladı ihtiyar Cumagul. Hatırlamayı da anlatmayı da istiyor değilim bu kadar ısrar ettiğiniz için anlatayım. Onu hatırlayınca sanki önümü arkamı kara dumanlar basıp üstüme ağır yük çöküyor. Elimle dağıtarak ona doğru yol arıyorum. Refah dolu bu yaşamları, neşeli gülüşleri gördüğümde deminki kara dumandan arınıp, ağır yükten kurtuluyorum. Sevincim gönlüme sığmıyor, şimdiki mutlu zamanımıza, bereketli yurdumuza binlerce kez dua edip sözüme öyle başlayayım. Nasıl anlatayım? Geçmişteki gençler şimdiki sizler gibi bolluk içinde, refah içinde miydi? Hayır, refah içinde değillerdi, fakirdiler. Rahat değildiler kahretsin ki sevdiklerine de sahip olamıyorlardı. O gençlerden biriside Kurman” (Iysaeva, 2015:372).

Geçmişte ki kişisel ve toplumsal bir sorun olan fakirlik ve adaletsiz düzenden dolayı gençlerin sevdikleri ile kavuşamadığı günler dramatik bir üslup ile aktarılmıştır.

Kişilerin duygu ve düşünceleri yazar tarafından aktarılırken zamana, olaya, mekâna bağlı kalmadan bu durumlardan anlamlı ya da anlamsız farklı bağımsız olaylara geçiş yapılabilir, çağrışım ve hatırlamalara yer verilir bu üslup türüne de bilinç akımı üslubu denir (Çetin, 2019:276).

“Aziz ile eskiden beri tanışıyordum. Onun vesilesi ile babası Cumagul ile de tanıştım. Geçen yıl yaylaya onun ile birlikte gittik. İlerideki obanın adetleri gereğince çobanların ikramı kımızı içer yorulunca da atların bağlandıkları yere gelip bir süre oturup sohbet

ettiğimiz günlerimizde olmuştu. O zaman dövüşen iki aygır, kısrakları ürkütüp bağlarını koparacakları esnada yulkacı delikanlı yetişip, kementli değneği atarak ikisini iki tarafa zar zor ayırması hala aklımda.

Bunların hepsi sinemada izliyormuşum gibi gözüümün önünden geçerken ihtiyardan bir ok atımı kadar arkada kalmışım” (Iysaeva, 2015: 371).

Görüldüğü üzere yazar eser içerisinde olayların akışına göre farklı üslup türleri kullanmıştır.

2.BÖLÜM

KURMAN CILGA HİKÂYESİNDE KIRGIZ MİLLİ KİMLİĞİ

Tezin bu bölümünde incelediğimiz hikâye üzerinden Kırgız milli kimliği incelenmiştir. İncelemiş olduğumuz eser Kırgızistan'ın SSCB hâkimiyetinde olduğu yıllarda yazılmıştır. Eser her ne kadar SSCB döneminde Sosyalist realizm akımının etkisi altında yazılmış olsa da anlatılan asıl hikâye ihtilal öncesi dönemde geçmektedir. Bu sebeple hikâye içerisinde hem Sovyet öncesi hem Sovyet sonrası Kırgız halkının yaşantısından kesitler sunulmuştur.

Bu eserde Kırgız milli kimliğine ne kadar yer verilmiş ne gibi milli ve kültürel konulara değinilmiş ya da nelerin eleştirilip nelerin övüldüğü gibi sorulara cevaplar aranmıştır.

2.1.Kırgız Milli Kimliği Unsurları

2.1.1. Kültürel Unsurlar

Her milletin kendisine özgü bir yaşama, davranma, düşünme ve iletişime geçme yöntemi vardır. Değişik milletlerden ve topluluklardan farklı olan ve bazen unutulmuş ya da görmezden gelinen milli kimlik olgularını kaybetmemek ya da tekrardan keşfetmek için çalışmalıyız (Smith (Çev. Şener), 1994:123).

2.1.1.1. At Unsuru

Türk kültüründe at ve atçılık çok önemli bir konuma sahiptir. Bütün Türk destanlarında kahramanın yardımcısı olan hatta kahraman ile özdeşleşen onun yol arkadaşı olan bir at vardır (Durbilmez, 2018:23). Tarihi süreç içerisinde baktığımızda Kırgız Türklerinin de geleneksel yaşam tarzları gereğince at ile bir bütünlük halinde oldukları görülmektedir (Belek, 2017: 1043).

İncelediğimiz eserde de at gündelik yaşam içerisinde ve olaylarda önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâye içerisinde atlar renkleri ve özellikleri geniş bir şekilde tasvir edilmiştir. Özellikle Kurman'ın sahip olduğu doru kaşkası hikâye boyunca olayların içerisinde yer almıştır. Kurman'ın atının alınması ile ilgili metin içerisinde geçen cümle şöyledir.

“Çortek, bir gün Narın'a gittiğinde tüccarlara o atını verip topallayan doru bir tay alıp geldi.

-“Tüccarlar, tayı topalladığı için sattılar. Öyle olmasa böyle bir tayı neden satsınlar? Asil bir atın tohumu bu büyüdüğünde yarış atı olur” derdi rahmetli Çortek” (Iysaeva, 2015: 380).

Eser içerisinde atın sadece Kurman için değil bütün Kırgız halkı için önemli bir unsur olduğunu görmekteyiz. Teknolojinin gelişmediği o dönemde Kırgız toplumu gündelik hayatta birçok ihtiyacını atları ile karşılamaktaydı ve at değerli bir mal olarak kabul edilmekteydi. Bu duruma hikâye içerisinde örnek olarak şu cümleleri verebiliriz.

“Köyümüzün en fakirinin Çortek olduğunu yukarıda söylemiştim. Avlanmaya gittiğinde bindiği bir tek atından başka hiçbir malı yoktu. O da kendisi ile birlikte yaşlanmış ve dişleri çoktan dökülmüştü. Öyle de olsa Çortek onu satmaya da kesmeye de kıyamıyordu. At bulunmayınca ayak binektir diye, ağla geldiğinde binip yavaşça geliyordu” (Iysaeva, 2015: 380).

Kırgız Türklerinde at yarışları da oldukça önemli bir kültürel değerdir. Düğün ve eğlence günlerinde at yarışları düzenlendiğini hikâye içerisinde görmekteyiz.

“Toyun şan ve şöhreti çok olur şimdi onları anlatıp da ne yapayım hepsinden önemlisi at yarışıdır. At yarışında Kurman'da atlarla yarışa girmesin mi! İşte doru tay, atlardan bir adım önde çıkıp geldi. Halk tayın etrafında toplandı”(Iysaeva,2015:382).

Cümleden anlaşılacağı üzere at yarışları toydan daha önemli bir konumda verilmiştir. Yarışmalarda birinci gelen atın sahibine şan ve şöhret verdiği halk arasında itibar kazandırdığı, yarışı kaybeden atların ise sahibini utandırdığı görülmektedir. Öyleki Kurman ve Mirzabek arasında kavganın en birinci sebebi Kurman'ın

doru tayının yarışmada beyin atını geçerek birinci olması ve sonrasında beyin o ata sahip olmak istemesidir.

Bu konu ile ilgili olarak bir diğer kültürel unsur ise at yarışında kazanılan ödülün bir kısmının halka ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasıdır.

“ Ağabey atımız birinci olup şerefimizi yükseltti. İşte! Halk size hürmet edip ağzınızın içine bakıyor. Ödül de ganimette işte budur. Bundan fazlasına ne gerek var. Ver hepsini de dağıt onlara ahalinin gönlünü ve duasını alıp dönelim ” (Iysaeva, 2015: 392).

Bütün konar-göçer toplumlarda at önemli bir konuma sahiptir. Ancak Kırgız Türkleri hayatın her anında atları ile bütünleşmiş atlarına ziyadesiyle değer vermiştir.

2.1.1.2. Avcılık

Av ve avcılık insanlık tarihi kadar eskidir. Avcılığın Türk halklarında bir meslek, yaşam tarzı, geçim kaynağı, savaş sanatı ve spor olarak algılandığı görülmektedir. Kırgızistan’ın farklı bölgelerinde yapılan arkeolojik kazılarda bulunan taş, kemik ve silahların üzerine çizilmiş av ritüellerine rastlanmıştır. Kırgızistan’ın dağlık bölgelerinde günümüzde de avcı yaşam tarzı devam etmektedir (Güngör, 2014: 320).

Hikâyenin başkahramanı Kurman’ın babası olan Çortek geçimini mergençilik (tüfek avcılığı) ile sağlayan birisidir.

“Kuman’ın babası Çortek’tir. Yaz-kış dağın taşın arasında kapan kurup tilki, dağ sıçanı yakalayan avcılık ile günlerini geçiren bir talihsiz fakirdi ” (Iysaeva, 2015: 373). Cümlesinde Çortek günlerini avcılık ile geçiren bir kimse olarak tanıtılmıştır. İlerleyen yıllar da Kurman’da babası gibi avcılık ile geçimini sağlamaya başlayacaktır.

Kırgız Türklerinde avcılığın önemli bir unsur olduğunun bir diğer kanıtı ise Kırgız Türkçesinin söz varlığında avcılık ile ilgili birçok kelime olmasıdır. Bu kelimelerden bazıları mergençilik (tüfekte avlanma), kapkançılık (kapancılık), tuzakçılık (tuzak kurarak avlanma), taygan agıtuuçuluk (tazı ile avlanma), münüşkörlük (kuş ve kartalla avcılık vb.), ançı, bürkütçü, kuşçu, sayatçı vs. dir (Güngör, 2014: 322-323).

“Aysuluu, Kurman’dan tüfek atmayı ve yay kullanmasını da öğrendi. Kurman ile birlikte ava çıkıp av avlayıp ganimet ile döndüğü günleri de çok gördüm. O zamanlar hayranlık uyandıran bir gelindi”. (Iysaeva, 2015: 426). Bu cümleden ise Kırgızlarda sadece erkeklerin değil kadınlarında avcılık yaptığını görmekteyiz.

2.1.1.3. Akrabalık Bağları

Akrabalık bağları ve ilişkileri her ne kadar biyolojik etkenlere bağlı olsa da akrabalık bağlantılı sosyal ilişkilerin belirleyici faktörü kültürdür. Tarih boyunca göçebe bir tarzda kabileler halinde yaşamış olan Kırgız Türkleri’de bu yaşam tarzı içerisinde akrabalık bağlarını geliştirmişlerdir (Tutar, 2007: 156-158).

Kırgız toplumundaki akrabalık bağlarının ne durumda olduğunu ne derece etkili bir bağ olduğunu hikâyenin içerisinde birkaç yerde görmekteyiz. Akrabalık konusu incelediğimiz eserde şu şekilde işlenmiştir.

“Rahmetlik babam ile Çortek’in akrabalıkları vardı. Akrabaları içinde de ikisi birbirlerine çok yakındılar. O zaman ben otuz yaşında vardım. Evliydim ve çocuğum vardı. Ben kış günlerinde keçi ve koyunlarımı nehir kenarında kışlatıyordum. Çortek ise avcılık yaptığı için dağda kışlıyordu” (Iysaeva, 2015: 373).

Eserde verilen bu bilgiye göre Cumagul’un babası ve Çortek akrabadırlar. Verilen bilgilerde ne derece yakın akraba oldukları bildirilmemiştir. Buna rağmen Cumagul akrabası olan Çortek’in çocuğunun okula gidebilmesi için ona kendi evinde bakar. Çortek ölmeden önce oğlunu ve karısını ona emanet eder. Cumagul, Kurman’ın yaşamı boyunca her zaman onun yanında olur kendi öz çocuğu gibi sahiplenir.

Türk kültüründe akraba her zaman için önemli bir unsurdur. Akrabaya sahip çıkmak, zorda olan akrabalara yardım etmek ve devamlı olarak irtibat halinde olmak günümüz Türk toplumlarında hala devam eden bir kültür unsurudur. Hikâye içerisinde Çortek, Cumagul ve Kurman’ın arasındaki ilişkilerden yola çıkarak Kırgız milli kimlik unsurlarından biriside akrabalık bağlarıdır diyebiliriz.

2.1.1.4. Yazlak ve Kışlak Kültürü

Bozkır kültürünün bir temsilcisi olan ve eski dönemlerde büyük oranda hayvancılık ile geçimlerini sağlayan Kırgız Türkleri yaz aylarında yazlak adını verdikleri yaylalara göç etmişlerdir. Kış aylarında ise kışlak adını verdikleri ve yaylalara göre daha alçak ve kış şartlarında yaşamaya daha elverişli alçakta kalan yerleşim yerlerine göç etmişlerdir.

İncelediğimiz eserde de yazlak ve kışlak kültürünün etkili bir şekilde devam ettiğini ve kültürel bir unsur olduğunu görmekteyiz. Bu gidiş ve gelişlerin kendine has bir takım uygulamaları da mevcuttur. Eserin farklı yerlerinden alınan aşağıdaki cümleler bu kültürün Kırgızlar içerisinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

“Halkın yayladan döndüğü zamanlar mallar iyice semirmiş... ‘Aş çoksa, adette çoktur’” diyen birisi zenginliğini gösterip, büyük ziyafet verdi” (Iysaeva, 2015: 390).

“ Haziran ayının son zamanları. Halkın yaylaya göçme zamanı. Bir gün halktan bazıları yaylaya göçmeye başladı. Mirzabek’te göçüyorum diye halka et ziyafeti vermek istedi, mal kesip köy halkını davet etti ” (Iysaeva, 2015: 406).

Örnek olarak verdiğimiz iki cümlede görüldüğü üzere zengin olan kişiler hem yaylaya giderken hem de yayladan dönerken halka ziyafet vermekteler. Bu cümleler bu kültürün toplum içerisinde ne kadar önemli olduğunu fazlasıyla ortaya koymaktadır.

“Güz sonları... Herkes kendi kışlaklarına doğru gidip kondu. ‘Dağlık yerin kurdu, ovalık yerin hırsız’” derler bende dul kadın ile yetim çocuğu yalnız nasıl kışlatayım. Düşman Mirzabek aç kurt gibi Kurman’a saldırmaz mı? Kurmanla birlikte ben de Kara Cılga da kışladım ” (Iysaeva, 2015: 426).

2.1.1.5. Yemek Kültürü

Kırgız mutfağı da diğer Türk mutfakları gibi içerisinde geniş çeşitleri barındırır. Yemek çeşidi olarak bozulmamış bir mutfak kültürüne sahiptirler (Çelik vd, 2017: 312).

Yemek kültürü bir milletin ait olduğu kültürel kodları barındırması açısından incelenmesi gereken önemli bir unsurdur. Her milletin her toplumun kendine özgü olan ve geleneksel olarak sürdürdükleri yemek çeşitleri mevcuttur. Yemek çeşitleri yaşantı tarzına ve coğrafyaya göre de farklılık göstermektedir. Kırgız Türklerinin yemek kültüründe diğer Orta Asya göçebe Türk halklarında olduğu gibi et ve kımız önemli bir yere sahiptir. Eser içerisinde mutfak kültürü ile ilgili çeşitli bölümlerde et, kımız, çay, tuz ve yağ ile karşılaşmaktadır.

“Gel evladım gel! Er yiğidin milletin ortasında oturması iyidir. Buraya otur diyerek onu yanına yakın oturttu ve elindeki büyük bir kâse kımızı ona ikram etti. Evladım çok önceden olmuş olan olayı unutuver. Büyük adamım işte sinirlenince kavga çıkarırım”(Iysaeva, 2015:406-407).

Eserdeki bu bölümde görüleceği üzere yemek sofrası aynı zaman da küslerin barıştığı, husumetlerin sona erdiği bir ortamdır. Kırgız toplumunda davetlinin yemek davetine gitmemesi büyük bir ayıp olarak karşılanmıştır. Bunun örneğini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Haziran ayının son zamanları. Halkın yaylaya göçme zamanı. Bir gün halktan bazıları yaylaya göçmeye başladı. Mırzabek’te göçüyorum diye halka et ziyafeti vermek istedi, mal kesip köy halkını davet etti. Çağırılanların içinde ben ve Kerimbek’te var. Kerimbek bırak beyin tuzunu tatmak yüzünü dahi görmek istemiyor. Bunca halk giderde siz gitmezseniz ayıp olur. Gidelim. Alçaklığı kendisine kalsın. Böyle sizi sayıp çağırmış gelip geçmişi unutsun deyip peşinize düşmüş diyerek inat edip onu da peşime takıp götürdüm” (Iysaeva, 2015: 406) .

Örnekte görüldüğü üzere yemeğe davet eden suçlu dahi olsa davete icabet edilmezse kişi haklı dahi olsa halk tarafından ayıplanmaktadır. Bu örnekteki bir diğer önemli kültürel kod ise “tuz” ile ilgilidir.

“Tuz” Türk kültürlü halklarda farklı şekillerde birbirinden değişik inançlar içermektedir. Bereket, nazar gibi konular bunlardan en önemli olanlarındandır. Türk kültüründe “Tuz ekmek hakkı” şeklinde vefa borcu bildiren bir deyim vardır (Kalafat, 2009: 139-140). Örnek cümlede görüldüğü üzere “Kerimbek bırak beyin tuzunu tatmak yüzünü dahi görmek istemiyor” denilmektedir. Yemek kelimesi yerine “tuzunu tatmak”

şeklinde kullanmıştır. Bu örnekten yola çıkarak Kırgız Türklerinde tuzun önemli bir kültürel unsur olduğunu söyleyebiliriz.

Eser içerisinde karşımıza çıkan bir diğer mutfak unsuru ise çaydır. Eserin birkaç bölümünde çay unsuru geçmektedir. Genel olarak yemek sonrasında ve muhabbet esnasında çay içildiğini görmekteyiz.

“At yarışından sonra ev sahibi olup yemek veren beyin köyüne gittik. Önümüze konulan çayı içtiğimiz sırada kapıdan bir gürültü geldi”(Iysaeva, 2015: 392).

“ Kurman evde oturmuş çay içerken kapıdan atın patırtısı geldi ve köpek havladı. Patırtı evin yakınından geldi” (Iysaeva, 2015: 427).

Bu örneklerin haricinde çay ve yağın misafirliğe gidilirken ya da fakir bir kimseye yardım olarak götürüldüğü eser içerisinde şu şekilde geçmektedir: *“Bir şekilde toparlayarak bir boz ev yaparak ona verdik. Elinde olanlar yeni taşınan misafire koyun ve kuzularından kimisi de çay ve yağ alıp geldiler” (Iysaeva, 2015: 400).* Bu örneğe günümüzde Anadolu coğrafyasında rastlamakta mümkündür.

“Aysuluu, Altınay’ın da etrafında dolaşır, güzel yumuşak sözler söyler ona hürmet eder ve sayardı. Kirlisini yıkayıp, çayını kaynatarak onu çok mutlu etti” (Iysaeva, 2015: 426).

Yukarıdaki örnekte ise “çay kaynatmanın” yemek yapmak ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Yemek yaptığı açık olarak belirtilmese de bunu kendi yaşadığımız Anadolu coğrafyasından örnekler ile açıklamak mümkündür. Sivas ili Zara ilçesi öz köylerinde öğle ya da ikinci vakitlerinde kullanılan “ çay kaynat, çay demle, çay koy” gibi ifadeler yemek hazırlama manası taşımaktadır.

2.1.1.6. Evlilik ve Düğün Adetleri

Dünyanın her yerinde görülen evlilik gelenekleri her kültürde farklılık göstermektedir. Eş seçimi, eş sayısı, evlilik adetleri her kültürde kendine özgü farklılıklar göstermektedir. Kırgız kültürünün de kendine has evlilik çeşitleri ve düğün adetleri bulunmaktadır. Başlık parası ile evlenme (kalıñ), kız kaçırma (kız alakaçuu),

dünürleşme (kudaalaşma) gibi evlilik çeşitleri olmakla birlikte her evlilik çeşitinin de kendine has düğün özellikleri mevcuttur (Aynakulova, 2006: 95-106).

İncelediğimiz eserde kız kaçırma, kuma alma ve kudaalaşma gibi evlilik çeşitleri ile birlikte bir düğüne yer verilmiştir. Bu konular eserde şu şekilde işlenmiştir.

“Ava gitmiş gelsin de ona söyleyeyim dedim. Böyle düşündüğüm zamanlardı. O, Aysuluu’yu bir gün seher vakti kaçırıp geldi.

Kurban olduğum dedim telaşlanarak sen en doğrusunu yaptın. Bende sana bu konuda böyle yap diyecektim. Aysuluu nasıl kabul etti? Dönüp Aysuluu’ya baktım.

-Kabul etmeyipte ona nasıl kuma olayım?” (Iysaeva, 2015: 422).

Eserde Kurman ile Aysuluu’nun kaçmış olması Kırgız kültüründe “kız kaçırma” geleneğinin var olduğunu göstermektedir. Kız kaçırma olayı iki farklı şekilde meydana gelmektedir. Birincisi kız ve erkeğin anlaşarak kaçması ikincisi ise kızın erkek tarafından zorla kaçırılmasıdır. Eserde Mırzabek’e kuma olarak gitmek istemeyen Aysuluu sevdiği Kurman ile anlaşarak hatta babası Kerimbek’in rızası ile kaçmıştır.

Kız kaçırmanın Kırgız kültüründe var olduğunun bir diğer göstergesi de vermiş olduğumuz örnek cümlede Cumagul’un “Kurban olduğum, dedim telaşlanarak sen en doğrusunu yaptın. Bende sana bu konuda böyle yap diyecektim” şeklinde kurmuş olduğu cümledir. O bu kaçırma eylemini desteklemektedir.

“Bir gün Alanköz’üm buraya gel, diyerek Alanköz’ü yanına çağırdı. Sen biliyorsun Alanköz’üm, Allah nasip etse, şeriat buyursa yeni bir eş alsam mı diye niyetim var” (Iysaeva, 2015: 402).

“Mırzabek, Borbuk Mollaya giderek onu Kerimbek’e dünürçülüğe göndermek istediğinde Alanköz beyinin isteğini makul görmedi” (Iysaeva, 2015: 403).

Örnekte görüldüğü üzere Mırzabek evli olmasına rağmen tekrardan evlenmek yani kuma getirmek istemektedir. Bu isteğine dini referans göstermekte ve dünürücü olarak obanın mollasını göndermek istemektedir.

Bir diğer evlilik usulü ise görücülük ile yapılan evlilik çeşididir. Bu konu ile ilgili ise metinde geçen şu cümleyi örnek verebiliriz.

“İhtiyar kadının vasiyetini yerine getireyim diye o gün Kurman’a annesinin dileğini anlattım. Yurdumuzdaki iyi olarak bilinen kızların hepsini ipe dizer gibi sırayla söyledim. Hatta Sarımsak’tın Sarıkız’ını, Kuruçbek’tin Camal’ında söyledim fakat onların hiçbirisi Kurman’ın gönlüne yatmadı” (Iysaeva, 2015: 397).

Örnek cümlede görüldüğü üzere Kurman’a kendi yurdunda bulunan kızlar söylenmiş ancak o hiçbirisini kabul etmemiştir.

Milli kültür ve kimliği oluşturan bir diğer konu ise düğün adetleridir. İnsan hayatının önemli geçiş dönemlerinden birisi olan evlilik hadisesi düğünler ile bir eğlenceye dönüşmektedir. Her kültürün kendine özgü olan düğün adetleri bulunmaktadır. Türk halkları da bu konuda birçok adet ve geleneğe sahiptir. Sadece düğünler için yapılan özel yemekler, çalınan müzikler, oynanan oyunlar ve gelenekler mevcuttur. Düğünler kültürün yeni nesle aktararak yaşatılması ve sosyalleşme açısından önemli bir olaydır. Bu konu ile ilgili eserde düğün toyları ve düğün oyunları hakkında örnekler mevcuttur.

İsteme olayı bitip söz kesildikten sonra kız babası kızına verecekleri için hazırlıklara başlar. Hazırlıklar bitince “tündük” kaldırılır. Bu olay “gençler için ayrı otağ açmak” anlamına gelir. Bu şekilde düğünün başlamasına izin verilmiş olur. Erkek tarafının düğün için hazırladığı hayvanlar kesilerek yemek yapılır ve kız tarafına götürülür. Kızın babası ise insanların duasını almak için herkesi davet eder ve yemek yedirir (Yüce vd., 2007: 13).

“Yayla da Közübek adında bize yakın olan birisi kızını evlendiriyormuş. Bunun için toy verdi. Toy’a bizi de çağırtmış. Kurman, Koyçuman ve ben üçümüz çıkıp gittik” (Iysaeva, 2015: 415).

Düğün geleneklerinden bir diğeri ise gelin ve damat ile birlikte genç kız ve erkeklerin bir arada oynayıp eğlendiği oyunlardır.

“Gündüz ki toy ve eğlenceden sonra gidelim desem de Kurman çok gönüllü görünmüyor. Sebebini de biliyorum: Akşam kız oyunu olacak. Oyuna Mirzabek’in ağılındaki kız ve gelinlerde yani Aysuluu’nun gelmesi de kesin. Aysuluu’yu görmeden onunla görüşmeden Kurman nasıl gitsin?” (Iysaeva, 2015: 415).

“İşte düğün evinin içine ve dışına dolmuş gençler. Benim yaşlarımda oyuna hevesli olan adamlarda düğün evinin çadırını katlamış sıkış-tıkış şekilde içindeki gençlerin oyunlarını izliyorlardı. Kimsenin kimseyle işi yok. Onların arasına girip durduktan sonra araya sıkıştım” (Iysaeva, 2015: 416).

Kurman’ın akşam olacak kız oyunu için tekrar kendi yurduna dönmemesi ve akşam olacak oyuna katılması Kırgız toplumunun Müslüman olmasına rağmen genç kız ve erkeklerin bir arada eğlenebildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere düğünlerin kendine has ve sadece düğünlerde oynanan oyunları vardır. Eser içerisinde Kırgız düğün kültüründe var olan “Tokmak” oyunu anlatılmıştır. Bu oyun bekâr kız ve erkeklerin karşılıklı oynadığı bir oyundur. Bu oyun aynı zamanda gençlerin birbirlerini tanıyıp beğenmesi açısından da önemli bir unsurdur. Kurman ve Aysuluu arasında olan sevgi halka bu oyunda duyurulmuştur.

“Oyunu yöneten kara yağız sevimli güzel bir kızmış. Elinde eşarptan burulmuş ‘Tokmak’ var. Tokmağı dolaştırarak kızlara veriyor kızlarda delikanlılara atıyor. Oyunun âdetince tokmak atılan delikanlının şarkı söylemesi gerekir. Şarkı söylemezse inek gibi böğürtüp, at gibi kişnetiyorlar. Ben vardığım da gençler şarkı bilmeyen birisini böğürtüp ona katıla katıla gülüyorlardı (Iysaeva, 2015: 416).

Bu oyun içerisinde görüldüğü gibi kaybedene hayvan seslerini taklit etme cezası verilmektedir. Eserde bu cezaların haricinde birde “tülkü tişetüü” şeklinde bir ceza verildiği görülmektedir. Bu cezada da küle bulanmış bez parçası genç delikanlının eline, yüzüne sürülmekte ve bu olay kartalın tilkiye saldırması olarak ifade edilmektedir. Bu örnekleri göz önüne aldığımız da Kırgızların göçebe yaşam tarzının düğün oyunlarında verilen cezaları dahi etkilediğini söyleyebiliriz. Göçebe halkın beslediği hayvan sesleri ve avcılarının kullandığı kartalı tilkiye salması oyun içerisinde kullanılmıştır.

2.1.1.7. Giyim Kültürü

Bir milletin önemli kültür parçalarından birisi de giyimdir. İnsanların giydiği elbiselerin tür ve şekillerinde kültürün, coğrafi konumun, iklimin ve dini inançların önemli bir etkisi bulunur. Günümüz dünyasında teknolojinin ve ulaşımın gelişmesiyle

her ne kadar tek tip giyim yaygınlaşmış olsa da kırsal kesimlerde hala geleneksel giyim tarzı ile giyinen insanlar vardır. Kırgız erkek ve kadınlarının da kendine has bir giyim kültürü bulunmaktadır. İncelediğimiz eser içerisinde şu örnekleri verebiliriz.

“Yanımda gelmekte olan kişi- İhtiyar postacı. İhtiyarın üstünde yünden dokuyup diktirdiği cepkeni, ayağında keçeden yapılmış çizmesi ve başında siyah kuzu derisinden yapılmış başlığı var” (Iysaeva, 2015: 368).

“Yok yok! Ölen kişi nasıl dirilsin? Başka bir şeydir gözümde öyle görünmüştür dedim ve gözümü ovalayıp tekrardan baktım ama yanılmıyorum bu Kurman. Başındaki önceki gibi ava giderken giydiği yün başlığı üstünde boz brandadan cepkeni elinde tuttuğu yayı kimseye dokundurtmadığı tüfeğini de boynuna asmıştı” (Iysaeva, 2015: 445).

“Yaklaştığımız da başında siyah deriden başlığı, üstünde elbisesi ve ayağında keçeden çizmeleri olan kara bıyıklı bir yiğit evden çıka geldi” (Iysaeva, 2015: 452).

Örnek cümlelerde görüldüğü üzere eserdeki Kırgızların giyimi iklimin soğuk olmasından dolayı keçe, deri ve yün gibi soğuk iklimde ısınmayı sağlayacak olan malzemelerden seçilmiştir. İklim şartlarının yanı sıra Kırgızların göçebe yaşam tarzının ve hayvancılıkla uğraşıyor olmalarının giyimlerine etki ettiğini görmekteyiz. Cumagul’un cepkeni yünden, başlığı ise kuzu derisinden yapılmıştır. Yine Kurman’ın başlığının yün olduğunu görmekteyiz. Yazar, o dönemde yaşayan bir Kırgız erkeğinin giyimin şeklini ayrıntılı şekilde örneklemiştir.

Eserde kadın giyimine ayrıntılı şekilde yer verilmemiş olsa da kadınların erkeklerden farklı olarak başlarına başörtüsü sardığını şu cümleden yola çıkarak söylemek mümkündür:

“Korkuyor musun, Allah kahretsin! Anlaşılan erkek değil de kadınsın? Kadınsan benim başörtümü sarın döşeğe yatıver. Ben çıkayım demez mi karım. Utancımın zar zor isteksizce dışarı çıkıp uzaktan durup seslendim” (Iysaeva, 2015: 446).

2.1.1.8. Mimari Yapı

Bir milletin mimari tarzı da diğer milletlerden farklı olarak o millete ait özellikler göstermektedir. Eser içerisinde yerleşik düzene ait bir mimari eser tasvir edilmemiştir.

“Halk dediğin göl olur. Memlekete dönsek iyi olur diye: Kızının elinden tutup bizi arayıp gelmiş. Bizim adamımız ona nasıl yer aratalım” diyerek birisi keçe örtüsünü, birisi tündüğünü getirdi tavanıyla ilgilendi. Bir şekilde toparlayarak bir boz ev yaparak ona verdik” (Iysaeva, 2015: 399-400).

Kırgız kültürü ve milli kimliğinin bir parçası olan hatta Kırgızistan Cumhuriyeti’nin bayrağında yer alan ve günümüzde dahi Kırgız Türklerinde önemini yitirmemiş olan “Boz Üy” eser içerisinde kendisine yer bulmuştur. Eserde bu örneğin haricinde anlatılan çadırların kapılarının olması, içerisinde kalabalık misafirlerin ağırlanması gibi durumlar göz önüne alındığında bu çadırların sıradan basit yapılar olmadığını söylemek mümkündür.

Eserin Sovyet döneminde geçen bölümlerinde de konar-göçer Kırgız çobanlarının hala çadır kullandığı görülmektedir. Öyleki onlar için hazırlanan etkinliklerde dahi çadır dükkânlar kurulmaktadır.

“Vadi ve dere yatağından kuyruk olmuş şekilde gelen kadın ve erkekler var. Çadır mağazaların kapısında girip çıkarken çarpışan çobanlar kumaş ve bakkal malzemesi alıyorlar. Güzel görünen kulüpte kitap, dergi okuyan birkaç kişi var. Sağlık ocağında hasta çobanları kabul eden doktorlar onlarla görüşüp ilaç veriyorlar. Başka bir yerde kolhozların kasiyerleri çobanlara emek günü için para dağıtıyorlar (Iysaeva, 2015: 456).

2.1.1.9. Misafir Kültürü

Kırgız Türklerinin en önemli kültür unsurlarından bir diğeri ise misafirperverlikleridir. Kırgız Türklerinde misafir (konok) “Allah’ın bir adı” olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple misafir ulu ve kutsaldır. Sadece davet üzere gelen misafirler değil ansızın gelen misafirlerde tanrı misafiri olarak kabul edilir. Kırgızların

bu misafirperverlikleri Müslüman olmalarının öncesinde de var olan bir kültürdür. Bu kültür nesilden nesile aktararak gelmiştir. Misafir kim olursa olsun en güzel yiyecekleri ikram etmeye çalışmışlardır. Kırgızlar için gündelik hayat içerisinde misafir ağırlamak hem misafir için hem de ev sahibi için çok önemli bir olaydır. Bunun neticesinde ev sahibinin ve misafirin ahlakının iyi yönde gelişeceğine inanılır (Polat vd., 2016: 25-26).

Eser içerisinde de Kırgız Türklerinin misafir kültürü çeşitli bölümlerde anlatılmıştır. Eserde Kırgızların Sovyet döneminde de bu kültürü kaybetmeyerek muhafaza ettikleri görülmektedir.

“Yayla denilen yer yaz aylarında işte böyledir. Yemyeşil otlara doyan besi hayvanları iyice beslenmiş, derileri parlamış ve günden güne daha da semirmekteler. Çobanların da yüzü gülüyor ve mutlular. Hangisine gitsen hürmet edilen misafirsin: Kımızını sunar, kuzunu keserler. Akşam hayvanların işini bitirdikten sonra şilbi otunu yakar ocağın etrafında halka şeklinde oturarak günümüzden ve geçmişten hikâyeler anlatırlar” (Iysaeva, 2015: 369).

Örnek cümlede görüldüğü üzere hangi Kırgız’ın evine giderseniz gidin o zamanın en iyi yemekleri olan kımız ve etin ikram edileceği belirtilmektedir. Bu misafir ağırlama kültürünün ne derecede önemli olduğunu göstermektedir.

“Bizim adamımız ona nasıl yer aratalım” diyerek birisi keçe örtüsünü, birisi tündüğünü getirdi tavanıyla ilgilendi. Bir şekilde toparlayarak bir boz ev yaparak ona verdik. Elinde olanlar yeni taşınan misafire koyun ve kuzularından kimisi de çay ve yağ alıp geldiler” (Iysaeva, 2015:399-400).

Bu örnekte ise tekrardan yurduna dönen Kerimbek’e sahip çıkan halk ‘bu bizim adamımızdır’ diyerek tekrardan ev yapmış durumu iyi olanlar ise ona hayvan ve yiyeceklerinden getirerek hediye etmiştir.

2.1.1.10. Müzik

Diğer birçok kültürde olduğu gibi Kırgız Türk kültüründe de müzik önemli bir yere sahip olmuştur. Buna sebep olarak Kırgızların göçebe yaşam tarzını benimsemelerinden dolayı yazıya geç geçmeleri ve oluşturdukları sözlü edebiyat

ürünlerini gelecek nesile aktarmak için müzikten faydalanmış olmalarını gösterebiliriz (Ergeshov, 2011: 36). Eser içerisinde Kırgızların milli çalgısı olan “komuz” geçmektedir.

“Dağdaki çobanlar ile vadideki kolhozcuların mutluluk ve neşesini komuza katan birisi yankılanan yüksek ses ile şarkı söyledi. O şarkıyı, kışın şiddetli rüzgârı radyo ile Kerme dağının böbürlenene yüksek yaylalarına, kuytu koyaklarına kadar uçurup alıp götürdü” (Iysaeva, 2015: 459).

2.1.1.11. Ölüm Adetleri

Bütün milletlerde olduğu gibi Kırgızlarda insan hayatının kaçınılmaz sonu olan ölüm hadisesinden derinden etkilenmişler. Kırgızlarda birisi ölünce ilk olarak “ıyman aytuu” denilen uygulama için imam çağırılır. İmam ölünün başında dua okur. Kırgızlarda ağıt söylemek önemli bir unsurdur. Kadınların ağıtlarına “koşok” erkeklerin ağıtlarına ise “ökürü” denir. Kırgızlar “ölmek” fiilinin yerine “kaza boldu, köz cumdu, ötüp ketti (göçtü gitti), eesine berdik (sahibine verdik), uçup ketti” gibi ifadeler kullanırlar (Dıykanbeyeva, 2009: 89-92). İncelediğimiz eserde de ölüm ve ölüm ile ilgili kültürel öğeler bulunmaktadır. Buna ilk olarak ölmeden önce vasiyet etme ile ilgili şu cümleyi örnek verebiliriz.

“Yavrum! Dedi güçsüz sesiyle yavrum! Bu hastalıktan kurtulabilir miyim bunu gözüüm kesmiyor. Aklımda olan vasiyetimi sana söyleyeyim. Benim sana bırakacağım bir sürü malım yok. Mal olarak kapıdaki tay var. Onu tüccarlardan senin için almıştım. Güzel bir at can kurtarır yavrum. Onu elinden çıkarma onun ile kaçsan kurtulursun kovalasan yetişirsin. Benim günlerim sayılı bugün mü ölürüm yarın mı ölürüm bilmiyorum. Duvarı asılı olan tüfeği göstererek bir diğeri de rahmetli babamdan kalan tüfektir. Şimdi de benden sana kalsın. Tüfeğini asınır atına binersin. Colbors’u da peşine takıp babanın mesleğini devam ettirir babasının oğlu dedirirsin yavrum...” (Iysaeva, 2015: 385).

Örnekte görüldüğü üzere Çortek oğlu Kurman’ a vasiyet etmektedir. Vasiyetin yerine getirilmesi ve ölmüş olanlara duyulan saygı hakkında şu cümleyi örnek vermemiz yerinde olacaktır.

“Bundan bir ay sonra Çortek’in gözleri kapandı. Ölmeden önce söylemişti “Dağ içinde büyüdüm, gecelediğim yerde şu dağlar oldu, şimdi mezarımda orda olsun” ölmüşün sözüne saygısızlık olmasın diye Çortek’in mezarını kışlağının sol tarafında ki taşlı yamacın eteğinde bir çalının dibine koyduk” (Iysaeva, 2015:385-3869).

Bu cümlede yukarıda söylediğimiz gibi “ölmek” fiili yerine “gözleri kapandı” ifadesi kullanılmıştır. Çortek’in ölüsüne saygısızlık olmaması için vasiyeti üzerine onu kendi istediği yere gömmüşlerdir.

Kırgız kültüründe ve eser içerisinde de görülen bir diğer cenaze geleneği ise ölünün evinde bekletilmesi ve cenaze için gelen insanların misafir edilmesidir.

“Ağlama, sızlama ve gürültü-patırtı ile günü geçirdik. Akşam oldu. Baş sağlığına gelen misafirlerin çoğunluğu cenazeyi gömmeye sabah gelelim, diyerek evlerine gittiler. Kalanlarını ise iki eve bölüp yerleştirdik” (Iysaeva,2015: 434).

Kırgızların ölüm kültürünün en önemli unsurlarından biriside ölen kişinin arkasından ağıt söylemektir. Bu konu ile ilgili metin içerisinde şu cümlelere yer verilmiştir:

“ Cenazeyi yerine koyduktan sonra ölü çıkan eve ağlayarak gelmek gibi Kırgız halkının bir âdeti vardır. Hepimiz ağlayarak geldik. Ağlama sesleri duyulunca evde kalanlar Kurman’a ağıt yakıp bağırmaya başladılar. Onlara katılarak yârine ağıt yakan Aysuluu’nun sesi duyuldu” (Iysaeva, 2015: 486).

Kırgız Türklerinde ölü defin edildikten sonra mezarlığa giden erkekler tekrardan cenaze evine gelerek Kur’an okuyup dua ederler (Saliev, 2020: 114). Örnek cümlede de görüldüğü üzere cenazeyi gömen erkekler ağlayarak evde kalan kadınlar ise ağıt yakarak üzüntülerini göstermektedirler.

2.1.1.12.Adak (Kurban) Kültürü

Bütün din ve toplumlarda kendisine farklı şekillerde yer bulmuş olan adak adama kültürü Kırgız toplumunda da önemli bir unsurdur. Türk milletinde İslamiyet

inancı öncesinde de var olan adak sunma uygulaması İslamiyet ile birlikte yeni dine uygun hale gelerek varlığını sürdürmüştür.

Kırgız Türklerinde iki çeşit kurban uygulaması bulunmaktadır. Bunlardan birincisi koyun, inek, at, deve, tavuk, horoz gibi hayvanları keserek gerçekleştirilen “kanlı kurban” bir diğeri ise hayvan dışı unsurların sunulduğu (saçı) “kansız kurban” uygulamasıdır. Kırgızlarda kurban sunma geçiş dönemlerinde, deprem, sel gibi doğal afetler sonrasında, hastalık durumlarında, yeni yapılan bir ev sonrasında gibi durumlarda yapılır (Arik, 2005: 157-174).

Eser içerisinde de Kırgızistan’da 1911 yılında meydana gelen şiddetli bir deprem sonrasında halkın adaklar adadığı şu cümlelerle anlatılmıştır:

“1911 yılı olsa gerek kış ortasında deprem oldu. Öyle ki kıyamet kopacak sandık. Bu yaşıma kadar yerin böyle şiddetli sallandığını daha önce hiç görmedim. Öyle acayip bir şey oldu. Yer uğuldayıp, dağlar yıkıldı, şimşekler gürüldeyip, taşlar yuvarlandı. Bazı köyler malları ve canları ile dağların altında kalmıştı. Kısacası çokça mal ve can kaybı oldu. Hayvan kesip adak adadık. Molla, adak için toplanan halka depremin sebebini şu şekilde anlatıyor” (Iysaeva, 2015: 376).

Görüldüğü üzere meydana gelen deprem sonrasında can ve mal kaybı olduğu bu sebeple adak adandığı ve bu uygulamayı halkın toplu şekilde gerçekleştirdiği görülmektedir. Mollanın adak esnasında insanlara vaaz ediyor olması da adakların İslami inanç çerçevesinde yapıldığını göstermektedir.

2.1.1.13. Tört Tülük Unsuru

Göçebe bir hayat tarzı yaşayan ve hayvancılık yaparak geçimlerini sağlayan Kırgız Türkleri çok eski zamanlardan bu yana yetiştirdikleri küçükbaş ve büyükbaş (keçi, koyun, deve, at, sığır) hayvanlarına dört tülük adını vermişlerdir. Bu hayvanlar göçebe yaşam tarzına sahip olan Kırgızlar için çok önemli bir konumdadır. Kırgızlar bu hayvanlara “rızkı” derler ayrıca bu hayvanların koruyucu bir iyeleri (pirleri) olduğuna inanılmaktadır. Bu iyeler (pirler) ise şu şekildedir koyununki Çolpon-Ata, keçininiki Çıçañ Ata, At sürüsününki Kambar Ata, sığırınki Zengi Baba, deveniniki ise

Oysul Ata'dır. Bu hayvanlar üzerinden birçok kültürel unsur, atasözleri, deyimler ve halk inanışları meydana gelmiştir. Örneğin bu hayvanlara tekme atanın rızkının kesileceğine inanılır. Dört tülük hayvanlar içerisinde Kırgızlarda en ön plana çıkan hayvan at'tır. Kırgızlar atı hem ulaşım aracı olarak kullanmış hem de etinden ve sütünden faydalanmışlardır. At dört tülük'ün en akıllısı ve en güçlüsü olarak kabul edilmektedir. Kırgızlar deveyi kutsal olarak kabul ettikleri için onu binek hayvanı olarak fazla kullanmamışlar genelde göç esnasında yük yüklemişler ve kafasına vurmayı kesin olarak yasaklamışlardır. Devenin doğum hadisesine de önem verilmiş deve yavrulayınca "centek" adında yemek verilmiştir. Kırgızlarda güçlü insan erkek deveye, üzülen insan ise dişi devenin yavrusunu kaybetmesine benzetilmiştir. Kırgızlar genel olarak deve kesmemişlerdir. Kırgız kültüründe deve insana benzetilmiştir. Sığır ve koyun ile ilgili unsurlarda vardır. Örneğin ineğin memesine ve başına vurmak, ellerini yıkamadan ineği sağlamak yasaktır (Dıykanbayeva, 2017:133-138).

Kırgız kültüründe bu hayvanlar üzerinden birçok atasözü, inanış, adet, gelenek ve uygulama ortaya çıkmıştır. Dört tülük içerisinde en fazla kıymet verilen ve Kırgız Türklerinin yaşam tarzının ayrılmaz bir parçası olan at incelediğimiz eserde de ziyadesiyle kendisine yer bulmuştur. Eser içerisinde hayvanların ismi verilmeden genel olarak dört tülük kavramının kullanıldığı şu cümleleri örnek verebiliriz:

"Yayla denilen yer yaz aylarında işte böyledir. Yemyeşil otlara doyan dört tülük hayvanlar iyice beslenmiş, derileri parlamış ve günden güne daha da semirmekteler" (Iysaeva, 2015: 369).

"Yavrum! Dedi güçsüz sesiyle yavrum! Bu hastalıktan kurtulabilir miyim bunu gözüm kesmiyor. Aklım başımdayken vasiyetimi sana söyleyeyim. Benim sana bırakacağım dört tülük malım yok. Mal olarak kapıdaki tay var. Onu tüccarlardan senin için almıştım. Güzel bir at can kurtarır yavrum. Onu elinden çıkarma onun ile kaçsan kurtulursun kovalasan yetişirsin" (Iysaeva, 2015: 385).

Bu cümlede de dört tülük ifadesi kullanılmasının yanı sıra bu hayvanlar içinde en değerli olan "at" hakkında övgüler sıralanmıştır. Bunun haricinde Kurman'ın doru tayının halk tarafından deveden ve sığırdan daha iyi mal olarak tasvir edildiği örneklerde vardır. İyi bir atın Kırgız için ne kadar önemli olduğunu bu ifadelerden görmekteyiz.

Yukarıda bu hayvanlar içerisinde devenin insana benzetildiği konusunda açıklamalara yer vermiştik. Eser içerisinde de Altınay'ın ağlaması ve ağıt yakması dişi develere benzetilmiştir.

“ Zavallı Altınay ne yapsın? Dayanağı tek desteği olan gelininden böyle ayrılacak zorunda olmasından dolayı yavrusundan ayrılmış deve gibi inledi ve Aysuluu 'nun göğsüne yıkıldı ” (Iysaeva, 2015: 450-451).

“ Sen şimdi yoksun, dönülmez yollara sefer ettin. Yavrusunu kaybetmiş develer gibi ağlayan yaşlı annen, papağan kuşun, kırmızı gülün, sevdiğin yârin işte ben arkanda kaldık ” (Iysaeva, 2015: 436).

2.1.1.14. Vatan ve Millet Sevgisi

Milli kimliğin en önemli unsurlarından biriside patria (vatan) fikridir. Vatan, yasaları ve kurumları ile tek bir siyasi idareye sahip olan topluluktur (Smith, 1994: 26). Vatan ve millet sevgisi Türk milleti için tarihin her noktasında önemli bir unsur olmuştur.

Eserde genel manada Kırgızistan'ın bütününe kapsayan bir vatan ifadesi bulunmamaktadır. Ancak kişinin doğup büyüdüğü yer mahiyetinde vatan ve millet sevgisinin ifade edildiği durumlar mevcuttur. Bu duruma eser içerisinde aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

“Atın üstünde giderken halkımdaki bu güzel değişimleri gözümün önüne getirerek büyük mutluluk duyuyorum. Beni sevindiren şey halkımdaki ve yurumdaki yeniliklerdir. Güzel şehirler, kışlaklar, güzelce asfaltlanmış yollar o yollarda sinek vızıldar gibi geçip giden arabalar, otobüsler ve uçaklara gökleri deldiren dalgalandırarak uçuran Kırgız'ın evlatları değil midir? İhtiyar postacının çantasındaki gazete ve dergiler... Onları kim okuyor?” (Iysaeva, 2015: 370)

“Yok, ağabey düşündüğünüz olmaz,- dedi Kurman başını sallayıp. “Sürüden ayrılanı kurt yer” derler halkımdan ayrılıp nereye gideyim. Ne olursa olsun halkımla olmam iyidir. Kendi bahtımızı, mutluluğumuzu aramak için anne-babamızı burada Mirzabek'in eline bırakıp Tokmok'a kaçsak orada

bulacağımız nedir? Böyle iş olmaz ağabey. Bu yüzden halkım neredeyse ben de o tarafta olurum. Ölsem cenazemi halkım gömer” (Iysaeva, 2015: 423-424).

Millet unsuru ile ilgili olarak bir diğer konu ise eserde adaletsiz düzenin temsilcisi olarak gösterilen Mirzabek’in Kırgız olarak kabul edilmemesidir. Onun yaptığı işler kendisine Kırgız diyen birisine yakıştırılmamaktadır.

“O kıymetli delikanlı o zamanlar bilgili birisiymiş. Onu yerinde bıraksalardı çocuklarımız bir sürü bilim alırdı. Mirzabek’te o zaman Abdırrahman’ı sürgün etti. Borbuk ile birlikte Mirzabek’te şikâyet el atmış. Mezarı yanasıca o da bir zamanlar ‘Kırgız’ım’ diye dolaşırdı” (Iysaeva, 2015: 378-379).

2.1.2. Dini Unsurlar

Kırgız Türklerinin Müslüman olma süreci Satuk Buğra Han ile başlar. Satuk Buğra Han’ın 70 yıl süren hükümdarlığı sürecinde Fergana vadisi başta olmak üzere bütün Orta Asya Türkleri İslamiyet dinine girmeye başlamışlardır. Türklerin bu yeni dini hızlı şekilde kabul etmelerindeki en önemli etkenlerden birisi bu dinin eski inançları ile benzer olmasından kaynaklıdır.

Kırgızistan’ın Tanrı Dağları ve kuzeyinde kalan kırsal kesimlerinde İslamiyet’in yayılması daha fazla zaman almış ve bu bölgelerde İslami inanç ve kültürün tam olarak yerleşmesi mümkün olmamıştır. Bu yeni dinin bu bölgelerde tam olarak yerleşmemesinde göçebe yaşam tarzı da etkili olmuştur. Kırgızistan, Rus işgaline uğradıktan sonra Ruslar tarafından misyonerlik faaliyetleri yürütülmüş ancak Kırgızlar bu duruma karşı koymuşlardır. Ruslar 1895 yılında Kırgızların Müslüman olduklarını tescil etmek zorunda kalmış ve misyonerlik faaliyetlerine son vermiştir. Çarlık Rusya yıkıldıktan sonra yönetimi eline alan Bolşevikler ilk başlarda dini inançlara karışmamışlar ancak sonraki yıllarda dini inançlara karşı katı tedbirler almışlardır.

Sovyet yönetimi altında her ne kadar dini hayat baskı altına alınmış olsa da Kırgızların dini kültürel mirasları dini kimliklerini korumalarında yardımcı olmuştur (Cebeci, 2016: 103-107).

Eserde anlatılan dönemde Kırgızların Müslüman oldukları görülmektedir. Abdest, namaz, oruç gibi İslam dininin belli başlı unsurları eser içerisinde verilmemiş olsa da halkın Müslüman olduğunu gösteren bazı örnekler şöyledir:

“Aycan’a bir fatiha okuyayım diye av etinden biraz alıp Kurman’ı da peşine takan Altınay bir gün geldi. Aysuluu’yu kucaklayıp yüzünden öptü ve kız kardeşi Aycan’ı hatırlayıp iç çekerek ağladı” (Iysaeva, 2015: 400).

“Ondan sonra Mirzabek, Kerimbek’i kollayarak Aycan’ı hatırlattı. Onun çalışmasını, huyunu karakterini methetti durdu. Ona canı acımış birisi gibi hüzünlenip: Rahmetlinin ruhuna diyerek Borbuk Mollaya kuran okuttu. Kerimbek’e akıl nasihat verdi ve onu yaylaya çağırdı” (Iysaeva, 2015: 408).

Örneklerde görüldüğü üzere ölen kişinin arkasından fatiha suresi ve kuran okunmaktadır. Bu örneklerdeki diğer önemli husus ise dağlarda avcılık yaparak yaşayan ve cahil, okumamış olarak tanımlanan Çortek’in eşi Altınay’ın “fatihâ” okumayı bilmesidir. Bu durum o dönemdeki konar-göçer Kırgızlarda dini bilgilerin bilindiğini göstermektedir.

Eserde ele alacağımız bir diğer konu ise “Borbuk Moldo” adındaki din insanının dini kendi çıkarları için kullandığından söylediklerine çok fazla itibar edilmediği görülmektedir. Bu duruma şu cümleleri örnek gösterebiliriz:

“Borbuk bizim memleketin mollasıdır. Kısa boylu, büyük karınlı, bağırsak burunlu, patlak gözlü, soğuk bir kişidir. ‘‘ Ölümlü yerde molla semiriyor, ölümlü yerde köpek semirir’’ diye halk boşuna söylememiş. Ölenlere kuran okur, iskat, hayır ve sadaka alıp halkı aldatıp böylece semiren bir melun olmuştur” (Iysaeva, 2015: 376).

Dini kullanarak insanları sömüren birisi olarak tanıtılan “Borbuk Moldo” hakkında eserin birçok yerinde eleştiri yapılmıştır. Eserin Sosyalist realizm etkisi altında yazıldığı göz önüne alınırsa bu durumu normal karşılamak gerekmektedir. Eserdeki örnek üzerinden Sovyet öncesi din adamlarının genelinin bu şekilde olduğu sonucuna ulaşmak doğru olmayacaktır.

2.1.3. Edebiyat

Milli kimliğin ve kültürün en önemli unsurlarından bir diğeri ise hiç şüphesiz edebiyattır. Bir milletin kültürünün içinde var olmuş olan edebiyat ürünleri o millet hakkında birçok şey anlatır.

Yazılı edebiyata tam olarak 1900’lü yıllardan sonra geçen Kırgız Türkleri buna rağmen geçmişten geleceğe aktararak gelen büyük bir sözlü edebiyat geleneğine sahiptir. Sözlü edebiyat içerisinde destanlar, ırlar (türküler), ağıtlar önemli yer tutan sözlü edebiyat ürünleridir.

İncelediğimiz eserde bir destan parçası olmasa da Kırgızların en önemli destanı olan “Manas Destanı’nın” yansımalarını görmek mümkündür. Eserin kahramanı Manas’a kahramanın atı ise destanlarda geçen efsanevi at “Tulpar” a kahramanın sevgilisi Aysuluu ise Semetey’in karısı Ayçörek’e benzetilmiştir. Bunlarla ilgili örnek cümleler şöyledir:

“ Kurman boynuna tüfeğini asıp doru atına binip Colbors’u peşine takıp ava gittiği zaman gözüme kahraman Manas gibi görünürdü ” (Iysaeva, 2015: 386).

“Bunu bir efsanedeki Tulpar’a benzettiler ve karma karışık sözler ettiler.

- Bu Tulpar gibi dil biliyormuş...

-Atlar bunun tozuna yetişemezmiş... ” (Iysaeva, 2015: 393).

“ Ondan sonra ne oldu? Söylesem insanlar inanır mı? Bunun nasıl olduğuna o güne kadar ben de inanamadım. Belki o vakitte Aysuluu için kötüde düşündüm. Aysuluu beni aldattı. Üç kadının üstüne kuma olmaya razı oldu diye utanmadan nasıl düşünmüşüm. Meğer Ayçürök’ün sağlam gayreti ve sözünden dönmeme yemini Aysuluu’da da varmış. Ben onu bilmemişim ” (Iysaeva, 2015: 444).

Örnek cümlelerde de görüldüğü üzere Kırgızların sözlü edebiyat geleneğinin en önemli unsuru olan destanlar ve bu destanların en önemlisi olan “Manas Destanı” halk arasında canlı bir şekilde yaşadığı görülmektedir.

Eserde sözlü edebiyat unsuru olan ır (türkü) örnekleri de görülmektedir. Kendi içerisinde çeşitli guruplara ayrılan ırların eserde Kurman tarafından Aysuluu için söylenen “süyüü ırları” yani sevenin sevdiği için söylediği “aşk türküleri” örneği vardır.

*“Beyaz şahin gibi dolanıp,
Güçlülle ben geldim
Meşgul olan gönül rahatlayıp,
Değerli sevgiliyi ben gördüm” (Iysaeva, 2015: 418).*

*“Sevgilim yanan meşaledir,
Meşaleye ben arzuluyum.
Arzumu görsem diye,
Yüreğim arzuluyor her zaman” (Iysaeva, 2015: 419).*

*“ Topluca oturan kız ve gelinler,
Hepsine bakayım.
Hepsinde ben olup,
Tokmağımı salayım” (Iysaeva, 2015: 419).*

*“Altımdaki doru atım,
“Uçurur beni kanatım.
Çuu hayvanım tez yürü,
Eve beni tez yetiştir.
Evde yârim beklemekte,
Bekleyen canı nasıldır?
Çuu hayvanım çuu!
Çuu hayvanım çuu! (Iysaeva, 2015: 428).*

Eserde bir diğer sözlü edebiyat unsuru olan ağıt örneği de vardır. Kurman’ın vurularak öldürülmesi üzere annesi Altınay ve hamile olan karısı Aysuluu’nun onun arkasından söylediği ağıtlara yer verilmiştir.

“Kurban olduğum Kurman, dedi Aysuluu ağlayarak.

- İkimizde babadan yetim kalmıştık. Birbirimize baht ve kısmet oluruz dileğiyle iki yetim hayatımızı birleştirdik. Fakat geniş dünya bizim için dar oldu. Kötü niyetli zalimler yüreğine bıçak saplayıp seni benden ayırdılar.

Sen şimdi yoksun, dönülmez yollara sefer ettin. Yavrusunu kaybetmiş develer gibi ağlayan yaşlı annen, papağan kuşun, kırmızı gülün, sevdiğin yârin işte ben arkanda kaldık” (Iysaeva, 2015:435-436).

“Günahsız kurban sen oldun,

Üzüntülü yârin ben oldum.

Hüngür hüngür ağlıyorum,

Benim gündüzüm gece oldu”.

“ Karnımda olan yetimin,

Doğarsa esen büyür yetişir.

Sorarsa babam nerede diye,

Zavallı ben ne ederim?

Titreyen bu hediyen,

Olur diyorum benim yüreğim ” (Iysaeva, 2015: 436-437).

2.1.4. Eğitim

Millet bilincinin ve kimliğinin oluşmasındaki en önemli unsurlardan bir diğeri ise eğitimidir. Eğitim bir toplumdaki gelişmişlik seviyesini gösteren en önemli unsurdur. Eser içerisinde üç farklı eğitim sistemi görmekteyiz. Birincisi eski usul ile eğitim vermeye çalışan ancak eserde de anlatıldığı üzere çocuklara fayda sağlamayan “Borbuk Moldo” tarafından verilen genel olarak dini öğreti ağırlıklı eğitim sistemidir. Bu sistemde öğretmenler geleneksel düzeyde okuma yazma öğrenmiş olan fazla bilgi ve birikim sahibi olmayan kişilerdir.

İkinci olarak ise Almatı’da iyi bir eğitim almış olan Abdır Rahman’ın vermiş olduğu eğitim sistemidir. Bu sistem eser içerisinde tam olarak verilmemiş olsa da eserin

anlatıldığı dönem, dini eğitim harici eğitim olması, çocukların okuma yazmayı daha kolay öğrenmesi gibi etkenleri göz önüne alarak Abdır Rahman'ın usul-ü cedit sistemi ile eğitim almış olduğunu ve eğitim verdiğini söylememiz yanlış olmayacaktır.

Eserde bu iki eğitim sistemi şöyle karşılaştırılmaktadır:

“Abdır Rahman, Borbuk gibi değil, güzel, terbiyeli bir genç olduğunu anlatıp ihtiyar adam ve kadını bir yolunu bulup razı ettim. Kurmandı getirip okula soktum. Okula giderken bizde kaldı. Akıllı ve neşeli bir çocuktı. Onun böyle akıllı ve neşeli oluşunu Abdır Rahman da övüyordu. Borbuk'ta iki yıl okuyup iki satır söz yazamayan Kurman, ondan iki yılda fazlasıyla okuyup yazmayı öğrendi. Konuşmaya gelince büyüklerle muhabbete girerdi” (Iysaeva, 2015: 375).

Eserde Aysuluu'nun da Tokmok'ta Tatar okulunda okuduğu ve iyi derecede Rusça bildiği belirtilmektedir.

“Aysuluu, Tokmok'ta durduğunda Tatar okulunda okumuştı. Tatar çocuklarına Rus dili dersi veren Rus kadının evinde de durmuş. Rusça yazmayı da konuşmayı da iyi bilirdi. Beraberinde Rusça ve Tatarca birçok kitap alıp gelmiş” (Iysaeva, 2015: 405).

Sovyet ihtilali sonrasında ise yeni rejimin denetimi altında olan bir eğitim sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Bu eğitimin en temel amaçlarından biriside ideal Sovyet insanı modelini yani Sovyet kimliğini oluşturmaktır. Eser sosyalist realizm etkisinde yazıldığı için Sovyet öncesi dönemde insanların cahil olduğunu ihtilal ile birlikte yaylak ve kışlaklarda kalan Kırgız çobanların dahi gazete ve dergi okuduğunu dünyadan haberdar olduğunu belirtmektedir.

2.1.5. Siyasi Unsurlar

Siyasi oluşumlar kimlik gelişiminin önemli unsurlarından birisidir. Milli kimlikte zayıfta olsa belli bir siyasi topluluk gereklidir. Topluluğun bütün fertlerini ilgilendiren ortak kurumlar, hak ve görevlere dair bir yasa olmalıdır. Halkın kendisini ait hissedeceği az ya da çok sınırları belli bir toprak parçası milli kimliği oluşturan unsurlar arasındadır (Smith, 1994: 24).

Eserde tam anlamıyla siyasi bir otoriteden bahsedilmiş olmasa da Sovyet öncesi dönemde genel hakimiyet Çarlık Rusya'ya aittir. Olayların geçtiği bölgede yönetici olarak sözü geçen kişinin Mirzabek olduğunu ve şehir merkezinde “Ak Paşa” isminde bir yönetici olduğunu görmekteyiz. Yerel halk Rusya yönetimi ve yerel yöneticilerin baskısı altında kalmıştır. Bu durum ilerleyen süreçte ‘Ürkün’ hadisesine sebebiyet vermiştir.

“Abdırrahman, Ak Paşaya dil uzatıyor ve Allah’a dine karşıdır. Çocukları dinden çıkarıp bozuyor” diye onun adına şikâyet dilekçesi yazmış. Bir gün şehirden görevliler geldi. Abdırrahman’ı sürüp götürdüler. O zamandan sonra çocuklarımız okumaktan geri kaldı” (Iysaeva, 2015: 378).

Eserde bölgenin yöneticisinin Mirzabek olduğunu gösteren örneklerde mevcuttur. Borbuk Molla'nın şu sözleri onun bölgenin koruyucusu ve savunucusu olarak görüldüğünü göstermektedir:

“Cumagul, “Bin koyuna bir keçi baş olur” derler. Bize baş olan yabancılardan bizim namusumuzu koruyan işte Mirzabek'tir. Toyda, eğlencede beyimin yüzünün kızarması bizim içinde utanç verici bir iştir. Birlik olup çocuğun atını alıp ona verelim. At, yarışmada birinci çıkamayınca beyinde bizimde hepimizin hevesi kırılmadı mı?” (Iysaeva, 2015: 394).

Bir diğer örnek ise Mirzabek'in, Cumagul'u Sibiry'a süreceğini söylemesidir. Bu örnekte o zamanın siyasi oluşumunun adalet kavramından yoksun olduğunu baskıcı bir yönetim sergilendiğini görmekteyiz.

“Eyvah ne diyor bu dedi, bey sinirlenerek. Yapacağı işi yapmış ve hala yok sensin diyor. Bıçağı gördün senin bıçağın bunu sende inkâr etmiyorsun. Kaybettiğin gün bu oturan halktan seni gören var mı? Şimdi malını mülkünü halka yağmalatıp senide Sibiry'a süreceğim (Iysaeva, 2015: 439).

Bir diğer siyasi unsur ise halkın liderlik yapan kişinin özelliklerine önem vermesidir. Bu konu eserde “Borbukla birlikte Mirzabek'te şikâyet el atmış. Mezarı yanasıca o da bir zamanlar ‘Kırgız’ım’ diye dolaşırdı” (Iysaeva, 2015: 379) ifadesi ile verilmiştir. Eserde Mirzabek'in yaptığı kabahatli işlerin bir Kırgız Türküne yakışmayacağı bu sözlerle belirtilmiştir.

Eser içerisinde ayrıntılı şekilde yer verilmemiş olsa da Kırgız tarihinde önemli bir yere sahip olan “ürkün” hadisesi de hatırlatılmıştır. Bu hadise Kırgızların Çarlık rejimine karşı başlatmış olduğu isyan sonucunda yaşanmıştır. Rusların isyanı kanlı bir şekilde bastırması sonrasında birçok Kırgız Çin’e kaçmak zorunda kalmış ve gittikleri yerlerde büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Eserde ürkün hadisesinden şu şekilde bahsedilmiştir:

“Yanımda gelmekte olan ihtiyarın adı Cumagul. O da benim gibi Ala Dağın koynunda doğup büyümüş. Fakat 1916 yılındaki Kırgız milletinin Ürkünün de tek çocuğu olan Aziz’i kaybetmiş ve ağlaya sızlaya halkıyla birlikte Çin’e kaçmış. Bir sıkıntıdan kaçsan diğerine yakalanırsın misalince oraya vardığında da eşinden ayrı düşmüş ve yalnız kalmış” (Iysaeva, 2015: 370).

Bu hadise Kırgız Türklerinin, Çarlık Rusya’sına boyun eğmeyerek bağımsızlık mücadelesi vermeleri açısından önemli bir unsurdur.

Eserin anlatıldığı bölümlerde ise Kırgızlar diğer Türkistan coğrafyası Türkleri gibi Sovyet rejiminin yönetimi altındadır. Eser Sosyalist realizm akımı etkisi altında yazıldığı için bu siyasi oluşum altında yaşayan insanların mutlu ve refah içerisinde yaşadıkları bir dönem olarak tasvir edilmiştir.

2.1.6. Dil İle İlgili Unsurlar

Kırgız Türkleri, Türk dilinin Kıpçak grubunda yer alan Kırgız Türkçesi ile konuşmaktadırlar. Eserde dil ile ilgili doğrudan işlenen bir konu mevcut değildir. Ancak eserde yer bulan şahıs isimleri ve yer isimlerinin birkaç tanesi haricinde büyük çoğunluğu Türkçe ya da Müslüman isimleridir. Bunlara örnek olarak “Ala Dağ, Koçkor Nehri, Kara Cılga, Tokmok, Narın” gibi yer isimleri “Kurman, Aysuluu, Mirzabek, Kerimbek, Alañköz, Altınay, Aycan, Çortek” gibi şahıs isimlerini verebiliriz. Bu durum milli kimliğin önemli bir unsuru olan dil konusunun o dönemde Kırgızlar içerisinde korunduğunu göstermektedir. Bunların yanı sıra eser içerisinde Rus hâkimiyetinden ve sonrasında gerçekleşen Bolşevik ihtilali sebebi ile bazı Rusça isim ve terimlere de yer verilmiştir.

Dil ile ilgili olarak eserde geçen bir diğer konu ise Aysuluu adlı kahramanın Tokmok şehrinde Tatar okuluna gittiği için Tatar Türkçesi ve Rusça biliyor olmasıdır.

“Aysuluu, Tokmok’ta durduğunda Tatar okulunda okumuştur. Tatar çocuklarına Rus dili dersi veren Rus kadının evinde de durmuş. Rusça yazmayı da konuşmayı da iyi bilirdi. Beraberinde Rusça ve Tatarca birçok kitap alıp gelmiş” (Iysaeva, 2015: 415).

2.2. Hikâyenin Sosyalist Realizm Açısından Değerlendirilmesi

Sosyalist realizm genel olarak sanat ve ideolojiyi birleştirme çabasıdır. Baskıcı rejimlerin kendi ideolojilerini geniş kitlelere yaymak için edebiyat alanını araç olarak kullanması normal bir durumdur. Sovyet rejiminde yapılan işlemin farkı ise önce edebiyat alanının daha sonra bütün sanat dallarının ideoloji çerçevesinde kurumsallaştırılarak bir teori haline getirilmesidir. Sosyalist realizm adını alan bu teori Stalin döneminde üzerinde düşünülmesi, tartışmaya açılması dahi yasaklanan bir dogma haline gelmiştir. Bu akımın felsefi kökeni Marksizm felsefesine, politik kökeni Bolşevik ideolojisine, estetik kökeni ise klasik Rus edebiyatına dayanmaktadır (Tagızade, 2006: 8-9).

Eser 1950’li yıllarda sosyalist realizmin etkisi altında yazılmış olan bir eserdir. Bu sebeple incelediğimiz eserde sosyalist realizm akımının etkileri oldukça fazla bir şekilde kendisini göstermektedir. Eser içeriğine genel olarak baktığımızda geçmiş zamanın ve yönetimin kötülenmesi yeni sistemin övülmesi, din adamlarını halkı sömüren kişiler olarak gösterme, sosyal adaletsizlik, idealleştirilmiş insan tipi gibi konulara yer verilmiştir. Bu konuları ayrı başlıklar altında eser içerisinde örneklerle inceleyeceğiz.

2.2.1. Geçmiş Döneme Bakış

Yeni kurulan sistemi ve ideolojiyi yerleştirmek ve güçlendirmek için önceki yönetim sistemi her zaman eleştirilmiştir. Sosyalist realizm akımı da Sovyet ideolojisini geniş kitlelere yaymak ve yüceltmek için eski yönetimi eleştirmiş yeni yönetime övgüler dizilmiştir.

Eser içerisinde bu duruma örnek verebileceğimiz birçok örnek mevcuttur. Eserde Sovyet ihtilali öncesi dönemdeki yaşantı eleştirilmiş sonrasındaki halkın yaşantısı ise övülmüştür.

“Evvelki zamanda onların hikâyeleri genellikle kışlak, yayla, göç, konmak, geçim derdi ve talihsiz zamanın derdi, kederi olurdu. Yabancı milletler ne yapar, yabancı memleketlerde neler olduğuyla neyle uğraştıkları ile işleri olmazdı. Buda cahillikten, bilgisizlikten dolayıcıydı.

“Şimdiki zamanda ise büsbütün değışti: Ülkemizde olan yeniliklerden ve dünyada olup biten haberler hakkında konuşuyorlar. Eskisi gibi kaygı yok artık refah var. Artık cenneti düşünmüyorlar günümüzdeki refahı düşünüyorlar. Halkım bahtı, kısmeti Allah vermezse çalışmanın ve ilim-bilimin vereceğini anladı. Yurdumuzun güçlenmesi, huzura erip rahat etmesi için refah bir yaşam için halkım emek vermekte” (Iysaeva, 2015: 369-370).

Örnek cümlede görüldüğü üzere ihtilal öncesi insanların geçim derdi haricinde bir şey düşünmedikleri dünyadan habersiz yaşadıkları dile getirilmiş yeni düzende ise her şeyin değıştiğinden bahsedilmiştir. Bir diğör örnekte de yaşanan zamanın güzelliğinden bahsedilmiş ve eski kötü günlere vurgu yapılmıştır.

“Bak! Dedi ihtiyar Cumagul onların hepsine göz gezdirerek. Böyle keyifli, neşeli bir hayata denk gelmişiz. Bahtımız varmış. Bu yaşantıyı zavallı Kurman görmüş olsaydı başlığını gökyüzüne atıp sevinmez miydi? Garibanın ömrü kısaymış. Gözü açık üzüntüyle gitti” (Iysaeva, 2015: 456).

Geçmiş dönem ile ilgili yapılan bir diğör eleştiride eğitim ile ilgilidir. Kırgızların eskiden cahil ve eğitimsiz olduğu ancak şimdi yayladaki çobanların dahi okur-yazar olduğu çocuklarının şehirlerde okula gittiği vurgulanmıştır. Bu duruma aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

“Cahil aklım Aysuluu’nun söylediklerini anlamadım. Baş ağrıtıcı şeyler konuşup duruyor diye ağzımı başımı kımıldatıp sustum. Meğör kıymetli kızcağız bu zamanda olacakları biliyor ve anlatıyormuş” (Iysaeva, 2015: 406). Bu cümlede kahraman Cumagul o zamanlar cahil olduklarını şehirde eğitim görmüş olan Aysuluu’nun söylediklerini anlayamadıklarını söylemektedir.

Bir diğ er örnekte ise hem içinde bulunulan zamanın refah seviyesi  v lm    hem de yaylada çobanlık yapan kişilerin çocuklarının dahi şehirlerde okuduğu vurgulanmıştır.

“Hangisine gidersen git yemekleri bol, giyimleri sağlamdır. Çocukları olanların çocukları kışın şehirlerde okuyorlar. Devlet ni anı ve madalyalar ile g   sleri parlayan  obanlar, sosyalist emeğin kahramanları diye nam salmı  olan  obanlarımızla her yerde kar ıla ıyorum” (Iysaeva, 2015: 455).

2.2.2. Dini Bakı  Açısı

Eser içerisinde direkt olarak din kar ıtlı ı olarak tanımlayabileceğimiz bir durum olmasa da hikâyedeki din adamı olan “Borbuk Moldo” sahtekâr ve dini kendi çıkarları için kullanan bir kimse olarak tasvir edilmiştir. Bu konuya dini unsurlar konusunda da yer verdiğimiz için fazla üstünde durmayaca ız.

Dine bakış olarak vereceğimiz bir diğ er örnek ise din ile bilimin karşılaştırılması ile ilgilidir.

“ imdiki zamanda ise büsbütün de i ti: Ülkemizde olan yeniliklerden ve dünyada olup biten haberler hakkında konuşuyorlar. Eskisi gibi kay ı yok artık refah var. Artık cenneti d   nm yorlar günümüzdeki refahı düşünüyorlar. Halkım bahtı, kısmeti Allah vermezse çalışmanın, ilim ve bilimin vereceğini anladı. Yurdumuzun güçlenmesi, huzura erip rahat etmesi için refah bir yaşam için halkım emek vermekte” (Iysaeva, 2015: 370).

 rnek cümlede görüldüğü üzere dini inanışlar gelişmenin önünde bir engel olarak gösterilmiştir. Eski zamanlarda insanların çalışmadan her şeyi Allah'tan beklediği ancak artık çalışmanın bunun önüne geçtiği belirtilmektedir.

2.2.3. Sosyal Adaletsizlik Vurgusu

Sosyalist realizm akımının en çok vurguladığı konulardan bir diğ eri sosyal adaletsizlik vurgusudur. Bu konu eser içerisinde de yoğun şekilde işlenmiş ve

vurgulanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak ilk verebileceğimiz örnek eğitim ile ilgili olan şu cümledir:

“O zaman iyice anladım. Evin yansın Borbuk, “Fakirin okumasının ne gereği var? Bu yüzden buna iş yaptırmak daha iyidir” diye Kurman’a devamlı iş yaptırıyormuş” (Iysaeva, 2015: 375). Örnekte de görüldüğü üzere eski dönemde fakirlerin çocuklarının okumasının gereksiz görüldüğü vurgulanmıştır. Eserin ilerleyen bölümlerinde ise artık yayladaki çobanların çocuklarının şehirlerde okuduğu belirtilmiştir.

Bir diğer konu ise halkın yönetici beyler tarafından baskı altında tutulmasıdır. Eserde olayların geçtiği bölgede “Mırzabek” söz sahibi bir kimse olarak gösterilmektedir. İnsanların malını zorla almaya çalışan, istediği kızla zorla evlenmeye çalışan, insanlara zulmeden ve onları Sibirya’ya sürgün etmekle tehdit eden bir zorba olarak tasvir edilmiştir. İnsanlar fakirlik çekerken o daha fazla zengin olma derdindedir. Mırzabek eserde şu şekilde tanıtılmaktadır.

“ Köyümüzde zenginliği ve beyliğe ile gerinen Mırzabek denilen bir bey vardı. Sakalı dağınık, şişman, haramzade bir kişiydi. Birkaç ahır dolusu koyunu, beş altı tane at sürüsü olsa da bir tane daha olsa diyen ve kendinden başkasını düşünmeyen bir adamdı” (Iysaeva, 2015: 379).

2.2.4. İdealleştirilmiş İnsan Tipi

Sosyalist realizm akımının bir diğer önemli amacı da ideal Sovyet insanı tipini oluşturmaktır. Eser içerisinde bu tipler Kurman ve Aysuluu örnekleri ile verilmiştir. Kurman her ne kadar Sovyet döneminde yaşamamış olsa da istenilen Sovyet erkeği tipi Kurman karakteri üzerinden kadın tipi ise Aysuluu üzerinden tasvir edilmiştir.

Kurman avcılık ile geçinen bir kimse olmasına rağmen eğitilmiş, kültürlü, okumayı seven, adaletsizliğe karşı boyun eğmeyen, çalışkan bir kişi olarak tasvir edilmiş ve devamlı olarak o bu zamanın yani Sovyet döneminin adamıydı şeklinde vurgular yapılmıştır.

Aysuluu eğitilmiş, kültürlü ve o da Kurman gibi adaletsizliğe boyun eğmeyen birisidir. Aysuluu, Sovyet ihtilali olmadan önce okulda Rus öğretmenden duyduğu

devrimci ideolojiyi benimsemiş olan birisidir. Aynı zamanda Aysuluu'nun kocası Kurman'ın intikamını alması da adaletsizliğe boyun eğmediğini göstermesi açısından önemli bir konudur. Eserin son bölümlerinde Aysuluu'nun kaçtıktan sonra okuyup doktor olduğu ve savaşta öldüğü belirtilmiştir.

“Aksakal ben size bir şey anlatayım. Günlerin birinde Almatı'ya gittiğimde Aysuluu denilen kadın hakkında bir şeyler duydum. Doğrumu yoksa yalan mı bilmiyorum ama o Aysuluu olabilir. Çok büyük bilim öğrenip doktor olmuş çalışmış. Hitler bize savaş açtığında savaşa gitmiş. Stalingrad'daki saldırıda kurban olmuş. Çocuğu olup olmadığının doğrusu bilmiyorum” (Iysaeva, 2015: 458).

Bu örneklerin haricinde ideal Sovyet insanı tipi genel olarak çobanlar üzerinden verilmiştir. Çalışkan, işine sahip çıkan, okuyan, araştıran emekçiler olarak eser içerisinde gösterilmiştir. Aşağıda vereceğimiz örnekte ise Sovyetler yönetimi altında bulunan bütün halkların kardeşliğinden bahsederek inşa edilmek istenen tek tip Sovyet milleti arzusu vurgulanmıştır.

“Kış aylarında çobanlık yapan sadece Kırgız'ın koyuncuları ve yulkıcıları değil, Rus, Ukrayna, Bulgar, Çeçen uluslarının çobanları da var. Hepsi de bir aile gibi dilekleri de düşünceleri de birdir” (Iysaeva, 2015: 455).

3.BÖLÜM

KURMAN CILGA ADLI UZUN HİKÂYENİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

Bir kış günü hava soğuk. Şiddetli kış ayazı eli ve yüzü donduruyor. Dağ eteğinden savrularak gelen şiddetli rüzgâr da esiyor. Dağdaki çobanların yanına doğru gitmekteyiz. Dağdaki çobanlarla yaz günlerinde birkaç defa birlikte bulunmuş olsam da kış günlerinde uzun yıllardan beri hiç bulunmamıştım.

Yanımda gelmekte olan kişi ihtiyar postacıdır. İhtiyarın üstünde yünden dokuyup diktirdiği cepkeni, ayağında keçeden yapılmış çizmesi ve başında siyah kuzu derisinden yapılmış başlığı var. Bineği, dört bacağına üç tane çıkıntılı nal vurulmuş, yelesi ve kuyruğu yayılmış olan çoñ kürön¹ at. Boynuna astığı siyah deri çantasının ağzından gazete ve dergilerin uçları dışarı çıkıyor.

Hava ıslıl ıslıl açık. Gökyüzünde bir parça dahi bulut yok. Kış gününün kuvvetsiz ışığı yeryüzüne saçılmakta. Orada, Kerme dağının alçak tepesinde soğuktan donan bembeyaz karlar güneş ışığında parıldıyorlar. İleri ovada, Koçkor nehrinin boylarında avuca girecek kadar kar da yok.

Öyle olmasına rağmen Koçkor² nehri kış soğuğunu bildirerek donmaya yüz tutmuş suları yayılarak çağlayıp gürleyerek akmaktadır.

369

Nehir boyunda yetişen yabani söğütlerin dalları ve budakları esen rüzgâra dertlerini anlatıyor gibi gıcırdayıp ses çıkarıyor.

Geçen senede bu civarlardan yürüyerek geçip yaylaya gitmiştim. Doğrusunu söylersem, yaz günlerinde yayla dediğin çok güzel oluyor. Kilim gibi döşenen yemyeşil otlar, mis kokulu güller, taştan taşla değerek aşağıya doğru şarıl şarıl akan tertemiz

¹ İri kahverengi.

² Kırgızistan'ın Narın vilayetine bağlı ve Issık gölüne yakın bir kasabadır.

pınarlar, hepsi de gönlüme dokunup yaşama sevincimi harekete geçiriyor. Yukarıda, yüksek sivri dişli kayaların etrafında uçan ve öterek av arayan kartallar... Nehir yatağında ötüşen minik serçelerin seslerine eşlik eden çekirgeler cıvıldaşıyor, sivrisinekler vızıldaşıyorlar. Sol tarafımdaki taşlı yamaçta bir grup keklik ötüşüp taştan taşa sekip yavaş yavaş gidiyorlar. Kanatlarını çırparak göğe doğru yükselen ve görünen bütün güllere konarak uzun bıyıkları ile güllerin tadına bakan ipek kanatlı kelebekleri gördüğümde topumu elime alıp kelebek kovaladığım çocukluk çağlarımı hatırladım.

Yayla denilen yer yaz aylarında işte böyledir. Yemyeşil otlara doyan tört tülük³ iyice beslenmiş, derileri parlamış ve günden güne daha da semiriyorlar. Çobanların da yüzü gülüyor ve mutlular. Hangisine gitsen hürmet edilen misafirsin: Kımızını sunar, kuzusunu keserler. Akşam malların işini bitirdikten sonra şilbi otunu yakar ocağın etrafında halka şeklinde oturarak günümüzden ve geçmişten hikâyeler anlatırlar.

Evvelki zamanda onların hikâyeleri genellikle kışlak, yayla, göç, konmak, geçim derdi ve talihsiz zamanın derdi, kederi olurdu. Yabancı milletler ne yapar, yabancı memleketlerde neler olur

370

ne ile uğraştıkları ile işleri olmazdı. Bu da cahilliğin, bilgisizliğin sebebiyledir.

Şimdiki zamanda ise büsbütün değişti: Ülkemizde olan yeniliklerden ve dünyada olup biten haberler hakkında konuşuyorlar. Eskisi gibi kaygı yok artık refah var. Artık cenneti düşünmüyorlar günümüzdeki refahı düşünüyorlar. Bahtı, kısmeti Allah vermezse çalışmanın ve ilim, bilimin vereceğini halkım artık anladı. Yurdumuzun güçlenmesi, huzura erip rahat etmesi için refah bir yaşam için halkım emek vermekte.

Atın üstünde giderken halkımdaki bu güzel değişimleri ve başarıları gözümün önüne getirerek büyük mutluluk duyuyorum. Beni sevindiren şey sadece halkımdaki ve yurdumdaki yeniliklerdir. Güzel şehirler, kışlaklar, güzelce asfaltlanmış yollar o yollarda sinek vızıldar gibi geçip giden arabalar, otobüsler ve uçaklara gökleri deldiren

³ Koyun-keçi, sığır, deve ve attan oluşan evcil hayvanlar.

dalgalandırarak uçuran Kırgız'ın evlatları değil ihtiyar postacının çantasındaki gazete ve dergilerdir. Onları kim okuyor?

Kırgız'ın sıradan insanları çobanlardır. Çobanlarımızın hangisi olursa olsun şimdiki zamanda yurdumuzdaki yeniliklerden ve milletimizin durumundan ve uluslararası haberlerden çoğunlukla haberdarlar. Onlar hakkında konuşuyor ve tartışıyorlar. İlçeden gelen öğretmenlere sorular sorup onların sabrını sınadıkları günleri de oluyor.

Yanımda gelmekte olan ihtiyarın adı Cumagul. O da benim gibi Ala Dağ⁴'ın koynunda doğup büyümüştür. Fakat 1916 yılındaki Kırgız milletinin ürkütüğü Ürkün⁵ olayında tek çocuğu olan Aziz'i kaybetmiş ve ağlaya sızlaya halkıyla birlikte Çin'e kaçmış. Bir sıkıntıdan kaçsan diğerine yakalanırsın misalince oraya vardığında da eşinden ayrı düşmüş ve yalnız kalmış.

371

Uzun yıllar boyunca yabancı ülkelerde çile çekmiş, çalışarak gün geçirmiş. Yakın zamanda Ürkün olayında kaybettiği çocuğunu aramak için memleketine gelmiş çocuğunu bulunca öleni dirilmiş gibi sevinmiş.

-Yavrum kısmetim varmış ki seni buldum. Yeniden gençleşmiş gibi gayrete geldim. Kendimi koyacak yer bulamıyorum. İhtiyarladım diye sana yük olup evde yatmayayım çalışayım. Çalışabilecek gücüm var. Kolhoza yardımcı olayım diyerek boynuna bir çanta asıp ata binerek kolhozun postacısı olmuştur.

Aziz ile eskiden beri tanışıyordum. Onun vesilesi ile babası Cumagul ile de tanıştım. Geçen yıl yaylaya onun ile birlikte gittik. Eskiden halkın âdeti gereği çobanları dolaşarak kımız içer yorulunca da atların bağlandıkları yere gelip bir süre oturup sohbet ettiğimiz günlerimiz de olmuştu. O zaman, dövüşen iki aygır, kısırakları ürkütüp bağlarını koparacakları esnada yılıkcı delikanlı yetişip kementli değneği atarak ikisini iki tarafa zar zor ayırması hala aklımda.

⁴ Kırgızistan ve Kazakistan'da bulunan bir sıradağdır.

⁵ 1916 yılında Kırgız Türkleri'nin Rus yönetimine karşı ayaklanması sonrası meydana gelen olaylar.

Bunların hepsini sinemada izliyormuşum gibi gözümün önünden geçirirken ihtiyardan bir ok atımı kadar arkada kalmışım.

-Evladım yürü, diye seslenen ihtiyarın sesi duyulduğunda sıçrayarak başımı kaldırdım ve arkada kaldığımı o zaman anladım.

-Cumagül atını durdurdu ve geri dönerek hızlan evladım hadi az kaldı. İşte orada görünen burunu dönersek Kurman Cılga'nın girişi görünür. Meralarında kolhozun⁶ koyunları kışlamaktadır.

Kurman Cılga demişken bunun ne demek olduğunu geçen sene ihtiyarın kendisinden dinlemiştim. O zaman onu

372

ziyaret edemeden geri gittiğim için çok pişman olmuşum.

İşte şimdi ihtiyar Kurman Cılga deyince o hikâyeyi hatırladım.

Şüphesiz bunun gibi hikâyeler ile sadece Kırgız edebiyatında değil Orta Asya halklarının edebiyatında da karşılaşıyor. Böyle olsa da beddua edilmiş olan geçmiş dönemlerin hatıralarını sonraki nesillere göstermek niyeti ile ihtiyarın anlattıklarını size sunuyorum.

Bu acıklı, kederli bir hikâyledir, diyerek sözüne başladı ihtiyar Cumagül... Hatırlamayı da anlatmayı da istemiyordum. Bu kadar ısrar ettiniz o zaman anlatayım. Onu hatırlayınca sanki önümü arkamı kara dumanlar basıp üstüme ağır yük çökmüş gibi oluyor. Elimini sallayarak ileriye doğru atılıp yol arıyor gibi olurum. Refah dolu bu yaşamlarınızı, neşeli gülüşlerinizi gördüğümde deminki kara dumandan arınıp ağır yükten kurtulmuş gibi oluyorum. Sevincim gönlüme sığmıyor, şimdiki mutlu zamanımıza, bereketli yurdumuza binlerce kez dua edip alkışlamak istiyorum. Ne yapayım? Geçmişteki gençler şimdiki sizler gibi bolluk içinde, refah içinde miydi? Hayır, refah içinde değillerdi, fakirdiler. Rahat değildiler kahretsin ki sevdiklerine bile sahip olamıyorlardı. O gençlerden birisi de Kurman. O, talihsiz Kurman, öyle bir yiğitti ki; geniş omuzlu, keskin gözlü, kaşları çatık, heybetli, yakışıklı bir delikanlıydı.

⁶ Sovyetler Birliğinde tarımsal alanda kurulmuş olan bir kooperatifleşme sistemidir.

Birisinden hakaret göreceğime ölürüm daha iyi derdi ve korkmazdı. Korkup da kaçmazdı. Onun böyle olmasının sebebi Kerme-Too'nun kucagında tek bir ev, tek bir aile içinde rahat içinde büyümüş olmasındandır belki de kim bilir? Kısacası o, öyle bir er ve yığitti.

373

Kuman'ın babası Çortek'tir. Yazın, kışın dağın taşın arasında kapan kurup tilki, dağ sıçanı yakalayan avcılık ile günlerini geçiren bir talihsiz fakirdi.

Çortek'in eşi Altınay. Altınay'dan olan tek çocuk ise Kurman. Kurman'dan önce olan çocukları yaşamamış bu oğulları doğduğunda ise nedense adını Kurman koymuşlar.

Rahmetlik babam ile Çortek'in akrabalıkları vardı. Akrabaları içinde de ikisi birbirlerine çok yakındılar. O zaman, ben otuz yaşında vardım. Eşim ve çocuğum vardı. Ben kış günlerinde keçi ve koyunlarımı nehir kenarında kışlatıyordum. Çortek ise avcılık yaptığı için dağda kışlıyordu.

Çortek okumamış cahildi ancak çok akıllı adamdı. Milletin çocuğu okuyorsa “Benim çocuğumda okusun adam olsun” derdi, o bir gün Kurman'ı Borbuk Molla'dan ders alması için kışlağa bizim eve getirdi. O zaman Kurman on yaşlarındaydı.

Kurman akıllı, zeki bir çocuktu. İşte bunun üstünden çok yıllar geçti. Öyle olmasına rağmen Kurman'ın öyle gülümsemesi bugün ki gibi gözümün önünde. Bir yere gidip geri geldiğimde koşarak önümden çıkardı.

-Amcacığım, atına binebilir miyim? Binmeyeceksen... Küçük çocuğun gönlü kırılmasın diye atıma bindirip dizginleri eline verirdim. “Dikkatli koştur düşersin” diyerek ona defalarca söylesem de tozu dumana katar atı mahmuzlayarak su boyunda koştururdu. Düşerim diye düşünmezdi ve hiç korkmazdı.

Köydekiler çocuğun böyle ata bindiğini gördüklerinde “Sağ olsun, büyüdüğünde kahraman bir delikanlı olur...” derlerdi.

374

Kurman kış boyunca diğer çocuklarla birlikte kitap çantasını boynuna asıp Borbuk Mollaya okumaya gitti. Çortek'te “Çocuğumun yemeği, haftalık harçlığı” diye Mollaya her cuma geyik etinden getirip verirdi. O, eti gördüğünde aç kurt gibi atılıp

onu doğruca mutfağına gizlemek için acele ederdi. Buna rağmen çocuğu iyi okutsa bari aksine utanmadan somurtarak şöyle derdi:

-Doğrusunu söyleyeyim Çortek, çocuğunun aklı kıt görünüyor. Bensiz aklına hiçbir şey girecek gibi görünmüyor. Biraz bir şeyler yapıyorum. Yaptığım hizmetleri unutmasan bari.

Kurman akılsızsa, beynine hiçbir şey girmiyorsa molla onu niye tutuyor? Okutmayıp evine göndermez mi? Öyle yapmadı. Kurman’a bedavadan işlerini yaptırıyor, her cuma Çortek’ten “harçlık” almak istiyordu. Ben mollanın bu düşüncesini o vakitler bilmiyordum. Sonrasında Kurman anlatınca öğrendim. Olay şöylece oldu. Kurman sabah erkenden çocuklarla gle oynaya gitse de akşam kaşları çatık vaziyette dönüyor. “Molla sövüp, dövüyor mu” diye düşünüyorum. Sorsam zavallı ocuk söylemez. Yaza doğru iyice zayıflamaya başladı. Zavallı canım “Dersleri ağırdır, ocuk onun için zayıflıyordur” diye kendimce tahminlerde bulunuyordum.

Bir gün Kurman, eve eskisinden daha kötü bir vaziyette dnd. İşaret parmağını bir bezle bağlamıştı. Eline baktığımda avuç içi yara içindeydi.

Kurban olduğum, Borbuk seni okutmayıp sana iş mi yaptırıyor sen odun mu kestin? Diye, ocuğun alnından pererek ondan doğruyu söylemesini istedim.

Kurman ses çıkarmadan yere bakıp başını salladı.

375

O zaman öğrendim. Evin yansın Borbuk “Fakirin okumasının ne gereği var? Buna iş yaptırmak daha iyidir” diyerek Kurman’a devamlı iş yaptırıyormuş.

Bu olanları Çortek’e anlattım. O hiç kimseden çekinmeyen, korkmayan kuvvetli bir adamdı. Mollanın evine gidip onunla kavga edip çocuğunu alıp gitti. Kötülükten başka bir şey bilmeyen haramzade Borbuk:

“- Görürsün sen, çocuğuna da sana da gününüzü gstermezsem benim de adım Borbuk Molla değil” diyerek Çortek’in gittiği tarafa bakıp yumruğunu sıkmıştı.

Bir gün köyümüze Almatı'dan⁷ Abdırrahman adında bir delikanlı geldi ve çocukları okutmaya başladı. Şehirde okumuş iyi bir gençti. Ondan okuyan çocuklar bir kışlık süre içerisinde çok iyi okuyup yazmaya başladılar. Kurman'ı da onda okutayım diye güzün dersler başladığında acele ile Çortek ve Altınay'a gittim.

Altınay “Okuması mümkün müdür? Borbuk Molla gibi bir hoca mı olacak?” dediğinde, Çortek'te onun bu sözünü destekledi.

-Onun gibi sahtekâr molla olacağına, temiz yürekli bir avcı olması daha iyi, ben çocuğumu okutmayacağım.

Abdırrahman'ın, Borbuk gibi olmadığını, güzel, terbiyeli bir genç olduğunu anlatıp ihtiyar adam ve kadını bir yolunu bulup razı ettim. Kurman'ı getirip okula yazdırdım. Okula giderken bizde kaldı. Akıllı ve uyanık bir çocuktı. Onun böyle akıllı ve uyanık biri oluşunu Abdırrahman da övüyordu. Borbuk'tan iki yıl kadar okuyup iki satır söz yazamayan Kurman, ondan iki yıl içinde fazlasıyla okuyup yazmayı öğrendi. Sadece bu da değil, konuşmaya gelince büyükleri de mahcup ederdi.

376

Borbuk, bizim memleketin mollasıdır. Kısa boylu, büyük karınlı, bağırsak burunlu, patlak gözlü, soğuk bir kişiydi. “Ölümlü yerde molla semiriyor, ölümlü yerde köpek semirir” diye halk boşuna söylememiş. Ölenlere kuran okuyarak iskat⁸, hayır ve sadaka alıp halkı aldatıp böylece semiren melun birisiydi.

Kurman, onu bir gün halkın içinde rezil etti. 1911 yılı olsa gerek kış ortasında deprem oldu. Öyle ki kıyamet kopacak sandık. Bu yaşına kadar yerin böyle şiddetli sallandığını hiç görmemiştim. Öyle acayip bir şey oldu. Yer uğuldayıp, dağlar yıkıldı, şimşekler çakıp taşlar yuvarlandı. Bazı köyler malları ve canları ile dağların altında kalmıştı. Kısacası çokça mal ve can kaybı oldu. Kurban kesip adak adadık. Molla, adak için toplanan halka depremin sebebini şu şekilde açıklamıştı:

⁷ Kazakistan'ın en büyük şehri ve eski başkentidir.

⁸ Bir kimsenin sağlığında yerine getiremediği dini sorumluluklarının ölümünden sonra ücret ödenerek kişinin üzerinden düşürülmesi inancıdır.

-Ahir zamanda, insanoğlunda hayır-sadaka azalır. Âlimlere yani molla ve hocalara saygı azalır. Yeryüzünde günah işler çoğalarak yer ağırlaşır ve o sırada yeri taşıyan öküzün boynuzu yorulur ve yeri bir boynuzundan diğer boynuzuna koyduğunda yer sallanır, yerin sallanması yani depremin meydana gelmesi bundan dolayıdır.

Buna inanıp inanamayacağımızı bilemeyip şaşırdık kaldık. Bunun doğruluğunu Abdırrahman'a soralım desek o da aramızda yok başka bir yere gitmiş. O zaman Kurman toplanan halkı hayrette bırakıp mollaya soru sormaz mı?

Molla emmi,- dedi ona doğru yönelip.

-Molla emmi, bu kadar büyük yeri öküz nasıl kaldırıyormuş? O nasıl bir öküzdür?

377

Molla, çirkin gözüyle Kurman'a şaşkınca baka kaldı:

-Hey, insafsız! Allah-u Teâlâ onu o kadar güçlü kılırsa kaldırır. Kurman, molların sözüne kanaat etmeyip devam etti.

-Öküzü kaldıran birisi var mı molla emmi yoksa kendisi mi duruyor?

-Var, onu da kaplumbağa taşıyor.

-Kaplumbağayı?

Molla kapana düşmüş kurt gibi bakındı, öfkeyle Kurman'a bakıp:

-Siyah benekli sivrisinek- dedi.

-Molla emmi öyleyse hepsinden daha güçlü o sivrisinek midir?- deyince halk kahkaha ile güldü. Borbuk Molla rezil oluncasına kızarak şah damarları kabarmaya başladı.

-Çık dışarı, çık... Halkı bana güldürdün namussuz! Kurman yerinde kaldı dışarı çıkıp gitmedi. Molla biraz kendine geldikten sonra çekinmeden tekrardan ona sordu.

-Molla emmi! Kara benekli sineği kaldıran birisi var mı? Yoksa o kendisi fare bekleyen kedi gibi gökyüzünde çivilenmiş duruyor mu?

-Hey seni yaramaz! Günahkâr oldun. Tövbe et!

-Tövbe etmiyorum. Deprem olmasının sebebini Abdırrahman hocam başka türlü anlatmıştı. Sen dayanaksız yalan konuşuyorsun dedi ve koşarak dışarı çıktı.

Borbuk Molla elindeki Kuran'ı koynuna soktu. Başını yere eğip ayıbı ortaya çıkan hırsız gibi yerinde öylece kala kaldı.

378

Henüz olgunlaşmamışken bile Kurman böyle cesur bir çocuk olmuştu. Eğer o şimdi yaşıyor olsaydı namı duyulmuş kahramanlarımızdan birisi olurdu. Zavallı çocuğun ömrü kısaymış. Ardında hiçbir iz bırakmadan geçti gitti. Onun gül gibi gençliğine balta vuranlardan biri de Borbuk 'tur. O, Kurman'ı eski azılı düşmanı gibi görürdü. Çocukları bozan Abdırrahman'dır diye ona da düşmanlık etti. Başka ne yapacaktı ki? Eskisi gibi hürmet ve ikram görmeyip mahrum kalıyordu. Çocuklar ondan beş yıl okuyup beş satır söz yazamazken şimdi bunu görmez mi bir yılda Abdırrahman'dan fazlasıyla okuma yazma öğrendiler. Onların anne ve babaları da Abdırrahman'a teşekkür edip hürmet gösterirlerdi. Bu da Borbuk'un gücüne giderdi.

“Abdırrahman, Ak Padişaha dil uzatıyor ve Allah'a dine karşıdır. Çocukları dinden çıkarıp bozuyor” diye onun adına şikâyet dilekçesi yazmış. Bir gün şehirden memurlar gelerek Abdırrahman'ı götürdüler. O günden sonra çocuklarımız eğitiminden oldular.

O günden bu yana yıllar geçti. Cahil aklım o zamanlarda Abdırrahman'ın kim olduğunun farkına varamamıştı. Oysa o, bu zamanın kişisiymiş. Çok bilgiliydi. Çocukları da doğru bilgiyle okutmuştu. Evi yanasıca Borbuk Molla bunun için ona nefretle bakıyormuş. Geçen yıl bir ortaokul çocuğuna “Yer neden sallanır? Öğretmeniniz bunun hakkında sizlere ne anlattı” diye sordum. Çocuk bana bakıp güldü ve Abdırrahman'ın eskiden bizim çocuklara anlattığı şeyleri söyledi. Oysa zavallı delikanlı bilgili birisiymiş. Onu yerinde bıraksalardı çocuklarımız bir sürü bilim alırdı. Mirzabek olmasaydı Abdırrahman

379

kovulmazdı. Borbukla birlikte Mirzabek'te dilekçeye imza atmış. Mezarı yanasıca o da bir zamanlar ‘Kırgız’ım’ diye dolaşmış olmalıdır.

Ben burada ihtiyarın sözünü böldüm:

-Mırzabek dediğiniz kimdir? O nasıl birisiydi?

-İhtiyar: Evladım doğru dedin dur öyleyse onun hakkında anlatayım.

Köyümüzde zenginliği ve beyliğe ile gerinen Mırzabek denilen zengin biri vardı. Sakalı dağınık, şişman, haramzade bir kişiydi. Birkaç ahır dolusu koyunu, beş altı tane at sürüsü olsa da bir tane daha olsa diyen ve kendinden başkasını düşünmeyen bir adamdı.

Mırzabek'in Kerimbek ve Oduncu adında iki tane ırğatı vardı. Kerimbek yaz-kış beyin yolkılarına baksa da karnının doymasına ve giyimine yetmiyordu. Odununu kesen, suyunu taşıyan ve külünü taşıyan da Oduncu'dur. Oduncu'nun gerçek adı Muradıl'dır. Gece gündüz odun kestiğinden adı "Oduncu" diye kalmış. Zavallı, gururlanmayan, temiz kalpli, mümin bir insandı. "Bütün işim odun olduğuna göre halk öyle demesin de ne yapsın?" diye yine alın yazısına razı olurdu. Kerimbek! O da iyilik yönünde heves ederdi.

Şehre gitsem bana yeter diyerek karısı Aycan ve altı yaşındaki kızı Aysuluu'yu alıp Tokmok'a⁹ taşındı.

Mırzabek'in bunlardan başka adamları da vardı. Onların içinde celladı olan ise Alanköz. Beyi birinden kuzu alıp gel dese koyun alıp gelen, tay getir dese at

380

alıp gelen, "Börk al dese baş alan" kötü niyetli, şüpheli bir adamdı. Abdırrahman hakkında yazılan raporu gece yarısı yol giderek şehre yetiştirmiş ve geri dönerken görevlileri de alıp gelen bir melundur o.

Köyümüzün en fakirinin Çortek olduğunu yukarıda söylemişim. Avlanmaya gittiğinde bindiği bir tek atından başka hiçbir malı yoktu. O da kendisi ile birlikte yaşlanıp dişleri çoktan dökülmüştü. Öyle de olsa Çortek onu satmaya da kesmeye de kıyamıyordu. At bulunmayınca ayak binektir derdi ve köye geldiğinde ona binerdi.

⁹ Kırgızistan'ın kuzeyinde yer alan bir şehirdir.

Çortek bir gün Narın¹⁰'a gitmekte olan yolculara atını verip topallayan doru bir tay aldı.

-Yolcular, tayı topalladığı için sattılar. Öyle olmasa böyle bir tayı neden satsınlar? Asil bir atın tohumu bu büyüdüğünde yarış atı olur derdi rahmetli Çortek.

Çortek'in bir tane de eniği vardı. Kurman onu "Colbors" diye çağırırdı. Colbors'un annesi ise Kumayık'tı. Çortek onu arazide bulmuştu. Olay şöyle olmuş: Çortek bir gün dağda geyik avlamış ve eti atına yükleyerek ovaya inmiş. Kara yol ile yavaşça gelirken arkasından beyaz dişi bir köpek çıkmış. Sahibinden ayrılıp yolunu kaybetmiş gibi görünüyormuş ve açmış. Çortek ona birazcık et kesip vermiş. Kendisini toparlamış peşine takılıp evine gelmiş. Onun adını "Kumayık" koymuş. Beyaz yavru ondan doğmuş. Doğru mu yanlış mı bilemem ama Çortek onun için "Kurt ile çiftleşti babası kurt" derdi. Bu sözde biraz doğruluk var. Yaz aylarında köpekler çiftleştiği zamanda Kumayık ortadan kaybolmuş ve birkaç gün sonra gelmişti. O zaman Çortek o kurt ile çiftleşti deyip dururdu.

381

Kurman okumayı tamamen bırakıp evine döndüğünde Altınay ile Çortek'in bütün mal varlığı bu üç hayvandı. Onlara bakan anne ve babasına yardımcı oldu. Kurman babası ile avlanmaya da giderdi.

Kurman gibi çocuğa kim kötü diyebilir ki? Ben de karım da onu öz çocuğumuz gibi severdik. O masum çocuğu özlediğim için hepsi birkaç tane olan davarımı otlatmak için Çortek'in yanına göçüp yerleştim. Kök-Bulak'ın eteğindeydik. O zaman Kurman'ın eğlencesi tayı ile eniği olurdu. Onlara sabah akşam devamlı bir şeyler öğrettiğini görürdüm.

Bir gün Çortek ile ikimiz oturmuş gelmiş geçmiş günlerden konuşuyorduk. Yal kuyruğunun göğsünü tarayıp onu iyice sevdi. Ondan sonra "Deh Tulparım¹¹ deh" deyip koşturdu. Tay kuyruğunu dikip, başını salladı. Vadinin dere yolundan yukarı doğru

¹⁰ Kırgızistan'da bir şehirdir.

¹¹ Türk mitolojisinde yer alan kanatlı at figürü.

koşturdu. Kurman kalpağını eline alıp biraz uzağa gidip ıslık çaldı ve tay hızlıca geriye geldi.

-Hey kurban olduğum! Yılkıyı yeme “mohmohlayarak” çağır. Böyle ıslık çalmak nedir? Dedim tepede dikilip.

Kurman başını kaldırdı ve bana bakarak şöyle dedi:

-Bu söylediğin doğrudur amca, yılkıyı yeme “moh” diye çağırılması gerektiğini ben de biliyorum. Ben değil bunu herkes biliyor. Ben tayıma başkalarının bilmediği şeyler öğretiyorum. Moh moh diye çağırıldığında yeme gelen yilkı ıslığa neden gelmesin? Gelirmiş. Tayımın geldiğini gördünüz ona bazı sözleri de öğretiyorum. Çocuğa ne cevap vereceğimi bilemedim dilim tutuldu. Çortek oğlunun cevabını çok beğendi ve göz ucuyla gülümsedi:

382

Öyle yap oğlum öyle “Kuş yuvada ne görürse uçarken onu alır” derler. Hayvana da küçükken ne öğretirsen öyle alışır. Tayın da alışıp öğrenmiş. Ona iyi bak, bu tayın büyüdüğünde Tulpar olur evladım.

Kurman, köpeğini de “Al, al!” diye koşturup “Yat, yat!” diye yere yatırıp oynatırdı. Kurman hem tay hem de köpeği ile çok iyi arkadaş olmuştu ne yapsın küçük çocuk onlar ile birlikte büyüyor. Tay otlamak için yürüse köpek de ondan geri kalmıyordu. Yürüyüp gitse o da gidiyor durup otlasa o da bir kenarda yatıp tayı gözetliyordu. Kurman’dan başka kimseyi taya yaklaştırmıyor havlıyordu. Çortek ile ikimiz taya yaklaşmaya korkar olmuştuk.

Böylece iki yıl geçti. Tay şimdi at oldu. Yal kuyruğu endamlı, sırtına su koysan dökülmeyen, kulağı dik, tüyleri renklenmiş, gözü parlak iyi bir at oldu. Ömrümde çok fazla iyi at gördüm ama bunun kadar güzel bir at daha görmedim. Rahmetli Çortek’in söylediği gibi basit bir at değildi asil bir attı Tulpar.

Kurman’ın atımı göstersem yarışsam diye hayal kurduğu sırada yurdumuzdan birisi kızının düğünü sebebi ile bir toy verdi. Toy çok kalabalık oldu. Ben de Kurman’ı atına bindirip onu da peşime takıp gittim. Toyun şan ve şöhreti çok olur şimdi onları anlatıp da ne yapayım hepsinden önemlisi at yarışıdır. At yarışında Kurman da atlarla yarışa girmesin mi! İşte doru tay atlardan bir adım önde çıkıp geldi. Halk tayın etrafında toplandı. O zaman hayvan halkın ortasında gemini ısırp, tepinerek

gözleri çakmaktaşı gibi tekrar yarışırса tekrar birinci gelecek gibi duruyordu.

Böyle yılmı mı olurmuş bu sahibinin göz nurudur. Atı geçen tay da ne demekmiş? Geyik cinsinden doğmuş olmalıdır!- dedi toplanan halk.

At yarışından kazandığımız paramızı cebimize koyarak koyunumuzu da önümüze katıp ganimete doymuş şekilde eve döndük. Çortek'i sevindirmek için attan aceleyle inip eve girdim. Toyda olanları ona anlattım. Sevinir dediğim adamın yüzü asılmaz mı? Şaşırdım kaldım:

-Çortek, derdiniz nedir? Sevinirsiniz sandım.

-Sevinmesine sevinirim, dedi Çortek başını kaldırıp.

-Dost var düşman var denildiği gibi bunun sonu ne olacak. Onun için kaşlarımı çattım. Fakirin güzel atı iyi yârî olsa açgözlü zenginlerin göz diktikleri köpek hastalığı vardır. Garibanın canına zararları dokunmasa bari.

Ben, Çortek'e bir şeyler söyleyip cevap verirken kapıdan Kurman girdi. Toyda tayı zaferle birinci çıktığı için çocuğun yüzü sevinçli mutluluğu kalbine sığmıyor gibiydi. Gülümseyerek babasının yanına oturdu.

Biz sessizce kalakaldık.

Kış yaklaştı. Çortek her seneki gibi kendi kışlağına yani dağa göçtü. Ben su boyunda kaldım. Arada sırada onlara giderdim. Kurman'da tayına yem ve ot almak için bana gelirdi.

Yaz yaklaşıp alaca kar olduğu zamanlar Kurman'ın tayına götürüyüm diye iki heybe dolusu yem doldurup gittim.

Çortek şiddetli bir hastalığa yakalanmıştı. Sağlıklı, gayretli ve kuvvetli bir kişiydi. Onun hastalanacağı veya öleceği kimsenin aklına gelmezdi. İşte şimdi öksürüyor, terliyor, inliyor hastalık düşmüş yatakta yatıyor. Yanakları çökmüş hepten zayıflamış. Altınay anlatınca sebebini anladım. Avlanmaya gittiğinde soğuğa çarpılmış. Bazen Kurman'ı, bazen de tayı sayıkladığı günler oluyormuş.

Yatağa yaklaşıp dizlerimi kırıp oturduğumda Çortek gözlerini açtı. Beni tanıdı ve yüzünü dönerek gülümsedi. Ondan sonra “Sen şimdi dışarı çık” dercesine Kurman’a başıyla işaret etti. Kurman’ın gitmesiyle gözlerini geri yumdu. Yumulan gözlerinden iki damla yaş akıp çenesine düştü. Biraz sonra gözlerini açıp konuşmaya başladı.

-Gelmen iyi oldu Cumagul. Ben de seni çağırıyım diyordum. Böyle şiddetli hastalandım. Kötü sözde iyilik olmaz derler aniden ölüp gidersem yetim ve duluma kol kanat geresin.

-Soğuk algınlığı geçer düzelirsiniz sabredin. Kötü şeyler düşünmeyiniz. Hasta mı ölür sağlam olan mı ölür bunu sadece Allah bilir diyerek onu teselli ettim.

Altınay, Çortek’in gözyaşını sildi. Çortek nuru sönmüş gözlerini açıp kapayıp, tündükten görünen gökyüzüne bakıp dudaklarını kımıldattı.

-Dediklerin hakikat Cumagul. Fakat kendi hastalığım kendime malum. Bundan daha fazla yaşayacağımı gözüm kesmiyor. Gittikçe kuvvetten düşerek halsizleşiyorum.

İnsanoğluna ölüm ne zaman olsa da var. Ölümden korkmuyorum. Korkum Altınay ve Kurman’dır.

385

-Onlar bensiz nasıl yaşamlarını sürdürürler. Başını benden tarafa döndürdü ve bana bakarak fısıldayarak konuştu.

-Ben seni biliyorum. Senden başka bir yakınımız yok. Bize dostluk yapan bir tek sen varsın. Sana vasiyetimdir yetimimi başkalarına el açtırma, hor etme.

Hasta olan kişinin kaygılı düşüncelerini makul görmek gerekir. Onun gönlünü rahatlatacak sözler söyledim.

-Altınay’a başka yer aratmam, Kurman’a da kendi çocuğum gibi bakarım, dedim.

Çortek pür dikkat beni dinledi, Kurman’ı dışarıdan çağırıp yanına yakın oturttu. Zayıflamış güçsüz elini oğlunun dizine koyarak:

-Yavrum, dedi güçsüz sesiyle, yavrum, bu hastalıktan kurtulabilir miyim bunu gözüm kesmiyor. Aklımdayken vasiyetimi sana söyleyeyim. Benim sana bırakacağım bir sürü malım yok. Mal olarak kapıdaki tay var. Onu tüccarlardan senin için almıştım.

Güzel bir at can kurtarır yavrum. Onu elinden çıkarma onun ile kaçsan kurtulursun kovalasan yetişirsin. Benim günlerim sayılı bugün mü ölürüm yarın mı ölürüm bilmiyorum. Duvarı asılı olan tüfeği göstererek bir diğeri de rahmetli babamdan kalan tüfektir. Şimdi de benden sana kalsın. Tüfeğini asınır atına binersin. Colbors'u da peşine takıp babanın mesleğini devam ettirir babasının oğlu, dedirirsin yavrum...

Bundan bir ay sonra Çortek'in gözleri dünyaya kapandı. Ölmeden önce söylemiş. "Dağ içinde büyüdüm, gecelediğim yerde şu dağlar oldu, şimdi mezarım da burada olsun" ölmüşün sözüne saygısızlık olmasın diye,

386

Çortek'in mezarını kışlağının sol tarafındaki taşlı yamacın eteğinde bir çalının dibine koyduk.

3

Gün peşine gün, yıl üstüne yıl geçti. Kurman şimdi yirmi yaşını biraz aşmış kocaman delikanlı oldu. Colbors'u kocaman bir köpek, doru tayı da heybetli bir at oldu.

Colbors başıboş sıradan köpekler gibi değildi. Kurt başı gibi başı vardı. Kulakları dik, tüyleri mavimsi ve yürürken kuyruğunu büküp yürürdü. Al, al! Dese ona koşar, bul-bul dese yeri koklayıp arar, evde kal dese boz evin karşısına geçip yatar. Dili olmasa da akıllı bir köpek olmuştu.

Kurman boynuna tüfeğini asıp doru atına binip Colbors'u peşine takıp ava gittiği zaman gözümde kahraman Manas gibi görünürdü.

Güz ayları. Vadideki malların da dağdaki geyiklerin de etlendiği zamanlar. Kurman bir gün beni de peşine taktı ve birlikte ava çıktık. İkimizde atış yapacağız. Ben avcı olmasam da Kurman'ın avcılığını kendi gözlerimle göreyim diye çıkıp geldim. İşte dağ hem de zirvesine gözüm yetmeyen bir dağ. Dağdan daha yukarıda dizilmiş kayalar.

İnsan dediğin ne tuhaf! Yaşlanınca gençler ile arkadaş olsan onlar gibi olursun oynayasın gülesin gelir. Gençler de böyle ihtiyarlar ile arkadaş olsa onlar gibi yavaş yürür, ciddi olası gelir. O zaman yaşıma kırk geçmişti. Kurman'a eşlik ettiğim zaman kendimi gençlik çağında gibi zannederdim. O koşsa koşasım, gülse gülesim oynasa oynayasım gelirdi.

387

Vadi suyundan geçip dağa doğru yöneldik. Arazi ıssız gak eden karga, guk eden kuzgun dahi yok. Etrafa gz gezdiren ihtiyatlı şekilde gidiyoruz. Nedense o gün bir tane dahi geyik ile karşılaşmadık. Gün batımına yakın dağın eteğinde yatmakta olan bir geyik sürüsü gördük.

Kurman atından indi. Colbors'u yedeğine alıp taştan taşa eğilip saklanarak geyiklere yaklaştı. Biraz yukarıya gideyim de, karanlıkta tam isabet alayım, dedi ve yüz üstü yattı. Kurman'ı gören Colbors'ta onu takip edip göğsü üstüne yattı. Onu görsen zavallı ocuk böyle alıştırmış.

Ben atların yanında nefesimi tutmuş uzaktan izliyordum. Kurman hayvanlara yaklaştığında taşın üstünde gzetilik yapan bir tanesi kokuyu almışa benziyor olmalı ki büyük bir mesafeyi tek seferde zıplayıp kaçtı. Kalanlar da hareketlendi. Bir tepeden aşarken Kurman ateş etti ve arkada kalan bir geyik aşağı yuvarlandı.

Bu işe çok şık olan canım:

-Kurmanım! Yıkıldı yıkıldı diyerek atları bırakarak koştum. İşte bu! Yıkılan geyik yerinden kalkıp tekrar kaçmaya başladı.

Al, al diyen Kurman'ın sesi duyuldu. Baktım ki Colbors'u peşine salmış. Geyiğin arkasından uçarcasına koşuyordu. Geyiğe ulaşarak ısırabileceğini düşünmüyordum. Çünkü karanlık çökmek üzereydi ki Colbors yolunu şaşırabilirdi.

Geyik tepeden aştı biraz sonra Colbors'ta aştı.

Kurmanla ikimiz de atlarımıza binip hayvanın aştığı tepeye çıktık. Tepenin aşağısı büyük ukurdu. Çukurun te

388

tarafı tepecikli dağlık mış. Dağın alçak yerinde ufaklı bykl bir sürü çukur var. Colbors'un geyiği kovalayıp onlardan hangisine girdiği belirsiz. Alacakaranlık kp akşam da oldu. Karanlıkta nereye gideriz? Atlarımızdan inip geri gelir ümidiyle oturduk.

Ancak Colbors'tan herhangi bir belirti yoktu. Vakıt geçip gidiyor. Ay altın rengiyle leme ışığını yayarak yerinden yükseldi. Dağ, taş ve dere yatağı hepsi derin ve sessiz bir uykuya dalmış gibiydi.

Colbors kaybolacak geyik onu boynuzlayıp öldürecek diye Kurman'ı azarlıyorum:

-Kurban olduğum Kurman. Havanın karardığını gördüğün halde niye onu saldın. Gündüz olsa bir şey olmazdı. Şimdi gece ortasında onu nasıl arayıp bulacağız.

Kurman umursamıyor. “Sesimi duymuyor olmalı, duysa çıkar gelir” diyerek arada sırada bağıırıyordu.

- Colbors! Colbors!

Kurman'ın sesi kesildiğinde ben de onun gibi sesimin çıktığı kadar bağıırıyorum. Colbors'u bulup eve götürüp götürmeyeceğimizi bilemeden şaşırılmış vaziyetteyim.

Bir anda doru tay nedendir bilinmez kulaklarını dikti, başını kaldırıp aşağı tarafa doğru baktı ve tepinmeye başlayıp huysuzlandı. Bu neden böyle yapıyor diyerek biz de o tarafa baktık. O esnada ay ışığının içinden sıyrılıp Colbors çıka geldi.

-Colbors! Colbors!

Sevincimizden ikimiz de sevinç çığlıkları attık.

Colbors hepten yorulmuştu. Dili dışarı düşmüş zorla nefes alıyor. Bacaklarında yaralanmamış yer yok dilinmiş, ayrılmış, kanamış. Bacağının birisi hafif aksıyor ve üzerine basamıyordu.

389

Baktık ki her yerini taşlar kesmiş. Kurman onu önüne bindirdi ve eve döndük.

-Altınay, Colbors'un bacağını gördüğünde keyfi kaçtı. Ah kurban olduğum, dedi Colbors 'unu böyle götürürsen onu öldürürsün. Bundan sonra onu yanında götürmesen olmaz mı?

Colbors'un ayağına yumuşak bir yün sarıp bez parçaları ile bağladık.

Colbors, geyiğe yetişip onu yakaladı mı yakalayamadı mı bunu anlayamadık. Göğsünün, ağzının ve burnunun kan olmasına bakılırsa yakalamış gibi görünüyor. Ne olduğunu öğrenelim diye ertesi gün Colbors'u önümüze alıp dünkü yerimize geldik. Onu yere indirdik. Bacağı akşamki durumuna göre biraz daha iyi olmuştu. Yeri kokladı ve başını kaldırıp dün geldiği tarafa hafif aksayarak yürüdü. Arkasına takıldık ve biz de gittik. Yamaç boyunca yürüyüp çukuru indik. Çukur ile birlikte yine bir tepeden aştık.

Öte taraf çakıl taşlıkmiş. Atlar oradan ileri gidemeyecekleri için ne yapacağımızı bilemeyip bir an afallayıp kaldık. Önümüzden giden Colbors durduğumuzu görünce “Bunlar niye durdu başka tarafa mı gidecekler” demiş olmalı ki oda kıvrılıp oturdu ve bizi izlemeye başladı. Kurman yere indi atını bana verdi ve yürüdü. Kurman’ı izleyen Colbors onu görünce kendisi de yerinden kalktı. Ben doru tayı yürütüp çakıllı yerin etrafında dolaştım. Gözlerim Kurman’da onun gözleri ise Colbors’un üzerindeydi. Colbors yeri koklayarak sürünerek ileri doğru gidiyordu.

Bir ara köpek yüksek kayalığın altındaki sık çalılığa girip kayboldu. Biraz sonra Kurman da gitti.

390

Arka yüze vardığımda beni çağıran Kurman’ın sesi duyuldu. Dağ yamacından çıkıp oraya ulaştım. İşte ganimet! Yüksek taşın dibinde toprağa bulanmış bir geyik kan revan içinde uzanmış yatıyor. Boğazında, yan tarafında ve bacaklarında Colbors’un dışının değmediği sağlam yer kalmamış. Ev kadar bir yerin toprağı ufalanmış ve taşlar kan olmuş. Zavallı Colbors, hayvana bu yerde yetişmiş kayalıktan çevirip boğuşmuş ve onu yere yıkmış gibi görünüyor.

Biz geyiği kesip derisini yüzerken Colbors’ta bir kenarda yattı. Onun payını verip karnını doyurduktan sonra eti iki ata bölüştürüp ganimet ile eve döndük.

4

Halkın yayladan döndüğü zamanlar mallar iyice semirmiş... “Aş çoksa, adette çoktur” diyen birisi zenginliğini gösterip, büyük ziyafet verdi. Kurman’ı da peşime takarak ben de gittim. At yarışları oldu. At yarışına heveslenen Kurman da doru atıyla yarıştı. Taylık zamanında atlarla yarıştığından beri onu hiçbir yerde yarıştırmamıştık. “Ne olacak, kazanacak mı kazanamayacak mı?” diye daraldım ve atların gittiği taraftan gözlerimi alamayarak izliyordum. Bir ara uzaktan toz yükselip gökyüzüne kalktı. O sırada tozdan sıyrılmış olan birisi uçar gibi geliyor.

-Mırzabek’in siyah dorusuymuş.

-Yok, bu ev sahibi Kocoş Bey’in beyaz atı gibi görünüyor, dedi tepede dikilen ahali şaşırarak. Haykırmaları duyan atlar sahibine dinlemeden ileriye atılıyorlar. Başına vursan ses çıkarmayan benim mavi topalım da

bir şeyin haberini almış gibi canlanmıştı. Başını kaldırıp, gemini ısırarak ileri geri oynuyordu. Dizginimi çekip gelmekte olan karaltıya göz çevirdim. Görünen karaltı gittikçe daha fazla yaklaşıyordu.

-Kurman!

-Kurman!- diyen sesler çıktı bir ara.

-Hey rabbim! Nasıl bir gurur bu? Zenginlerin hazırlıklı bakılmış küheylanlarını bir yetimin atı geride mi bırakacaktı? Veya yanlış mı duyuyorum. “Korkan kişiye her şey çift görünür” derlerdi. Oysa sevinince de çift görünürmüş. Gözlerim buğulandı, bir kişi iki kişi on kişi dalga halinde bütün ahali “Kurman, Kurman!” diye bağırarak bana doğru geliyorlar gibiydi. Onlardan hangisinin Kurman hangisinin doru tay olduğunu kim bilsin! Halk “Kurman, Kurman!” diyorsa Kurman’ın ileride olmasındandı.

-Hey Huda! Nasip et! Kurban olayım Kurman...

Topalımın sırtına kamçı vurarak bağırarak ben de tozun kalktığı yöne ilerlerken ahalinin gerisinde kaldım. Üstü başım toz içinde. Bütün vücudum eriyerek kendimi durduramadan iki gözümünden yaş aktı...

Böylece Kurman’ın atı birinci geldi. Mırzabek’in küheylanı ise yarışı kazanamamıştı. “Mırzabek’in atı yarışmada birinci olur bizde ödülün payımızı alırız” diye ümitlenen yaltakçılar, taşa konmuş akbaba gibi beylerini yalnız bırakıp bizden hediye sormaya başladılar.

Yarışmanın birinci ödülü elli koyun, yüz sommuş. Parayı elime alıp koyunları da sürüp kenara çıkardım. Ne söyleyeyim o zaman sevinçten göklere çıkmış gibi oldum. Adımı dahi bilmeyenler, hürmet gösterip “Cumake” diyorlardı.

Ne de olsa atın sahibi Kurman değil midir? Onunla danışmadan hediyeleri nasıl paylaşabilirim ki. Hangisini kendimize bırakalım hangisini halka dağıtalım diye ona sordum. Kurman bana bakarak şöyle dedi:

-Emmi atımız birinci olup şerefimizi yükseltti. İşte halk size hürmet edip ağzınızın içine bakıyor. Ödül de ganimet de işte budur. Bundan fazlasına ne gerek var.

Ver hepsini, dağıt onlara ahalinin gönlünü ve duasını al. Eve hayvanlarla döneceğimize halkın alkışlarını alarak dönelim.

Önünde altın olsa dönüp bakmayan öyle bir yiğitti. Ödülün hepsini eşit şekilde paylaştırıp verdim. Kısacası bahşiş soranlardan kimsenin eli boş kalmadı. Bu daha bir şey mi “Ahaliye verdiği bahşişten bana niye vermedin” diyerek at üstünde milletin arasından elini uzatan Borbuk Mollaya dahi üç som verdim.

At yarışından sonra ev sahibi olup yemek veren beyin köyüne gittik. Önümüze konulan çayı içtiğimiz sırada kapıdan bir gürültü geldi.

-İmdat, kaçmasın!

-Yolu tutun, yakalayın!

Ne oluyor diyerek topluca dışarı çıktık. Dışarıda bir delikanlı ah vah edip inleyerek sol bacağını tutmuş yerde yatıyordu. O, direkte bağlı olan doru taya binmek istemiş. Yularını çözerek üzenkiye ayağıyla basmasıyla birlikte doru tay onu düşman sanarak ısırılmış ve kendisi de kaçarak sokağa çıkmış. Evde otururken duyduğumuz gürültü de gencin arkadaşlarının sesiymiş. Onlar atın arkasından gitmiş ama korkup yaklaşamamışlar.

393

Doru tay önüne çıkan büyük duvardan ceylan gibi hızlıca atlayıp öte taraftaki bahçeye geçti. Bahçede bulunan yemyeşil ve taptaze güz yoncasından iki üç kere aldı ve kaçmaya çalışıp hızlandı.

Kaçıpta bir kaza olmasın, Kurman yaya kalmasın diye bağırmaya başladım:

-Kurban olduğum Kurman atın kaçmasın. Onu bir şekilde kendin yakala...

Kurman gidip atının karşısına dikildi. Kalpağını eline aldı ve iki üç kere ısıklık çaldı. Biraz önce kaçan doru tay korkudan ürperip hareketsizce durmaz mı? Kurman bir daha ısıklık çalınca doru tay geriye dönüp Kurman’a doğru geldi. Küçükken Kurman’ın ona ısıklık ile yem vermeyi öğrettiğini orada insanlar nereden bilsin? Bunu bir efsanedeki Tulpar’a benzettiler ve şaşırarak karma karışık sözler ettiler.

-Bu Tulpar’mış, dil biliyormuş...

-Atlar bunun tozuna yetişemezmiş...

-Kaçıp gittiğinde sahibi ıslık çalarak yanına çağırdı ve yakaladı.

Sonrasında yemek verilen köyden yola çıktığımızda Mirzabek Bey yakın adamları ile arkamızdan geldi. Meğer o da yemek veren beyin evinde misafirmiş. Yanında Borbuk Molla, Alanköz ve daha başkaları da var.

Mirzabek koşturup bana yetiştirdi. Bayadan beri beslediği atı bu sefer ki at yarışında geride kalmış, halkın içinde rencide olmuş. Bir daha böyle olmaması için ona bir at gerekliymiş. Bunları söyledikten sonra Kurman'ın doru atında gözünün kaldığını söyledi.

Eyerine böbürlenerek yayılmış bir vaziyette oturup şöyle dedi:

-O atta gözüm kaldı Cumagul. O atı çocuktan alıp bana ver. Ben de senin istediğini vereyim.

394

Kurman'a atını beye satmasını nasıl söylerim. Babasından yadigâr kalan yalnızca bu at değil mi? “İyi at can kurtarır evladım bunu elinden çıkarma” diye de söylemişti. Ben ona sat desem de onun atını satmayacağını beş parmağım kadar iyi biliyorum. Mirzabek'e ne olur ne olmaz diye açık bir cevap veremedim ne diyeceğimi bilemeden yürüyordum.

Bey üzensine dayanıp bana baktı.

-Ne oldu Cumagul, ne dersin? Yoksa senin içinden çocuğun atını sattırmak gelmiyor mu?

Felakete uğrayan arkadaşına yardıma gelen adamlar gibi Borbuk Molla da at üstünde ileriye doğrulup Mirzabek'e destek oldu.

-Cumagul, “Bin koyuna bir keçi baş olur” derler. Bize baş olan yabancılardan bizim namusumuzu koruyan işte Mirzabek'tir. Toyda, eğlencede beyimin yüzünün kızarması bizim için de utanç verici bir iştir. Birlik olup çocuğun atını alıp ona verelim. At yarışmada birinci çıkamayınca beyin hayalleri suya düştü. Bu nedenle hepimize günümüzü göstermez mi?

-Ocağın yansın Borbuk, dedim içimden. Allah'ı tanıyıp ona yalakalık etsen ya. Mirzabek bizim hangi namusumuzu korudu. Sana verdiğim üç soma yazık. Niçin sana verdim ki?

-Çocuğun babasından kalan bir tek atı var. Onu sat diye nasıl söylerim?-dedim başımı kaldırıp.

Öylemi, dedi Alanköz.

-Senin dilin söylemeye varmıyorsa o zaman biz söyleyelim. Dönüp geriye baktı;

-Hey Kurman atının başını çevirerek bizim tarafa gel, dedi Alanköz.

395

Kurman o sırada çocuklar ile ileride gidiyorlardı. Atının yürüyüşünü yavaşlattı.

Alanköz:

-Kurman, Mırzabek beyim senin atını çok beğenmiş. Atını ona satsan nasıl olur? Biz burada Cumagül ile birlikte bu kararı aldık.

Kurman bana doğru bu yaptığın nedir dercesine göz ucuyla baktı. Bana bakınca benden böyle uygunsuz bir söz çıkmadığını bildirmek için kaşlarını çatmış. Zavallı çocuk beni anladı ve biranda kesin bir cevap verdi.

-Konuştusanız konuşmuşsunuzdur fakat ben atımı satmıyorum.

“Bir tek at ile nam olmaz, bir tek yakadan elbise olmaz” diye bir atasözü var değil mi. Bir tek at sana şan şöhret verir mi. İyisi onu satarak bir sürü mal alsan olmaz mı ahmak çocuk, dedi Borbük Molla’da.

-Olmaz molla emmi sizlere olmaz ama bana bir tek at şöhret olur bir tek yakada elbise olur.

Mırzabek kötü gözleriyle kötü kötü Kurman’a baktı:

-Eyvah bu nasıl çocuktur bize ağzına geleni söylüyor. Babasına çekmiş. Babası da ipe söze gelmeyen bunun gibi inatçı biriydi.

Kurman hiç çekinmeden Mırzabek’e şöyle dedi: - “Ölmüş babam size ne yaptı. Sözlerinize dikkat ediniz.”

Ala Dağ’ın şahini gibi vahşice büyümüş bu çocuk ölüsünü dirisini ve geleceğini düşünmez mi? Kavga çıkar da bütün belayı başına toplar diye korktum:

-Yapma, Kurban olayım yapma!

396

Kurman'ı kenara çektiğim vakit Mirzabek'in sesi duyuldu:

-Bu nasıl bir ölesice insandır? Söylediği sözler içimi yaktı...

-Kurman dönüp için yanarsa tuz yalarsın demez mi?

-Eyvah bu ne diyor? Paçadaki bit başa çıkar dedikleri bu olsa gerek. Dağda, bayırda bir tek ev ve bir tek kendi ailesi ile konup göçerek gezip durmuş görgü kurallarını öğrenememiş. Ben şimdi bununun gününü göstereyim.

Kurman atını durdurdu ve gösterseniz ne olur, dedi.

-Yakalayın, yakalayın! Ne duruyorsunuz?

Bey, belindeki kınından boynuz saplı halkalı bıçağını çekip çıkardı. Birisine çok sinirlendiğinde “Öldürürüm seni öldürürüm” diye korkutup bıçağını çekmesi onun âdetiydi. Bey, bu âdetini şimdi de gösterdi.

-Yakalayın ben bunu öldüreyim. Alanköz neredesin? Yakalasana ne duruyorsun?

Alanköz ve başka birisi de Kurman'a doğru yöneldi. Kurman doru atıyla vurup geçti. Ördek avlayan avcı kuş gibi hepsini kaçırdı. Onlar aman dileyerek ahalinin yanına kaçtılar. Kurman at üstündeyken hiç kimseye yenilecek gibi durmuyor. Beye dokunursa felaket olur diye ben yetişip Kurman'ı durdurup kenara çektim. Onu oradan alıp eve geri döndük. Eğer öyle yapmasaydım iki taraf arasında büyük bir kavga çıkma ihtimali vardı.

397

Güneş ışıkları yayıldı ve yaz geldi. Dağlar ve yakalar yeşillendi, sivrisinekler vızıldanıp, koyun ve keçiler kuzuladılar. Köyümüzde ayran ve yoğurt çoğaldı. Etraf böyle canlanınca yetim çocuk ve dul kadın da nasiplensin ayran içsinler diye onları dağdan yanıma göçürüp yerleştirdim. Altınay'ın yüzünün rengi solmuş. Ne yapsın kocasının kederinden böyle olmuştur diye tahmin ettim kendimce. Fakat ondan dolayı değilmiş. Hasta olduğunu anlatınca anladım.

O bir gün beni yanına çağırarak Cumagül, dedi: -Ben iyice yaşlandım. Bunun üstüne gözüm iltihaplandı, göğsüm hırıldıyor ve her yanım ağrıyor. İhtiyar kadın gözünün yaşını kolunun ucuyla sildi ve “babası”, dedi. Geçmişten beri devam eden gelen bu geleneğe göre Altınay hayatı boyunca Çortek'e ismi ile seslenmemiş çünkü bu ayıp

karşılır. İsim yerine “Babası” diye hitap ederdi. Babası, dedi; sözüne devam ederek. Rahmetlik babası şöyle derdi: Bir tek evladımı evlendirip öyle ölsem başka bir ukdem olmazdı. Fakat kocam dileğine ulaşmadan öldü. Ben de onun gibi mi olacağım diye korkuyorum. Henüz hayattayken evladımı evlendirip gelinimi görsem sonra ölsem diyorum. Evladımı kenara çekip sorsam utanır mı söyler mi bilemiyorum. Sen bir konuşup danışsan, elimizde kız çok oğlumun gönlüne yatan güzel bir kız bul...

İhtiyar kadının vasiyetini yerine getireyim diye o gün Kurman’a annesinin dileğini anlattım. Elimizdeki iyi olarak bilinen kızları hepsini ipe dizer gibi sırayla söyledim. Hatta Sarımsak’ın sarı kızını, Kuruçbek’in Camal’ında söyledim fakat onların hiçbirisi Kurman’ın gönlüne yatmadı.

398

-Yavrum! Sen o zaman kiminle evleneceksin? “Kız beğenmeyen kele düşer” sen de öyle olmayasın dedim gülererek.

Kurman gülümseyerek, “Niye beğenmeyeyim ağabey? Beğendiğim var”, dedi.

-Yavrum, kimdir o?

-Aysuluu.

6

Kerimbek’in rahat etmek için Tokmok’a göçüp gittiğini yukarıda anlatmıştık. Ondan sonra ondan hiç haber gelmedi. Zavallıya bir şey mi oldu yoksa? Olsa haberi gelirdi diye üzülüyorduk. Meğer durumu iyiymiş. Biz bunu kendisi geldiğinde öğrendik. Soruşturduk işin durumu şöyle olmuş:

Kerimbek eşi Aycan’ı ve altı yaşındaki kızı Aysuluu’yu yanına alarak Kara-Konuz’a gitmiş. Kara-Konuz’un aşağı tarafına o zamanlar Şor-Döböö ya da Kroyt-Kamış denilirdi. Kroyt-Kamış sazlıklı ve kamışlı bir yerdir. Geçmişte kamışın çokluğundan oraya giren yılkılar görünmediğinden halk yılkılarını “Kroyt, kroyt” diyerek ararmış. O zamandan beri adı “Kroyt-Kamış” olarak kalmış. Şor-Döböö adı gibi talihsiz, bataklık bir yer. Yaz günlerinde buraya gidip kalsan üstüne toplanan sivrisinekten aklını kaybedersin. Dunganların beyleri o yerlerde bal, yağ yapar ve pirinç ekerlerdi. Pirincin zahmeti çok olur. Tarlası, otu ve biçimi hep suyun içindedir. Fakat kazancı boldur. Bey dunganlar kaçakçılık yapar Çin’e haşhaş da götürüp satıyorlardı.

Başka çare var mı? Kerimbek ve genç karısı da iki zengin Dungan parasıyla çalışmışlar. Geçici işçilerin içinde Dungan, Rus ve Kazak da olurmuş.

Kerimbek, Dungan beş yıl çalışmış ama ondan da hiçbir iyilik görmemiş. Karısıyla birlikte bulduklarını yemişler hiçbir şey arttıramamışlar. İşin ağırlığından dolayı eşi Aycan hastalanınca Kerimbek'in hayatı iyice zorlaşmış. Tokmok ile Kara-Konuz'un ortasında Dunganların pirincini toplayan Yagor isminde fakir bir Rus o zaman Kerimbek'i evine Tokmok'a getirmiş.

Tokmok'ta durduğu zaman da Kerimbek, Tatar ve Rus zenginlerine çalışmış. Giyim kuşam, yorgan, yastık sahibi olmuş. Bir iki tane de mal satın almış. “Şimdi memlekete dönelim” , dediği zaman Aycan vefat etmiş. Kendisi de göğüs hastalığına yakalanmış ve şehirdeki doktorlar ona:

“Köyüne git kımız iç, temiz hava al, kendine bak. Bundan sonra ağır iş sana gelmez”, dedikten sonra mecburiyetten memleketine yani bizim oraya gelmiş.

Kerimbek başından geçen kötü hadiseleri anlatıp iki sözünden birinde şöyle deyip dururdu:

-Rus'un da iyisi varmış. Yagor'un çok iyiliğini gördüm. O olmasa çoktan ölmüşüm.

Aysuluu'nun o zaman on beş, on altı yaşına girdiği zamanlarmış. Aysuluu adı gibi Aysuluu, yüzü ay gibi, karakaşlı, kapkara parlayan gözleri olan güzel bir kız olmuş. Kibar, hareketli oldukça güzel bir kız olmuştu. Ah, dünyaya böyle kızlar gelmez!

Halk dediğin göl olur. Yurdumuza dönsek iyi olur diye: “Kızının elinden tutup bizi arayıp gelmiş. Bizim adamımızdır onu niye muhtaç edelim” diyerek

birisi keçe örtüsünü, birisi tündüğünü getirdi tavanıyla ilgilendi. Bir şekilde toparlayarak bir boz ev yaparak ona verdik. Elinde olanlar yeni taşınan misafire koyun ve kuzularından getirdi kimisi de çay ve yağ alıp geldiler. Aysuluu o zaman annesinin yokluğunu göstermedi. İhtiyar kadınlara “anne” diye ihtiyar adamlara “baba” deyip iki eliyle bağrına basıp gelen misafirleri hürmetle karşıladı.

-Kurban olduğum ne güzel bir kız?

-Kız dediğin işte böyle olur.

-Şehir düzeni görmüş kız değil mi? Aman öyle olsun biçare!- diyen ihtiyar kadınlar kendi aralarında birbirlerini dürterek fısıldaşıp konuşuyorlardı.

Altınay ile Aysuluu'nun annesi rahmetlik Aycan arasında bir akrabalık bağı vardı. Birisi abla diğeri ise kız kardeşti. Aycan'a bir fatiha okuyayım diye av etinden biraz alıp Kurman'ı da peşine takan Altınay bir gün geldi. Aysuluu'yu kucaklayıp yüzünden öptü ve kız kardeşi Aycan'ı hatırlayıp iç çekerek ağladı.

Kurman Aysuluu'yu görmeyeli yedi-sekiz sene olmuştu. Kurman onu önceden oynatıp eğlendiriyor ve onu öz kardeşi gibi görüyordu. Aysuluu da onu abisi görüp boynuna biner ve yanından ayrılmazdı. İşte böyle olan Aysuluu bugün ise on altı yaşına gelmiş ve herkesin imrenerek baktığı güzel bir kız olmuştu. Kurman ise o zaman yirmi iki yaşını aşmıştı.

İkisi de birbirlerine belli etmeden bakışıp gülüşüyorlardı. Geçmiş çocukluk çağlarını mı hatırlıyorlardı? Ya da gençlik heyecanıyla sakinleşip yürekleri mi kıpırdıyordu. Gençlerin arzusunu kim bilsin. Arada sırada gözümün

401

ucuyla onlara bakıp Kerimbek ile sohbe devam ediyordum. Karım da Altınay ile çay koyup verdikten sonra baş başa verip gelmiş geçmiş günlerden konuşup oturdular. Azizim o zaman beş-altı yaşlarındaydı. Bir annesine gidiyor bir bana geliyordu. Böyle yaparak bizi konuşturmuyordu. Aysuluu durumu anladı:

-Gel kurban olduğum, yürü dışarı çıkalım. Çocuğun elinden tutup dışarı çıktı.

-Kurman ağabeyinin atını gördün mü? Ne kadar güzel bir at.

Aysuluu'nun derdi çocuk değil Kurman'a seslenerek konuşmak için onu dışarıya çağırmaktı. Kurman da fark ettirmeden dışarı çıktı.

Kurman dışarı çıktığında Aysuluu şöyle, dedi:

-Kurman ağa! Atın ne kadar da güzel böyle bunu nereden bulup aldın. Böyle atları ben şehirde gördüm.

-Taylık zamanında babam satın alıp vermişti. Kendim bakıp büyüttüm.

-Uysal mı?

-Uysal.

-Bineyim mi?

Kurman, Aysuluu'nun koluna girip bindireceği sırada evden seslendim.

-Kurban olduğum Kurman, dikkat et düşürmesin...

-Kimi? Aysuluu'yu mu?- dedi Kurman dışardan. -Kimi düşürüp kimi düşürmeyeceğini bilir benim Tulparım.

Çaydan sonra dışarı çıktık. Koçkor nehrinin boyundaki tek dar yol ile Aysuluu süvari gibi hızlıca geliyordu. Kurman yaya olarak yanından yürüyüp elini sallayarak bir şeyler söyleyerek geliyordu. O zaman iki gencin arasında aşk kıvılcımı olduğunu anladıyım. Fakat ben o zamanlar da ona o kadar değer vermemiştim.

402

Şimdi Kurman söyleyince iyice anladım. Ben buna sevinsem mi üzülsem mi: Mırzabek, Aysuluu'yu kuma alacakmış, onunla evlenecekmiş diye haberler duydum. Eğer o Aysuluu'yu alsa evlense çocuğun başına karlar yağar. Zaten bir at sahibi oldu diye çocuğun dostundan çok düşmanı olmadı mı?

“Of, bunun sonu nasıl olacak? İyilikle sonuçlansaydı”, dedim kendi kendime mırıldanarak.

O, yalandır diyelim! Zenginlik kimi sarhoş etmez kimi kibirlendirmez ki? Mırzabek zenginliğine güvenip, şeriata uydurarak eşlerimi dörde çıkarayım bir güzel hanım daha alsam diye niyetlendiği zamanlardı ve gökte ararken yerde buldu. Kerimbek kızını alarak göçüp geldi. Kerimbek'in akıllı, güzel ve şehir terbiyesi almış bir kızı şeklindeki haberler Mırzabek'in kulağına çalmıştı.

Bir gün Alanköz'üm buraya gel diyerek Alanköz'ü yanına çağırdı ve:

Sen biliyorsun Alanköz'üm, Allah nasip etse, şeriat buyursa yeni bir eş alsam diye bir niyetim var.

-Evet, beyim isteğinizi biliyorum. Söyleyiniz kimi almak istiyorsunuz. Gösterdiğiniz zaman ben onu evinize getireyim.

Rezilin söylediğine bak! Koynundaki yârini de Mırzabek'e vermekten geri duracak gibi görünmüyor. O öl dese ölesi, diril dese dirilesi gelir. Ah vefasız dünya ah!

İnsanı zengin, fakir diye bölüp niye yarattın ki. Akıllı Eflatun gibi adamlar yoksulluğun engeliyle acı çektiler. Öyle insanlar

403

günümüzde isteklerine kavuştu. Kurman'ı hatırlayınca kanım kaynıyor, yüreğimin derinlikleri titriyor.

Mırzabek, biliyorsun deyip sözüne devam etti:

Kerimbek'in önceki küçük beyaz tenli kızı şimdi güzel bir kız olmuş diye duydum. Oraya gidip onu görüp gelsen nasıl olur?

-Gördüm beyim gördüm.

Alanköz, Aysuluu'nun görünüşünü anlatınca beyin ağzının suyu akarak kahkahayla güldü ve:

-Oldu, oldu... Kuma olarak onu alayım.

Mırzabek, Borbuk Molla'ya giderek onu Kerimbek'e dünürlüğe göndermek istediğinde Alanköz beyinin isteğini makul görmedi.

Kötülük ininde kalacak mıydı? Alanköz, Kerimbek'in Mırzabek'e karşı çok büyük dargınlığının var olduğunu ahaliden duymuştu. O alın terini akıtmış ve emek verip çalışmış olmasına rağmen bey onu hor görmüş ve onu evinden kovup çıkarmıştı. Bunu o da çok iyi biliyordu. Bey ona böyle yapmışken o hemen nasıl yumuşayıp affetsin. Kendisi de böyle hastalanmış zaten bir ayağı mezardayken onun için beyliğin, malın ne önemi var. Onun tek zenginliği kızı Aysuluu. Aysuluu denildiğinde onu görmek için can atıyordu. Ona dönüp yavrum, biriciğim derdi. Onun gözüne bakıp otururdu. Durum böyleyken o biricik kızını kendisi gibi ihtiyara ve düşmanına mal için nasıl satar.

-Bu şekilde olmaz beyim. Onu kandırıp hileye getirmemiz gerekli, dedi Alanköz.

-Nasıl?

Kerimbek'in tüberküloz hastalığının şifası nedir? Elbette kırmız ve ettir. Fakat fakirler bunları kolaylıkla bulamaz. Öyleyse ona bir şekilde yem yedirip su içirmek

gerekir. Yemek için havada uçan kuş da, suda yüzen balık da ele düşmez mi? Kerimbek de bir insandır.

404

İnsanlar içinde aç kalmış insandır. Aç kalmış insana yem gösterip cik cik dersin kuş gibi uçarak ele düşer. Bunu yapabilmek için ona şimdilik az çok demeden etli yemek daveti verip onu misafirlige çağıralım yemek yedirip et ve kımıza doyuralım sonra da onu yaylaya götürsek, Aysuluu onun değil mi. Bunun hepsini ipe dizilmiş boncuk gibi dizip söylediğinde, Mirzabek:

-Bravo, harika!- diye kısa ve kalın eliyle onun omuzuna vurdu.

Bu olaydan sonra yukarıda anlattığım at yarışı oldu. At yarışının ardından doru tay hakkında Mirzabek ve Kurman kavga edip tartışmadı mı? Mirzabek eğer Kurman'ın at yarışındaki üstünlüğü ve başarısının birisine olan sevgisinde de başarılı ve üstün olduğunu bilseydi o kavganın kanlı bir kavga olacağına şüphe yoktu.

At yarışında Kurman'ın atının birinci olması ve bunun halkın ağzında dolaşması kızın sevgisini daha da şiddetlendirdi. Kızın bütün düşüncesi ve gönlü Kurman'da, o Mirzabek'e nasıl kuma olarak varsın. Ona varıp onun ile beraber ömür sürmeyi bırak onu görmek dahi istemiyor. Aysuluu'nun düşüncesini ben beş parmağımdan daha iyi biliyorum. "İhtiyatlı olmakta sıkıntı olmaz" denildiği gibi ihtiyatlı olursam gençlere beyin zararı değmez desem de bir gün Mirzabek'in kötü düşüncesini Kurman'a söyledim. Elini sallayıp:

-Ah, Cuma ağabey! O asalaklar, içeride duran Aysuluu' mu ahmak mı sanıyorlar. Bu konu hakkında tasalanma Cuma ağabey. Yanımda duran Aysuluu'ya gülümseyerek bakış attı. Öyle değil mi Akiş.

405

Aysuluu ona bakıp başını salladı:

-Öyle, Mirzabek'e kuma olacağıma, devrilip mezara girmem daha iyidir.

Aysuluu, Tokmok'tayken Tatar okulunda okumuş. Tatar çocuklarına Rus dili dersi veren Rus kadının evinde de durmuş. Rusça yazmayı ve konuşmayı da iyi bilirdi. Beraberinde Rusça ve Tatarca birçok kitap alıp gelmiş.

Kurman, halktan uzakta dağ arasında avcılık yapan birisi olmasına rağmen kitapları elinden düşürmezdi. Kitapları gördüğünde neşesi gelen atmaca gibi olur, başını kaldırmadan okurdu.

-Kurban olduklarım, dedim bir gün ikisine de. Neden bu kadar çok kitap okuyorsunuz? Kitabın sizlere ne faydası var? Burada dağ başında kitapsız yaşanmaz mı?

Aysuluu bana karşı çıktı.

-Öyle değil emmi. Dünya üzerinde yalnızca bizim dağ mı var zannediyorsun. Dağların arasında Rusya ve Rusya'dan başka birçok halk birçok yer var. Onları tanımak için kitapların bize çok büyük yardım eder. Yabancı halkların yaşantısı, dertleri ve sevinçleri hakkında bize bilgi veren işte bu kitaplardır.

-Kurman da onu destekleyerek evet, dedi güzel kitap cana azıktır. Kitapları okudukça kendi hayatımı daha iyi anlamaya başladım. İnsanoğlu niye ikiye bölünür neden zengin ve fakir olur. Mırzabek bizim memlekete neden büyüklük yapar? Ona itaat etmek ahalinin zoruna gitmiyor mu? Bunları aklım almıyor.

Aysuluu, bunları düşünen kişiler var, dedi onlara Rusya'da devrimci diyorlar.

406

Beylerin cezasını verecek olanlar da halkı eğitecek olanlar da onlardır. Aylar geçer yıllar geçer... Günlerin birinde bizim Ala Dağın arası da neşeyle dolup taşar yepyeni bir hayat gelir. Tokmok'taki Rus kadın öğretmen bu konu hakkında pek çok defa söyledikleri aklımda.

Cahil aklım Aysuluu'nun söylediklerini anlamadım. Baş ağrıtıcı şeyler konuşup duruyor diye ağzımı başımı kımıldatıp sustum. Meğer kıymetli kızcağız bu zamanda olacakları biliyor ve anlatıyormuş.

Kitap okumayı bilmesemde kişinin gönlünden geçirdiği sırı okumuş gibi bilirdim. Kötü niyetli birisi de kara yüzlü Mırzabek'tir. Onun içerisinde gözü gibi sakladığı kötü düşünceleri bana malumdur. Ne olursa olsun dikkatli ol. Sadece bey değil beyin adamlarının da görebilecekleri yerde bulunmayın diyerek iki gence de defalarca söyledim.

Haziran ayının son zamanları. Halkın yaylaya göçme zamanı. Bir gün halktan bazıları yaylaya göçmeye başladı. Mırzabek’te göçüyorum diye halka et sofrası kurmak için mal kesip köy halkını davet etti. Çağırılanların içinde ben ve Kerimbek’te var. Kerimbek bırak beyin yemeğini yemek yüzünü dahi görmek istemiyor. Bunca halk gider de siz gitmezseniz ayıp olur. Gidelim. Alçaklığı kendisine kalsın. Böyle sizi sayıp çağırmış gelip geçmiş unutsun deyip peşinize düşmüş diyerek inat edip onu da peşime takıp götürdüm.

Halk, Mırzabek’in evine dolmuş. Hepsini de kımıza çakır keyif olmuş. Bey her zamanki gibi çok keyifli. Gökte aradığını yerde bulmuş gibi kahkaha ile gülüp duruyor.

Aramızda Kurman da vardı. Mırzabek onu gördü ve:

407

-Gel evladım gel! Er yiğidin milletin ortasında oturması iyidir. Buraya otur deyip onu yanına yakın oturttu ve elindeki büyük bir kâse kımızı ona ikram etti. Evladım çok önceden olmuş olan olayı unutuver. Büyük adamım işte sinirlenmişsem sinirlenmişimdir.

Mırzabek ondan sonra Kerimbek’e baktı:

-Kerimbek sen çok az içtin biraz daha içsene kımızın fayda vermediği hastalık olur mu?

Ondan sonra nereden başlayıp konuşacağını bilemeyip etrafa bakınınca riyakâr ikiyüzlü Alanköz anladı ve söze devam etti:

-“Fayda verir” derken Mırzakem, aklınızda mı geçenlerde şehirden gelen yönetici gencin de (Kerimbek’e bakarak) arkadaşın ki gibi hastalığı vardı değil mi?

“Akılsız hangi yönetici genci söylüyor. Bizim eve gelen öyle yönetici bir genç yoktu” der gibi ve kapana düşmüş kurt gibi ne cevap vereceğini bilemeyerek telaşla etrafına bakındı. Yanına dayanıp düşünmeye başladı. Böyle zor durumlarda adamı ona kinaye ile birçok sırrı bildirirdi. Şimdi de o şekilde davranıyordur ona katılayım bakalım sonu nereye varacak, diye:

-Yok, hatırlayamadım hangi gençti? Yalandan sakalını kavradı. Hm, tamam şimdi aklıma geldi. Evet, evet. Yıllar önce gök yamaçta yürüyemeyince senin de tutup getirdiğin delikanlıyı mı diyorsun?

-Evet, o delikanlı, dedi Alanköz. Kolundan tutup getirdiğimi unutmamışsınız.

Kerimbek gibi onun da ilk başlarda doyasıya kımız içemediğini zamanla doyasıya içmeye başladığını ve etlere de hücum ettiğini ve de kilo aldığını anlatan Alanköz:

408

“Bundan sonrasını şimdi sen kendin söyle Kerimbek’i yaylaya çağır” dercesine bir mana ile Mırzabek’e gözüyle işaret etti. Deminden beri anlatılan hikâyenin sebebini o zaman anlayan bey adamının hilekâr işinden memnun olup kakhaha ile güldü. Bu halinden şüphelenemesin diye gözünün yaşını sildi ve sözüne devam etti:

-O çocuğun yaptıklarına ne diyeyim: Eti diğerleri gibi yiyeyim derken elini yüzünü yağ ederd.

Ondan sonra Mırzabek, Kerimbek’i kollayarak Aycan’ı hatırlattı. Onun çalışmasını, huyunu karakterini methetti durdu. Ona canı acımış birisi gibi hüzünlenip: Rahmetlinin ruhuna diyerek Borbuk Mollaya kuran okuttu. Kerimbek’e akıl nasihat verdi ve onu yaylaya çağırdı.

-Bende hakkın çok Kerimbek. Ben bunları nasıl unutayım. Birlik olmak iyi bir şey değil midir? Bizimle gelip böyle yemek yersin kendi evin kendi yemeğin gibi. Hastalığının ilacı et ile kımızdadır. Benimle birlikte yaylaya çık.

-Hay hay, ne güzel söz değil mi?

-Öyle yap Kerimbek öyle.

-Beyin dalkavukları da ona katılıp yaylaya çık, dediler.

“Nede olsa bunca yıl malına bakmış olan hizmetlisi değil mi. Karısından ayrı düşmüş böyle zayıf düşüp misafir olup gelene bey de acımıştır” diye ben de temiz niyetle onlara katıldım.

-Öyle yap Kerimbek, öyle. Yaylaya gidiniz. Kendinize bakınız.

Kerimbek halkın isteğini kırmayarak kabul etti.

409

Bundan birkaç gün sonra o Mırzabek ile birlikte yaylaya gitti.

Gelip giden kişilerden sorup öğrendiğim kadarıyla Kerimbek'in yayladaki hali ahvali kötü görünmüyor. İyileşiyor. Bey, onu et ve kımızdan mahrum bırakmıyor gibi bu tür haberleri duydukça rahatladı. O zaman da yüreğim dayanmıyor. "Kızın sırrı akrabalarına malumdur" denildiği gibi Mırzabek'in sırrı da bana malumdu. Açgözlü haramzade adam, aç gözlülüğünden yetimin bir tek atına göz dikmiş vermediği için ona kurt gibi nefret beslemişti. İsteddiği azmış gibi bir de onun sevdiği kızı Aysuluu'yu almaya niyeti var. Bunda kötü bir gizli niyeti olmasın diye şüphelerim var.

O şüphelerim doğru olup çıktı. Bir gün "Mırzabek, Kerimbek'in kızıyla evlenecekmiş, Kerimbek ona vermek istiyormuş" diye bir haber duyuldu. Ah utanmaz! Bunun için Kerimbek'in etrafında dolaşıyormuş. Zavallı kız, dedim Aysuluu'ya acıyarak.

Bu haberin doğruluğunu öğreneyim dediğim sırada Kerimbek bizim eve geldi. Rengi kaçmış kaşları çatılmış. Aceleyle geldiği görünüyor. Öyle olmasa hasta olan bir kişinin zahmet çekip de dağdan vadiye gelmekle ne işi olur.

Tutup atından indirdim.

-Kerimbek nasılsın? Yemeniz, içmeniz fayda verip de iyi oldunuz mu?

-Ah faydası olmaz olsun, dedi Kerimbek üzülerek. Kımız değil zehir içtim, et yemedim taş yedim.

Korkarak sordum:

-Eyvah ne oldu anlatınız? Niye böyle diyorsunuz?

Kerimbek'in konuşmalarından olan işi anladım.

410

Sabah vakti. Halk Mırzabek'in evinde toplanmış. Hepsi kımıza doymuş. Mırzabek, yakın dostlarıyla başköşede kımız içip oturuyorlarmış. İçlerinde Kerimbek de var. Mırzabek, gözünün ucuyla Kerimbek'e tekrar tekrar bakarak söze başladı:

-Kardeşlerim! İşte Kerimbek aranızda oturuyor. Bu sadece benim misafirim değil hepinizin misafiridir.

-Bu sadece laf değil dimi?

Oturanlar yarışircasına yanlılık yok diye söylediler. Bey, avcı tazı gibi olan avurdunu sarkıtıp nefes nefese soluklandı ve biraz durduktan sonra sözüne devam etti.

-Şimdi kardeşlerim sizler için de uygunsa benim bir isteğim var. Onu söylesem nasıl olur.

-Söyleyiniz, söyleyiniz.

-Ne isteğiniz varmış.

-Söyleyeceğim, “Huda’nın birleştirdiği dünür olur, peygamberin birleştirdiği dost olur” diye, Kerimbek ile dünür olsam diye bir düşüncem var. Eskiden benim hizmetçimdi. Şimdi beyim olsun. Buna ne dersiniz?

Beyin dalkavukları seller gibi coşarak her taraftan:

-İsabetli olur.

-Kerimbek’in dileği bu yönde değil mi?

- “Hey, rezil, dedi Kerimbek içinden. Bu bana bunca zamandır ne diye sahip çıkıyor diye düşünüyordum. Böyle yapmasının sebebi buymuş. Aldanma, Kerimbek aldanma!”

Kerimbek bir şey demedi. Nasıl söylesin? Ölen eşinden geriye kalan bir tek kızının gözyaşını göl ettirip ihtiyar adama nasıl versin?

411

Yok, yok! Bu olacak iş değil. Gençlik zamanlarında karısına ve kendisinin kanını sülük gibi emen, horlayan, eziyet gösteren bu Mırzabek değil mi? O, onun düşmanı. Düşmana kızını vermektense ölmesi daha iyi...

Kerimbek hala sesini çıkarmadan oturuyordu. Alanköz ileriye çıkıp hareketlendi:

-Ne dersin Kerimbek? Böyle bir isteğe karşı olmazsınız diye düşünüyorum. Borbuk Molla da Alanköz’e katıldı.

-Neden karşı olsun. Kerimbek gökten aradığını yerden bulmuş. Allah-u Teâlâ bahtlarını açsın.

Kerimbek'in sessiz sedasız oturduğunu gören Mırzabek sakince bir tavırla sordu:

-Söyle, Kerimbek. Bu da senin talihinmiş. Karşı olamazsınız.

-Neden karşı olsun?

-Çok şükür demeli.

-Karşı olmak değil,-(metinde eksik var) derler beyin yanındaki korumaları. Halkın sesi azaldığında Kerimbek başını kaldırıp şöylece cevap verdi:

-Ben kabul etmiyorum, kızım kabul ederse eğer o başka.

Aysuluu'nun kabul etmeyeceğini Mırzabek beş parmağından daha iyi biliyor. Sebebi de kendisinin elli yaşından fazla olmasıdır. Tekesakallı, gözü çanağından fırlamış birisidir. Aklı başında olan bir kız ona nasıl varsın?

-Kız dediğin bağlanmış deve gibi olur ne tarafa çekersen o tarafa gelir, dedi bey yerinden fırladı ve gözlerini Kerimbek'e dikti.

-Yok, ben öyle yapamam.

412

-Eyvah bu ne diyor? - diye Mırzabek âdeti olduğu üzere kabalaştı.

-Sen evvelki hastalığının devam etmesini mi istiyorsun ha evimde yedin oturdun. Şimdi de beni hor mu görüyorsun ha!

Estağfurullah!

Kerimbek yerinden kalkıp kapıya doğru yönelince Alanköz onun kolundan tutup beyine yöneldi:

-Mırzakem! İşin başına iyilik ile başlayıp da sonunu kavga ile bitirmek nasıl bir iş olur. Kerimbek sözünüzü ikiletmiyor. "Kızım kabul ederse ben de kabul ederim" diyor. Bu taraftan düşününüz. Kızı ile konuşsun. Onun da aklı düşüncesi var. Babasının da kendisinin de mutluluğunu düşünecektir.

"Yiğidim bu sefer de bir şeyler düşünmüştür" diye düşündü Mırzabek. Daha fazla kabalık etmeyeyim. Öfkelenmenin ne faydası var. En iyisi Kerimbek'i tekrar sakinleştireyim..."

-Tamam, o zaman, dedi bey. -Kerimbek deminki söylediklerimi bağışlayasın. Böyle birden saldıрма âdetim olduğunu sen iyi bilirsin. Ama benin dediklerimin sonu hayra alamettir.

Kımızdan sonra halk dışarı çıktı ve herkes yerine dağıldı. Kerimbek, Aysuluu'nun yanına gitmeden başka tarafa yöneldi. Ne tarafa gittiğini kendisi de bilmiyordu. Bütün vücudu ağırlaşmış, kalbi sızlamış aklı başından gitmişti. Gözleri buğulanmış, düşüncelere dalmıştı. Bu nasıl sıkıntıdır. Kızının kaderi, hayatı. “Ah zavallı canımı, kızımı ayı gibi olan eski düşmanıma nasıl vereyim?” dedi Kerimbek üzümlere.

Kerimbek dipsiz, derin düşüncelerin kucığına dalmış giderken neredendir bilinmez etrafı kaplayan bir ses geldi.

413

Kerimbek sese itibar etmeyip o tarafa dönüp bakmadı. Bakıp da ne yapsın? İster hayvan sesi olsun ister insan sesi olsun onun için hepsi birdi. Berrak suyu taştan taşta değerek ses çıkararak akıp giden çeşmenin kıyısındaki sivri taşta poposunu koyup oturdu:

-Yüzsüz! Dedi iç çekerek. Bu bana niye bu kadar üzümlü kendini parçalıyor diyordum. Doğru ya, her şey Aysuluu içinmiş. Ona, onu nasıl vereyim? Ona varasın ve onunla ömür süresin diye nasıl söylerim? Ah zavallı canım! Bu sıkıntıları çekmek için mi bu tarafa göçüp geldim. Gelmesem bu sıkıntıyı görmezdim. Kahretsin! Kahretsin!

Kerimbek başını iki elinin arasına almış çok düşünceli ve üzümlü bir halde otururken kimdir bilinmez arkasına yumuşak bir el değdi. Dönüp baktı ki Aysuluu.

-Ah canım! Sen de mi buradaydın?

-Evet, baba, dedi Aysuluu. Keyifsiz olan babasının boynuna sarıldı. Arkandan seslensem duyacağın yoktu. Peşinden geldim bayadan beri arkanda duruyorum. Fark etmedin. Ne için bu kadar üzöldün babacım söyle ben de bileyim.

Kerimbek, olan hadiseyi kızına anlatmaya cesaret edemedi. Anlatırsa kız gül gibi solmaz mı? Bir tek kızını güz gülü gibi soldurmaktansa kendisinin ölməsi daha iyi.

-Öylesine canım. Bugün tadım yok. Serinleyim, dinleneyim diye öylesine geldim

-Yok, babacım, bir şeyler gizliyorsun. Olan bütün işi ben kapıda durup duydum. Buna üzülme babacım hasta canını üzmeysin. O patavatsız beye kolaylıkla varmam. Eğer hastalığın artarak seni rahatsız ediyorsa ona cevabı ben kendim veririm.

414

Kızının böylesine merhametli ve düşünceli sözlerine nasıl dayanacak. Kerimbek'in taş gibi sert ihtiyar vücudu yumuşadı, gözünden pınar gibi yaş aktı.

O zaman kızı onu boynundan kucakladı, of çekip avucuyla gözyaşını silerek:

-Babacım, kurban olduğum babacığım. Hasta halinle kendine azap etmeysin eziyet çekmeysin.

Kerimbek hikâyesinin bu yerine geldiğinde ocağın yanında çay koymakta olan karım:

-Kurban olayım, ağabeyim. Anladık, anladık! Bırak artık... Bundan sonrasını anlatmayıver diye iç çekerek ağlamasın mı?

-Allah kahretsin! Teselli eder derken... Bu yaptığı neydi? dedim karıma sinirlenerek.

Karım gözyaşını silip ağız ucuyla mırıldandı:

-Başka ne diyebilirim ki... Aysuluu'nun sözleri canımı yaktı. Zavallı gönlüm dayanmıyor.

Kerimbek bize akıl danışayım diye gelmiş. Kurman'ın iyi niyetli, sözünden şaşmayan, gayretli bir delikanlı olduğunu ona anlattım.

-Mırzabek, dedim sözümün sonunda... Aysuluu'yu sevdiği için alıyor değil. "Karılarım ihtiyarladı, yaşlandığım da yatağımı değiştireyim eğleneyim" diye almak istiyor. Aysuluu onu istiyor mu? Yok. Kız bütün kalbimle birini sevsem o da beni öyle sevsin diyor. İsteddiği kim? Kurman. O Kurman'ı seviyor. Kurman da onu seviyor. Hayat arkadaşı olalım diye ikisinin birbirine sözü dileği var.

-Ah dünya ah! O günler gelse başka ne isterim, dedi Kerimbek başını sallayıp.

O yerde ikimiz iki gence yardım edeceğimiz hakkında anlaştık.

415

Yaylada Közübek adında bize yakın olan birisi kızını evlendirmek için düğün yaptı. Toy'a bizi de çağırtmış. Kurman, çoban ve ben üçümüz gittik.

Közübek'in köyü Çunkur-Tör'de, Mirzabek'inki ise Kök-Bulak'taydı. İki köyün ortasında küçük bir tepe var. Tepeye çıkınca iki köy de geniş avuç içine sığacak gibi iki taraftan görünür.

Gündüz ki toy ve eğlenceden sonra gidelim desem de Kurman çok gönüllü görünmüyor. Sebebini de biliyorum: Akşam kız oyunu olacak. Oyuna Mirzabek'in köyündeki kız ve gelinler de aralarında Aysuluu'nun gelmesi de kesin. Aysuluu'yu görmeden onunla görüşmeden Kurman nasıl gitsin?

-Olur, kalmak istersen kal, sabah çocuklar ile gelirsin. Ben gideyim. Evde bir iki tane malım yalnız kaldı, dedim ve Koyçuman ile birlikte eve doğru yola çıktık.

Gök yamacını aşıp indik, orta yola geldiğimde aklıma birdenbire bir şey geldi. Kurman'ı nasıl yalnız bırakacağım. Mirzabek, Kurman'a kötü bir şey yapmasın.

-Eyvah, Kuke ben geri gideyim...

-Ne oldu hayırdır.

Ona sebebini anlattım ve atımı nefessiz terletip, Kök-Kıya'ya geri vardığımda akşam girdi. Orayı aşıp ağıla yaklaştığımda ay yükselmişti. Koktug'a atımı bağladım ve gelin kıza dikilen çadıra doğru yürüdüm. Evden gençlerin şakırtıları, gülmeleri ve şarkı söylemeleri duyuluyordu. Gün boyu otlayıp karnı doymuş semiz koyunlar avluda gevşeyip yatıyorlar. Avlunun

416

kenarında kıvrılmış üç dört tane deve görüldü. Hörgüçleri dik duran ve semiz... Arada sırada sırayla durup nefes almadan geviş getiriyorlar. Benimi gördüler yoksa karanlıkta dolaşırken bir şey mi hissettiler bilinmez köpekler birden havlamaya başladılar.

İşte düğün evinin içine ve dışına dolmuş gençler. Benim yaşlarımda oyuna hevesli olan adamlarda düğün evinin çadırını katlamış kalabalık şekilde içerdeki gençlerin oyunlarını izliyorlardı. Kimsenin kimseyle işi yok. Onların arasına girip perdeyi kaldırarak arasından bakındım.

Oyunu yöneten kara yağız sevimli güzel bir gelinmiş. Elinde eşarptan burulmuş "Tokmak" var. Tokmağı dolaştırarak kızlara veriyor kızlar da delikanlılara atıyor.

Oyunun âdetince tokmak atılan delikanlının şarkı söylemesi gerekir. Şarkı söylemezse inek gibi böğürtüp at gibi kişnetiyorlar. Ben vardığımda gençler şarkı bilmeyen birisini böğürtüp ona katıla katıla gülüyorlardı.

Ön tarafta oturan bir delikanlı şarkı bilmiyor olsa gerek sığır gibi böğürüp de rezil olmayayım diye yerinden kalkıp gitti. Bayadan beri dikilip duran ve bacağı ağrıyan bir delikanlı boş kalan yere oturuverdi. Tokmağı kime atsam diye iki tarafına aranıp duran pembe yüzlü taze gelin aceleyle tokmağı ona attı.

-Şarkı söyle yiğit, şarkı söyle!

-Sevdiğine tokmak sal.

Delikanlı şarkı bilmiyormuş. Aniden kapana düşmüş tilki gibi gözleri yerinden fırladı.

-Şarkı bilmiyorum.

-Şarkı bilmiyormuş, nasıl ceza verelim, dedi oyunu yöneten deminki gelin.

417

-Möölesin.

-Yok kişnesin.

-Başka ceza verelim. Tekrar aynı böğürme ve kişneme vermiyor muyuz?

-Doğru söylüyor.

-Başka ceza verelim.

-Kandırmaca cezası verelim.

Bir gelin ipe bez bağlayıp ocaktaki küle bulayıp ileri geri sürükledi. Delikanlının iki kulağından iki kız tutarak ocağın yanına getirdiler.

-Hey, ahali bakın!

-Şimdi kartalı tilkiye salacağız.

Delikanlı hırslı görünüyor. Diğerleri gibi iradesizlik yapıp kaçmıyor. Kollarını sıvayıp başına götürdü ve başlığını eline aldı.

-Hani tilkiniz onu ısırayım...

-İşte, işte burada!

Kız, “tilkiyi” külün üstüne ileri geri sürüklüyordu. Delikanlı çömelip iki eliyle yere dayandı ve başını aşağı eğdi. Kartal kovaladığında tilki kaçır değil mi? Burada da aynıdır. Yiğit tam ısıracağı sırada gelin “tilkiyi” ısırtmadan önünden çeker. O sırada gelin “tilkiyi” tam çekmek üzereyken yiğit ağzı burnuyla küle saplanarak “tilkiyi” külü ile birlikte ısırdı.

Şen şakrak kahkahalar ve söylenen güzel sözler çıktı:

-Bravo, aferin.

-Delikanlıymışsın.

Delikanlıyı kaldırıp elini yüzünü yıkattırıp başköşeye yakın oturtular.

418

Oyun devam etti.

Gözlerim Aysuluu ve Kurman’da. Onların oyunları da eğlenceleri de kendi içlerinde gülüşüp konuşup baş sallıyorlar. Ne hakkında konuşuyor olabilirler? Gelecekteki güzel bir hayatın kapısını açmak için konuşup fikirleşiyorlar.

Eyvah, kızlardan birisi onların konuşmasını öylece bölüp Kurman’a tokmak saldı.

-Kurman, Kurman!

-Şimdi sıra sende!

Ahmak kızlar! Kurman’ı utandıracaklar diye dışarıda yerimde duramadım. Kurman kalabalıktan çekinmeden tokmağı eline aldı ve yerinden kalktı. Kız ve gelinlere güler gibi bakıverdi.

-Ne söyleyeyim?

-Bizim için fark etmez.

-Bildiğini söyle.

-Öyleyse bir kişiye ithaf ettiğim iki üç satır bir şarkım vardı. Onu söyleyeyim.

Kurman bir adım ileriye atarak tokmağını dönderip salladı. Şöyle bir şarkı söyleyiverdi.

Beyaz şahin gibi dolanıp,
Aranıza ben geldim
Coşmakta olan gönül rahatlayıp,
Değerli sevgiliyi ben gördüm.

Kız gelinler Kurman'a bakıp birbirlerini dürterek kendi aralarında mırıldanıp ona hayran kaldılar. Ben de aradığımı bulmuş gibi sevindim dışarıda durduğum yerde. Kıymetli yâri utanmayıp böyle şarkı söylediği için Aysuluu da sevinmiş gibi gülümsedi. Aygırım gölde süzüp oyun kuran

419

ak tulpar gibi Kurman da iki tarafına bakınıp gönlü ferah yüzü açık şekilde şarkısına devam etti.

Sevgilim yanan meşaledir,
Meşaleye ben arzuluyum.
Arzumu görsem diye,
Yüreğim arzuluyor her zaman.

-Bravo, aferin.

-Çok yaşa canım! Dediler gürültüyle orada oturanlar. Kurman gençleri şarkılarına hayran bırakıp şarkısını şöyle bitirdi:

Topluca oturan kız ve gelinler,
Hepinize bakayım.
Aranızda bulunup,
Tokmağımı salayım.

Kurman sola döndü ve tokmağını Aysuluu'nun önüne attı. Hay utanmaz, akılsız hay! Gelinlere atmayıp da Aysuluu'yu utandırması nedir- diye içimden ona kızıp saydım. Benim düşüncemi destekleyen gelinlerden birisinin sesi duyuldu.

-Canım, Kurman niye böyle yaptın. Burada bir sürü kız gelinler dururken...

Oyunu yöneten gelin ona karşı çıktı.

-Yok, yok Aysuluu.

-Aysuluu'ya verdi.

Diğerleri de bağırarak Aysuluu, dediler.

Aysuluu'yu yerinden kaldırdılar. O ahaliden çekindi ve elinin içi ile yüzünü kapattı. Kurman yanına gitti onu dönderip kucakladı ve alnından öptü. O an

420

dışarda benim gibi seyretmekte olan üç dört kişiden birisi ayağına değnek değmişçesine:

-Ah, ölesice sana göstereceğim diye başını kaldırdı.

Bu gözü dönmüş de kimdir?- diye göz attım ki o Alanköz'müş. Beni fark etmedi. Telaşla atına yürüdü ve şimdi olan işi, beyine söylemeye gittiği anlaşıyor. Mirzabek evlenmek istediği kadına Kurman'ın el sürdüğünü öğrenirse paldır küldür gelmesi gerekir. Has adamlarını peşine takıp kendisinin de buraya gelmesi mümkün. Bir çocukla Kurman'ı çağırıp dışarı çıkarttım. Beklenmedik yerden karşısına çıktığımı görünce Kurman korktu:

-Abicim! Geri mi geldin. Ne oldu?

-Sorma canım çabuk yürü gidelim.

Yoldan dönüp geri gelmemi, Alanköz'ü gördüğümü ve şimdi onun atına binip köpekleri havlatıp koşturarak ağılına gittiğini anlattım.

Aman ağabey, dedi Kurman elini sallayıp. Niçin böyle korkup duruyorsunuz. Mirzabek ne yapar diyorsunuz? Gelip bana saldırın da görsün hiçbir yere gitmiyorum.

Kurman eve doğru geri yürüyünce elinden tuttum. Korksam gerek ki titremeye başladım. Ne yapayım? Zalimler gelseler çocuğa kötülük göstermezler mi. Kurman utanarak bana baktı.

-Abiciğim! Ne oldu sana tamam gidelim. Aysuluu'ya haber vereyim.

Kurman umursamadan yürüyüp eve girdi. O şimdi çıkar birazdan çıkar diye dışarıda duruyorum. Vakit geçip gidiyor. Sabredemeyip yan taraftan evin içine göz attım

elinde tokmak olan bir genç şarkı söylüyor. Tokmağı kime atacak der gibi kız ve gelinlerin gözleri o gençteydi. Aysuluu ile Kurman da göz ucuyla o gence bakıyor kendilerince başlarını sallayıp konuşuyorlardı.

“Ne kadar rahat bu ahmak çocuk”- diye huzursuzlanıp telaşlandım. O cellatlar geliyor mu diye dikkatlice devamlı ağılın ortasındaki tepeyi izliyorum. Ay ışığıyla o taraf aydınlanıp görünüyor.

Bir süre sonra Aysuluu “Şimdi git, git” der gibi başını salladı. Kurman o zaman çaresizce ve sakince dışarı çıktı. O zaman tepeden bu tarafa aşan Mırzabek’in adamları göründüler. Kalbim küt küt attı, gözlerim yerinden fırladı ve atlara Kurman’dan önce gittim. Bayır aşağı koşturup aylı gecenin kucağına daldık ve gittik.

Sabah kız oyunundan gelen gençlerden duyduk. Mırzabek’in adamları Kurman’ı yerinde bulamayıp avucunu yalamışlar. Söz kesilen kızın kız oyununda olması ayıp olur, yürü eve diyerek Aysuluu’yu alıp evine götürmüşler.

-Kime söz kesilmiş. Damat kim söyleyiniz diyerek gençler homurdandığında Alanköz:

-Kim olacak Mırzabek!- demiş.

Bundan birkaç gün sonraydı. Mırzabek ve Aysuluu evleneceklermiş. Yakında düğünleri olacaktı diye haberler duyduk. Bey, Aysuluu’yu elimden kaçırmayım diye hemen onunla evlenmek istiyor diye düşündük. Kurman’a söyleyeyim diyorum ama söylemenin ne faydası var. Ahmak çocuk işin sonuna ölenine dirisine bakmaz. Üstlerine gider ve bütün belayı üzerine toplamış olur. Söylemeyim, evlenirse

evlensin. Kıymetli canı sağ olsun da karşısına birisi çıkar diyorum ileri geri yürüyüp.

-Yok! Yok!- diyorum delirmiş insanlar gibi kendi kendime fısıldayıp söyleyeyim diyorum. Böyle yapmak bir işe yaramaz. Aysuluu’dan ayrılan Kurman rahat durmaz. O zaman ağır derde düşüp güz aylarındaki otlar gibi sararıp yok olur. Buna göre alıp kaçsın vadiye gitsin ondan sonrasına bakarız.

Kurman ne zamandır görünmüyor bir yerlere gitmiş.

Ava gitmiş gelsin de ona söyleyeyim, dedim. Ben böyle düşünürken o, bir gün Aysuluu'yu seher vakti kaçırıp geldi.

-Kurban olduğum, dedim telaşlanarak sen en doğrusunu yaptın. Ben de sana bu konuda böyle yap diyecektim. Aysuluu nasıl kabul etti? Dönüp Aysuluu'ya baktım.

-Kabul etmeyip de ona nasıl kuma olayım?

Güller gibi güzel iki gencin birbirlerini sevdikleri yüzlerinden belli oluyordu. Keşke desene! Gençlikteki aşka ne yetsin?

Soruşturdum işin ahvali şöylece olmuş: Kurman, Aysuluu ile kız oyununun olduğu gece sözleşmişler. Gece boyu gizlice yürüyüp ona gitmiş. Sonraki bir gitmesinde Kerimbek'in fikriyle Aysuluu'yu kaçırıp gelivermiş. "Olan oldu, boyası sindi"- denildiği gibi kızı alıp gelmiş. Şimdi ne yapacağız? Mırzabek ağzından yemi alınmış kartal gibi Aysuluu'yu elinden kaçırdığı için rahat durmaz. Bugün olmazsa yarın dedikleri gibi iki genci perişan etmesi mümkündür. Buna göre bunlar saklanmalı ve ilk olarak kaçıp Tokmok'a gitmeleri iyi olur.

423

Bu düşüncemi onlara söylediğimde Aysuluu ilk önce kabul etse de sonrasında içi sızlayıp kaşları çatıldı.

-O zaman babam ne olacak? Çok üzülür zaten hastalığı var.

Ben ona Kerimbek'i kendi yanıma alıp bakacağımı ve onlar sağ salim Tokmok'a ulaşip rahatça yerleştikten sonra onu kendim alıp geleceğimi söyledim.

-Ah, ah! Öyle günler olsa ne derdimiz olur, dedi Aysuluu derince bir of çekerek. Kurman ve ben orada okuyabiliriz, çalışabiliriz. Geçmişteki kötü hayatımızı ne olacak diye düşünmeyip gelecekteki aydınlık ve özgür hayatımızı düşünürdük. Kurman'ın her türlü işe yeteneği var. Halk tarafından ün kazanacağına güveniyorum. Aysuluu, yanındaki Kurman'a bakarak başını onun göğsüne koydu. Hey vefasız dünya! Geniş dünyanın bu şekilde bizim için nasılda daraldığına bakınız!

Kurman Aysuluu'nun saçını okşadı hiç ses etmeden. Kaşları çatıldı... Yine ne oldu? Söylediklerimi beğenmediniz mi? Yoksa bu da annesine mi çare bulamıyor, dedim içimden.

-Kurman sen de anneni düşünüyor olmalısın. Ben onu da yanıma alacağım. Onun hakkında hiçbir derde düşme, dedim.

Kurman başını kaldırıp bana baktı ve gözleri çakmak gibi parladı.

-Yok, ağabey düşündüğünüz olmaz, dedi Kurman başını sallayıp. “Sürüden ayrılanı kurt yer” derler memleketimden ayrılıp nereye gideyim. Ne olursa olsun memleketimde olmam iyidir. Kendi bahtımızı, mutluluğumuzu aramak için anne babamızı burada Mırzabek’in eline bırakıp Tokmok’a

424

kaçsak ne kazanacağız? Böyle iş olmaz ağabey. Bu yüzden halkım neredeyse ben de o tarafta olurum. Ölsem cenazemi halkım gömer. Kurman gülerek Aysuluu’ya döndü. Akiş, Danko gibi kahramanlar hakkında anlattıklarını hatırlıyor musun?

-Evet, aklımda, dedi Aysuluu ona bakarak. Aklımda sen de onun gibisin Kuke.

-Eyvah! Danko’nuzda kimdir canım? Şaşıarak Aysuluu’ya sordum. Sormasam o ikisinin söylediklerini anlayamıyorum.

Aysuluu bir bana bir Kurman’a bakıp kahraman Danko’nun hikâyesini bana anlattı. O, Rus halkının yazarı Maksim Gorki’nin kitabındaki kahramanın adıymış. Çenemde sakalım olsa da ben o zamana kadar onun kim olduğunu hiç bilmiyordum. Şimdi ise onu bizim ağıldaki öğrenci çocukların hepsi biliyor.

-O zaman, zavallı çocuğa o kahraman gibi halk ile birlikte göz kulak olalım. Ben öyleyse dost dediğimiz köy ahalisine haber edeyim. Onlar sizi Mırzabek’e hor ettirmezler.

Aceleyle ileri geri at koşturarak köydekilere haber ederek yanıma birçok evi getirip kondurdum. En sonunda ihtiyar koyun çobanı da göçüp geldi. Söylediğine göre bir tek atı ve elbisesi olan yetimi, Mırzabek kurt gibi ararmış.

-Haydi, Mırzabek erkekse şimdi gelsin de görelim.

-Biz sağ oldukça Aysuluu’yu ona nasıl verelim, dediler ağılın ihtiyar ve gençleri uğuldayarak.

Karım da onlara katılıp bir kenardan seslendi:

-Onun ölüsünü göreyim. Aysuluu onun sanki nikâhlı karısı mıdır? Eli kolu boş kime isterse ona varmak kendi iradesinde.

425

Kurman'a destek olununca Altınay'ın kuruyan göğsü yumuşadı ve ölüsü dirilmiş gibi oldu.

-Gayretinize kurban olayım halkım yurdum! “Kuş, kanadı ile uçar, kuyruğu ile konar” derler. Sizler böylece yetimime yer aratmayıp kanat ve kuyruk olup göz kulak oldunuz. Onun sizlerden başka kimi var? Oğlumun önü dik kayalık arkasına dikilen düşman ise merhametsizdir. Onu koynunuza alıp gizleyecek olan sizlersiniz kurban olduklarım.

Mırzabek'ten de adamlarından da hiç haber gelmedi. Biz de ahali birleştiği için korkmuş olduğunu şimdi gelip de Kurman'a bir şey yapamayacağını düşündük. Kurman, Aysuluu ile annesini alarak dere boyunun yamacındaki kapalı yere göçüp gitti. Biz vadinin girişini kapatarak oraya konduk.

Mırzabek, Kerimbek'i ağılından kovmuş. O da bir gün yayan yürüyerek bize geldi. Hastalığı eskisinden daha da ilerlemiş. Her öksürmesinde ciğerlerinden kan geliyor. Aysuluu'yu çağırırım desem de güçsüzce seslenip başını salladı.

-O tarafta dursun. Kahraman, pehlivan, yiğit Kurman. Altında atı, elinde tüfeğiyle durdukça kimse ona bir şey yapamaz. Mırzabek'te açıkça saldıramaz. Ömrüm sayılı çok yaşamam. Eski dostumsun, ölenin vasiyetini diriler saymaz dedirtmeden cenazemi atalarımın gömüldüğü yere koyarsın.

Ona fark ettirmeden gizlice Aysuluu ile Kurman'a haber yolladım. Onlar gelinceye kadar Kerimbek'te dünyadan göçtü.

-Kurban olayım babacım! Beni niye yalnız bıraktın? Şimdi ben ne yapacağım, diyen Aysuluu ölüyü kucaklayıp hıçkıra hıçkıra ağladı.

426

Başın sağ olsun ağlama demeye dahi kudretim kalmadı. Duygulanarak benim de gözlerimden yaş geldi. Kurman yavaşça geldi ve Aysuluu'yu kucaklayıp şefkatli ve merhametli sesiyle titreyerek:

-Canım aşkım! Akıllım, sabret, dedi.

Ölüyü yerine koyduk. Halk dağıldı.

Böylece iki genç karı koca oldu, dileklerine kavuşup hayat arkadaşı oldular. Sonsuza dek gelecekleri aydınlık olan gençlerdi. Birbirlerinden hoşlanmadıklarını, kaşlarını çattıklarını hiç görmedim. Aysuluu, Altınay'ın da etrafında dolaşır, güzel yumuşak sözler söyler ona hürmet eder ve sayardı. Kirlisini yıkayıp çayını kaynatarak onu çok mutlu etti.

-Ey rabbim! Şimdi ölsem de başka isteğim yok!- derdi talihsiz kadın.

Aysuluu, Kurman'dan tüfek kullanmayı ve yay kullanmasını da öğrendi. Kurman ile birlikte ava çıkıp av avlayıp ganimet ile döndüğü günlerini de çok gördüm. O, bu şekilde hayranlık uyandıran bir gelindi.

7

Güz sona erdi... Herkes kendi kışlarına doğru gidip kondu. “Dağlık yerin kurdu, ovalık yerin hırsızı” dedikleri gibi dul kadın ile yetim çocuğu yalnız nasıl kışlatayım. Düşman Mırzabek aç kurt gibi Kurman'a saldırmaz mı? Kurmanla birlikte ben de Kara-Cılga'da kışı geçirecek olduk.

427

Kara-Cılga hayvanlar için de insanlar için de çok uygundur. Yerleri otlu ve odun da yeterlidir. Dağın içi değil mi bu yüzden geyik avlamaya da yakın iyi bir yer. Kurman'ı da oraya göç ettirdim.

Kışa diye vadide topladığım bir yığın otum var. Boşta kalırsa gelen giden hayvanlar onu yerler. Onu dağa taşıyıp öyle göçeyim diye kendim vadide kaldım. İş güç ne yapayım! İş güç diye o zamanlar çok yorulduk. Otu taşımam, un ve tahılını koyana kadar on gün geçip gitti. Şimdi yarın göçeyim derken bir gün akşam Kurman çıkıp geldi.

-Kardeşim! Nasılsın, hayırdır?

Kurman ne zaman göçeceğimi öğrenmek için gelmiş. Doru kaşkasına o dağa gittiğinden beri av için binmemiş. Yem ve ot verip iyice bakmış gibi görünüyor. Tüyleri parlamış, semirmiş.

Kurman evde oturmuş çay içerken kapıdan atın patırtısı geldi ve köpek havladı. Patırtı evin yakınından geldi ve bir anda sessizlik çöktü ve tekrar uzaklaştı. Yerimden kalkıp kapıdan göz attım, Alanköz’müş. Yılan görmüş gibi yüreğime korku düştü.

Geçen cumada da Alanköz’ün yine bir tuhaf işi oldu. Karım ve ben ahırdarken Alanköz’ün geldiğini gördük. O da bizi görse de görmezden gelip eve تنها taraftan gelerek atından indi ve hemen eve girdi. Benim yaklaştığımı ayak sesimi duydu mu bilmiyorum ama çabucak evden çıktı.

-Nasılsınız Cuma ağabey? Siz neredesiniz diyorum bende, dışarıda mıydınız?

-Evet, ne demek istemiştin, işin mi vardı?

-Öylesine, hal hatır sorayım demiştim.

428

Alanköz gözünü etrafta dolaştırıp karmakarışık şeyler söyledi ve gidiverdi.

-Ah yüzsüz, dedim o uzaklaşıp gittikten sonra yüzsüzün söylediğine bak. Her gün görüşüp hal hatır mı soruyorsun? Sende hilekâr bir düşünce vardır.

Alanköz’ün yaptığından o zaman şüphelenmişim. Şimdi böyle kapıdaki Kurman’ın atını gördü ve eve girmeden gidişi ondan daha beter şüphelendirdi ve aklımda büyük kuşku oluşturdu. Fakat bu kuşkumu Kurman’a söyleyeyim desem “Gereksiz korkuyorsunuz” diye o da önceki gibi konuşup durur. Sessiz kaldım.

Akşam oldu. Kurman’ı göndermeye hazırlanırken:

-Kurban olduğum bundan sonra yalnız dolaşma. Dolaşsan da çok dikkatli dolaş, dedim.

-Ah ağabey ah! Ne zamandır böyle korkup duruyorsunuz “Çekirgeden korkan ekin ekmez” derler bu şekilde yaşayabilir miyiz?”, dedi Kurman.

O, böyle aslan yürekliydi.

Bizimle vedalaşarak atını yola düşürdü ve şarkı söylemeye başladı:

Altımdaki doru atım,

Uçurur beni kanadım.

Deh, hayvanım tez yürü,

Eve beni tez yetiştir.

Evde yârim beklemekte,

Bekleye canı sıkılmıştır?

Deh, hayvanım deh!

Deh, hayvanım deh!

Bu Kurman'ın en son söylediği şarkısı ve son kez çıkan sesiydi. Arkasından ecelinin takip ettiğini genç oğlan ne bilsin?

429

Ama bende vebal çoktur. O zaman Kurman'ı keşke göndermeseydim. Ne yapayım “Alacağı gün şaşırtır” dedikleri bu olmalıydı. Şimdi onu düşününce kendime kızıp başımı taşlara vurasım geliyor.

Atımın eğer takımını alıp onu yeni bir otlağa bağlayayım dediğim vakit bizim eve doğru yönelmiş birisi koşturarak geliyordu. Atın önünde yatan köpeğim de yüksek sesle havlamaya başladı.

-Cumagul! Cumagul! Burada mısın?

Ses tanıdık.

-Hey, Oduncu sen misin?

-Evet, dedi Oduncu telaşla. Kurman! Kurman nerede?

Korktum.

-Ne? Ne oldu böyle.

-Neyin batsın! Çabuk ol çabuk atlan! Gittiler.

Oduncu nefes nefese kalmış. Ardı ardına nefes alıyor doğru düzgün konuşamıyordu. Öyle olunca ne olduğunu anladım. Alanköz dışarıda mamıda bağlı olan doru kaşkayı görmüş ve Kurman'ın bizim eve geldiğini anlayıp gidip Mırzabek'e fısıldamış. Çoktan beri Kurman'a diş bileyerek kin besleyen kişi: “Şimdi öcümü alma zamanı geldi”- diye üç dört adam yolunu kestirip Alanköz'ü göndermiş.

Bu sözü duyduğumda sıtma olmuş kişiler gibi titredim. Zar zor eğer takımını ata bağladım. Yeri yokladım bir kırık sırık varmış eğilip onu elime aldım ve atıma bindim. Oduncu'yu peşime takıp atımı acımasızca kamçılıyıp koşturdum.

Koyçuman'ın değirmeninin yanına geldiğimde onun çadırın yanında bağlı olan atını görerek

430

“Eyvah bunu da yanıma yedek alıp peşime takayım, dedim ve yoldan döndüm:

-Koyçu ağabey! Koyçu ağabey!

Koyçuman'ın sesi duyuldu.

-Sen de kimsin?

-Ben Koyçu. Acele çıkınız.

Koyçuman şaşırarak dışarı geldi.

-Ne oldu hayırdır.

-Sorma kurban olduğum Koyçu ağabey. Oturup anlatmaya vakit yok. Yürü bizimle... Onlar, Kurman'ı...

Koyçuman da atına bindi ve yürüdük. Yokuş yerlerde hızlanıp düz yerlerde koşturarak dörtnalla gidiyorduk.

Kurman'ın evine hızlıca yetişeyim diye boğazım düğümlendi. Defalarca atımın böğrüne böğrüne vuruyorum. Ne kadar vursam da yol azalmıyor. Lanet olsun buna ne oldu, diye durmadan kamçılıyorum

Arada bir arkama dönüp sesleniyorum:

-Kurban olayım Koyçuman ağabey benden geride kalma. Oduncu sen de hızlı koştur.

Kurman'ın evinin kenarından inelim diye yola koyulduk. Sarı-Koo ile yukarıya çıkınca oradan yamaç tepe aşıyor. Tepenin arka tarafı Kara-Cılga. Kurman'ın kışlağı Kara- Cılga'nın içindedir.

Zorlukla tepeye vardık. Ay da doğdu. Kara-Cılga'nın içi kararmış gibi sessizdi...

Ay ışığından diğer tarafın tepesi apaçık görünüyor. O kırı aşır geldiğimizde atlı kişilerin karaltısı göründü.

-Onlar da kimdi? Deminkilerdir, kim olacak başka?- diye sesimin yettiğince bağırdım:

431

-Hey! Sizler kimsiniz?

Onlar hiç ses çıkarmadan tepeyi aşır gittiler. O taraftaki dağlardan sesimin yankılanması cevap olarak geri geldi. Nereden geldiği belli olmayan bir yerden havlayan bir köpeğin sesi de duyuldu. Kurman'ın köpeğidir desem onun evi biraz daha yukarıda dönüşteydi. Bu ıssız dağ taş arasında dolaşan bu köpek de kimindir. Ne olsa da çağırıp göreyim diyerek durdum ve seslendim.

-Colbors! Colbors!

Köpek havlamayı kesti. O tarafa gidelim desek dik aşağı ve çakıl taşlıkmış. Atlar oradan inebilecek değiller. Yamaçtan düşeriz diye yola inip devam ettik. İleriye doğru gidiyorum. Bir yere geldiğimde atım aniden yoldan çıktı. Atımı yola döndüreyim derken o sırada ay ışığından sıyrılıp Colbors'ta çıkageldi. Sevincimden bağırdım:

-Colbors! Colbors!

Colbors çenileyerek atımın bir önüne bir arkasına hopladı ve geri aşağıya doğru yürüdü.

-Colbors! Colbors! Nereye gittin?

Colbors çıka gelip "Niye anlamıyorsun, anlasana" der gibi önceki gibi atımın önünde arkasında hopladı ve tekrar gözden kayboldu.

-Kurban olduklarım bir felaket olmuş. Atımı tutup getirin ben Colbors'un peşinden gideyim.

Atımdan çabucak atlayıp indim ve ben de aşağı tarafa doru yürüdüm. Aşağı tarafım çalılık, taşlık ve çok dik bir yüzeymiş. Ölür müyüm kalır mıyım diye bakmadan aşağıya doğru iniyordum. Bacağım kolum taşla değip yarıldı.

432

Ona da razıyım. Sonuçta aşağı tarafa hemen yetişeyim de bu halime razıyım diyorum. Bir yere geldiğimde ayağım takılıp düştüm ve iki üç kere yuvarlandım. Yerimde durdum sol bacağımın dizi sızlayıp ağrıyor baktım elime ıslaklık geldi. Düştüğümde taşa değip kanamış. Şimdi buna nasıl bakayım? Tekrar aşağıya doğru hızlanarak gidiyorum. Nereye doğru gitmekte olduğumu kendim de bilmiyorum. Kaybolmayayım diyerek arada bir “Colbors! Colbors!” diye bağıryorum. Bağırıldıkça bir görünüp tekrar kayboluyordu. İşte ovaya da ulaştık. Dembedem nefes alarak etrafı izlediğimde etraf ağarmaya başlamıştı. Nereden geldiği belli olmayan acıklı bir ses işitildi:

Ah kulunum! Ah bir tanem!

Ne diyebilirim? Yüreğim ağzıma geldi. İleriye doğru atlayım desem bacaklarım zorlamaya gelmez. Bütün gücümü toplayıp genç çocuklar gibi sendeleyerek ses gelen tarafa yürüdüm. İşte oraya geldim. Allah başına vermesin kötülük göstermesin! Ağız ile söylemeye kudretim gelmiyor. Derenin dibindeki çayın içinde Kurman yatıyor. Yüzü başı bütünüyle kan içinde. Hareketsiz başı Aysuluu’nun dizlerinde.

-Kurban olayım ağabey! Bunu da görecekmışiz gördük! dedi Aysuluu gözyaşı dökerek.

-Ah bir tanem! Ah kulunum! Kulunumdan ayrıldım... Ayıran kimse karının, çocuğunun gününü görme!- diye zavallı kadın da ağlayınca yanında adam duramaz.

Dizlerimin üstüne oturup kaldım:

-Kurban olduğum Kurman!

433

Kurman sessiz sedasız hiç kıpırdamıyor. Ben gelmeden biraz önce ölmüş. Cesaretimi toplayıp dikkatlice baktım. Göğsüne ve sırtına bıçak değmiş kanlar sızıyordu. Belimdeki bez ile sarıp yüzünü kapattım.

Zavallı Aysuluu ne yapsın? Kurman’ın başını kucaklayıp hüngür hüngür ağladı.

-Canım Kurman! Biz ne yaparız?

İhtiyar kadın bazen unutup susuyor bazen de aklına geliyor ve aklına geldiğinde “Kulunum, bir tanem” diye hüngür hüngür ağlıyor ve oğlunun bacaklarını kucaklıyordu. Ağır dert, ağır azap onun yüreğini parçalamış gibi gözünden yaş değil de kan akıyor gibiydi.

Kurman'ın ayak tarafına çömelmiş ve kuyruğunu yere salmış olan Colbors'ta hareket etmeden duruyor. Aysuluu ile Altınay'ın seslerini duyunca o da bir şeyler olduğunu sezmiş yas tutuyor gibi çeniliyordu. Hayvan bir köpek de olsa bir ailenin başına gelen ağır derdi hem sezer hem de bilirmiş.

Bu üzücü olayı, onların nereden bildiklerini sorayım diyorum ama cesaret edemiyorum. Söz yerine ağızlarından ateş çıkıyor. Böyle gözyaşı dökerlerken nasıl sorayım? Sormazsam da olmaz çünkü Kurman'ın birisi tarafından öldürüldüğü görünüyor.

Atımı alan Koyçuman ile Oduncu'da geldiler. Kurman'ın cenazesini alıp evine getirdik. Aysuluu ile Altınay'dan bu işin nasıl olduğunu dinledik.

Kurman gecikince bunlar nerede kaldı diye korkmaya başlamışlar. “Ne zaman gelecek gece yarısı oldu” diye evde oturmayıp dışarı çıkmışlar. Colbors'ta

434

bir şeyi sezmiş gibi başını kaldırıp aşağı tarafa doğru durmadan havlamış. Fakat bir havlayıp bir çenileyen Colbors'un gücü tükenmeye başlamış. Kadınlar “Şaşkınlıkla, buda neyin nesidir? Bir şeyleri mi seziyor” demişler. O zaman aşağı taraftan gürültü gelmiş. Colbors o tarafa koşmuş. Altınay ile Aysuluu da köpeğin arkasından gelip kan içinde yatan Kurman'ı bulmuşlar.

Haber verdirmek için Koyçuman'ı geri gönderdim. Çok geçmeden köyün insanları geldiler. Kurman ki üzünlmeyecek, ağlanılmayacak yiğit miydi? Ovanın içi seslerle doldu. Gece gelemeyen ihtiyar kadın ve erkekler de yürüyerek sabah geldiler.

-Ah adaletsiz dünya ah! Çileye doğan çocukmuş. Bunun ne suçu günahı vardı. Öldürenler ömür boyu rahatlık görmesinler dünyadan ağlayarak göçsünler diyerek zalimlere lanet okuyup beddua ettiler.

Gün çıkmadan evimi göçürüp geldim ve evimi Kurman'ın evinin yanına kurdurdum.

Ağlama ile gürültü patırtı ile günü geçirdik. Akşam oldu. Baş sağlığına gelen misafirlerin çoğunluğu cenazeyi gömmeye sabah gelelim diyerek evlerine gittiler. Kalanlarını ise iki eve bölüp yerleştirdik.

Güneşin doğması yaklaşmış olsa da uyuyasım yok. Ne yapacağımı bilemeden dışarıda ileri geri yürüyorum.

-Ah zavallı Kurman, diyorum derince nefes alıp. İsmi Kurman'dı şimdi kendin de böyle kurban oldun. Altındaki atından koynundaki yârimden başka senin ne günahın vardı.

435

Aysuloo ile Altınay'ın üzüntülü halleri gözümün önüne gelince zehir içmiş gibi oluyorum. Mirzabek'in, Kurman'a saldırma sebebinin onun atı ve karısı Aysuloo için olduğunu kim bilir. Kendisini böyle öldürttü. Şimdi Aysuloo'yu da almadan rahat durmaz. Gün geçer ay geçer. "Rahat edersin, eğlenirsin" diye Aysuloo'yu ikna etmeye çalışacaktır. Beyin zenginliğinden korkar da o da kabul eder. Ah vefasız dünya ah! Gerçekten Aysuloo öyle yapar mı ki? Yok! Yok! Aysuloo o kadarını yapmaz.

Tan söküp hava aydınlanmaya başladı. Etraf tamamen bir sessizlik içinde. Bu sessizliği bozan ise Altınay'ın dertli sesi:

-Ah kulunum ah yetimim!- diyen halsiz sesi arada bir duyuluyor.

Kurman'ın evinin etrafında yürürken ölü evinin köşesinde yatan Colbors başını kaldırdı beni tanıdı ve geri yattı.

-Tek dayanağım olan yârimden ayrıldım eyvah, diyen Aysuloo'nun acıklı ve merhametli sesi de duyuldu.

-Kurban olayım annecim! İki günden beri gözlerini kırpmadın. Azıcık uyuyup dinlenseniz.

-Ah canım! Beni bırak sen nasıl oldun.

Beklenmedik acıya düşen gelin ile kaynananın birbirleriyle konuşmaları birbirlerine şefkatle söz söylemeleri kimi olsa yumuşatır ve eritirdi.

Sabah cenazeyi alıp evden çıkarken:

Kurban olduğum Kurman! dedi Aysuloo ağlayarak.

-İkimiz de babadan yetim kalmıştık. Birbirimize baht ve kısmet oluruz dileğiyle iki yetim hayatımızı birleştirdik. Fakat geniş dünya bizim için dar oldu. Kötü niyetli zalimler yüreğine bıçak saplayıp seni benden ayırdılar.

Sen şimdi yoksun, dönülmez yollara sefer ettin. Yavrusunu kaybetmiş develer gibi ağlayan yaşlı annen, papağan kuşun, kırmızı gülün, sevdiğin yârin işte ben arkanda kaldık.

Sesi çevreleyen halkın gözleri yaşardı. Dışarda durup aradan zorla sesimi duyurdum.

-Canım gelin sabret! Halkı ağlatma...

Ah ah! Onun gibi akıllı kız yoktu. Gözyaşını silip sustu. Cenazeyi evden götürmek için hareket ettiğimizde yine:

-Canım Kurman! Hoşça kal. Toprağın bol olsun, dedi Aysuluu ağlamaklı titreyen sesiyle.

“Kulunum, bir tanem” diye bağırın ihtiyarın nefesi kesilip bayılınca su serpip onu zar zor dinlendirdiler.

Cenazeyi yerine koyduktan sonra ölü çıkan eve ağlayarak gelmek gibi Kırgız halkının bir âdeti vardır. Hepimiz ağlayarak geldik. Ağlama sesleri duyulunca evde kalanlar Kurman’a ağıt yakıp bağırmaya başladılar. Onlara katılarak yârine ağıt yakan Aysuluu’nun sesi duyuldu.

Günahsız kurban sen oldun,

Üzüntülü yârin ben oldum.

Hüngür hüngür ağlıyorum,

Benim gündüzüm gece oldu.

Keşke desene! Böyle insanın iliklerine kadar işleyen dertli, üzüntülü sözü duyan kim dayanabilir. O zaman ağlamayan, gözünden yaş gelmeyen kalmadı.

Karnımda olan yetimsin,

Doğarsa esen büyür yetişir.

Sorarsa “babam nerede” diye,

Zavallı ben ne ederim?

Bıraktığın bu hediyen,

Olur diyorum benim yüreğim.

Aysuluu o zaman üç aylık hamileydi. Ne yapsın zavallı. Kurman'ı için ağıt yakıp insanları üzüp ağlatsa da güvencesi karnındaki bebeğiyle kendi kendine baş sağlığı diledi ve ağıtını bitirdi.

Halk, Aysuluu ile Altınay'a akıl ve nasihat verip kötü niyetlilere lanet ve beddua ederek kendi yerlerine dönüp gittiler.

8

Kurman'ı öldüren katillerin kim olduğunu bulacağıma dair mezar başında gelin ile ihtiyara söz verdim. “Kurman'ı Mırzabek öldürttü” diye halkın içinde söz yaydım. Elbette buna şahit de gerekti. Şahidim sadece Oduncu'ydu. Erkeklik yaparak haber yetiştiren o. Şimdi şahit olmak için de erkeklik yapar diye bir gün onunla görüşüp konuştum. Önceki gibi gayretini yitirmiş midir? “Sonra görüşürüz” diye açıkça konuşmadan ağız ucuyla hınk-mınk etti.

Kötülük ininde yatar mı? Halka yayılan sözlerim Mırzabek'e de yetişmiş gibi görünüyor. Bir gün o beni çağırttı ve gittim. Halk, Mırzabek'in evine dolmuş. Borbuk Molla ve Alanköz'de orada. Mırzabek beni gördüğü an ağza alınmayacak sözler söyleyip çok fazla öfkeleni:

-Seni aptal “Kurman'ı öldürten Mırzabek'tir”- diye halka dedikodu yaymışsın. Hangi sebeple söylüyorsun? Gören kişi ya da delilin var mı? Yoksa saçmalayıp ağzına geleni mi söylüyorsun?

438

Ben de insanım yani bu kadar horlanmaya ve görünen bu zor işe nasıl dayanayım? “Hırsız güçlü olursa sahibi ölür” demeye getiriyor.

-Var!- dedim.

-Kim?

Şahit tuttuğum Oduncu'yu ağzıma alır almaz bey bağırmaya başladı. Bıçak ile birisi onun karnına saplamış gibi bağırmaya başladı.

-Nerede o köpoğlu? Çağırın buraya.

Evde, dışarıda her yeri arayıp Oduncu'yu bulamadılar. Böyle bir iş olacağını bildiğinden önceden kaçmış.

-İşte, dedi bey. Şahit tuttuğun kişi kaçmış. İşin art niyetliliği buradan anlaşılıyor. Başka ne delilin var?

“Delil” deyince aklıma bir şey geldi. Mırzabek'in adamları cenazeyi gömüp geriye gelmiş ve Kurman'ın öldürüldüğü yerden bir bıçak bulmuşlar diye bir haber duymuştum. Bunu delil olarak söyledim.

-Bey, ha-ha-hah diye güldü. Alanköz neredesin? Bıçağı alıp buraya gelesin.

Deminden beri beyinin emrini bekleyip gözleyen ve halkın kenarında oturan Alanköz yerinden kalktı.

-İşte bıçak!

Beze sarılmış bıçağı koynundan çıkardı ve ahalinin önüne attı.

Baktım ki bıçak benim bıçağım. Gözüm kamaştı ne yapacağımı bilemedim. Dilim bağlandı. Sonra nasıl olur bu? İmansız Alanköz bıçağı evimden çalmış ve onunla Kurman'ı öldürmüştü.

-Tanıdın mı, dedi bey.

-Tanıdım...

439

-Kimindir?

-Benimdir.

-Ha-ha-ha! Bu böyle bir erkektir. O zaman ne diye boşboğazlık yapıyorsun. Kurman'ı öldüren kimmiş? Senmişsin?

-Yok sensin.

-Eyvah ne diyor bu hala?- dedi bey sinirlenerek. Yapacağı işi yapmış ve hala yok sensin diyor. Bıçağı gördün senin bıçağın onu sen de inkâr etmiyorsun. İnkâr etsen bile bu oturan halk seni kabul ettirir. Şimdi malını mülkünü halka yağmalatıp seni de Sibirya'ya süreceğim.

Bey korkutmak için bana bağırmaya başlayınca yanımda oturan Borbuk Molla beni dışarı çağırdı. Arkamızdan Alanköz’de çıkıp geldi. Evden uzaklaşıp bağdaş kurup oturduk.

Borbuk Molla, çocuk ölüp gitmiştir, diye söze başladı. – Ölenin üstüne birbirimizi gömmek için halk içinde suçlama yapmak, konuşmak adamlığa yakışmaz. Doğrusunu söyleyeyim Cumagul. Bu işte suçlu olan sensin bu yüzden bu işi uzatma Mirzabek’in huzuruna geç onunla barış. Sen onun adını durduk yere kötüye çıkarıyorsun.

Bir tarafımdan da Alanköz çıktı.

-Evet, Cuma ağabey öyle.

-Ah yüzünüzler, dedim içimden. Sahtekârlar beni tuzağa çekmişsiniz. Bunlardan nasıl kurtulurum? Şahit göstereyim dediğim kişi Oduncu böyle kaçıp giderse bıçağım böyle bunların elinde olursa nasıl kurtulurum. Suçlu ben olmaz mıyım? Rezil Alanköz! Bunların hepsini yapan sensin!

Sinirleniyorum, içim yanıyor. Burada Alanköz’ü boğup öldürsem diyorum. Fakat bunda ne fayda.

440

Tam tersine bütün belayı başıma toplamış olurum. Karım, çocuğum, Altınay ve Aysuluu var. Onlar ne yapar? Yok, sabretmem gerek “Sabrın sonu sarı altın” demişler. Şimdilik işi uzatmayayım. Uygun zamanı gelir de Oduncu’yuda bulup anlaşılarak şahitlik ettireceğim. O zaman gör bak bunlara neler yaparım?

Biraz durup düşündüm ve şöyle dedim:

-Git beyine söyle! Benden korkmasın ama şimdilik onunla barışamam.

Çabucak atıma bindim ve dönüp arkama bakmadan gittim.

Bundan iki gün sonraydı. Alanköz geldi. Önceki gibi olmayıp yumuşadığımı diğerlerinden duyan Mirzabek demiri kızginken döveyim demiş olsa gerek ki “Aysuluu’yu bana varmaya razı etsin etmezse onu Sibirya’ya sürgün ettiririm” diyerek Alanköz’ü bana göndermiş.

-Yok, ol rezil! Yok ol! Gözüme görünme, diyerek onu evimden kovup çıkardım. Ondan sonra kendimi koyacak yer bulamayıp deliler gibi öfkelenmişim, iki elimi arkama atıp ileri geri yürüdüm. Öyle yapmayayım da ne yapayım? Yönetici beni çağırıp yargılayacak ve uzaklara sürecektir gibi görünüyor. Öyle olursa ailem, Aysuluu ve Altınay'ın üstüne karanlık gece çökmez mi?

Böyle sessiz hastalığa yakalanıp ağır azap çektiğimi Aysuluu anladı ve sordu.

-Ağabey, niye yüzünüz bu kadar asık. Bir yeriniz mi ağrıyor?

Saklayıp da ne yapayım? Fena yere çattık galiba? Bugün olmazsa yarın bileneceği bir gerçek. Olan işin hepsini de söyledim. Aysuluu yavaşça yürüyüp geldi ve elini sırtıma koydu:

441

-Ağabey, kurban olayım yüzünüzü asmayın, tasalanmayın. Onlar böyle kötü düşünceler kurdukça biz de durup bakmayacağız.

Ben uyuyacağım sırada kim olduğunu bilmediğim birisi hızlıca gelerek Kurman'ın evinde durdu.

-Eyvah! Gecenin bu vaktinde gelen kim ola ki Alanköz olmasın? Aysuluu'yu alıp kaçırmaya gelmiş olmasın...

Yerimden hemen kalktım ve üstümü giyinip dışarı çıktım. Ay alçalmış Ala Dağ'ın zirvesindeydi.

Kurman'ın evinin yanında eyer takımlı bir at duruyor. Bir kişi atın dizginlerinden tutmuş duruyordu.

Yaklaşıp yanına geldim.

-Hey sen kimsin?

-Benim abi ben...

Dikkatlice baktım ki Aysuluu. Atın boynuna sarılmış titreyerek ağlıyor. At da Aysuluu'nun derdine ortak olmuş onun elbisesini koklayıp kışniyordu.

-Bu at nedir? Doru kaşka mı?

-Evet.

Doru kaşka, Koçkor'un kışın donan suyundan yüzerek geçmiş olsa gerek yanları, boynuna kadar buz tutmuş. Üstünde olan eyer takımı ve ipi de sürüklenmiş. Durumuna bakılırsa o büyüdüğü yeri ve dostu Kurman'ı özlemiş olacak ki esir tutulduğu yerden kaçmış.

-Yavrum, bu iyiliğin habercisidir. Bırak şimdi ağlama!

442

-Başka ne yapabilirim ki, dedi Aysuluu gözyaşını silerek. Doru kaşkayı görünce Kurman'ı görmüş gibi oldum. Kalbim kaldırmıyor...

Altınay'da evden çıka geldi. Doru kaşkanın boynunu kucaklayıp o da hıçkırarak ağladı.

-Kulun'um! Kulun'umun atı!

Karım da gelip ağlamaya katıldı.

Doru kaşkayı tanıyan Colbors'ta Kurman nerede der gibi havlayıp atın bir önüne bir arkasına hoplayıp ileri geri koşturdu.

Kurman öldükten sonraki kalan ailesi, doru kaşkası, Colbors'u hepsi son kez bir araya geldiler.

Ondan sonra Aysuluu'nun ağladığını, gözünün yaşardığını görmedim. Yüzü kıpkırmızı, kaşları çatık önceki gibi insanlar ile de çok fazla konuşmadı. Sabah akşam atına binip Colbors'u peşine takıp dağlara doğru gidip geri geliyordu.

-Zavallı gelinin sıkıntısı nedir? Hayvan avlamaya mı gidiyor, diyorum içimden. Hayvan avlıyor desem avlayıp getirdiği ava da şahit olmadım. Sorayım diyorum ama cesaret edemiyorum.

Bir gün akşam vakti Aysuluu gündüz ki gibi Colbors'u peşine takarak atına binip gittiğinde ben de kök çologuma binip ardından izlemek için gittim. Bir yere geldiğinde atından indiğini görüp ben de atımı durdurdum. Kalın çalıların arasında atıma yaslandım ve başımı çıkarıp izledim. Bir otun dibinden tutarak bir şey kaldırdı ve onu atına bindirdi. İlk başta ne olduğunu anlayamadım sonra sonra anladım. İnsan gibi yapılmış korkulukmuş.

443

-Al! Al! Diye, Aysuluu uzakta durup seslenince Colbors hemen atıldı, insan boyu kadar zıplayıp korkuluğu at üstünden devirdi. Korkuluğa saldırması, ısırması bozkırda duyuluyordu.

-Zavallı gelin ne yapıyor böyle, dedim içimden. Benim güçsüzlüğümü anladı ve kendisi tek başına öç almak için Colbors'u hazırlıyor olmalıdır.

İşin sonu tam olarak böyle olup çıktı. Onu ben sonra anladım.

Aysuluu'ya görünmeden geri gidip evime geldim.

İkinci gün Aysuluu bana geldi:

-Abi, dedi o. Abi geçenlerde Alanköz size gelmişti. Niye gelmişti? Yalan iftiraları için sizden diyet istiyor galiba, ona ne vereceksiniz?

-Ne diyeti yavrum?- diye şaşırarak ona cevap verdim. Ne verecekmişim? Benden onlara kötülük bile yoktur.

Aysuluu'nun yüzü asıldı.

-Ağabey! Ben sizi öz babam gibi görüyorum. Bunu niye saklıyorsunuz. Saklasanız da ben biliyorum. Fidyе olarak o Mirzabek beni istemiyor mu?

İşin doğrusu budur. Aysuluu bunu biliyormuş. Nereden, nasıl öğrendiğini sorup da ne yapayım. Alanköz'ü kovduğuma kadar her şeyi ona anlattım.

-Boşuna uğraşıyorsunuz abi, dedi bana bakıp. –En iyisi Mirzabek'e haber gönderip Alanköz'ü çağirtınız. Çağirmazsak gecikeceğiz ve onlar kötü düşüncelerine başlayacaklar. Biz önünü alalım.

Beklenmedik bu sözlerden korksam da şaşırarak tekrar sordum.

-Çağırıp da ne yapacağız?

-Bana gönderiniz. Ona cevabını ben vereyim.

444

Bundan üç gün sonra Alanköz'ün kendisi de geldi. Onda önceki gibi selamda Cuma emmi dediği sözler de yok. Yüzü sararmış, öfkelenmiş benimle kavga edecek gibi duruyor. Kim bilir belki de beyi Mirzabek beni çağirtmış olmalı, gitsem bir tehlike olması ihtimali var. Ona uyup kavga çıkarıp işi zorlaştırıp da ne yapayım?

-Eee Alanköz! Geldiğin iyi oldu ben de seni çağırıacaktım diyerek onu eski dostumuş gibi güler yüzle karşıladım.

Alanköz'ün aç sansar gibi morarmış olan yüzüne gülümseme geldi.

-Niye Cumake. İşle ilgili mi?

Alanköz'e Aysuluu'nun söylediklerini söyledim. Aradığını bulmuş gibi çok sevindi. Sevincinden hızlıca dere boyundan Aysuluu'ya gitti. Ne hakkında konuşacaklar diye dışarıdan kulak verdim. Alanköz hileli işini ballandıra ballandıra anlattı ve beyini överek Aysuluu'yu ikna etmeye çalıştı. "Ah rezil! Aysuluu senin anlattıklarına aldanmaz", dedim dışarıda kendi içimden.

Bir defasında Aysuluu'nun sesi duyuldu.

-Yapamam el, yurt var. Zorlayacaksanız... O zaman yapacak bir şey yok...

Yüreğim yerinden çıka yazdı. Eyvah bu gelinin derdi nedir. Kendisi gitmek istiyormuş meğerse. Kinayeli biçimde konuşmalarına bak! Hey Allah'ım! Keşke ölmeseydin Kurman keşke!

Alanköz sevinçle dışarı çıktı. Bana uğrayıp niye geldiğini bırak benimle vedalaşmadı bile. Acele giderek beyimi sevindireyim demiş olsa gerek ki atına bindi ve hemencek boydan aşarak gitti.

445

Ondan sonra ne oldu? Söylesem insanlar inanır mı? Bunun nasıl olduğuna o güne kadar ben de inanmadım. Belki o vakitte Aysuluu hakkında kötü şeyler de düşündüm. Aysuluu beni aldattı. Üç kadının üstüne kuma olmaya razı oldu diye utanmadan nasıl düşünmüşüm. Meğer Ayçürök'ün sağlam gayreti ve sözünden dönmeme yemini Aysuluu'da da varmış. Ben onu bilmemişim.

O gece korkunç bir kâbus gördüm. Rüyamda Mirzabek üstüne kara kefen giymişti. Gözü oynayıp yerinden çıkmış. Kolu da sırık gibi uzamış. Dipsiz derin yerin diğer tarafından uzun kolunu boynuma uzatıp beni kendisine çekmeye çalışıyor. Çektikçe diğer çukura yaklaşıyorum. Beni de oraya düşürür diye geriye çekilip uğraşıp durdum ve uyandım. Çok fazla terlemiş ve sırlıklam olmuşum. Ondan sonra uyuyamadım. Aysuluu ile Alanköz arasında geçen şüpheli sözleri hatırladım. Hatırladıktan sonra düşüncem ona bölündü, tasam ise sayısız oldu.

Bir ara dışarıda ileri geri yürüyen birisinin patırtısı duyuldu. Eğilip kapının arasından baktım o da ney! Evin etrafında dolaşan Kurman. Dirilip gelmiş diyerek canım ağzıma geldi.

Yok yok! Ölen kişi nasıl dirilsin? Başka bir şeydir gözüme öyle görünmüştür, dedim ve gözümü ovalayıp tekrardan baktım ama yanılmıyorum bu Kurman. Başındaki önceden ava giderken giydiği yün başlığı üstünde boz brandadan cepkeni elinde tuttuğu yayı kimseye dokundurtmadığı tüfeğini de boynuna asmıştı.

446

Karımı kolundan dürterek uyandırdım.

-Baksana, Kurman yürüyor. Kurman'ın ruhu...

-Saçmalama! -Karım sıkıntısından bana çıkıştı ve kendisi de kapıdan baktı. - Aysuluu'dur o yürüyen. Kalk çıksana!

Doğrusunu söyleyeyim dışarı çıkmaya korktum. Olmaz bahaneler ile hınk-mınk edip oyalandım.

-Korkuyor musun, Allah kahretsin! Anlaşılan erkek değil de kadınsın? Kadınsan benim başörtümü sarın döşeğe yatıver. Ben çıkayım demez mi karım. Utancımın zar zor isteksizce dışarı çıkıp uzaktan durup seslendim.

-Hey, sen kimsin?

-Ben.

-Ben diyen kimdir?

-Ben abi, ben Aysuluu.

Şuna bak! Hayalet dediğim Aysuluu çıktı. Üzerine bütünüyle Kurman'ın elbiselerini giyinmiş. Şimdi de çevikçe bir tarafa doğru gidecek gibi duruyor. Doru kaşkayı eyerlemiş, yükünü bağlamış ve eyerin karşısına kamçısını da koymuş.

Biraz durup hayretle ona baktım ve sordum:

-Yavrum yatıp uyusana. Bir yere mi gideceksin?

-Evet, abi, dedi Aysuluu. - Belki de bu gece sizler ile temelli vedalaşırım.

-Eyvah sen ne diyorsun?

-Bu gece onlar bize gelebilir diyorum, dedi Aysuluu. Kim bilir belki Mirzabek'in kendisi de gelebilir. Alanköz'e zorla alsanız çarem mi var demedim mi. O bunu doğru gördü.

447

Halkın gözünün önünde böyle almayalım diye onlar beni almaya bugün gelecekler. Haydi, erkeklerse gelsinler bakalım kim kimi alacakmış görüşeceğiz.

Onun düşüncesini önce anlayamamıştım. Şimdi bunu söyleyince anlayabildim. Aysuluu, Mirzabek ve Alanköz'ü bir şekilde buraya getirip kendisi onlardan intikam alacak deminki sözleri bu yüzden söylemişti. Bir felaket olacak diye korktum.

-Kurban olduğum, dedim. Doru kaşkan da eyerli koşumluymuş. Tokmok'a kaçıp gözden kaybolsan nasıl olur? Oradaki tanıdığın dostların yer aratmaz koruyup kollarlar.

-Yok ağabey! Aysuluu neşeyle güldü. İlk önce onlarla hesaplaşayım. Onlara Kurman'ı hatırlatmadan nasıl giderim?

Ah zavallı gelin! Yüreğim titredi ve sesim de kısılarak titredi.

-Söylediğin olmaz gelin çocukluk yapma. Diğerleri gelmeden çabucak kaç.

Aysuluu korktuğumu anladı ve beni biraz sakinleştirmek istedi.

-Kim bilir abi onlar belki de bu gece gelmezler. Şimdi siz gidip yatınız. Beni dert etmeyiniz.

Eve döndüm. Bende uyku kalmadı. Kurman'ın ruhu değil de onun elbiselerini giyen Aysuluu olduğunu karıma anlattım. Onun da canı sıkıldı önüne dönüp uyumaya çalıştı. Geriye bana döndü ve:

-Hey sen, uyuyor musun? Onlar gelirlerse Aysuluu tek başına ne yapar? Destek olursun uyuma.

-Aysuluu'nun aklında ne var bilmiyorum, dedi bana mırıldanarak. -Tokmok'a kaç desem de beni dinlemiyor. Ne düşündüğünü bilmiyorum diğerleri gelse nasıl yardım edeceğim?

448

Elimden ne gelir? Onun üstünden onlar beni tuzağa düşürdüler. Aysuluu değil şimdi kendimi de nasıl kurtaracağımı bilemeyip kaldım. Beni hapis edip Sibirya'ya sürdürecekler.

Karım yüzünü ekşitti ve yerinden kalkarak giyinmeye başladı. Aklım Aysuluu'da. Yanlış yapıyor Tokmok'a kaçsa iyi olurdu. Karım bana güvenerek yapıyor ama ben ne yapabilirim elim, kolum kısa karım ve çocuğum da var. Güç de beylik de zenginlik de onlarda. Yok, yok Aysuluu'ya söylersin, kaçsın.

-Ah seni korkak, dedi karım. Deminden beri düşüncemi bile söylemeden bilmiş gibi -Neyse sen evde saklanıp yatmaya devam et. Ben çıkayım.

Karım hemencek dışarı çıktı. Doğrusunu söyleyeyim ben de utandığımdan onun peşinden çıktım.

Etraf sessiz ve ay açık. Aysuluu görünmüyor. İki tarafıma da bakındım ki Colbors'unu da peşine takmış Kurman'ın mezarının olduğu dereye doğru gidiyor. İyice göreyim diye o tarafa gidiyor olmalı. Tamam, tamam böyle yapsın diyorum içimden.

Karımla beraber Altınay'ı uyandırıp olan işi ona da anlattık.

Yavrum, yavrum! Dedi zavallı kadın aceleyle.

-Oğlumdan ayrıldım şimdi de gelinimden mi ayrılacağım.

-Kurban olduğum Aysuluu neredesin? Ne tarafa gittin. Cumagul varıp söylesen kaçsın hemen bir yerlere gitsin. Aysuluu'nun arkasından gittiğimde aşağı taraftan kısırdayan taşların sesi duyuldu. Sessiz kalıp baktım o taraftan gelen bir grup atlı göründü. Utanmazlar. Birazcık utansalardı.

449

Açıktan doğruca geliyorlar. Çok korktuk ve eve girdik. Kapıdan gözetleyip baktık. Altı yedi kişi kadar karaltı var.

Evlere yaklaşır gibi olduklarında Kurman'ın mezarının olduğu dereden havlayan Colbors'un sesi duyuldu. Kurman'ın korkutan hayaleti olan Aysuluu da ava gider gibi doru kaşkasıyla fırlayıp ateş etti. Aysuluu o taraftan çıkıp gelince karga saldırmış çil yavrusu gibi Mirzabek'in adamlarına değdi.

-Eyvah! Kurman'ın ruhuymuş! Kaçın, kaçın diyen birisinin çığlığı duyuldu.

-Al, onu al!

Bu söze bu sese alışık olan Colbors bir ev kadar yeri bir seferde atladı. Bir kişiye yetiştii onu bağırtarak atından yuvarlatıp düşürdü.

-Al, al!

Aysuluu da başka birisini kovalıyordu. Colbors ok gibi atılıp ona da yetiştii ve hiç fırsat vermeden onu da atından devirdi. Silkeleyerek onu ısırdıkça adam ah vah ediyordu. Kalanlar dağılıp yokuş aşağı kaçtılar. Aysuluu onları kovalayarak aşağı doğru gitti. Bir ara pat diye silah sesi geldi. Ondan sonra etrafta ölüm sessizliği oldu.

Evden çıkıp biraz yürüdükten sonra yerde inleyen iki kişiye ulaştım. İşte bu onların biri Borbuk Molla diğeri ise Alanköz'müş.

-Eyvah, Alanköz sen misin? Ne yapıyorsunuz bu gece vaktinde? Alanköz konuşamıyordu. Colbors boğazını çok fazla ısırp parçalamış gibi görünüyor. Hırıldayan sesini güçlükle çıkardı.

450

-Benim günahım çok Cumake. Allah'ın gazabına uğradım. Beni böyle yapan Kurman'ın ruhudur.

Ey Allah'ım, dedi Borbuk Molla da ağlayıp sızlayarak. Beni bağışla! Ben de gazabına uğradım. Kurman dirilip geldi ve bizden böyle intikam aldı. Tövbe! Tövbe ettim. Günahımı affet! Diğer dünyaya varınca şefkatinden mahrum bırakma beni!

“Korkana çift görünür” derler, korkmuş olan sersemle Aysuluu'yu, Kurman'ın ruhu sanmışlar.

Çok geçmeden doru kaşkasını şahlandırıp terini akıtmış ve Colbors'unuda peşine takmış olan Aysuluu aylı gecenin kucağından çıkıp geldi. Bunları bırakıp onun yanına gittim. Eve varmasıyla birlikte çabucak atından indi. Kuvvetlenerek öbürleri ile savaştığı için midir gözleri kartal gözü gibi yanıyordu.

-Kurban olduğum, dedim Aysuluu'yu kucaklayarak sordum diğeri kaçanların içinde Mırzabek'te var mıydı? Kurtuldu mu? O şimdi bizi rahat bırakmaz.

-Yok korkmayınız! Onun cezasını verdim. İntikamımı aldım, dedi Aysuluu başını kaldırıp. -Abi şimdi benim burada kalmam olmaz söylediğiniz yere gideyim.

Elbise ve eşyalarını önceden hazırlayıp torbasına koymuş. Aysuluu onu evden alıp çıktı ve atına yükledi. Saçını tepesine topladı ve Kurman'ın başlığını taktı. Yayını yanına bağlayıp silahını asındı. Ata binmeden bizimle vedalaşıp anasını kucakladı.

-Canım annem, elveda.

Zavallı Altınay ne yapsın? Dayanağı, tek desteği olan gelininden böyle ayrılacak zorunda olmasından dolayı yavrusundan ayrılmış deve gibi inledi,

451

Aysuluu'nun göğsüne yıkıldı.

-Kurban olayım yavrum, dayanağım ben sensiz ne yapayım?

Ah yalan dünya! Zavallı ihtiyarın titreyen sesine etraftaki taşlar bile erir gibi oldular.

Buradaki gürültü sessizliğe büründükten sonra gideceği yeri bize bildirecek oldu ve atına bindi.

İhtiyar kadın, gözyaşı döküp ağlayarak ellerini açtı:

-Ey rabbim! Geride kalan bir tek Aysuluu'm var. Onu gideceği yere sağ salım ulaştır.

Sabah beyin ağılından adamlar gelip Alanköz ile Borbuk'u vadiye götürdüler. Onlardan duydum, Mirzabek'in bir bacağı üzengiye dolaşmış ve atında sürüklenerek eve gelmiş. Sırtından mermi girmiş ve başını, gözünü, boğazını köpek ısırması. Aysuluu onu vurmuş. O zaman atıyla sürüklenirken Colbors'ta ondan intikamını almış gibi görünüyor.

Erkek gibi giyinip adam öldüren bir kadın kaçtı. Peşinde de köpeği var. Yakalayın!- diye Aysuluu'yu arayan Mirzabek'in adamları her yere adam göndermişler.

Alanköz'ün yarası yaz aylarında iyice arttı. Köpeklerin dahi görmediği eziyetleri görüp yattı en sonunda da öldü. Öldüğünde o beye aldandığını Kurman'ı öldürdüğünü "İnsan kanı insanı uzatmaz" diyerek sonunda kendisi böyle ölmeden önce

içindekileri söylemiş. Doğrusu ortaya çıkarak işin düğümü çözülünce ben de rahatladım. Böyle olmasaydı zalim adamlar bu hikâyeden dolayı bağlantı kurar beni de sağ bırakmazlardı.

452

Yürürken Cumagul bir dağın tepesine doğru döndü.

-Bu çevrede çobanlar var. Onlara gitmesek olmaz. Tepeyi aşiverdiğimizde yüksek sesle havlayan köpeklerin sesi duyuldu. Çok geçmeden çobanların kış için hazırladıkları ev barkları ve yapılar görünmeye başladı. Yaklaştığımızda başında siyah deriden başlığı, üstünde elbisesi ve ayağında keçeden çizmeleri olan kara bıyıklı bir yiğit evden çıka geldi. Köpekleri kovalayıp bizi karşıladı. Çok büyük hürmetle güler yüzle sırasıyla bize baktı. Kışın sert günlerinde çok zorlu ve sıkıntılı işleri omuzlayıp mal bakan mal yetiştiren bu emek kahramanına ben saygı ile tekrar tekrar bakıyorum.

Cumagul, çantasından bir top gazete ve dergi çıkarttı. O çevredeki komşu çobanlara dağıtıp verirsın diyerek ona verdi. Kültür merkezinde yarın olacak olan çobanlar bayramına onların da gelmesini söylemeyi unutmadı.

İlçe merkezinde bayram hakkında bir şeyler duymuştum. Halk ona nedense “Çobanlar Günü” diyor. Çobanlar günü ayda iki defa “k” yaylasının vadisinde su boyunda olur. Gelmemdeki asıl sebep çobanların kışınki durumlarını ve mal meralarını görmektir.

İlçeden çıkarken “Kurman Cılga’ya” da gidelim diye Cumagul’dan çok fazla rica ettim. O da kabul etti. İşte bu yerlerden geçip çobanları gezdikten sonra başka yere gidip genç çocuğun öldüğü yeri

453

göremeyeceğim diye telaşlanıp ihtiyara bu konuyu hatırlatmıştım:

-Aklımda evladım, aklımda diyerek atını sürdü. -Şimdi oraya varırız. Orada kolhozların iki, üç ağıl koyunu var. Belki bugün orada kalırız.

Biraz zaman geçti. İşte “Kurman Cılga’ya” da geldik.

Dar bir yol ile yukarıya doğru tırmanıyorduk. Yol, bazen dolaşarak kumlu bir yere denk geliyor bazen de düz yola çıkıyordu.

Cılganın içi kurumuş ve ufak çakıl dolu. Her yerinde beline kadar yere batmış olan ve diplerine kar yığılmış kaya parçalarına rastlanır.

Akıp duran iki büyük yüzünün etek bağrında alçalarda yetişmiş kuşburnu, akasya ve çalılar var. Çiçeklerin dallarını hayvanlar yemiş ya da rüzgâr uçurmuş. Kokulu otların gövdesi ve damarları da göze çarpıyor.

Üstümüzde iki tane kartal ileri geri dolaşıp uçuyorlar. Onlardan birisi arada sırada ötüyor.

Cumagul başını kaldırdı ve sağ elini alnına koyup kartalları izledi.

-Öten yavru kartalmış. Yerden bir şey görmüş olmalılar. Onu izleyip etrafında uçuşuyorlar.

İhtiyar biliyormuş. Biraz yukarı doğru geldiğimizde deredeki çalıların dibinden bir grup keklik pır diye uçup kaçıştılar. Üstlerinde dolaşan kartallardan korkup kaçmışa benziyorlar. O zaman gökyüzünde gürültülü ses çıktı.

Baktık ki deminki iki kartal gökten boşalan yağmur gibi keklikleri kovalıyor. Keklikler

454

kırı aşiverince kartallar da onları sıkıştırıp arkalarından aşıp gittiler. Kekliklere yetişip yetişemediklerini bilemedik.

Etraftaki doğallığın bu güzel görünüşü gönlümü başka taraflara döndürmüyor. Bütün kalbim bütün düşüncemle Kurman'ın nerede öldürüldüğünü görsem diyorum.

-Aksakal söyleyiniz, dedim bir ara ihtiyara. -Kurman nerede öldürüldü?

-Tamam, evladım, tamam.

Nasıl olsa yokuş yer değil mi? Uzun hikâyeye dalıp ne kadar yavaş yürüse de atlarımızın kulak dipleri ve boyunları terlemeye başladı. Arada bir durup atlarımızı dinlendirip ondan sonra devam ediyorduk. İşte önümüzde duran bir tepe var ondan da geçip büyük kayanın dibindeki boğaza geldik. Boğazın diğer tarafına geçtiğimizde ihtiyar atını yoldan geri dönderdi ve durdu.

-Evladım, dedi o. Bu kayayı gördün mü? Bunun köşesine saklanmış olan reziller Kurman'ın boynuna kement atmışlar. Zavallı çocuk o zaman onlara yenik düşmeden

bir süre yiğitçe dövüşmüş sonunda nefesi kesilmiş ve düşmanın bıçağı sırtına değince atından düşmüş. -İhtiyar biraz öteye gitti ve sel kumundan yarılmış olan bir yer gösterdi.

-İşte onun yıkıldığı, öldüğü yer burasıdır.

O yerden gözümü alamadım ve dilsiz, sağır kişiler gibi kala kaldım. Kurman'ın kana boyanmış bedeni, ölüm, gözyaşı döküp sızlayan Altınay ile Aysuluu, Colbors ile doru kaşka hepsi de o yerde gözümün önünde canlanıyordu. Vah zavallı Kurman, dedim,

455

başımı eğerek. Lanetlenmiş adaletsiz zamanda sevdiğin yârin Aysuluu'dan ayrılıp burada gül gibi solmuş ve göçüp gitmişsin.

Genç oğlana acıdım ve üzülerək derin düşüncelere daldım. Gözlerimi yere dikip ses çıkarmadan dalmış olmalıyım.

-Kurban olduğum yürü şimdi. Üşürsün acele et köye gidelim, diyen Cumagul'un sesi duyulunca başımı kaldırdım.

Kış mevsiminde dağda olan adamlar yani çobanların yaptıkları hizmetler tam olarak bilinmiyor. Kış rüzgârında, boranında bütün zorluğu ve güçlüğü omuzlarına alarak mal bakan dayanıklı çobanları görünce “Gerçek emek kahramanları bunlar olmalıdır”- diyorum kendi kendime. Baktıkları hayvanları ve yaptıkları işi sevdikleri onların konuşmalarından anlaşıyor. Öyle olmasa hayvan bakmazlar. Hangisine gidersen git yemekleri bol, giyimleri sağlamdır. Çocukları olanların çocukları kışın şehirlerde okuyorlar. Devlet nişanı ve madalyaları ile göğüsleri parlayan çobanlar “Sosyalist Emeğin Kahramanları” diye devlet nişanı alan çobanlarımızla her yerde karşılaşıyorum.

Kışlalarda kışın çobanlık yapan sadece Kırgız'ın çobanları, yılkıcıları değil Rus, Ukrayna, Bulgar, Çeçen uluslarının çobanları da var. Hepsi de bir aile gibi dilekleri de düşünceleri de birdir. Toprak araştırması yapan, yol yapan ve elektrik istasyonu kuran adamlarla da karşılaştım.

Ertesi gün kültür merkezine yaklaştık. Halk sığmıyor. Her yerde direklere bağlanmış yüze yakın at var.

Vadi ve dere yatağından kuyruk olmuş şekilde gelen kadın ve erkekler var. Çadır mağazaların kapısında girip çıkarken çarpışan çobanlar kumaş ve bakkal malzemesi alıyorlar. Güzel görünen kulüpte kitap, dergi okuyan birkaç kişi var. Sağlık ocağında hasta çobanları kabul eden doktorlar onlarla görüşüp ilaç veriyorlar. Başka bir yerde kolhozların kasiyerleri çobanlara emek günü için para dağıtıyorlar.

Kültür merkezi kendince bir şehir gibidir. Dükkânlar, hastane, kitap, doğum evi, kahvehane, berber, konuk evi, telefon ve daha başka şeyler de var.

Gökyüzü masmavi açık hava soğuk. Öyleyse de çobanların yüzleri açık ve sevinçliler. Arka tarafta bir grup genç at üstünde kapışmakta bir grup ise yarışmaktalar. Oynayan müzikalin sesi ise dağlarda yankı yaparak uzaklarda duyuluyor.

Frunze'den, ilçeden gelen otomobiller de bir kenarda dizilmişler. Onlardan inen bir grup memura benziyor. İçlerinde Kırgızistan Akademisi'nin bilim adamları ve bakanlıktan da birileri var. Yüzleri soğuktan esmerleşmiş tombul küçük çocuklar da sinema makinesinin yanında gürültü patırtı ederek koşturuyorlar.

-Bak!-dedi ihtiyar Cumagul, onların hepsine göz gezdirerek. -Böyle keyifli, neşeli bir hayata denk gelmişiz. Bahtımız varmış. Bu yaşantıyı zavallı Kurman görmüş olsaydı başlığını gökyüzüne atıp sevinmez miydi? Garibanın ömrü kısaymış. Gözü açık üzüntüyle gitti.

Akşam oldu. Halk kulübe toplandı. İçeri sığmayıp kapının önünde duranlar daha fazlaydı. Yaklaşık kırk

yaşlarında, orta boylu, tombul bir delikanlı yavaşça yürüyüp öne geçti ve kulübün sahnesine çıktı. Soruşturduğumuzda Frunze'den gelen okutmanmış. Okutman, uluslararası ahval ve durum hakkında bir bildiri sundu. Kırk yıl içinde gelişen başarımız, hayatımız, medeniyetimiz, üretimimiz ve daha nicelerinin yeryüzündeki insanoğluna örnek olduğunu anlattı.

-Ah! Delikanlı, Kurman'a benziyormuş, dedi Cumagul kulağına eğilip. Yaşının büyüklüğü olmasa tam olarak onun kendisi... Babasının adı neymiş?

-Soyadı mı?- dedim ona bakıp. Konferans ve konser hakkında kapıda asılı olan afişi o zaman gözüm önüne getirip hatırlamaya çalıştım. Kulübe girdiğim sırada onu okumuştum.

-Dur, dur... Aksakal! -Nedense bir büyük sevince kapıldım. Hah! Okutmanın soyadı Kurmanov.

-Kurban olayım ağzına sağlık! Cumagul yerinden kalktı. Öyleyse bu Kurman'ın oğludur. Bunu anlamıştım. Yüzü bana tanıdık geldi.

Yavaş Cuma abi, oturunuz. Eteğinden çekip onu geriye yerine oturttum.- Bildirisi bitsin onunla tanışırız.

Okutmanın bildirisi bitti. Konser başlayıncaya kadar halk hava almak için dışarı çıktı. Cumagul ve ben halktan ayrılıp okutmana gittik.

-Evladım, dedi Cumagul. Ayıp olmazsa bir şey soracağım. Yanılmıyorsam soyadınız Kurmanov olmalı?

-Evet, aksakal, soyadım Kurmanov, dedi okutman ve gülümseyerek Cumagul'a baktı.

458

-Öyleyse evladım doğup büyüdüğün yer neresidir, dedi Cumagul. Nerelisin? Baban kimdir?

-Tamam, bu konunun ne hakkında olduğunu nereye varacağını anladım, dedi okutman başını sallayarak. Bu vadide Kurman Cılganın var olduğunu biliyorum. Vadinin adının Kurman denilen yiğidin adına konulduğunu da biliyorum. Onun oğlu olup olmadığını başka ihtiyarlar da soruyorlar. Yok, aksakal, onun oğlu değilim. Babam da annem de var.

-Keşke, dedi Cumagul keyfi kaçmış bir şekilde.

-Öyle ama ben Aysuluu'yu arayıp buldum.

Konuşmacı Cumagul'un elini sıkarak üzüntülü bir şekilde şöyle dedi.

-Aksakal, ben size bir şey anlatayım. Günlerin birinde Almatı'ya gittiğimde Aysuluu denilen kadın hakkında bir şeyler duydum. Doğru mu yoksa yalan mı bilmiyorum ama o Aysuluu olabilir. Çok büyük bilim öğrenip doktor olarak çalışmış.

Hitler bize savaş açtığında savaşa gitmiş. Stalingrad'daki saldırıda kurban olmuş. Çocuğu olup olmadığını, doğrusu bilmiyorum.

Kulüpte konser başladı. Cumagül ile birlikte ona girmeden kaşlarımız çatık vaziyette sokakta yürüdük. Beddua değmiş olan geçmiş hayatı ve o zamandaki Kurman ile Aysuluu'nun ağır yazgılarını göz önümüze getirip baş başa sohbet ederek gidiyoruz. Gece bekçisi olan baykuşun bir yerlerden zikir eden sesi duyuldu. Tepedeki altın ay da gök denizini yarmış batıya doğru süzölüyordu. Dere boyunca derin bir sessizlik var. Bu sakinliği bozan kulüp tarafından gürültüyle çalınan komuz oldu.

459

Dağdaki çobanlar ile vadideki kolhozcuların mutluluk ve neşesini komuza katarak birisi yankılanan yüksek ses ile şarkı söylemeye başladı. O şarkıyı, kışın şiddetli rüzgârı radyo ile Kerme Dağ'ın geniş uzak yaylalarına, kuytu koyaklarına kadar uçurup alıp götürüyordu.

4.BÖLÜM

KURMAN CILGA ADLI UZUN HİKÂYESİNİN HARF AKTARIMI

Kış kündörünün biri. Kün suuk. Çıkıldagan kışkı ayaz beti-koldu tondurat. Etek-cendi deldektetip, karşı aldıbızdan ızgaarduu cel da sagup kelet. Bet algan cagıbiz toodogu malçılar. Malçılarda cay kündöründö bir neçe iret bolsom da, kış kündöründö köp cıldan beri bolgonum cok ele.

Canımda bara catkan kişi poçtalon abışka. Abışkanın üstündö cün saldırıp, şırıtpı tiktirgen çepkeni, butunda kiyiz çokoyu, başında kara körpö tebeteyi bar. Mingeni – Tört butuna üç emçektüü taka urulgan, cal-kuyruğu tögülgön çoñ küröñ at. Attın üstündö olturuşu-çırak tıkan. İynine asıngan kara kayış sumkasının oozunan gazeta-curnaldardın çetçakaları kılıtıyıp çıgıp baratat.

Kün çayıttay açık. Asmanda tokumday da bulut cok. Kışkı kün alsız nurun ay-aalamga çaçuuda. Tiginde, Kerme- Toonun böksö çokusunda suukka toñgon appak karlar kün nuruna cark-curk etet. Beri oydo- Koçkor suusunun boylorunda çımçıp alar karda cok.

Antken menen Koçkor suusu kış çildesin bilgizip, şırgalandap, tos cayılıp, kürküröp- şarkırap agıp

369

catat. Suu boyunda öskön tal, badaldardın çırpık sabaktarı sıdırım celge dart armanın aytkansıp, kıcırap, ün çıkarat.

Ötkön cılı da uşul çöyrönü basıp ötüp cayloodo bolgom. Çının aytsam, cay kündöründö cayloo degeniñ sonun da! Kilemdey töşölgön kök şiber, atır cıttuu güldör, taştan-taşka tiyip, tömön karay kulap, şıldırap agıp catkan kök kaşka bulaktar- baarı da köñülündü tolkutup, can-sezimiñdi kozgoyt. Cogoruda, köz uçunda arsak tiştüü askalardı aylantıp, cortuuldap, şaşıp uçkan kara barçın bürküttör. Cıbit-cılgasında sayragan çımçıktardın ündörünö kayırındaşa çegirtkeler çıldap, çımın-çirkeyler da ızıldayt. Sol cagımda, şagıldıu boordo bir top kekilik taştan- taşka sekirip, sayrap, koykoñdop, corgolop ketip barat. Kanattarın celbiretip, kökölöp uçup, körüngön güldörgö kono kalıp, çıyralgan muruttarın cazıp ciberip, san güldördün daamin tatkan

baçayı kanat, kalkan köpölpktördü körgönümdö, topumdu koluma alıp, köpölök kuugan bala çağımdı esteer elem.

Cayloo degeniñ cay mezigilinde uşunday da! Kök maysańga toygon tört tülük mal ıntıgıp, cündörün kulpuntup, kündön küngö semire beret. Malçılardıń da cüzdörü carık, kubanıçtuu... Kimisine tüşsöñ da, ardaktalğan konoksuñ: Kımızın suna, kozusun soye ketişet. Keçte maldarın teylegen soñ şilbi otunu çartıldap küyüp catkan oçoktun aylanasında uy-müyüz tartıp oturup, azırkıdan, arkı-berkiden ańgeme salışat.

Murdağı zamanda alardıń ańgemeleri: Kıştoo, cayloo, köçüü, konuu, kursak toyduruu- kısıkası, kör ookattın kamı bolor ele. Bötön el, bötön cerde emne bolup,

370

Emne koyup catkandarı menen işteri bolçu emes. Al da bolso karańgı naadandıktın saldarı go!

Azırkı kezde takır başkaça: Ölköbüzdö bolup catkan cañılıktardan, düynölük kabarlardan alar süylöşö ketişet. Murdağıday kaydağı çok cırgaldı-<<Beyiştı>> oylonboy, bul kündögü cılgaldı oylonuşat. Bakıt, taalaydı Kuday berbesten, adal emgek, ilim-bilim bererin elim eçak tüşündü. Mekenibizdin çıñalışı, güldöşü üçün, tıñtıkt üçün, cırgal, taalay üçün elim emgek etüüdö.

At üstündö bara catıp, elimdegi iygilikterdi köz aldıma elestetip, zor kubanıçta bolom. Meni kubantkañdar – elim menen cerimdegi cañılıktar, sonun şaar, kıştaktar, asfalttalğan dańgır coldor, al coldordo çımın-kuyon bolup ötüp catkan avtobus, maşınalar, samoloyottorgo köktü tildirip, oyku-kaykı uçup cürgön Kırızdın kız- ulandarı gana emes, Poçtalon karıyanın sumkasındagı gazeta, curnaldar. Alardı kim okuyt?

Kırızdın karapayım adamdarı- malçılar. Malçılarıbızdın kimisi bolso da, azırkı kündö mekenibizdegi cañılıktardan, el aralık abaldardan kabardar. Alar cönündö süylöşöt, keñeşet, talkuulaşat. Rayon, oblasttan kelgen instruktorlorgo suroolor berip, alardıń şaştısın ketirgen kündörü da bolot.

Canımda bara catkan karıyanın ısımı- Cumagul. Al da men şekildüü Ala-Toonun koynunda tuulup öskön. Birok, bir min toguz cüz on altınçı cılkı Kırızdın ürkünündö calgız balası Azizın cogotup, eñgirep, elge koşulup, Kıtayga kaçkan.

<<Angekten kaçsan -döñgökkö>> dep, anda barganda da zayıbınan acırap, calgız kalat.

371

Köp cıl boyu el körgön azaptı körüp, cumuş kılıp, kün ötköröt. Keçe cakında gana ürkündö cogotkon balasın izdep, eline kelip, balasın taap, ölgönü tirilgendey bolot.

Balam, taalayım bar eken, seni taptım. Kayra caşarganday kayratıma kelip, özüm dü özüm kayda koyorgo cer tappay turam. Karıdım dep saga cük bolup, üydö cata berbeyin, işteyin. Emgekke ışkan canım bar, kolxozgo kol kabış kılayın- dep, iynine sumka ilip, atka minip, kolxozdun poçtalonu boluptur.

Aziz menen muruntan ele taanış elem. Oşol arkıluu atası Cumagul menen da taanışıp, ötkön cılı cayloodo anı menen birge cürgöm. İlgeri eldin saltı boyunca malçılardan kızıdırıp kımız içip, akaktay basıp, celenin başına kelip, köpkö çeyin süylöşüp olturgan kündörübüz da bolgon. Oşondo eki aygır alışa ketip, beelerdi ürkütüp, celeni üzö turgan bolgondo, cılkıçı cigit cügürüp cetip, ukuruktap catıp, eköönü eki cakka arañdan zorgo acıratkanı esimde.

Uşulardın baarın kinodo körgönümdöy köz aldımın ötkörüp bara catıp, karıyadan buta atımday artta kalıpmın.

-Kagılayın, bastır!- degen karıyanın ünü ugulganda gana selt ete başımdı kötörüp, artta kalganımdı oşondo bilip cüröm.

-Bastır, kagılayın, dedi Cumagul atın tık toktotup, burula kalıp. –emi az kaldı: Te-tetigi körüngön tumşuktu imerilsek, << Kurman Cılğanın>> oozu körünöt. Ördöşündö kolxozdun koyloru kıştayt.

“Kurman Cılga” demekçi, bul cönündö men bılır karıyanın özünön toluk ukkam. Oşondo aga bara albay

372

ketkenimde ötü ökünüçtü bolgom. Mına emi karıya “Kurman Cılga” degende oşol okuya esime tüştü.

Albette, minday okuyalar Kırgız adabiyatında gana emes, Orto Aziya elinin adabiyatında da uçurayt. Oşentse da, kargış tiygen ötkön turuştun bir elesin kiyinki urpaktarga körsötöyün degen niet menen kariyanın aytkanın aldıñarga tartam.

Bul özü oor, kaygıluu okuya- dep, sözün baştağı Cumagul kariya. – estegim da, aytkım da kelçü emes ele. Mınça surap kaldıñız, aytayın. Anı estesem, aldı-artımdı kara tuman basıp üstümö oor cük tüşkönsüyt. Kol sermep, alga umtulup, col izdegensiym. Cırgalduu bul turmuşuñardı, oyon-külküñördü körgönümdö, cañkı kara tumandan arılganday, oor cüktön boşogondoy bolom. Kubanıçım koynuma sıybayt, azırkı taalayluu zamanıbızga, ırıstuu elibizge miñdegen alkışımdı da ayta baştaym. Anan kanteyin? İlgerki caştar azırkı silerdey bolup een-erkin cırgap camandı bele? Cırgamak tügül, cılas bolup, özü süygön carına da ee bolo alğan cok. Oşol caştardın biri- Kurman. O, şorduu Kurman! Çirkin cigit dese, cigit degendey ele: Keñ iyindüü, ötkür közdüü, biyik kabak, kelbettüü, suluu cigit boluçu. Biröödön korduk köröt, ölot ekenmin dep al oylonup da, korkup da koyuçu emes. Anın anday boluşu- Kerme- toonun koynunda calgız üy, calgız tütün, een-erkin öskönünön boldu beken? Kim bilsin? Aytor, Al oşondoy er, mıktı cigit ele.

373

Kurmandın atası- Çortek. Caydır-kıştır too-taşkın arasında kapkan salıp, tülkü, suur karmap, mergençilik menen künün ötkörgön bir şorduu kedey ele.

Çortektin zayıbı- Altınay. Altınaydan calgız Kurman. Kurman’dan murda baldarı toktoboy kelip, uşul uulu törölgöndö negedir ısmın Kurman koyuşuptur.

Iramatılık atam menen Çortektin tuugan çalış cayı bolo turgan. Tuugan içinde da eköönün köñülü öto cakın ele. Al kezde caşım menin otuzda. Zayıbım, balam bar. Kış kündöründö azın-oolak çarbama karap, cakaga-suu boyuna kıştaym. Çortek bolso mergençilik kılıp, toogo kıştayt.

Çortek sabatsız ele, biroq akılı mol adam boluçu. Eldin baldarı okup catkanda, “Menin balam da okusun, adam bolsun” dedibi, aytor, al bir künü Kurmandı Borbuk Moldodon okusun dep, cakaga- bizdikine alıp keldi. Oşondo Kurmandın caşı cañı ongo çıga bergen kezi.

Kurman toktoo, carakör, akılı bar bala ele. Mına andan beri köp cıl öttü. Oşentse da Kurman cılmayıp, künü bugünküdöy köz aldım da. Bir cakka barıp kele kalganımda cügürüp aldım dan çıkar ele.

-Abake, atıña mineyinbi? Mingizsen! ...

Caş balanın köñülün kaltıruu kıyın da. Atıma mingizip, cılbur-tizginin koluna berip, “eti yattap bastır, cıgılasıñ”- dep, aga kat-kat aytsam da artına çañın uyulгутup, çügoygon boydon ketçü. Cıgılat ekem dep oylop da, korkup da koyucu emes.

“Aman ele bolsun, çoñoygondo baatır cigit bolot...” - deşçü ayıl-apadagılar balanın antip ketip bara catkanın körüşköndö.

374

Kış boyu Kurman baldarga koşulup, kitep baştığın asınıp, Borbuk Moldogo barıp cürdü. Çortek da “Balamdın dastorkonu, cumalığı” dep, Cuma sayın kiyiktin etinen moldogo alıp kelip berer ele. Etti körgöndö al açingan karışkırday culunup, aşkanasına katkança şaşuçu. Anısına caraşa balanı cakşı okutsaçı, uyalbay mostoyup turup aytaar ele:

-Çının aytayın, Çortek, balañ kem akıl körünöt, mensiz meesine eçteñke kire turgan körünböyt. eptep birdeñke kılıp atam... Kızmatımdı unutpasañ ele boldu.

Kurmandın akılı kem bolso, meesine eçteke kirbese, moldo anı emnege karmayt? Okutpay üyünö ciberbeybi? Antken cok. Kurmandı beker cumuş kıldırısı, Cuma sayın Çortekten “Cumalık” alıp turgusu keldi. Moldonun anısın men al kezde bile alğanım cok ele, ki yin Kurman aytkanda gana bilip cüröm. Al mındayça boldu. Kurman tañ erteñ baldarga koşulup külüp-oynop, okuusuna ketse da, keçte kabagı karış bürkölüp kaytat. Oylonom: “Moldo tildegen, urgan go” dep. Surasam, çunak bala aytpayt. Cazga maal arıktap da ketti. Karañgı canım “okuu küçtüü çıkar, bala oşogo arıktap, cüdöp cürgön çıkar...” dep öz aldımça coromoldoym.

Bir künü Kurman üygö kündögüsünön da ötü cüünü boş, köñülsüz kayttı. Söömöyün çüpürök menen baylap alıptır. Kolun karmap karasam, alakanı ıylaktanıp kalgan.

Kagılayın, Borbuk seni okutpay ele cumuş kıldırıp cürgön go, otun cardınbı? Çınıñdı ayıtcı? ! ... - dedim balanı mañdayınan ööp.

Kurman unçukpastan tömön karap, başın iykedi.

375

Oşondo gana bilip cüröm. Üyüñ küygön Borbuk: “Kedeyge okuunun emne keregi bar? Andan körö buga cumuş kıldırğan cakşı”- dep, Kurmanga köbünçö cumuş kıldırçu eken.

Bolgon işti Çortekke aytım. Al eç kimden caltanbagan, korkpogon, kayrattuu adam ele. Moldonun üyünö barıp, anı menen ayabay uruşup, balasın alğan da ketken. Camandıktan başkanı bilbegen aramza Borbuk: “Karap tur, balañ eköönö şumduk körsötpösöm, anda menin Borbuk Moldo atım kurusun...” dep, Çortek ketken caktı karap, muştumun tüyö kekeniptir.

Kündördün birinde Almatıdan aylıbızga Abdıraxman degen bir cigit kelip, baldardı okuta baştadı. Cakşı cigit ele. Şaardan okuptur. Andan okugan baldar bir kışta ele kat caza baştaştı. Kurmandı oşondon okutayın dep, küzdö sabak baştalğanda çapkılap, Çortek menen Altınayga bardım.

-Okuganga boloru emne? Cañkı Borbuktay moldobu?- dese Altınay, Çortek da anın sözün koştıoy ketti:

-Anday aldamçı moldo bolgondon körö, adal cürök añçı bolgonuñ cakşı, okutpay ele koydum, balamdı...

Abdıraxmandın Borbuktay emes, cakşı, adeptüü cigit ekenin aytıp catıp, abışka-kempirdi eptep epke keltirip, Kurmandı alıp kelip, okuuga kirgizdim. Bizdikinde catıp okup cürdü. Eeendüü, sergek bala ele. Anın sergek, eendüü ekenin abdıraxman da maktaçu. Borbuktan eki cılça okup, eki ooz söz cazuuga caray albagan Kurman, andan eki cılça ele kat cazıp, kitep okup kaldı. Al gana deysiñbi? Süylöşö kelgende, çoñdordu da sözge cıgar ele.

376

Borbuk- bizdin eldin moldosu. Kıldırgan, çedireygen, boorsok murun, tostok köz, türü suuk kişi ele. “Ölüktüü cerde moldo semiret, ölümtük cerde it semiret”- dep el bekerinen aytpaptır. Ölgöndörgö kuran okup, dooran, kayır-sadaga alıp, eldi aldap-arbab semirgen al bir ant urgur boluçu.

Kurman bir künü anı el içinde uyar kıldı. Bir miñ toguz cüz on birinçi cılı bolso kerek ele, kış içinde cer titirep aytoor, kıyamat-kayım bolo cazdadı. Uşunça çaşka kelgeni cerdin ançalık katuu titiregenin körö alğanım cok. Al bir ukmuş boldu: Cer düñgüröp, toolor köçtü, çağılğandar tarsıldap, taştar kuladı. Kaysı bir ayıldar mal-canı menen toonun astında kalıştı. Kıskası, maldan da, candan da cıgımdar köp boldu. Mal soyup tülöö kıldık. Tülöögö cıynalğan elge cerdin silkingen sebebin moldo mındayça tüşündürgön:

-Akır zaman bolordo, adam balasında kayır-sadaga azayat; ulamalardı, yagni, moldo, kocolordu sıyloo da azayat. Cer cüzündö künöölüü işter köböyüp cer oordoyt, oşondo cerdi kötörgön kök ögüzdün müyüzü talıp, yagni, cerdi bir müyüzünön ekinçi müyüzünö koygondo cer silkinet, cerdin silkinişi, yagni, zilzala boluşu –mına oşondon.

Buga işener-işenbesibizdi bile albastan añ-taň bolduk. Munun çın-tögünün Abdıraxmandan suraylı desek, arabızda al cok ele, kaydadır bir cakka ketken eken. Oşondo Kurman cıynalğan eldi taň kaltırıp, moldogo mındayça suroo berbesinbi:

Moldoke,- dedi alga obdulup. – Moldoke, uşunça çoñ cerdi kök ögüz kantip kötörüp turat boldu eken? Al emne degen ögüz?

377

Moldo caman közü menen Kurman dı akıraya karap aldı:

-O, nayasep! Alla-Taglam anı oşonçoluk küçtüü kılşa, kötöröt da. – Kurman moldonun sözünö kanaattanbay kayta dağı urap kaldı.

-Kök ögüzdü kötörgön biröö barbı, moldoke, ce al özü ele turabı?

-Bar, anı taşbaka kötörüp turat.

-Taş bakanıçı?

Moldo kapkanga tüşkön karışkırday, alaktap, cep ciberçüüdöy Kurmandı karap:

-Kara kaşka, kara çımın –dep koydu.

-Emese, moldoke, baarınan da küçtüü oşol kara kaşka kara çımın eken go,- degende bala, el kiraan-katkı külüp kaldı. Borbuk moldonun ölbögön tört şıyracı kaldı belem, bir kızarıp, bir bozorup, küröö tamırı da köbö tüştü.

-Çık eşikke, çık! Elge meni külkü kılğanın kara! Kurman ordunan turgan da, tışka çıgıp da ketken cok. Moldo birtike soolukkan kezde, caltanbastan kayta andan suradı.

-A-a moldoke! Kara kaşka çımindı kötörgön biröö barbı ce al özünçö ele çıçkan andıgan küyködöy ebelektep asmanda asılıp turabı?

-O, paççagar! Künökör boldun. Tobo kıl!

-Tobo kılbaym! Cerdin silkinişin Abdıraxman moldokem başkaça aytkan. Sen karaanday ele kalp aytıp atasıñ dep da Kurman cügürüp tışka çıgıp ketti.

Borbuk Moldo kolundagı kuranın koynuna katıp, başın cerge salıp, aybı açılğan uuruday, ordunda oturdu da kaldı.

378

Booru bekip, bokonosu kata elekte ele Kurman oşondoy ötkür bala boluçu. Egerde al azırkı kezde tirüü bolso, ataktuu baatırlarımızdın biri bolot ele. Ömürü kıska eken şorduu balanın... Ört öçköndöy calp etti da cok boldu. Anın gülkayırday caş ömürünö balta çapkandardın biri- Borbuk. Kurmandı al eelki duşmanınday cek körör ele. Baldardı buzgan Abdıraxman dep, anı da moldo caman körüp cürdü. Antpegende kantsin? ... Murdagıday bolboston sıy-urmattan kalıp barat. Baldar andan beş cık okup, beş ooz söz caza alıspasa, - emi mına körböysünbü, bir cılda ele Abdıraxmandan kat caza baştaştı. Alardın ata- eneleri da Abdıraxmanga alkıştarın aytısat, sıylaşat. Oşondo moldokeñdin küybögön ceri kül boloor ele. “Abdıraxmandın ak paaşaga til tiygizgen ceri bar. Kudayga da, dinge da al karşı. Baldardı da dinden çıkarıp, buzup atat...”- dep, anın üstünö arız cazıptır. Bir künü şaardan casooldor kelip, Abdıraxmandı aydap ketiştı. Oşondon kiyin baldarımız okuudan kaldı.

...Andan beri köp cıldar öttü. Karañgı canım, al kezderde Abdıraxman kim ekenin köp ançalık bilbepmin. Körsö al, uşul zamandın kişisi eken. Bilimi da mol körünöt. Baldardı da tuura col menen okutuptur. Üyün küygön Borbuk Moldo oşogo anı cek körgön tura. Ötkön cılı bir pioner baladan surap kaldım: “Cer emneden titireyt? Mugalimiñer bul cönündö silerge aytkanı barbı?” -dep. Bala meni karap, külündöp, kaçandır bir kezderde bizdın baldarga aytkan Abdıraxmandın sözdörün ayttı. Körsö kayran cigit, oşondoy okumuştı cigit eken. Anı cayına koyuşsa, baldarımız bir top bilim alat ele... Mırzabek bolbogondo Abdıraxman

aydalbayt bolçu. Borbukka koşulup Mirzabek da arızga kol koyuptur. Körüñ örttöngür, al da özüñ bir kezde “ Kırızımın” dep atagan çıgar...

Bul cerden men karıyanın sözün böldüm:

-Mirzabek degeniñiz kim? Al emne degen kişi ele?

-Iras bolot, balam, - dedi karıya.- Al cönündö, emese, ayta keteyin.

... Özünün baylığına, manaptığına çirengen elibizde Mirzabek degen bir bay boldu. Sakalı cagcaygan, semiz, aç köz, aramza kişi ele. Bir neçe koroo koyloru, beş-altı üyür cılkıları tursa da, biröödön alsam, culsam değenden başkanı bilbegen adam boluçu.

Mirzabektin Kerimbek, Otunçu degen eki malayı boldu. Kerimbek caydır-kıştır baydın cılkısını baksa da oozu kenen aşka, iyni bütün kiyimge cetken emes. Otunun algan, suusun kuygan, külün çıgargan- Otunçu. Otunçunun öz ısmı- Muradıl. Erteli-keç alğanı otun bolgonduktan anı << Otunçu>> dep atagan. Baykuş, aga ardanbagan, ak köñül, momun adam boluçu. <<Alğanım otun bolgon soñ, el antıp aytpaganda emne desin? ... dep, kayta oor cazmışına ıraazı bolup kaluçu. Kerimbek bolso, al da cakşı, sonun turmuş cönündö eñseer ele. Eñsegen menen al aga cete algan cok. Şaarga barsam ceter bekem dep, ayalı Aycandı, altı caşar kızı Aysuluunu alıp, Tokmokko köçüp ketti.

Mirzabektin dağı bir top cigitteri bolgon. Alardın içinde baş keseri- Alañköz. Bayı biröödön kozu alıp kel dese, koy alıp kelgen, tay alıp kel dese, bee

alıp kelgen, << Börk al dese, baş algan>> kara neet, şektüü adam boluçu. Abdıraxman cönündö cazılğan raporttu tün kata şaarga cetkirip, özü menen kayra casool alıp kaytkan ant urgup oşol. Aylıbizdın eñ kedeyi Çortek ele dep cogoruda aytım go. Kiyik uulaganda mine turan calgız küröñ atınan başka anda alaldan tük cok. Al da bolso özü menen anı birge karıp, tişteri eçak tüşköñ. Oşentse da << Çortek anı satuuga ce soyuuga közü kıybayt. >> At tabılğança ayak uloo dep, ayıl- apaga bara kalganda ilkitip mine kalat.

Kündördün birinde Çortek Naringa ötüp bara catkan cürgünçülörgö oşol atın berip, toru kaşka aksak kulun alıp kaldı.

-Kulundu cürgünçü aksaganınan sattı. Bolboso minday kulundu kaydan satsın?
Asıl beenin tukumu. Çoňoygondo bul kuluk bolot,- deçu ele ıramatılık Çortek

Çortektin dağı bir kök küçüğü boldu. Anın Kurman << Colbors>> dep çakırar ele. Colborstun enesi- Kumayıktı Çortek talaadan taap alıptır. Al mindayça bolot: Bir künü Çortek toodon kiyik atıp alat, etin atına artıp, oygo tüşöt. Kara col menen kıbratıp kele catsa, aldınan bir kök kançık çıgat. Eesinen acırap, adaşıp kalgan körünöt, aç eken. Çortek aga az-azdan et ırgıtıp berip, özünö üyür aldırıp, eerçitip, üyünö keliptir. Atın anın <<Kumayık>> koyuptur. Kök küçük oşondon tuluptur. Çın-tögünün kim bilsin, ıramatılık Çortek anı << Karışkırdan calgaştı, atası karışkır>> deçu ele. Mında bir az çındık bar. Antkeni cazda itter üyüğüşkön kezde Kumayık cogolup ketip bir neçe künden kiyin keliptir. Oşondo Çortek anı << Karışkır menen çağılıştı>> -dep turgan.

381

Kurman okuudan birotolo kol üzüp üyünö kaytkanda, Altınay menen Çortektin barlık baylığı uşul üç aybanat boluçu. Alardı teylegen, ata-enesine kol kabış kılğan- Kurman. Atası menen añ uuloogo da barıp cürdü.

Kurmanday balanı kim caman körsün? Men da, ayalım da anı öz balabızday cakşı körör elek. Arısı- oşol balanı sagınıp, berisi- birin-ekin çarbama karap, cayda Çortektin canına köçüp barıp kondum. Kök-bulaktın boyundabız. Oşondo Kurmandın ermegi kunanı menen küçüğü bolor ele. Alarga Erteli-keç ardeñkeni üyrötüp catkanın körçümün.

Bir künü Çortek eköobüz ötkön-ketkendi süylöşüp döndö olturabız. erkeletip, cal-kuyrugun, kaptal soorusun taradı. Andan kiyin <<çuu, tulparım, çuu!>> dep ağıttı ele, kulun kuyruğun kötörüp, başın çulgup, oyon sala cılganı ördöy cügürdü. Kurman kalpağın koluna alıp, çettey basıp, ıškırdı ele, kulun cele basıp kayra keldi.

-O, kagılayın! Cılkını cemge << poplap>> çakırat. Antip ışkırğanıñ emne?- dedim döndö turup.

Kurman başın kötörüp, meni karap alıp minday dedi:

- Anıñ ıras, abake. Cılkını cemge <<pop, pop!>> dep çakırıp üyrötkönün men da bilem. Men emes anı eldin baarı bilet. Kulunumdu oşol el bilbey turgan nersege üyrötüp atam. <<Pop, pop!>> dep çakırganda cemge kelgen cılkı ışkırğanda emne kelbesin! Kelet tura. Körbödünüzbü, kulunumdun kelgenin. Kep üyrötüüdö. Balaga

emne dep coop bererimdi bile albastan caagım cap boldu da kaldı. Çortek balasının coobuna çoñ iraaızı bolgonsup, közün kımıñdatıp küldü:

382

-Oşent, balam, oşent. << Kuş uyada emne körsö, uçkanda oşonu alat>> degen. Aybandı da caş kezinde emnege üyrötsö, oşogo könügöt. Kulunuñ könügüp, üyrönüp kalgan turbaybı. Cakşılak bak. Munuñ çoñoygondo Tulpar bolot, balam.

Kök küçügün da Kurman << Al, al!>> dep, alga cügürtüp ,<< Cat, cat! ->> dep, catkızıp, oynotoor ele. Kulunga da küçüğü ötü üyür boluçı. Kantsin, kımındayınan al anı menen birge ösüp kelet. Kulun kök çalgında ottop cürsö da andan küçük kalçu emes: Bassa birge basıp, toktop ottoso, bir çette komdoñup anı karap küzötüp çatar ele. Kurmandan bötön candı kulunga cakın colotpoy ırlday ketçu. Çortek eköbüz da kulunga cakın baruudan korkor elek.

Oşentip eki cıl öttü. Kulun- emi kunan. Cal kuyruğu kelişken, soorusuna suu kuysa tögülğüs, tuyagı tik, cünü kulpungan közü oynoktoton sonun bir cılkı boldu. Ömürümdö köp ele sonun cılkı kördüm. Birok anday suluu cılkını takır körö alğanım cok. Iramatılık Çortek aytkanday, karapayım cılkı emes, asıl cılkı- Tulpar.

Kurman kuanımdı körsötsöm, carışsam, dep deg-dep cürgön kezinde elibizde biröo kızın küyöögö bermekçi bolup, toy berdi. Toygo köp el cıynaldı. Kurmandı kuanına mingizip, eerçitip men da barıp kaldım. Toydun şaan-şökötü köp bolot emespi. Alardı aytıp emne kılayın? Baarıdan kızığı-at çabış. At çabışta kuanın Kurman attarga koşup çapsa bolobu. Mına kızık! Toru kuan attardan buta atımday alıs çıgıp keldi. El dürböp, kuanandı tegerektep kaldı. Oşondo canıbar er ortosunda suulugun çaynap, buttarın

383

tıbrçılalıp, közdörün oynoktotup, azır çapsa dağı ele kayra çıgıp kelçüdöy bolup turdu.

Carıktık, uşunday da cılkı bolot eken e! ... Attan kuan ozot degen emne? Kayberenden bütkön mal go! ... deşti cıynalgan el.

Baygege algan akçabızdı çöntökkö salıp, koyubuzdu önörüp, olcogo tunup, üygö kayttık. Çortekti kubantayın dep attan daroo ırıp tüşüp, üygö kirdim. Toydogu

işti Çortekke ayttım ele, kubanat degen kişimdin öñü kubara tüşsö bolobu. Özüm da çoçup kettim:

-Çoke, munuñuz emne? Kubanat desem.

-Kubanarın kubanam- dedi Çortek başın kötörüp.

-Dos bar, düşman bar degendey munuñardın artı kaday bolor eken. Oşogo kabagım bürkölüp atat. Kedeydin külük atı, cakşı carı bolso köz artkan bay-manaptın it oorusu bar ele. Calgızdın canına zalalı tiybese gana boldu.

Men Çortekke birdenke dep coop bergençe eşikten Kurman kirip keldi. Toydo kunanı çıgıp, möröyü üstün bolgongo balanın cüzü carık, kubanıçı da koynuna batpagansıyt. Külündöy basıp atasının canına oltura ketti.

Biz unçukpastan kala berdik.

Kış cakındadı. Çortek cıldagısınday öz kıştoosuna- toogo köçüp ketti. Men suu boyunda kaldım. Andasanda alarga bara kalam. Kurman da kelip, menden kunanına cem, çöp alıp ketip cürdü.

Caz cakındap ala şalbırt bolgondo Kurmandın kunanına dep, eki kurcun közü cem salınıp, barıp kaldım.

384

Çortek katuu sirkoolop kalıptır. Deni sak, kayratı, küçü mol, mıktı kişi ele. Anı << ooruyt eken, ölot eken>> degen kimdin oyuna kelsin? Mına emi cötölüp, terdep, ontop, ker sarı tartıp tüşökkö catat. Caagı şimirilip, abdan arıktap da kalıptır. Altınaydın aytuusuna ulam bildim. Kiyik uulap cürüp, suukka urunuptur. Birde Kurmandı birde kunandı oozanıp, tünü boyu cöölüp çıkkın kezderi da bolot eken.

Tüşökkö cakınday, sınar tizelep oltura bergenimde Çortek közün açtı. Meni taanıdı da, uurtunan cılmayıp koydu. Andan kiyin < sen emi eşikke çıga tur...> degensip, Kurmanga başın iykedi. Kurman keteeri menen kayra közün cumdu ele, cumulhan eki közünön eki togolok caş ırgıp, eegine tüştü. Birtikeden kiyin közün açıp, sözgö keldi.

-Cakşı boldu kelgeniñ, Cumagul. Özüm da seni çakırtayın dep attım ele. Mintip katuu oorup kaldım. <<Caman aytpay cakşı cok>> degen. Kokusun közüm cumulup ketse, cetim-cesirge kanat-butak bolo cürösün...

-Sasık tumoo ıgar, tüzölüp ketersiz, sabır kılınız, caman coruktu baştabaңыз. Ooruluu ölörün, soo kişi ölörün bir kудaydın özü bilbese... dep, aga kayrat aytımış boldum.

Altınay Çortektin köz caşın sürttü. Çortek alsız közün açıp-cumup, tündüktön körüngön asmanga közün sala eerdin kıymıldattı.

-Anıñ ıras, Cumagul. Birok, öz oorum özümö maalım. Mından arı caşay albasıma közüm cetip turat. Bargan sayın küç, kubattan acırap, alsırap, baram... Adam balasına bir ölüm kaçan da bolso bar go. Ölümdön korkpoym. Korkonum- Altınay menen Kurman.

385

-Mensiz alar kantip caşar, kantip kün körüşör eken? Başın men cakka kıştaytıp, meni karap, akırın ünün ıgardı.

-Bilem men seři bilem... Senden başka bizge cakın kim bar? Bizge küyö turgan calgız sensiñ go. Saga tabıştap aytkan osuyatım cetim-cesirdi biröögö kor kıldıra körbö.

Ooruluu kişinin oyandagısına makul boluş kerek da. Anın könülün kötörö söz aytım.

-Altınaydı cer karatpaym, Kurmandı bolso bala kılıp bağıp alam, dedim:

Çortek ıntaasın koyup sözümdü uktu da, eşikten Kurmandı akırtıp, canına cakın olturguzdu. Eti kaçkan arık kolun balasının tizesine koyup:

-Kulunum, dedi alsız ünün ıgarıp.- Kulunum, bul oorudan baş kötörömbö cok pu... aga közüm cetpeyt. Esim barda kerezimdi aytıp kalayın. Mende saga cıynagan tört tülük mal cok. Malda- eşiktegi kıl kuyruk. Añı cürgünçülördön satıp alganda ele saga arnagam. Cakşı at- cankaralduu, kulunum. Koluñdan ıgarba. Anı menen kaçsañ kutulasın, kuusan cetesiñ. Bütün ölömbü, Erten ölömbü- menin künüm sanaluu. Tigine, dedi Çortek keregede ilinip turgan barañ mıltığın körsötüp, ıramatılık atamdan kalgan mıltık ele. Menden emi saga kalsın. Mıltıgındı asınaarsıñ , atıña mineersıñ. Colborsundu eerçitip atadın kesibin ulantıp bayağının balası dedireersin. Kulunum...

Mından bir aydan kiyin Çortektin közü cumuldu. Ölör aldında aytıptır. << Too içinde östüm ele, tünögüm da uşul toodo boldu ele. Emi söögüm da uçunda bolsun..>> ölüktün sözün tirüü sıylabas bolbosun dep

Çortektin söögün kıştoosunun sol cagındagı şagıldıu küngöydün etegine, bir şılbinin tübünö koyduk.

3

Kün artınan kün, cıl artınan cıl öttü. Kurman emi er cetken cigit çaşıda cıyırmadan eçak aşkan. Colborsu da kök döböt it, toru kunanı da çoñ toru kaşka at boldu.

Colborsu türköy itterdey emes ele. Karışkırdın başınday başı bar, kulağı tikçiygen, arka cündörü kögüş, başkanda kuyruğun çamgaraktatıp basat. << al! Al!>> dese, alga cügürüp<< Tap, tap>> dese cer şimşilep << Kal üygö>> dese boz üydün kırçoosuna komdonup cata keter ele. Tili gana cok debese, oşondoy akıldıu it boloçu.

Kurman toru kaşkasın minip, colborsun eerçitip barañ mıtığın asınıp, kiyikke ketip bara catkanda közüme al baatır Manastay ele körünçü.

Koñur küz. Oydrogu mal da, toodogu kayberen da semirgen kez. Bir künü Kurman meni kiyikke eerçitip çıktı. Eköübüz teñ atçanbız. Özüm mergençi bolbosom da, Kurmandın mergençiligin öz közüm menen köröyün dep eerçip baram. Mına too desem! Beles- beles, baş uçuna köz cetpegen böksö too. Andan arı tizmektelgen askalar...

Adam degen kızık da! Ulgaysan da caştar menen coldoş bolson oşolordoy bolgun, oynogun kelet eken. Caşlar da oşondoy, karılar menen coldoş bolso, oşolordoy oor basırık, toktoo bolgusu kelet. Oşol kezde caşım kırktan aşa koyup kaldı ele. Kurmanga koşulganga men özümdü caş çağımday sezip baram. Al carışsa carışkım, külsö külgüm, oynoso oynogum kelet.

Öröön suusun keçip ötüp, adır toogo bet aldık. Cer een: Kak etken karga, kük etken kuzgun cok. Aylanaga köz çaptırıp, etiyatlık menen ketip baratabız. Negedir oşol künü bir da kiyik keziktire albadık. Kün batarda gana kırdın eteginde cuuşap catkan bir top kiyikti körüp kaldık.

Kurman atınan tüştü. Colborsun cetelen, taştan-taşka camınıp kiyikterdi öñüp cönödü. Birtike cogorulap barganda, karooluna ilintip kadiksiz atayın dedibi,

boortoktop cıla baştadı... Kurmandı körgöndö Colborsu da anı tuurap, booru menen cıldı. Körsö anı kayran bala oşenttirip.

Men attardın canında demimdi içime alıp, alıstan karap turam. Kurman kiyikterge cakınday bergende, taştın üstündö küzötçülük kılıp turgan tekesi cıt alıp kaldı okşoyt, eşik tördöy cerdi bir sekirdi da kaçtı. Kalgandarı da cönödü. Bir kırdı aşā bererde Kurman attı ele, artında bara catkan bir kiyik tömön karay kulap ketti. Mınday işke ıskıbaz canım:

-Kagılayın, Kurman! ... Cıgıldı! Dep attardı taştıoy çurkadım. Mına kızık! Cıgılğan kiyigim orduna turup, süyrölöndöp kaçıp barat.

Al! Al!- degen Kurmandın ünü çıktı. Karay salsam, colborsun ağıtkan eken. Kiyiktin artınan kuyanday uçup küüp barat. Kiyikti cetip tişterine közüm cetken cok. Antkeni, iñir da kirip kalgan. Colbors andan adaşıp kalışı ıktımal ele.

Kiyik beldi aştı. Bir topton kiyin Colbors da aştı.

Kurman ekööbüz attarımızga minip, kiyik aşkan belge çıktık. Beldin astı-çoñ koktu. Koktunun arı

388

cagı adırluu too. Toonun oy-çuñkuru, koktu-kolotu köp da. Alardın kaysınısına colbors kiyikti kuup kirip ketkeni belgisiz. Köz baylanıp, tün da kirdi. Karangıda kayda barabız? Attarımızdan tüştük da << kelip kalar>> dep ümüttönüp olturduk. Birok, colborstan dayın cok. Ubakit bolso ötüp barat. Altın ay külündöp ay-aalamga carıgın ciberip, uyasınan çıktı. Too, taş, say cıbıttın baarı teñ tıñç uykuga batkansıyt.

Colbors cogolot eken, anı kiyik cara süzüp öltüröt eken dep korkup, Kurmandı cemelep koyem.

Alda kagılayın, Kurman ay! Kündün keçtegenin körüp turasıñ. Emnege ağıttıñ? Kündüz bolso bir cön ele. Emi ceti tündö anı kaydan izdep, kaydan tababız?

Kurman kamırabayt. << Ünümdü ukpay catkan çıgar, uksa kelet>> degensip, anda-sanda kykırıp koyet.

-Colbo-ors! Colbo-ors! ...

Kurmandın ünü basıla kalganda anı tuurap, ünümdün bardığınça men da kıykıra ketem. Colborstu taştap, üygö keteribizdi, ketpey kütöörübüzdü bile albay başım mañ.

Bir kezde toru kaşka emnegedir kulağın tikçiytip, başın kötörüp, tömön çaktı karap, tıbrçılup, tınçı kete baştadı. <<Emne bul mintip atat?>>- dep, biz da oy caktı karadık. Añçıga bolboy oydogu ayluu tündön suurulup colbors da çığa keldi.

-Colbors!-Colbors!

Süyüngönübüzdön eköübüz carışa kıykıra kettik.

Colbors abdan çarçaptır. Tilin sunup, akaktap, arañ gana demin alat. Buttarında tamtik cok: tıtılğan, ayrılğan, kanagan. Bir cakkı butu sıltıp, basa albayt.

389

Karasak, tamanın taş tiliptir. Kurman anı astına öñörüp aldı. Üygö kayttık.

-Alda kulunum ay!- dedi, Altınay colborstun butun körüp, keyip-keçiytip.- mintip cürsöñ colborsuñdu öltürösün go. Mından kiyin canıña eerçitpeseñ kantet?

Colborstun tamanına cumşaktap cün salıp, çüpürök menen baylap koyduk.

Kiyikti Colbors cetip tiştegenin, tiştebegenin daana bile albadık. Omuroooo, oozu, murdu kan bolgonuna karaganda, cetip tiştegen körünöt. Emnesi bolso da bilelik dep, ertesi colborstu öñörüp alıp, keçegi tosüp alğan ceribizge keldik. Cerge anı tüşürdük. Keçegiden butu bir az cakşı bolup kalıptır. Cerdi cıttap, başın kötörüp, keçegi kelgen cagına sıltıy basıp cönödü. Artınan eerçip, biz da ketip barabız. Kaptalday bastırıp, koktuga tüşтік. Koktu menen ör talaşa bastırıp, dağı bir kır aştık. Arı cagı şağıl taş eken. Attar andan ötö turgan körünböyt. Emne kılarıbızdı bile albay, başıbiz katıp, buylada kaldık. Aldıda bara catkan colbors toktop kalganıbizdi kördü da, <<bular emnege toktodu?>> başka cakka ketişken atabı!>> degensip, al da burulup çoçoyup olturup, bizdi karap turat. Kurman cerge tüşüp, atın maga berdi da, bastı. Özün közdöy bara catkan Kurmandı körgöndö gana colbors ordunan kozgoldu. Men toru kaşkanı koştıp, şağıldı aylana bastırdım. Eki közüüm Kurmanda, Kurmandın közü colborsto. Colbors bolso cerdi cıttap, coylop alga baratat.

Bir kezde it aska taştın aldındagı kalıñ badalga kirip körünböy kaldı. Bir azdan kiyin aga Kurman da cetti.

390

Arkı betke cetkenimde, meni çakırgan Kurmandın ünü uguldu. Kıyalap çıgıp bardım. Mina olco! Aska taşın túbündö torpoktoy bolgon bir kiyik kanga boyelup, sulap catat. Alkımında, kaptal, buttarında colborstun tişteri tiybegen soo ceri cok. Üy ordunday cerdin çöptörü uypalanıp, çañdarı çıgıp, taştarına kan çaçıragan. Körsö kayran colbors kiyikti uşul cerden cetip, askaga kamap, alpuruşup, anı çerger cıkkan körünöt.

Kiyik soygonubuzça Colbors bir çerter komdonup cattı. Şıbagasın berip toyguzduk da, etti eki atka bölö artıp, olco menen üygö kaydık.

4

El cayloodon kaytkan kez, mal semiz... <<Aş köp bolso, kaada köp>> -dep, çıgış catkan biröo baylıgın körsötüp, çoñ aş berdi. Kurmandı eerçitip, men da aşka barıp kaldım. At çabış boldu. At çabışta Kurman kızıgıp ketip kaşkasın özü minip çaptı. Kunan kezinde atka koşup çapkanıbızdan beri anı eç bir cerde çapkanıbız cok ele. <<emne bolor eken, çıgar beken, ce kalar beken?>> dep şaştım ketip, attar ketken caktan közümdü albay karap turam. Bir kezde alıstan çañ uyolgup, asmanga kötörüldü. Añçıga bolboy çañdan suurulup, alıp-uçup biröo kelet.

-Mırzabektin kertorusu eken...

-Cok, kocoş baydın kürönü körünöt, deşip, el dürböp, döbödö turuşat. Kıykırık, sürööndördü ukkanda kurç attar eesine ee-caa berbey eeligip, alga umtulat. Başka çapsa bık etpegen menin kök çologum da

391

birdeñkenin kabarin bilgensip, çıyralgansıp kalıptır: Başın kötörüp, suulugun çaynap, arı-beri oydolop koyet. Tizginimdi cıya karmap, kele catkan karaanga köz ciberdim. Körüngön karaan ulamdan-ulam cakindoodo.

Kurman!

-Kurman!-degen bir kezde ündör çıktı.

-O-o, casagan! Emne degen kubanıç? Baylardın bapesten bakkan külüktörünön cetimdin atı ozup kelebi. Ce cañılış ugup atambı? <<Korkkongo koş körünöt>>- deçu ele. Birok süyüngöndö da közgö koş körünöt eken. Közüm alaçakmaktap, bir kişi eki kişi on kişi bolup elektenip, eldin baarı ele <<Kurman! Kurman!>> dep uraandap,

kıykırıp, meni karay çugoyup kele catkansıyt. Alardın kaysınısı Kurman, kaysınısı toru kaşka ekenin kim bilsin! ... El<<Kurman, Kurman!>>- dese, Kurmandın çıgıp kele catkanı oşol...

-O, Kuday, beregör! Kagılayın, Kurman! ...

Çologumdu çandırğa eki-üç kurdıy kamçı urup, kıykırıp, alıp men da çugoysom çaŋga ileşpey eldin artında kaldım. Beti-başım çañ. Aga kayılın. Bütkün boyum eerip, muunum boşop, toktono albay eki közümdön çaş ketti...

Oşentip, Kurmandın atı çıgıp keldi. Mırzabektin külüğü baygege ilinbeptir. <<Mırzabektin külüğü çıkar, baygesinen soogat-salam alarbiz>> dep ümüttöngön koşamatçılar, taşka kongon coruday bayın calgız taştap, çugoyup bizge kelip, soogat suray ketiştı.

Baygenin baş baygesi-elüü koy, cüz som eken. Akçañı koluma alıp, koylordu çetke aydatıp çıktım. Emnesin aytayın? Oşondo töböm kökkö cetkendey boldı. Kimisi bolso da atımdan aytpay, sıylaşıp <<Cumake>> deşet.

392

Emne kılğan menen at eesi Kurman da. Anı menen akıldaşpay, baygeni kantip ülöştürsöm bolot? Özübüzgö kancasın kaltırayın, kaysınısı elge berüü cönündö aga akıl saldım.

-Abake, - dedi Kurman meni karap,- abake, atıbiz çıgıp abiyiribiz cabıldı. El mintip sizdi urmattap, oozuñuzdu karap turat, bayge degen, olco degen oşol. Andan artık emne kerek? Ber, baarın da taratıp ber! Eldin köñülün, alkışın al. Üygö mal aydap kaytkandan körö, eldin alkışın alıp kaytalı...

Astında altın catsa da karabagan oşondoy bir asıl cigit ele. Baygenin baarın teñ ülöştürüp berdim. Aytoor, soogat suragandardın eç kimisi kur kalğanı cok. Cadaganda <<elge bergen kuruttan meni emne kuruttuñ>> degensip at üstünön öböktöp, elden arılta kolun sungan Borbuk Moldogo da üç som karmattım.

At çabıştan kiyin koşmokçu bolup, aş bergen ayılga barıp tüştük. Aldıbizga koyulgan çaydı cañı gana içip bolo bergenibizde, eşikten çuu çıgıp kaldı.

-Kokuy, kaçpasın! ...

-Tozgula, karmagıla! ...

Emne bolup ketti dep, dürböp capırt tıška çıktık. Tıšta bir cigit kokuylap, ontop, sol butun karmalap cerde olturat. Mamıda bayloolu turgan toru kaşkanı al minip körmökçü bolot eken. Çılbırın çeçip, üzöngügö cañı butu tie bergende, toru kaşka anı coon sandan tişteptir da, oyt berip, çetke çığa beriptir. Üydö olturup cañkı biz ukkan ızı-çuu, cigittin coldoştorunun ünü eken. Alar attın aldı-artına çıgıp, korkup, karmay albay cürüşüptür.

393

Toru kaşka bet aldındagı biyik dubaldan eliktey tüyüldü da, arı cagındagı korukka öttü. Koruktagı küzgülü bedenin kök maysañ körpösünön eki-üç kurday çaldı da, kaçuuga bet alıp, cele basıp cönödü.

Baleket bolup kaçıp, Kurmandı cöö kaltırbagay ele dep, çebelenip, kıykıra kettim:

-Kagılayın, Kurman! Atıñ kaçpasın... Özün eptep karma! ...

Kurman cügürüp atının tuurasınan çıktı. Kalpagın koluna alıp eki-üç kurday ıškırdı ele, botom, kaçıp bara catkan toru kaşka selt etip toktoy kalsa bolobu. Kurman dagı ıškırdı ele, toru kaşka kayta burulup, cele basıp Kurmanga keldi. Kulun kezinen tartıp Kurman aga ıškırık menen cem berip üyrötkönün andagı el kaydan bilsin? Munu bir comoktoğu tulparday körüp, tañ kalıştı, koşul-taşıl sözdör ketti:

-Tulpar eken, til bilet eken...

-Çañına at cetpeyt eken...

-Kaçıp bara catkanda eesi ıškırıp, canına çakırıp aldı.

Ertesi aş bergen ayıldan cönögönübüzdö, Mırzabek bay can cökörlörü menen artıbızdan cete keldi. Körsö al da aş bergen baydın üyündö kongon eken. Canında Borbuk Moldo, Alañköz, dagı-dagıları cüröt.

Mırzabek meni candap bastırdı. Köptön beri bapestep bakkan külüğü bul sapardagı at çabıšta kalıp, el içinde şağı singanın, mindan arı anday bolbos üçün aga bir külük kerek ekenin aytıp kelip, közü Kurmandın toru atına tüşköñün bilgizdi.

-Uşul atka közüm tüşüp kaldı, Cumagul,-dedi bay menmensine eerine çalkalay olturup,- attı baladan maga alıp ber. Suraganın bereyin.

Bayga atındı sat dep Kurmanga kantip aytam? Atasının ençilep kaltırgan calgız kıl kuyruğu emespi. <<Cakşı at- cankaralduu, balam, kolundan çıkarba...>> dep aytkan sözü da bar. Sat dep aytkan kündö da al atın sata koybosun beş kolumday cakşı bilem. Mirzabekke, ce<<bar>>, ce <<cok>> dep açık coop bere albay mukattanıp, ayandap cürüp kelem.

Bay üzöngüsün çirene temine maga karadı:

-Kana Cumagul emne deysiñ? Ce sen balanın atın sattırğıñ kelbey türabı?

Balekette kabılğan coldoşuna cardamga şaşkan adamday, Borbuk Moldo da at üstündö obdulup, Mirzabekti koştıoy ketti:

Bir koydu bir serke baştayt-degen, Cumagul. Bizdi baştap bötöndön namısızdız alıp berip cürgön mına Mirzakem. Mirzakemdin aşta, toydo kızıl öñü bozorgonu bizge da uyat iş. Köptöp turup balanın atın alıp bereli. Aram ölgür, küröñ at oşentip çıkpay kalıp, Mirzakemdin da, baarızdın da şağıbızdı sındırbaydıbı...

<<O, üyüñ küygön Borbuk,- dedim köñülümdön. Üyüñ küysün. Kudaydı karap koşomat kılsañ bolo. Mirzabek bizdin kaysı namısızdız alıp berdi? Saga bergen kayran üç som! Kara teke süzüp, kaydan anı saga berdim eken?>>

-Balanın atadan kalgan calgız atı. Anı sat dep kantip aytam?- dedim men başımdı kötörüp.

-Oşondoybu-a? Aytuuga oozuñ barbayt eken da. Anda biz ele aytalıçı. _ Burula karap: _ O, Kurman. Atıñdın oozun beri tarta bastırçı,- dedi Alañköz.

Kurman oşol kezde baldar menen aldı cakta bara cattı ele, atının cürüşün ayandata kaldı.

-Kurman,- dedi Alañköz,- atıña Mirzakemdin közü tüşüp kalıptır. Atıñdı aga satsan kantet? Mında biz, Cumagul bolup oşondoy dep süylöştük.

<< Bul emne kılgañıñ, abake?>>- degensip, Kurman közünün kıyıǵı menen meni calt karaganda menden anday söz çıkpaganın bilgizip, kabağımdı çıtıdım. Kayran bala anımdı bile koyup, birden kese coop kaydardı:

-Süylöşsönör süylöşkön çıgarsıñar. Birok men atımdı sata albaym.

-<< Calgız at, at bolboy, calgız caka ton bolboy>> degen kep bar emespi. Calgız at saga at bolup bermek bele? Andan körö anı satıp, bir top mal kılıp alsan bolo, çunak bala!- dedi Borbuk Moldo da.

-Bolboso, moldoke, silerge bolboy turgan çıgar. Maga calgız at- at da calgız caka- ton da bolot.

Mırzabek caman közü menen oluraya Kurmanga karadı:

Botom, oydu-kaykı sözün aytkan bul kanday bala. Atasın tartkan eken go. Atası da epke-sözgö kelbegen uşunday tersayak eme boluçı.

Ölgön atam sizge emne kıldı? Oozuñuzga karap süylöñüz, bay,-dedi kayran bala caltanbastan Mırzabekke.

Ala-Toonun şumkarınday capayı öskön çunak bala ölör-tirilerine, keleşegine karaybı? Çatak çıgarıp, balaanın baarın başına üyüp albagay ele dep, korkup kettim:

-Koy, kagılayın, koy!

396

Kurmandı çettetip bastırғанымда Mırzabektin ünü çıktı:

-Bul kanday, cubarımbek? Aytkan sözdörü içti küydürdü go! ...

-İçiniz küysö tuz calañız!- dese bolobu, Kurman burula kalıp.

-Botom, emne deyt? << Bagalektegi bit başka çıgat>> degen uşubu? Oydo-toodo calgız üy, calgız tütün tentip, köçüp-konup bul een baş üyröngön eken. Körsötöm buga körgülüktü.

Kurman atın tık toktotot kaldı:

-Körsötö albasañız emne bolosuz?

-Karma, karmagıla! emne turasıñar akıylaştırıp?

Belindegi kınınan müyüz saptuu, toltoluu bıçağın bay suurop aldı. Biröögö ötü açuusu kelgende <<Öltüröm seni, öltüröm!>> dep korkutup bıçağın suurop almay anın adatı bar ele. Bay oşol adatın azır da karmattı.

Karmagıla, men munu öltüröyün. Alañköz kaydasiñ? Karmasañçı! Emne turasiñ?

Alañköz, dağı biröö Kurmanga karay umtuldu ele, Kurman Alañközdü toru kaşkası menen koydurup ötüp, ördökkö tiygen kiraanday, berkisin da kaçırdı. Al can soogalap, eldi aylana kaçtı. At üstünön Kurman eç kimge aldıra turgan türü cok. Baleket bolup, bayga da kolu tiybegen ele dep, men cetip, Kurmandı tizgindey çetke cetelep çıktım. Oşol boydon anı üygö eerçitip cönödüm. Antpegende eki ortodo çoñ çatak çıgıp ketişi da ıktımal ele.

397

Carkırap caynap, caz keldi. Too da, cakada çaşarıp, çımın-çirkey ızıldap, koy-Eçkilep töldöp, ayılıbızda ayran, cuurat batpayt. Cetim bala, cesir katın cakaga çaşañga kelsin, ayran içsin dep, Kurmandı Enesi eköönü toodon canıma köçürüp aldım. Altınay öñünön azıp kalıptır. << Kantsin, Erinin küyütünön oşentip catkan çıgar>> dep özümçö bocomoldop koyem. Birok, anday emes eken: Ooruluu eken, özü aytkanda gana anı bilip cüröm.

-Cumagul,- dedi al bir künü meni canına çakırıp alıp. – Men bolsom mintip kartaydım. Anın üstünö közüm iriñdep, kökürögüm kirildep, ooruluu da bolup baram.- Kempir közünün şorosun ceñinin uçum enen sürttü da,- atası,- dep koydu. İlgeren beri kele catkan coruk-cosun boyunca Altınay Çortekti atınan aytpay, tergep,<<atası>> deer ele. – Atası,- dedi sözün ulantıp.- İramatılık atası ayta kalçu ele: Calgızımdı üylöñdürüp ölsöm armanım cok dep. Birok abışkam tilegine cete albay armanda ketti.

Men da oşondoy bolombu dep korkom, kağılayın. Közümdün tirüüsündö uulumdu üylöñdürüp, kelinimdi körüp, anan ölsöm, deym. Kukeme çetin çıgarıp aytsam, uyalıp atabı, bilbeym, unçukpayt. Özün süylöş, akıldaş. Elde kız köp. Uulumdun köñülünö cakkan bir cakşı kız tap.

Kempirdin osuyatın orundatayın dep oşol künü Kurmanga Enesinin tilegin ayttım. Elibizdegi tüzük degen kızdardın baarın birden cipke tizgendey sanap öttüm. Cadaganda Sarımsaktın sarı kızın da, Kuruçbektin Camalın da ayttım. Birok alardın Eç kimisi da Kurmanga cakkan cok.

398

-Batom, anan kimge üylönösün? <<Kız caktırbagan tazga colugat>> bolup cürbö,- dedim külüp.

-Nege cakpasın, abake? Cakkandarı bar,- dedi Kurman da külüp.

-Batom anın kim ele?

-Aysuluu.

6

Kerimbektin cırgal izdep, Tokmokko köçüp ketkenin cogoruda aytıp kettik go. Oşol boydon sen kör, men köp bolup, daynı çıkpay kalgan. <<Şorduuga birdeñke bolgon eken go? Bolboso daynının bildiret ele>> dep, keyip-kepçip cürüüçü elek. Körsö aman-Esen eken. Anı biz özü kelgende gana bildik. Suraştırsak, iştin cayı mındayça boluptur:

Kerimbek kelinçeği Aycandı, altı caşar kızı Aysuluunu eerçitip, Kara-Koñuzga barat. Kara-Koñuzdun arkı tömön cagı al kezderde <<Şor-Döbö>>,<<Kroyt-Kamış>> dep ataluuçu. Kroyt-Kamış- sazduu, kamıştuu cer. İlgeri kamışının köptügünön aga kirgen cılkı körünböğöndüktön <<Kroyt, kroyt>>! ... dep, El cılkıların izdeşçü eken. Oşondon barıp <<Kroyt-Kamış>> atalıp keliptir. Şor-Döbö bolso şoru bar, sazda cer. Cay, küz çenderde bul cerge bara kalsañ, üstünü aylangan çımından başıñ adaşat. Dungandardın bayları oşol cerlerge bal casap, cal kötörüp, kuruç aydaşar ele. Kuruçtun tüşügü köp. Aydoosu da, otoosu da, orusu da suu içinde. Birok kireşesi mol. Bay dungandar kontrabandalık kılıp, Kıtayga apiyım da alıp barıp satışaar ele.

399

Ayala barbı? Kerimbek kelinçeği eköo bay dunganga caldanıp işteşet. Caldangan cumuşçuların içinde dunganı da, orusu da, kazağı da boluptur.

Kerimbek duganga beş cıl işteyt, biroq andan da Eç bir cakşılık körö albayt. Zayıbı eköönün tapkanı içken tamagınan da artpayt. Cumuşun zaldarınan zayıbı Aycan ooruluu bolup, Kerimbektin turmuşu oordoyt. Tokmok menen Kara-Koñuzdun ortosunda dungandardın kürüçün tartkan Yagor degen bir kedey Orus oşondo Kerimbekti üyünö-Tokmokko köçürüp kelet.

Tokmokto turganda da Kerimbek Tatar, Orus baylarına caldanıp cumuş kılat. Kiyim-keçelüü, cuurkan-töşöktüü bolup, birin-eki mal da satıp alıp: <<Emi elge

kaytalı>> dep turganda Aycan düynödön kaytat. Özü da kökürök ooruluu bolup, şaardagı doktular: _ <<Eliñe ket, kımız iç, Es al, canıñdı bak, emi saga oor cumuş carabayt>> degen soñ argasızdan eline – bizge keliptir.

Başınan ötkön oor okuyalardı aytıp kelip, Kerimbek:

-Orustun da Orusu bar eken go. Yagordun cakşılıgın köp kördüm, al bolboso ölot eken elem-dep, eki sözünün birinde ayta kalçu ele.

Aysuluu oşondo on beş, on altığa kelgen kezi eken. Aysuluu dese Aysuluu degendey, beti aydan, kara kaş, karagattay möltürögön közü bar, sılık, ilberiniki, sonun suluu kız boluptur. Ay, düynödö anday kızdar bolboyt go!

Köpçülük degen köl tura. Köpçülüktön aylansak bolot: <<Kızın cetelep atayın bizdi izdep kelgen turbaybı. Öz kişibiz ele, kantip anı cer karatalı>>- deşip,

400

biröö-kiyiz, çiyin, biröö-tündük, uugunala çurkaştı.Eptep kuraştırıp bir boz üy tigip berdik. Kolunda barlar örlüktöp, koy-kozusun da, çay-mayın da alıp kelip catıştı. Aysuluu oşondo Enesinin cogun bilgizbey, kempirlerdi <<Enekelep>> karıyalardı <<atakelep>>, eki kolun boruna alıp, kelgen meymandardı urmattap uzatıp cattı.

-Kagılayın, kaday kız?

-Kız degen uşunday bolo bolo!

-Şaar tartibin körgön kız emespi. Aman ele bolsun beçara!- deşip, kempirler birin-biri türtüşüp, baş iykeşip, ooz uçunan kübüröp, süylöşör ele.

Altınay menen Aysuluunu Enesi-ıramatılık Aycan eköönün kadaydır bir cakındık cayı bol oturgan. Biri Ece, biri siñdi bolup cürüşçü. Aycanga bata okuymun dep kiyiktin Etin artınıp, Kurmandı eerçitip, bir künü Altınay da kelip kaldı. Aysuluunu kuçaktap, betinen ööp, siñdisi Aycandı estep, bışaktap ıylap da aldı.

Kurmandın Aysuluunu körbögönünö ceti-segiz cıl bolgon. Murda Kurman anı Erkeletip, oynotup, bir tuugan karındaşınday körüçü. Aysuluu da anı << Baykelep>> moynunan kuçaktap canınan karış çıkçu emes. Mina oşentken Aysuluu бүгүнкү күндө on altı caşka kelip, körgön candı suktandırgan sonun, suluu kız boluptur. Kurmandın caşı bolso oşol kezde, cıyrma ekiden cañı gana aşkan.

Eköo birin-biri astırtan karaşıp cılmayışat. Ötkön balalık çaktarın esteşet boldu beken? Ce caşçılık ilebi tınçın alıp, cüröktörün kıtıgılaybı? Kim bilsin, caştardın anısın... Anda-sanda közümdün

401

kırın alarga salam da cır bilgizbey Kerimbek menen süylöşüp oltura berdim. Zayıbım da Altınay menen baş iykeşip, ötköndü-ketkendi aytıp, çay koyup berip olturat. Azizim anda beş-altı caşka kelgen kezi. Birde Enesine barıp, birde maga kelip, bizdi süylöştürböy alagdı kılıp cattı ele, Aysuluu anı bile koydu:

-Kelçi, kagılayın, cürçü tışka çıgalı.- Balanı kolunan cetelep tışka çıktı. – Kördüñbü, sadağa, Kurman baykeñdin atın? Kanday suluu at!

Aysuluunun munusu balaga emes, Kurmanga aytkanday, süylöşüügö anı tışka çakırganday boldu. Kurman da cılıp tışka çıktı.

-Kurman aga! – dedi Aysuluu, Kurman tışka çıkkanda.- Atıñ kanday suluu at? Kanday taap algansıñ? Mınday attardı men şaardan kördüm ele.

-Kulun kezinde atam satıp bergen. Özüm bağıp çoñoyttum.

-Cooşpu_

-Cooş.

-Mineyinbi?

Kurman Aysuluunu koltuktap mingizmekçi bolgondo üydön turup kıykırdım:

-Kagılayın, Kurman, çeberde, çıgasıñ...

-Kimdi? Aysuluunubu?- dedi Kurman tışta turup.- Kimdi cıgarın, kimdi cıkpasın bilet tulparım.

Çaydan kiyin tışka çıksak, Koçkor suusunun boyundagı calgız ayak col menen Aysuluu atçan bastırıp kele catkan eken. Kurman cöo canday basıp, kolun şiltep, birdeñkelerdi süylöp kelet. Oşondo eki caştın ortosunda süyüü-süyülüü uçkunu payda bolgonun sezdim ele. Birok, men al kezderde aga köp ançalık baa berbeptirmin.

402

Emi Kurman aytkanda gana bilip olturam. Men buga süyünsöm da, kayta kuyundum: Aysuluunu Mirzabek tokoldukka alat eken, üylönöt eken degen kabardı çakında gana ukkam. Kokustan, Aysuluuga al üylönüp alsa, balaanı başına üyörü çın. Ansız dele bir attuu bolom dep balanın dosunan coosu köp bolup olturbaybı.

<<Kapıray, munun akırı kaday bolor eken? Cakşılıkka alıp bargan ele>>- dedim, özümdön özüm küñküldöp.

O, calgan deseñçi! Döölöt kimdi mas kılbayt, kimdi köptürböyt? Mirzabek döölötünö kööp, şariyatka tuuralap, zayıptarın törtkö cetkizsem, tokoldukka dağı bir suluunu alsam dep niettenip cürgön kezinde, asmandan izdegeni cerden tabılgansıp, kızın eerçitip, Kerimbek da köçüp kelip kaldı.<< Kerimbektin kızı ilbeerinñi, akılı bar, cakşı kız-deyt>> degen kabardı Mirzabektin kulagı çalbay koygonu cok.

E-E, Alañközüm! Kel mında! –dep al bir künü Alañközdü canına çakırıp alat.- Özün bilesiñ. Alañközüm, kudaa nasip kılsa, şariyat buyursa, tokoldukka dağı bir ak cooluk alsambı degen nietim bar.

-Ooba, bayım, bilem anınızdı. Aytıñızçı kimdi algınız kelet? Körsötüñüz, oşol zamat ele men anı üyüñüzgö keltirem.

Şermendenin aytkanın kara! Koynundagı carın da Mirzabekke berüüdön kayra turgan körünböyt. Al öl dese ölgönü, tiril dese tirilgeni turat. Olda oopasız dünüyö ay! Adamdı bay, cardı kılıp, ekige bölüp emnege carattı eken? Akılı aplatunday adamdar da coksuzduktun saatınan kor boluştu go. Andan adamdar

403

azırkı kündö gana öz tilekterine cetiştı. Kurmandı estesem, kanım kaynap, cürögüm özünön özü zırpıldayt.

-Bilseñ,- dep Mirzabek sözün ulap,- cañkı Kerimbektin bayagı kiçinekey ak cuumal kızı cakşı kız boluptur dep ugam. Oşonu barıp körüp kelsen kantet?

-Kördüm, bayım, kördüm.

Alañköz Aysuluunu süröttöp aytkanda bay şilekeyin çuburtup, uurtunan külöt:

-Boldu, boldu... Tokoldukka oşonu alayın.

Mırzabek Borbuk Moldogo koşup, anı Kerimbekke cuuçulukka cibermekçi bolgondo, Alañköz bayının anısın makul körböyt.

Camandık çerger catçu bele? Kerimbektin Mırzabekke çoñ taarınçısı bar ekenin Alañköz elden ukkan. Mañday terin agızıp, ak Emgek kılsa da, bay anı kordop, üyünön kuup çılgarganın al da cakşı bilet. Oşentken bayke Kerimbek bat ele kantip agara, cumşay koysun? Özü da mintip ooruluu bolup köp oozunda turat. Aga baylıktın, maldın emne keregi bar? Anın baylığı- calgız kızı Aysuluu. Aysuluu degende ak Etkenden tak Etip, aga aylanıp, ürgülüp, << karaldım, calgızım>> dep, anın közün karap olturbaybı. Oşentken calgızın al özündöy bir çalga, coosuna, malga kantip satat?

-Antkende bolboyt, bayım. Anı aldoo, arboo kerek,-dedi Alañköz.

-Kandayça?

Kerimbektin kurgak uçuk oorusuna emne darı? Albette, kımız, Et. Birok, kedeyge alar oñoyluk menen tabılbayt da. Anday bolso, aga eptep cem cedirüü, suu içirüü kerek. Kuu tamak üçün abada uçkan kuş da, suuda süzgön balık da kolgo tüşöt emespi. Kerimbek adam da.

404

Adam bolgondo da açingan adam. Açingan adamga cem körsötüp pöpölösöñ, kuştay uçup kolgo tüşöt. Antiş üçün bay azırınça aga azdır-köptür sorpo-şileñiñ dep soyuş berip, konokko çakırıp, daam tattırıp, <<Et>>, <<kımız>>demiş bolup, cayloogo köçürüp ala ketse, Aysuluu anıkı Emey kimdiki? Uşunun baarın cipke tizgen monçoktoy tizip aytkanda, Mırzabek:

-Barakelde, caraysıñ!- dep, mırtıygan kolu menen anı dalıga kagat.

...Oşol okuyadan kiyin cogoruda men aytkan at çabış bolgon. At çabıştın artınan toru kaşka cönündö Mırzabek menen Kurman çataktaşıp kalışpadıbı. Egerde, Mırzabekten Kurmandın at çabışta gana möröyü üstün bolboston, biröönü süyüüdö da möröyü andan üstün ekenin bay bilgen bolso, al çatak- kanduu çatakka aylanıp ketişinde şek cok ele.

At çabışta Kurmandın atı çıgıp, el oozuna alınıp, kızdın süyüüsün ogo beter tutandırdı. Kızdın bardık oyu, can cürögü Kurmanda. Anan kantip Mırzabekke al tokoldukka barsın? Aga barıp, anı menen birge ömür sürmök tügül, anı köröyün degen

közü çok. Aysuluunun anısını men gana beş kolumday cakşı bilem. <<Saktıkta korduk
çok>> degen. Sak boluşsa eken, çaştarga baydın zıyanı tiybesse eken deym, oltursam_
tursam da. Bir künü Mırzabektin aram oyun Kurmanga Eskerttim ele, kolun silkip:

-O,Cumake! Anday aram tamak, çatıp içerge bara turgan Aysuluum ançalık
akmak emes. Al cönündö kam cebe, Cumake. Kamdı mına men özüm ceym.- Canımda
turgan Aysuluuga külüñdöy karap koydu. – Uşunday emespi, Akiş.

405

Aysuluu aga başın iykedi:

-Oşondoy, Mırzabekke tokol bolgondon körö, togolonup körgö kirgenim artık.

Aysuluu Tokmokto turganda Tatar mektebinen okuptur. Tatar baldarına Orus
tilinen sabak bergen Orus ayalının üyündö da turuptur. Orusça cazgandı da, süylögöndü
da biler ele. Özü menen birge Orusça, Tatarça köp kitep ala kelgen.

El çetinde, too arasında ançılıkta cürüp kitep değendi Kurman takır sinen çıkarıp
koygon. Kitepterdi körgöndö tabına kelgen kırgıyday çakırıp, kitepten başın kötörböy
okur ele.

-Kagılayındar,- dedim bir künü al eköönö.- emnege mınçalık köp okuysuñar
kitebiñerdi? kitepten silerge emne payda? Mında-too arasında kitepsiz ele çaşoogo
bolboybu?

Aysuluu maga karşı bolo ketti:

-Anday emes, ake. Dünyö cüzündö calañ gana- bizdin too bar deysizbi? Too
arasında Rossiya, Rossiyadan arı- dalay el, dalay cer bar. Alardı bilüü için kitep bizge
çoñ cardam beret. Bötön eldin ömürüm enen turmuşun, kaygısı menen kubanıçın bizge
bilgize turganda uşul kitep.

-Ooba,-dedi Kurman da anı koştıp.- Cakşı kitep- can azığı tura. Kitepterdi
okugan sayın, öz turmuşumdu cakşı tüşünö baştadım. Emnege adam balası ekige
bölünöt: bay, cardı bolup. Mırzabek bizdin elge emnege çoñduk kılát? Aga tıyau
saluuga köpçülükün küçü kelbeybi? Uşuga tüşünö albay başım mañ...

Aga tüşüngön kişiler bar,- dedi Aysuluu Kurmanga karap. – Alardı Rossiyada –
revolyatsionerler dep ataşat.

Baylardin cazasin berüügö eldi üyrötüp cürgöndör da oşolor. Aylar ötür, cıldar ötür... Kündöründü birinde bizdin Ala-Toonun arasında da carkırap caynap, cañı turmuş keler. Bul cönündö Tokmoktogu cañkı mugallim Orus ayalı neçen kurday aytkanı esimde.

Karañgı canım Aysuluunun aytkanın tüşünbödüm. Baştı oorutup emneni aytıp olтурat degensip, oozu-başımdı kıbratıp tim boldum. Körsö, kayran kız uşul zamandın bolorun bilip aytkan eken go.

Kıteп okugandı bilbesem da, nietimde kişinin cürögündögü sırdı okuganday ele bilçü elem. Kara nietterdin biri-cüzü kara Mırzabek. Anın cürögündö sarı mayday saktalıp kele catkan aram oy maga maalım. emnesi bolso da sak boluga. Bay gana emes, baydın can cökörlörünö da körünöo birge cürbögölö dep, eki caşka kat-kat aytaar elem.

İyon ayının ayak çeni. El cayloogo köçör mezgıl. Bir künü eldin aldı cayloogo köçö baştı. Mırzabek da köçömün dep, elge sorpo-şileñ bermekçi bolup, mal soyup, konokko ayıl-apanı çakırdı. Çakırılğandardın içinde men da, Kerimbek da bar. Kerimbek baydın tuzun tatımak tügül, cüzün köröyün degen közü çok ele.<< Uşunça el barıp catsa, barbay koygonuñuz uyat bolor. Baralı. İttik ketse özünön ketti. Kadırlap mintip sizdi çakırğanı- ötkön- ketkendi unutsun dep, astıñızga tüşköñü>> -dep, köşöörüp çatıp, men anı da eerçite bargam.

Mırzabektin üyündö tolgon el. Baarı teñ kımızga ala küü. Kündögüsünön bay ötü çak-çak. Köktön izdegeni cerden tabılgansıp, kart-kart külüp koyet.

İçibizde Kurman da bar. Kurmandı Mırzabek körö koyup:

407

-Kel, balam, kel! Er cigittin el ortosunda olturganı cakşı. Oltur mınday,- dep anı canına cakın olturguzup, kolundagı çoñ çını kımızdı sundu. – Balam, baya künkü bolgon işti unutup koy. Uluu kişimin go. Açuulansam açuulangan çıgarmin.

Andan kiyin Mırzabek Kerimbekke karadı:

-Kerimbek, sen ötü az içtin go, içsen dagı. Kımız cakpagan ooru bolobu.

Andan arı emneden baştap aytarın bile albay, kaysalaktay tüşköndö, kuytu Alañköz bile koyup, sözdü ulap ketti:

-<< Cagat>> demekçi Mırzake, esiñizde bar beken? Bayağı cılkı şaardan kelgen törö cigittin da (Kerimbekti karap) kekemdin oorusunday oorusu bar emes bele?

<< Çunak, kaysı törö cigitti aytıp baştı katırıp olturat? Anday törö cigit menikine kelgen cok ele go>>, degensip bay, kapkanga tüşkön karışkırdı, alaktap, eki cagın karana ketti. Emne dep coop bererin bile albay, caagın tayanıp, oylongonsup kaldı. Mınday oor uçurlarda cigitti aga kinayalap dalay sırdı bildirçü. Emi da oşentip catkandır, koştıyınçu, ayağı emne bolup çıgar eken dep:

-Batom, al kaysı cigit ele? – Kalp ele eegin karmaladı.- A-a basa, esime emi tüşpödübü... Ooba, ooba... Bayağı kök kıyada bastıra albay kalganda, sen cetelep alçu cigitti aytıp catkan turbaysıñbı?

-Ooba, oşol cigit,- dedi Alañköz.- Cetelep alğanımdı unutkan emes ekensiz go?

...

Kerimbek şekildüü al cigit da adegende tamaktı batıra içe albaganın, bara-bara kımızdı şimire içip, Etti çeñgeldep sugunganın, semirgenin, ayıkkanın-

408

Alañköz aytıp kelip: << Canıñ bolso mından arkısın emi özün ayt, Kerimbekti cayloogo çakır>>, degen maani menen Mırzabekke közün ımdadı. Bayatan berki aңgame emne cönündö bolup catkanım oşondo bay bile koyup, cigitinin aylaluu amalına kubana ıkşıp küldü. Munubuzga olturgan ele şektenbesin dep, közünün çaşın sürttü da, sözgö keldi:

-Oşol cigittin kılığın kanteyin: Etti elçe sugunam dep çatıp, beti-murdun maylap alğanıçı.

Andan arı Mırzabek Kerimbekti tooruy Aycandı Eskerte ketti. Anın Emgegin, kulk-münözün maktap koyet. Aga canı açıgan adamca kaygırımış bolup: << Iramatılıktın arbagına>> dep, Borbuk Moldogo kuran okuttu. Kerimbekke akıl-nasaat aytıp, akırında anı cayloogo çakırdı:

-Mende akıñ köp, Kerimbek. Anındı men kantip unutayın? Eriş-keliş degen cakşı emespi. Bizden kelip uşintip daam tatıp cürsöñ... Öz üyüñ öz aşıñ. Ooruñdun darısı-et menen kımız da. Meni menen birge cayloogo çık.

-Ataganat, söz emes beken? ...

-Oşent, Kerimbek, oşent...

-Cayloogo çık,- deşti koşomatçılar baydı koştóp.

<< Kantken menen neçen cılı malın bakkan malayı emespi. Katınınan acırap, mintip arıp-açıp musapır bolup kelgenine bay booru oorup catkan çıgar>> dep, ak köñül canım men da alardı koştodum:

-Oşent, Keke, oşent. Cayloogo çığıñız. Canıñızdı bağıñız.

Kerimbek eldin köönün kıya albay makul boldu.

409

Mından bir neçe künden kiyin al Mırzabek menen cayloogo köçtü.

Kelgen-ketken kişilerden suraşırsam, cayloodo Kerimbektin al-cayı caman emes körünöt:<< Oñolup kaldı. Et, kımızdan bay öksü kılğan ceri cok>> degen kabardı ugup, sanaam tıncıgansıyt. Oşondo da kurgan cürök çıdatpayt. <<Kızdın sırtı törküngö maalım>>- degendey, Mırzabektin sırtı maga maalım da: aç köz, aramza adam. Aç közdüğünön cetimdin calgız atına köz artıp, berbey koyso anın karışkırday cek körüp olturbaybı. Anısı az kelgensip, anı süygön kızı- Aysuluunu alam degen oyu bar. Ay, mında bir aram sır bolbosun degen küdük oy mende.

Oşol oyum tuura bolup çıktı. Bir künü<< Mırzabek Kerimbektin kızına üylönöt eken, Kerimbek aga bermek boluptur>> degen kabar uguldu. <<A, cüzü kara! Oşol üçün Kerimbekti aylantkan eken go? Kayran kız!>>- dedim Aysuluunu ayap.

Bul kabardın çın-tögünün barıp bileyin dep turganımda Kerimbektin özü da bizdikine kelip kaldı. Öñü cok, kabağı bürköö. Şaşılıp kelgeni körünüp turat. Bolboso ooruluu kişinin ubara bolup, toodon cakaga kele turgan ançalık emne cumuşu bar?

Atınan koltuktap tüşürdüm.

-Kake, kaday? İçken-cegeniñiz cagıp, cakşı bolup kettiñizbi?

-E, cakkanı kurusun! - dedi Kerimbek keyip.-Kımız içpey uu içtim, Et cebey taş cedim.

Çoçup kettim:

-Botom, emne boldu? Emnege antesiz?

Kerimbek aytuusunan ulam bolgon işti bildim.

410

...Erteñ menenki mezigil. Mirzabektin üyündö tolgon el. Baarı teñ kımızga ala-küü. Mirzabek cancökörlörü menen tördö kımız içip olturat. İçterinde Kerimbek da bar. Kerimbekti Mirzabek közünün kıyığı menen ulam-ulam karap koyup, söz baştayt:

-Agayındar, deyt al,- Kerimbek mintip arañarda olturat. Bul, menin gana konogum emes, baarıñardın konuguñar.

-Söz emes beken?

-Kaleti cok... -deşet olturgandar carışa süylöp. Bay añçı taygandıkınday bolgon uurtun salañdatıp, aptıga demin alıp, bir az turat da, sözün ulantat:

-Emi, agayındar, silerge Ep kelse, mende bir tilek bar. Oşonu aytsam kantet?

-Aytıñız aytıñız...

-Emne degen tilek eken?

-Aytsam << Kudaa koşkon-kuda, paygambar koşkon-dos bolot>>-dep, Kerimbek menen kuda boluşsam degen nietim bar. Murda menin kızmatçım ele, emi bayım bolsun. Munu kaday deysizder?

Baydın koşomatçıları koygo kozu camıraganday tuş-tuş caktan çığışat:

-Degi ele ıras bolot.

-Kerimbektin tilegeni oşol emespi?

-<<O,şermende!-deptir Kerimbek köñülünön. Emne ele bul maga mınçalık eeilip atat desem, uşunu kılmakka oşentip catkan tura. Aldanba, Kerimbek, aldanba!>>

Kerimbek unçukpayt. Kantip unçugut? Ölgöndön kalgan calgızdı köz çaşın köldötüp, karı çalga kantip beret?

411

Cok! Cok! Bul boluuga tiyiş emes. Caş kezderinde kempiri eköönün kanın sülüktöy sorgon, dalay kördük, dalay azap körsötkön uşul Mirzabek emespi. Al- anın düşmanı. Duşmanga kızın bergenden körö ölgönü artık...

Kerimbek dagı ele bolso unçukpay oltura beret. Alaňköz obdulup ordunan kozgolup:

-Emne deysiz, keke? Mınday tilekke karşı bolbostursuz – deym. Borbuk Moldo da Alaňközdü koştıoy ketet.

-Kaydan karşı bolot? Kerimbektin köktön izdegeni cerden tabılıp oltursa... Alla-taalam baktıralın açsın.

Kerimbektin ünsüz-sözsüz olturganın körüp, Mırzabek tınçı ketip, bir cagınan çıgat:

-Süylö, Kerimbek. Bul da bolso senin baktın eken... Karşı bolo koybossuň.

-Kaydan karşı bolsun?

-Ataganat deseñçi! ...

-Karşı bolmok tügül, kayta...-deşet baydın bayağı can cökörlörü. Eldin uu-çuusu basıla tüşköndö Kerimbek başın kötörüp mındayça coop kaytarat:

-Men makul emesmin, kızım makul bolot eken, anda bir cön.

Aysuluunun makul bolbosun Mırzabek beş kolunday cakşı bilet. Sebebi, özünün caşı elüüdön Eçak aşkan. Teke sakaldangan, bıypık, közü da tostoyup çanagınan çıgıp turat. Akıl, esi bar kız aga kantip tiysin?

-Kız degen buylalagan töö bolot, kayda cetelese, oşo cakka kete beret,- deyt bay obdulup, oluraya Kerimbekke karap.

-Cok, men ante albaym.

412

-Emne deyt, botom?- Mırzabek adatınca oroñdoy ketet. – Sen bayagı oorundu karmaktanı turgan Ekeñsin go, üyümdön daam sızıp olturup... Meni kordogonun kara! Astappuralla! ...

Kerimbek ordunan turup, Eşikke karay cönön bererde, Alaňköz anı ceñden karmay kalıp, bayına kayrılrat:

-Ey, Mırzake! İştin başın iygilik menen baştap, ayağın çatak menen bütkönübüz kanday bolot eken? Kerimbek sözünüzdü eki kılğan ceri cok: << Kızım makul bolso,

men da makulmun>> deyt go. Oşol cagın oyloñuzçu. Kızı menen akıldaşsın. Anın Es-akılı bar. Atasının da, öz cırgalın da oyloor...

Cigitim bul sapar da birdeñkeni tuyup atat go deyt, köñülünön Mırzabek –Köp ançalık tırañday berbeyinçi. Açuulangan menen emne payda? Andan körö Kerimbekti kayra cooşutayın...>>

-Boluptur,emese,- deyt bay, - Kerimbek, keçirip koy cañkı sözdördü, oşondoy ala çaap ketme adatım bar ekenin özün cakşı bilesiñ. Antkeni menen menikinin artı kayrımduu.

Kımızdan kiyin el tışka çıgıp cay-cayına taraşat. Kerimbek Aysuluunun üstünö kirbesten bet aldı ketip barat. Kayda ketip bara catkanın özü da bilbeyt. Bütkön boyu oor tartıp, cürögü tızıldap, başı Engi-deñgi. Közü da alaçakmaktap, oyu uçup alda kayda... Al emne oy? Kızının tagdırı, ömürü da << O, şorduu canım? Ayuyday bolgon Ezelgi coomo kızımdı kantip berem?>>- deyt Kerimbek ketip bara çatıp, kañırığı tütöp.

Kerimbek tüpsüz, teren oydun kuçagına batıp bara catkanda, kaydadır bir caktan çayıldagan ün çıgat.

413

Kerimbek anı Etibarga albayt da, al cakka kılçayıp karabayt. Karaganda emne kılrat? Maldın ünü bolso da, adamdın ünü bolso da al üçün baarı bir. Möltür suusu taştan taşka tiyip, ün çıkarıp, agıp catkan bulakka cetip, ceegindegi bodur taşka köçügün koyup oltura ketet:

-O, cüzü kara!-deyt tereñ uşkurup.- Emnege bul maga mıñçalık booru açıp eeilet desem, Aysuluu üçün tura. Aga anı kantip berem? Aga bargın, anı menen ömür sürgün dep kantip aytam? O, şorduu canım! Uşul azaptı körüügö bul cakka köçüp kelgen turbayımbı? Kelbesem minday azaptı körböyt elem. Korduk, korduk! ...

Kerimbek eki kolu menen başın mikçıp, oor küyüttö kalıp, oylonup olturganda, kimdir biröönün cumşak kolu arkasına tiet. Burulup karasa- Aysuluu.

-A, sadagañ! Sen da mında belen?

-Ooba, atake,- deyt Aysuluu, suzdaya atasının moynun kuçaktap.- artıñan çakırsam ukkanıñ cok. eerçiy kelip bayatan beri artında turam. Baykabañ. Emnege mıñçalık kaygırdıñ, atakebay, aytçı, men da bileyin...

Bolgon okuyanın Kerimbek oozu barıp kızına ayta albayt. Aytsa, kızı külkayırday solboybu? Calgızın küzğü güldöy solutkandan körö anın özü solgonu, ölgönü cakşı...

-Ançeyin, sadagam, bugün tabım çok... Sergir bekemin dep uşundaylap basım keldim.

-Cok, atake, çaşırıp atasıñ. Bolgon iştin baarın men tışta turup uktum. Aga kaygırbaçı, atake, ooruluu canıñdı kıynabaçı. Döökürsügön bayga oñoyluk menen bara koybosmun. Eger küçöp, tıñıñdı alsa, coobun özüm beremin.

414

Kızının minday booruker, kamkorduu sözünö kantip çıdap tura alat? Kerimbektin taştay katkan karı denesi cibip, közünön möltürögön çaş ketet...

...Oşondo kızı moynunan kuçaktap, tereñ uşkurup, alakanı menen köz çaşın sürtüp:

-Atake, kagılayın atake! Kaygırbaçı! ... Ooruluu canıñdı azapka salbaçı, kıynabaçı! -dedi.

Kerimbek ańgemesinin uşul cerine kelgende, oçoktun canında çay kuyup berip olturgan kempirim:

-Kagılayın, akebay! Tüşündük... Tüşündük! Boldu emi... andan arkısın aytpay ele koyçu...-dep bışaktap ıylap ciberse bolobu.

-O, Kuday algır! Kayrat aytat dese... Munuñ emne?- dedim açuulanıp kempirime.

Kempirim köz çaşın sürtüp ooz uçunan kübürödü:

-Anan kanteyin... Aysuluunun aytkan sözdörü canımdı keyitip, çirkin cürök çıdatpay baratsa...

Kerimbek akıldaşayın dep kelgen eken. Kurmandın adal cürök, aynıbas, kayratı bar cigit ekenin aga ayttım.

-Mırzabek,- dedim dözümdün ayagında, - Aysuluunu süygönü üçün almakçı bolup olturgan ceri çok. << Zayıptarım kartaydı, karıganda töşök cañırtayın, cırgayın>>- dep Ermek üçün alğanı olturat. Aysuluu oşonu kaalaybı? Çok! Kız, can-

cürögüm menen biröönü süysöm, al da meni oşondoy süysö, deyt. Anısı kim?- Kurman. Kurmandı al süyöt. Kurman da anı... Ömür şerigi bolsok deşken eköönün tilegi bar.

-Ataganat, dünüyö! Anday kündör bolso armanım emne?- dep koydu Kerimbek başın iykep.

Oşol cerde eköübüz eki caşka cardamdaşuu cönündö makuldaştık.

415

Cayloodo Közübek degen bizge cakın bir adam kızın küyöögö bermekçi bolup, toy berdi. Toygo bizdi da çakırtkan eken. Kurman, koyçuman üçöbüz barıp kaldık.

Közübektin ayılı- Çuñkur- Tördö, Mırzabektiki-Kök- Bulakta.

Eki ayıldın ortosunda kiçiye bir beles bar. Beleske çıkkanda, eki ayıl teñ alakanga salganday eki caktan körünüp turat.

Kündüzgü toy-tamaşadan kiyin keteli desem, Kurman köp köñöldönböyt. Sebebi bilem: Keçte kız oyun bolmok. Oyunga Mırzabektin aylındagı kız-kelinder da, Aysuluu da keleri anık. Aysuluunu körböy, aga colukpay Kurman kantip ketsin?

-Makul, kalsan kalıp,Erteñ baldar menen kellersin. Men keteyin. Üydö birin-ekin malım een kaldı,- dedim da Koyçumanga koşulup, üygö cönödüm.

Kök kıyanı aşıp tüşüp, orto colgo kele bergenimde, oyuma bir nerse kılıt Ete kaldı: Kurmandı calgız emne kaltıram? Mırzabek mıtıam birdeñke kılbasın anı...

Kokuy, kuke, men kayra barayın...

-Emne boldu, botom?

Sebebi aga ayttım da, atımdı küşüldötö ter kılıp, Kök-Kıyaga kayra cete bergenimde tün kirdi. Arı aşıp, ayılga cakındaganımda ay kötörüldü. Koktuga atımdı tuşadım da, küyöö-kızga tigilgen örgöögö karap bastım. Üydön caştardın şarkıldap külgöndörü, ırdagandarı ugulat. Künü boyu ottop, kardı toygon semiz koylor koroodo magdırıp, cuuşap catat. Koroonun

416

ber çetinde matalgan üç-tört töö köründü. Örköçtürü tik turgan... Semiz... Anda-sanda kezekteşe kulguşup, oozdoru tınbay kepşöödö. Meni kördübü, ce tün katıp cortup cürgön birdeñkeni sezdi, aytoor bir it arııldap ürö ketti.

Mına örgöö üydün tışında da, içinde da tolgon caştar. Men kuraktuu oyunga ışkıboz adamdar da örgöönün kerege-kapşıttarınan şıkaalaşıp, içtegi caştardın oyundarına köz saluuda. Kim menen kimdin işi bar? Alarga aralaşıp tuurduktun Etegin kötörüp, şıkaaladım.

Oyunda başkargan suluuça kelgen kara toru kelin eken. Kolunda cooluktan Eşken <<Tokmogu>> bar. Tokmoktu kıldırtıp kelinderge beret, kelinder cigitterge taştayt. Oyundun saltı boyunca tokmok taştalğan cigit ırdoo kerek. Irday albasa uyça möörötüp, cılıkça kişenetet. Men bara catkanda caştar ır bilbegen biröönü möörötüp, oşogo şarkıldap külüşüptür.

Aldı cakta olturgan bir cigit ır bilbese kerek, uyça mööröp uyat bolboyun dedibi, ordunan tura cönödü. Bayatan beri tikesinen turup butu talıgan bir cigit boşoy kalğan orunga oltura kaldı. Tokmoktu kimge salsam dep, eki cagın karanıp aran turgan kızıl çiykil caş kelin, daroo aga tokmok saldı. Koylorgo közü camıraganday tuş-tuş caktan ündör cañırdı:

-Irda cigit ırda!

-Süygönüňö tokmok sal.

Cigit ır bilbeyt eken. Kapısının kapkanga tüşkön tülküdüy, alaktap kaldı:

-Ir bilçü emes elem.

-Ir bilbeyt eken, kanday caza berebiz?- dedi oyun başkargan bayagı kelin.

417

-Möörösün.

-Cok, kişenesin.

-Başka caza bereli. Ulam ele möörötö, kişenete berebiz?

-Tuura aytat.

-Başka caza bereli.

-Tülkü tişteteli.

Bir kelin şoonaga çüpürök baylap kolomtodogu külğö oydolotup arı-beri süyrödü. Cigittin eki kulagınan eki kelin karmap turguzup, kolomtogo alıp kelişti.

-Kana, kalayık karagıla!

-Azır бүркүттү түлкүгө salabız.

Cigi ölrman neme körünöt: Başkalarday calakaylık kılğan da, kaçkan da cok. Şımalanıp başın kötörüp, tebeteyin koluna aldı:

-Tiştesem tişteym. Kana түлкүнör?

-Mına, mına!

Kelin<<tүлкүнү>> kül üstünö arı-beri oydolotup turat. Cigit çögölöp, eki kolu menen cer tayanıp, başın tömön iydi. Bürküt kaçırğanda түлкү kaçat emespi? Mında da oşondoy. Cigit ıkıs koygondo, kelin <<tүлкүнү>> tişetpey özün közdöy tartıp ala koyet. Bir kezde kelin << Tүлкүнү>> tartıp alakoygonço, cigit oozu-murdu menen külgö batıp, <<tүлкүнү>> kül-mülü menen tiştep aldı.

Kıraan-katkı külkü, ayılğan alkış sözdör çıktı:

-Bali, azamat, caraysıñ! ...

-Cigit ekensiñ...

Cigitti turguzup, beti-kolun cuudurup, törgö cakın olturguzuştı.

418

Oyun ulana berdi.

Eki közüm Aysuluu menen Kurmanda. Alardın öz oyun, kızıktarı özdöründö: külündöşöt, süylöşöt, baş iykeşet. Emne cönündö süylöşöt boldu eken? Keleçekte tattuu ömürdün Eşigin açuu üçün süylöşöt, keñeşet go.

Botom, oşentip al eköönün sözdörün buzup, kelinderdin biröö Kurmanga tokmok saldı.

-Kurman, Kurma!

-Emi kezek seniki!

<<Çunak kelinder dese! ... Kurmandı uyat kılışa turgan boldu go>>-dep, çıy-pıyım çıgıp, tıšta turam Kurman köpçülüktön sürdöböstön tokmoktu koluna aldı da, ordunan turdu. Kız-kelinderdi kıdırata külündöy karap aldı:

-Emne dep ırdayın?

-Bizge baarı bir.

-Bilgeniñdi ırda.

-emese bir kişige arnalgan eki-üç saba kırım bar ele, oşonu ırdayın.

Kurman bir kadam alga attap, tokmogun aylanta bulgap, mınday dep ırdap ciberse bolobu:

Ak şumkarday aylanıp,

Arañarga men keldim.

Alpurgan cürök caylanıp,

Asıl cardı men kördüm.

Kız-kelinder Kurmandı karaşıp, brin-biri türtüşüp, kübüröşüp, tamşana ketiştı. İzdegen cogum tabılgansıp, kubanıp, men da tısta turam. Süygön carı uyatka kalbay mintip ırdaganına Aysuluu da kubangansıp, külündöp koyet. Agirim köldön süzüp, ögüp, oyun salgan

419

ak tulparday, Kurman da eki cagın cagaldana karanıp, caydarı açık cüzü menen ırın ulanttı:

Carım küygön şam çıraj,

Şam çırakka men ınak.

Inagımdı körsöm dep,

Cüröm degdep ar ubak.

-Bali, azamat!

-Köp çaşa, kagılayın!- deşti olturgandar çuuldaşıp. Kurman çaştardı tamşantıp ırdap, ırın mındayça bütürdü:

Topto olturgan kız-kelin,

Tobuñardı karayın.

Tobuñarda men bolup,

Tokmogumdu salayın.

Kurman solgo buruldu da, tokmogun Aysuluunun aldına taştap koydu. << Oldoo oldoskon çunak ay,ee! Kelinderge taştabay, Aysuluunu uyalatkanı emnesi?>> - dep öz içimden anı cemelep atam. Menin oyumdu kubattagansıp, kelinderden kimdir biröönün ünü uguldu.

-Kagılayın, Kurman, munuñ emne? Mında tolgon kız-kelinder tursa...

Oyun başkargan kelin aga karşı bolo ketti...

-Cok, cok, Aysuluu!

-Aysuluuga berdi.

-Aysuluu!-deşti başkaları da çuuldaşıp.

Aysuluunu ordunan turguzuştı. Al elden iymenip, alakanı menen betin kalkaladı. Kurman cakınday basıp, imere kuçaktap, mañdayınan öptü. Oşol zamat

420

sırtta men şekildüü şikaalap turuşkan üç-tört kişinin biri çıkıyına keltek tiygensip:

-Ay, cubarimbek, saga kılbasam!- dep selt Ete başın kötördü.

<<Bul kaday kara başkan Eme?>> -dep, karay salsam, al- Alañköz eken. Meni baykagan cok. Şaşkan boydon atına cügürdü. Azırkı işti bayına aytuuga cönögönü körünüp turat. Mırzabek bilse, koynundagı ayalına Kurman kolun salganday, burkan-şarkan tüşöörü anık. Can-cökörlörün eerçitip, özü da mında kelip kalışı mümkün. Kurmandı tışka bir baladan çakırtıp çıktım. Kütülbögön cerden aldına payda bolo kalğanımdı körgöndö Kurman çoçup ketti:

-Abake! ... Kayra keldiñbi? Emne boldu?

-Suraba, kagılayın, cür batıraak, ketelik.

Coldon burulup kayra kelgenimdi, Alañközdü körgönümdü, azır gana al atına minip, itterdi abalatıp çugoygon boydon aylına ketkenin ayttım ele:

Oldo abake, ay!- dedi Kurman kolun silkip.- Kaçan bolso ele korkosuz da cürösüz. Mırzabek emne kılar deysiñ? Kelip maga katılıp körsünçü, ketpeym Eç cakka!

...

Kurman üydü közdöy basa bergende, bilekten aldım. Korksom kerek: Kaltırap kettim. Anan kanteyin? Kankorlor kelip kalsa, balaga korduk körsötüşkönü turbaybı? Kurman calt meni karap aldı:

-Abake, abakebay!Emne boldu saga? Makul keteli. Aysuluuga bir ooz aytayın.

Kurman kamırabay cay basıp üygö kirdi. Al mına çıgat, ana çıgat dep kütüp, tışta turam. Ubakit bolso ötüp barat. Çıday albay kapşıttan üy içine közüm

421

salsam, koluna tokmogun üyrö karmap, bir cigit ırdap atat. Tokmogun kimge taštaar eken degensip, kız-kelinderdin közdörü oşol cigitte. Aysuluu menen Kurman da cigitke közdörünün kırım salıp, özdörünçö baş iykeşip süylöşüp atat.

<<Şaşpagan bul kanday çunak>> - dep tınçım ketip, çebelenem. Tigil celdetter kelip kalbagay ele dep eki közüm ayıldın ortosundagı beleşti ulam-ulam karap koyem. Ay carıgınan al cak şaňkayıp körünüp turat.

Birtikeden kiyin Aysuluu Kurmanga << Bar emi, bar!- degensip başın iykedi. Oşondo gana al aylasızdan akırın cılıp tışka çıktı. Oşol kezde belesten beri aşkan Mırzabektin kişileri köründü: Cürögüm dikildep, közüm alaçakmaktap, attarga Kurmandan murda cettim. Koktu ıldıy çugoyup, ayluu tündün kuçagına kirdik da kettik.

Ertesi kız-oyundan kaytcan cigitterden uktuk: Mırzabektin cigitteri Kurmandın ordun sıypalap taba alışpay kalat eken. << Kayındalgan kızdın kız-oyunda cürüşü uyat bolot, cür üygö>>- deşip Aysuluunu üyünö alıp ketişiptir.

-Kimgе kayındaldı ele? Küyöösü kim? Aytsaňar,-dep, caştar tuş-tuştan çuuldaşkanda, Alaňköz:

-Kim bolmok ele? Mırzabek!- deptir.

Mından bir az kündön kiyin ele<< Mırzabek Aysuluuga üylönmök boluptur. Cakında toyu bolot eken>> degen kabardı ugup kaldık. Bay Aysuluunu koldon çıgarbayın, tezinen aga üylönöyün degen ekengo dedik. Kurmanga aytayın deym, aytcan menen Emne payda? Çunak bala iştin akırına, ölör-tirilerine karaybı? Çuu salaar da bardık balaanı başına üyüp alar. Aytpayın, üylönsö

422

üylönö bersin. Altın canı aman bolso, biröo turgan çıgaar,- deymın arı-beri basıp.

-Cok! Cok!- deymın kayra cindi bolgon kişidey özümdön özüm kübüröp. Anday kılış carabayt. Aysuluudan acırap Kurman tınç cata koybos. Oor küyütkö oşondo kalıp, küzgü çöptöy sargayar da cok bolor. Andan körö ala kaçıp, çüy öröönünö ketsin. Andan arkısın körö catarbız.

Kurman kandaydır bir cakka ketti okşoyt, körünböy kaldı.

Kiyikke ketken çıgar, kelsin, anan aytayın dedim. Oşentip cürgön kezimde al bir tünü Aysuluunu tañ sürö ala kaçıp alıp keldi.

-Kagılayın,- dedim çebelenip.- Iras kılğan turbaysıñbı. Uşul cönündö saga özüm da aytayın dep cürdüm ele. Aysuluu kantip makul boldu?- Burulup Aysuluuga karadım.

-Makul bolbogondo aga kantip tokol boloyun?

Külkayırdıy kulpungan eki caştın birin-biri süyüşkön öndörünön ele körünüp turat. Attıñ deseñçi! Caş kezdegi süyüşköngö Emne cetsin? ...

Suraştırsam, iştin cayı mındayça bolgon: Kurman Aysuluu menen kız-oyun bolgon tünü söz baylaşkan. Tün katıp, aga astırtan barıp cürüptür. Kiyinki bir barganda, Kerimbektin keneşi menen Aysuluunu ala kaçıp kele bergen. << Boloru boldu, boyegu sindi>> degendey, kızdı alıp keliptir, emi emne kılçubuz? Mırzabek mıtam, oozunan cemin aldırğan konkargaday, Aysuluunu kolunan aldırıp, tınç cata koybos. Bugün bolboso Erteñ degendey eki caştın kendirin kesişi mümkün. Andan körö bular saktanıp, uşu baştan Tokmokko kaçıssa, tüzük bolor>>.

423

Uşul oyumdu alarga aytım ele, Aysuluu adegende makul bolso da, kayta kabırgası kabışkansıp, kabağı çıtıla tüştü:

-Anda atam kantet? Oorusu da bar: kuruyt go?

Men aga Kerimbekti öz koluma alıp bagarımdı, aman-Esen alar Tokmokko cetip caylanışkanda anı özüm eptep alıp bararımdı aytım.

-Ataganat! Anday kündör bolso bizde emne arman? – dedi Aysuluu teren uşkurup.- Anda Kurman eköobüz okuur elek, işteer elek. emne bolor ekenbiz dep aldıbızdagı korkunuçtuu turmuştu oylonboy, keleşektegi carık, erkin turmuştu oylonoor

elek. Kurmandın akılı, ar bir işke ebi, şığı bar. El oozuna alınarlık adam bolup keterine közüme cetet.

- Aysuluu canındagı Kurmandı calt karap aldı da, başın anın kökürögünö koydu.- Oldo opasız dünüyö ay! Keñ düynönün bizge mintip tar bolup turganın karaçı!

Kurman Aysuluunun mañday çaçıp sılap, unçukkan çok. Kabağı bürköö...<<Emnege antet boldu eken? Sözümdü caratpay atabı? Bolboso bul da enesinin aylasın tappay atat go... ? >>- dedim köñlümdön.

-Kurman, sen da Eneñdi oylonup atasıñ go... Anı da men öz koluma alam. Al cönündö Eç bir kam sanaba,- dedim aga da.

Kurman başın kötörüp, meni karadı ele, köz nuru çağılğanday cark Ete tüştü.

-Cok, abake, anıñız bolboyt!- dedi Kurman başın çaykap. << Bölüngöndü börü ceyt>>deyt. Elden bölünüp kayda baram? Emnesi bolso da el menen bolgonum cakşı. Öz baktıbizdı, öz cırgalıbizdı izdep, ata-Enebizdi mında Mırzabektin koluna taştap Tokmokko

424

kaçsak, tabarımız emne? Mınday kılış carabayt abake. Andan körö el kayda bolso, men da, oşol cakta bolom. Ölsöm söögümdü elim köömp koyer. – Kurman cılmaya Aysuluuga buruldu. Akiş, Danko baatır cönündö aytkanıñ esindebi?

-Ooba, esimde,- dedi Aysuluu da anı karap.- Esimde. Sen da oşondoysuñ kuke.

-Batom, dañkañar kim ele, kagılayın?- Tañırkay Aysuluudan surap kaldım. Antpesem, al eköönün aytkanına tüşünö turgan körünböym.

Aysuluu birde meni, birde Kurmandı karap, Danko baatırdın bayanın maga aytı. Al Orus elinin cazuuçusu Maksim Gorkiydin kitebindegi baatırdın ısmı eken. eegimde Erbeygen sakalım bolso da al kezde men anın kim ekenin bilgenim çok ele. Azır bolso anı aylıbizdagı pioner baldardın baarı bilişet.

-emese, kayran bala oşo baatırday el menen Kurmanga almak-salmak közüme saldı... emese, agayın dos degendey ayıl-apaga kabar kılayın. Alar silerdi Mırzabekke kor kıldıra koybos.

Daroo tigi cakka, bul cakka çapkılap, catakçılarga kabar ayıp, canıma bir top üydü köçürüp kelip kondurdum. Cadaganda koyçuman karıya da köçüp keldi. Aytpegende calgız at, calgız tonduu cetimdi Mırzabekter karışkırday talaşkanı turbaybı...

-Kana,Er bolso Mırzabek emi kelip körsünçü!

-Türüü turup, Aysuluunu aga kantip bereli,- deşti ayıldın karı-caşı debey duuldaşıp.

Kempirim da alardı koştıp, bir caktan çıktı:

-Ölügün köröyün oşonun... Aysuluu anın nikelep alğan tokolu beken? Kolu-colu boş: Kimge tiyse öz Erki.

425

Kurmanga öbök tabılganda Altınaydın taş Emçegi cibigendey, ölgönü tirilgendey boldu:

-Kayratıñardan kağılayın, el-curt! << Kuş kanatı menen uçup, kuyruğu menen konot>> degen. Oşentip calgızdı cer karatpay kanat-kuyruk bolo körgülö. Silerden başka anın kimi bar? Uulumdun aldı- askaluu zoo, artı tigintip ırayımsız coo bolup turganda, koynuñarga katıp çaşıruuçu silersıñer, kağılayındar.

Mırzabektin da, cigitterinin da dayını çıkpay kaldı. Biz da ayl-apanın sürünön korkkon eken, emi al kelip Kurmanga katıla albayt degen oydo bolduk. Kurman Aysuluu menen Enesin alıp, cılganın ördöşündögü tuyukka köçüp ketti. Oozun tozup biz kaldık.

Kerimbekti Mırzabek aylınan kuugan eken, al da cöölöp-calañdap bir künü bizdikine keldi. Oorusu murdagısınan küçöp kalıptır: Cötölgön cayın öpkösünön kan ketet. Aysuluunu çakırtalı desem, alsız ünün çıkarıp başın çaykadı:

-Meyli, oşol cakta tura berişsin. Kurman baatır... balban cigit. Astında atı, kolunda baran mıltığı turganda al Eç kimge aldıra koybos. Mırzabek da körünöo katıla albas. Ömürüm sanaluu: Köp çaşay albasımın... Eski dosum eleñ, ölüktün kebin tiri sıylabas kılбай, söögümdü ata-babalarım kömülgön çerге koyersuñ...

Aga karabastan Aysuluu menen Kurmanga astırtan kabar ayttırdım. Alar kelgençe Kerimbek da düynödön kayttı.

-Aylanayın, atake! Meni Emn calgız kaltırdıñ? Emi men kantem?- dep Aysuluu ölüktü kuçaktap, öksüp-öksüp ıyladı.

426

Köñül aytıp, <<Koy-ay!>> deşke kudiretim kele alğan cok. Muunum boşop, közümö caş aldım. Kurman akırın basıp kelip, Aysuluunu kuçaktap, meerimdüü, booruker ünün dirildetip:

-Canım, akış! ... Akılım... Sabır kılсан!- dedi.

Ölüktü cayına koyduk. el taradı.

Oşentip, eki caş Eril-zayıp bolup ömür tilekterin koştı; Emgekteş, şerikteş boluştu. Tübölökkö tüz, keleşegi keñ caştar ele. Birin-biri irencitkenin, kabaktarın çıtışkanıntakır köröö alğanım cok. Altınayga da Aysuluu aylanıp-üyrülüp, cıluu-cumşak sözdörün aytıp, anı urmattaar, sıylaar ele. Kirin cuup, çayın kaynatıp, anı Aysuluu cırgatıp saldı.

-O, casagan! ... Emi ölsöm armanım cok! Deer ele şorduu kempir.

Aysuluu Kurmandan mılıtk atkandı da, caa tartkandı da üyröndü. Kurman menen birge kiyikke çıgıp, cöö başkan, kiyik atıp, olcoluu kaytkan kündörün da köp kördüm. Al oşondoy ukmuştuu kelin ele.

7

Küz ayaktadı. El Eçak öz-öz kıştooloruna tarap konuşkan. << Tooluu cerdin-börüsü, oyluu cerdin-uurusu>> degendey, cesir katın, cetim balanı calgız kantip kıştatsam bolot? Mırzabek mıtam Kurmanga aç karışkırday asılğanı turbaybı. Kurmanga koşulup men da Kara- Cılgaga kıştamakçı boldum.

427

Kara-Cılga malga da, adamga da ötü öntoyluu: Ceri ot, otun da kenen. Toonun içi emespi, kiyik uuloogo da cakın, cakşı. Kurmandı aga köçürdüm.

Kışka dep cıynagan cakadağı bir üymök çöbüm een kalsa, anı ötkön-ketkendin maldarı cep kete turgan. Oşonu toogo taşıp, anan köçöyün dep, özüm cakada kaldım. Kör ookattı kanteyin! Kör ookat dep cürüp oşondo kuruduk da. Çöbümdü taşıp, un,

talkanımdı saldırganga on çaktı kün ötüp ketti. Emi Erteñ köçöyün dep turganımda bir künü keçte Kurman özü da kelip kaldı.

-E,E, inim! Kanday, cayçılıkpı?

Kurman kaçan köçörümdü bileyin dep kelgen eken. Toru kaşkanı al toogo bargandan beri kiyikke minbey, cemdep, çöptöp, cakşılup bakkan körünöt: Cündörü cıltıldap, semirip kalıptır.

Kurman üydö çay içip olturganda – Eşikten attın dübürtü çıgıp, it ürüp kaldı. Dübürt üygö cakındap kelip, tım-tırs bolo tüştü da, kayta alıstay tüştü. Ordumdan ırıp turup, ulagadan şıkalap karasam – Alañköz eken. Çılandı körgönsüp cürögüm şuu dey tüştü.

Ötkön cumada da Alañközdün dağı bir şumduktuu işi bolgon. Kempirim eköbüz Alañközdün kele catkanın mal koroodoturup körüp kaldık. Al bizdi körsö da, körmöksön bolup, üygö daldaalana akırın bastırıp kelip, atınan tüşüp, şıp üygö kirdi. Men cetkençe tabışımıd uktubu, bilbeym, al da bat ele üydön çığa kaldı:

-Salamatsızbı, Cumake? Sizdi kayda desem,Eşikte belenz?

-Ooba, emne kılayın dediñ ele? Cumuşuñ barbı?

-Ançeyin... Uçuraşayın degenmin.

428

Alañköz közün alañdatıp, baş-alaman ar kaysını süylödü da, kete berdi.

-O, beti cok!- degem al uzap ketkenden kiyin.- Beti cektun aytkanın! ... Künügö ele körüşüp, uçuraşıp cürböybüzbü? Sende bir mıtıam oy bar go...

Alañközdün anısına oşondo da şektengem. Emi mintip Eşiktegi Kurmandın atın körüp, üygö tüşpöy ketişi andan beter şektendirip, oyuma çoñ küdük tuudurdu. Birok, bul küdügümdü Kurmanga aytayın desem, <<Dayını cok ele korko beresiz>>- dep, al da murdakıday aytkanı turat. Unçukpay kaldım.

İñir kirdi. Kurmandı atkazıp çatıp:

-Kagılayın, mından kiyin mintip calgız cürböçü. Cürsön dasak bolup cürçü,- dedim.

-Ooldo, abake-ay! Kaçan bolso ele korkosuz da cürösüz <<Çegirtkeden korkkon Egin Ekpeyt>> -dep, mintip cürsök, çaşay alabızbı?- dedi Kurman.

Al oşondoy arştan cürök cigit ele.

Biz menen koştosup, atın colgo bura tarttı da, ırdap alıp cönödü:

Astımdağı toru atım,

Uçurar menin kanatım.

Çuu, canıbarım, cürgün tez,

Üygö meni cetkir tez!

Üydö carım kütködür,

Kütüp canı netkendir?

Çuu, canıbar, çuu!

Çuu, canıbar, çuu!

Bul Kurmandın Eñ soñku ırdagan ırı, akırkı çıkkın ünü ele. Artınan acaldı çaş ulan kaydan bilsin?

429

Ay, maga ubal cok! Oşondo Kurmandı ketirbey kondurup koyboy emne boldum? Kanteyin, <<Aldılar küñü cazdırar>> degen oşol da. Azır da anı oylosom, özümdü cemelep, başımdı taşka koygulagım kelet.

Atımdın eer –tokumun alıp, cañı otko koyeyun dep catkan kezim ele. Bizdin üydü közdöy biröö çugoyup kelet. Anın aldın toroy itim da arşıldap ürüp çıktı.

-Cumagul! Cumagul! Barsıñbı?

Üñü taanış.

-Oy, Otunçusuñbu?

-Ooba,- dedi Otunçu şaşıp,- Kurman! ... Kurman kayda? ...

Çoçup kettim.

-Emne? Emne mınçalık?

-Emnesi kurusun! ... Bol! ... Bol bat! Attan! ... Ketişti.

Otunçu Entigip, ulam-ulam demin alıp, cakşılıktuu süylöp albayt. Oşentse da bolgon işti bildim. Alañköz tışta mamıda bayloolu turgan toru kaşkanı köröt eken da, Kurmandın bizdikine kelgenin bilip, Mırzabekke barıp şıbırıp aytıptır. Köptön beri Kurmanga tışın kayrap, kekenip aran cürgön Eme: <<Emi öcümdü alar mezigil cetti>> - dep, coldon tozdurup, üç-tört kişisi menen Alañközdü çaptırıptır.

Bul sözdü ukkanda bezgek bolgon kişidey kalçıldap, eptepeer-tokumumdu atıma aran tokumdu. Cerdi sıypalasam, bir sınık bakan catkan eken, kıyratçuday anı koluma aldım da atıma mindim. Otunçunu eerçitip, atımdı üstökö –bostok kamçılanıp, çugoyup ketip baram.

Koyçumandın tegirmeninin tuşuna kele bergenimde, anın kırçoodo bayloolu turgan atın körö kalıp,

430

<<Kokuy, munu da canıma karaan kılıp eerçitip alayın,>> dedim da coldon buruldum:

-Koyçuke! Koyçuke!

Koyçumandın ünü uguldu:

-Botom, sen kim eleñ?

-Men, Koyçuke. Batıraak çıgıñız!

Koyçuman şaşıp tışka çığa keldi:

-Emne? Tıççılıkpı?

-Suraba, kağılayın Koyçuke. Aytıp olturuuga ubakıt cok. Cürgün biz menen... Tigiler Kurmandı...

Koyçumanda atına mindi, cönödük. Ör cer kele kalsa çeldire bastırıp, tüz cer kelse çugoyup, salıp-urup ketip barabız. Cürögüm özünön –özü dikildep, korkup Kurmandın üyünö batıraak cetsem degendey bolsom, kañırığım tütöyt. Atımdı ulam-ulam çandırğa çapkılöp koyem. Kañça çapsam da col arıtpagansıy. <<Kara baskır, buga emne bolup turat>>? Dep, ansayın anı kamçılanam.

Artıma burulup anda-sanda kıykırıp koyem:

-Sadagañ keteyin, koyçuke, kala körbö menden. Otunçu, sen da bastır batıraak!..

Kurmandın üyünün tuşunan tüşö kalalı dep, colgo saldık. Tötö col, Sarı-Koo menen öydölöp barat da, andan kıyalap beles aşat. Belestin arı cagı- Kara Cılga. Kara Cılğanın içinde Kurmandın kıştoosu bar.

Eptep beleske cettik. Ay da çıktı. Kara-Cılğanın içi ala kölöñkö tartıp memireyt... Ay carığına arkı öyüzdün kırı şaňkayat. Al kırdı aşıp bara catkan atçan kişilerdin karaanı körünö tüştü.

Tigiler kim boldu? Caňkılar go?- dep, ünümdün bardığınça kıykıra kettim:

431

-E-Ey! Siler kimsiñer?

Ün katpastan alar kırdı aştı da ketiştı. Kıykırgan ünümö oşol çaktın toosunun cañırığı gana kayımdaşa coop kaydardı. Kaydadır bir caktan ürgön ittin ünü da ugulup kaldı. Kurmandın iti deyin desem, anın üyü bir top cerde, imerilişte. A mında elsiz, too-taştın arasında cürgön bul kanday it? Emnesi bolso da çakırıp köröyünçü dep, toktoy kalıp, kıykırdım:

-Colbors! Colbors!

İt ürböy kaldı. Oşol cakka bastıralı desek, tik ıldıy şagıldıu taş eken. Attar andan tüşö ala turgan emes. Kıyalap tüşmökçü bolup, colgo tüşüp bastırdık. Aldı cakta bara catam. Bir çerge kele bergenimde, kerbiştım calt berip, coldon çıktı. Atımdı colgo burayınçı degençe bolboy, ay carığınan suurulup Colbors da çığa keldi. Süyüngönümdön kıykırıp ciberdim:

-Colbors! Colbors!

Colbors kınşılup, atımdın birde aldına birde artına çıktı da kayta tömön cügürdü.

-Colbors! Colbors! Kayda kettiñ?

Colbors çıga kelip,- <<Emne bilbeysiñ?bilseñ bolo>> degensip, murdagıday kınşılup, atımdın aldı-artına çıktı da, kayra közdön kayım boldu.

-Kagılayındar! Bir şumduk bolgon eken go. Atımdı cetelep alıp keligile. Men colborstun artınan barayın...

Atımdan daroo ırgıp tüşüp, men da tömön karay cügürdüm. Tömön cagım-badalı, şagılı köp tik bet eken. Oşol ıldıy ölor-tirilerime karabay cıgılıp-koop ketip baram. Butu-kolum taşka tiyip ayrıldı...

432

Anıma kıyılmın: İşi kılıp tömön cakka batıraak cetsem deym. Bir çerger keke bergenimde müdürölüp cıgılıp, eki-üç kurday alasalıp da kettim. Ordumdan tursam, sol butumdan tizesi sızdap ooruyt. Karmalasam, kolum suulana tüştü, cıgılıganda taşka tiyip kanagan eken. Aga kaydan karayın? Kayra dagı ıldıy karap cürügüp baram, kulanıp baram. Kaysı cakka bet alıp bara catkanımdı özüm da cakşı bilbeym. Adaşıp kalbayın dep anda-sanda << Colbors! Colbors!>> dep kıykırıp koyem. Kıykırğan sayın Colbors çığa kelip, kayra çok bolo kalat. Mına oygo da cettik. Dembedem dem alıp, aylanaga közümdü salsam, caydın içi ağarıp, tañ da sürüp kelet. Kaydandar bir caktan ayanıçtuu ün uguldu:

-O-o, kulunum! O-o, calgızım!

Emne deyin? Canım oozuma tıgıla tüştü. Alga attayın desem, buttarım şiltöögö kelbeyt. Bardık küçümdü cıyıp, caş baladay temteñdey, ün çıkkın cakka bastım, mına aga da kelip kaldım. O, şumduk! Kuday camandıktı körsötpösün! Ooz menen aytuuga kuduretim keke albayt. Kaşattın tübündögü sayçada sulap Kurman catat: Beti-başı, bütkön boyu kan. Alsız başı şalkayıp Aysuluunun tizesinde.

-Kagılayın, ake-bay! Uşunu körmökçü ekenbiz, kördük!- dedi Aysuluu köz caşın köldötüp.

-O-o, calgızım! O-o, kulunum! Kulunumdan ayrıldım... Ayırğan kişi katın-balañdın künün körböy kal! ... –dep şordu kempir da ıylaganday bolso canına adam tura algıs.

Tizelep oltura kaldım:

-Aylanayın Kurman!

433

Kurman bık Etpeyt, ünsüz-sözsüz. Men kelergen bir az murda ölgön eken. Es-uçumdu cıyıp, ünölüp karasam, kökürögünö, arkasına bıçak tiygenbi, coşulup kan agat. Belimdegi mata kurum menen arçındap orop, betin captım.

Baykuş Aysuluu kantsin? Kurmandın başın kuçaktap öksüp-öksüp ıyladı:

-Kagılayın, Kurman! Biz kantebiz?

Kempir da birde esten tanıp, birde esine kelip, esine kelgen sayın <<kulunum, calgızım>>- dep Eñgirep, balasının buttarın kuçaktayt. Oor kaygı, oor azap anın cürögün cara-cara tilgendey, közünön çaş akpay, kan akkanday bolup cattı.

Kurmandın but cagında komdonup, kuyruğun çerге төшөп, bık Etpesten Colbors da catat. Aysuluu menen Altınaydın ünü ugula kalganda al birdeñkeni sezgendey kınşılap, aza kütköndöy bolot. Canıbar it da bolso, bir üy-bülönün başına tüşkön oor kaygını sezet da, bilet da eken?

Bul kaygıluu okuyanın alardın kandayça bilişkenin surayın deym, birok batına albaym. Söz orduna oozdorunan kök tütün çıgıp, köz caştarı mintip tögölüp catkanda kantip surasam bolot? Surbasam da Kurman kişi kolduu bolup ölgöndüğü körünüp turbaybı.

Atımdı cetelep Koyçuman menen Otunçu da kelip kalıştı. Kurmandın söögün eptep üyünö cetkirdik. Aysuluu menen Altınaydan bolgon işti mindayça uktuk:

... Kurman keçikkende bular Emnegedir koopsuna baştayt. << Kaçan keler eken? Tün ortosu da bolup kaldı>>,- deşip, üydö olturalbay, tışka çığıшат. Colbors da

434

birdeñkeni sezgensip, başın kötörüp, tömön çaktı karap, ulam-ulam ürüp koyet. Birok, birde ürüp, birde kınşılap, Colborstun tınçı kete baştayt. Ayaldar- << Kapıray, munusu emnesi? Birdeñkeni sezip atabı?>>- deşet. Oşol kezde tömön caktan kaңgırık çıgıp, Colbors oşol cakka cügüröt. Altınay menen Aysuluu da ittin artınan eerçip kelip, kanga boyelup sulap catkan Kurmandı tabışat.

Kabar aytuuga Koyçumandı kayra çaptırdım. Köp keçikpey ayıl-apanın adamları da kelip kalıştı. Kurmanga can keyibey, ıylabay turgan cigit bele? Cılğanın içi ızı-çuu, kürü-küü... Tündö kele albay kalgan abışka-kempirler da cöölöp-calañdap Ertesi kelişti.

-O, tensizdik dünüyö ay! Azapka tuulgan bala eken da. Munun emne cazıgı bar ele. Öltürgöndör ömür boyu cakşılık körüşpösün, düynödön bozdop ötüşsün,-deşip alar zordukçularga naalat, kargıştarın aytıştı.

Kün çıga üyümdü köçürüp kelip, Kurmandın üyünün canına tiktirdim.

Ökürük, 1y, 1zı-çuu menen kündü keçkirttik. Tün tüştü. Köñül ayta kelgen konoktordun köpçülüğü << Ölüktü koyerdo Erteñ kelesi>> - deşip, üylörünö ketiştı. Kalgandardın eki üygö bölö kondurduk.

Tañ sürüügö cakın kalsa da, uktay alğanım cok: Oyum-ongo, sanaam-sanga bölünüp tışta arı-beri basıp cüröm.

-O,şorduu Kurman!- deymın teren uşkurup. Ismıñ da Kurman ele, Emi özüñ da mintip- Kurman bolduñ: Astıñdagı atından, koynuñdagı carından başka senin emne cazıgıñ bar ele!

435

Aysuluu menen Altınaydın kaygıluu elesterin köz aldım keltirem da, uu içkendeı bolom. Kim bilet,- deym,- Mırzabektin Kurmanga asılğanı,- anın atı menen asıl carı- Aysuluu cönündö emespi... Özün bolso, mintip öltürüştü. Emi Aysuluunu da almayınca tınışpayt go! Kün ötör, ay ötör... << Cırgatam, kuunatam>>dep Aysuluunu ügüttöör. Baydın baylıgına kızıgar da al aga makul boloor. Oy, oopasız dünüyö ay! Çın ele. Aysuluu oşenteer beken? Cok! Cok! Aysuluu ançalıkka bara koybos!

Tañ kulan öök tartıp agarıp kelet. Aylana memirep, tıptıñç... Al tıñtıktı buzup:

-O, kulunum, o calgızım! -degen Altınaydın kaygıluu, alsız ünü keede ugulup kalat.

Kurmandın üyün aylana başkanımda, ölükkö sakçı bolgonsup üydün burcunda catkan Colbors başın kötörüp, meni taanıdı da kayra cattı:

-O, karaldım!! Araldımdan ayrıldım, kokuy! ... Aysuluunun ayanıçtuu booruker ünü da ugulat:

-Kagılayın Eneke! eki kündön beri kirpik kakpay kıynaldıñ go. Çırım Etip azıraak Es alhañçı!

-A sadagam! Meni koyçu... Özün emne boldu?

Kütülbögön küyütkö kalgan kelin menen kaynenenin birin biri ayaşkanı, birine biri booruker söz aytışkanı kimdi bolso da cibiteerlik, Eriteelik ele.

Ertesi söktü üydön alıp çıgarda:

Kagılayın, Kurman!- dedi Aysuluu öngüröp ıylap.

-Eköübüz eki atadan calgız elek. Taalayluu, ırıstuu bolobuzbu degen tilek menen eki cetim ömür koştuk elek. Birok keñ düynö biz üçün tar boldu. Kara niet zalimder cürögünö bıçak salıp, seni menden acıratdı.

436

Sen Emi cokuñ, kelbes colgo-alıska sapar tarttın... Botosun cogotkon ingendey bozdop karı Eneñ, kök totu kuşuñ, kızıl gülün, süygön carıñ- mına men artında kaldık...

Ündü kurçagan el közdörünö çaş aldı. Tısta turup, arandan zorgo ünümdü çıgardım:

-Kagılayın kelin, kayrat kıl! Eldi çaşıtpacı...

Ay, anday akılduu can bolboyt go. Köz çaşın sürtüp unçukpay kaldı. Ölüktü üydön kötörüp cönögönübüzdö gana:

-Kagılayın, Kurman! Koş emi! Topuragıñ torko bolsun,- dedi Aysuluu ıyga aralaş dirildeggen ünü menen:

<<Kulunum, calgızım>>,- dep, kempir bakıra esi oop, cıgılğanda suu seep catıp arañ anı Es aldırıtıdı.

Sööktü cayına tapşırgan soñ ölük çıkkın üygö ökürüpkelmey Kırğız elinin saltı bar go. Baarımız teñ ökürüp keldik. Ökürüktün ünü ugulğanda üydö kalgandar Kurmandı koşup, ozondop ıylap ketiştı. Alarga koşulup, carın koşkon Aysuluunun ünü ugulat:

Cazıksız <<Kurman>> sen bolup

Armanduu carıñ men bolup,

Burkurap, bozdop, ıylaymın,

Künüm da menin tün bolup.

Ataganat deseñçi! Adamdın çuçuğuna ceterlik minday kaygıluu, armanduu sözdü ukkanda kim çıdap tura alat? Mında da közünö çaş albagan, ıylabagan adam kalğan cok.

Kursakra kalğan calgızsıñ,

Törölsö Esen boy ceter.

437

Surasa: <<Atam kayda?>>-dep,

Şorduu canım ne Eter?

Kaltırgan oşol belegiñ,

Bolor deym menin cürögüm?

Aysuluunun oşol kezde üç aylık boyunda bar ele. Kantsin baykuş. Kurman'ın koşup, eldi keyitip ıylasa da, kursakta kalgan çürpösün meder, belek kılıp, özünö-özü kayrat aytış, ıyın toktottu.

Aysuluu menen Altınayga el akıl-nasaatın, kara nietterge naalat, kargışın aytıp, cay-cayına taraştı.

8

Kurmandı öltürgön cüzü karalardın betin açuuga kör başında kelin menen kempire ubada berdim ele. <<Kurmandı Mırzabek öltürttü>> degen sözdördü el içine tarattım. Ariyne, buga küböö kerek da. Kübööm- calgız Otunçu. Erdik kılıp kabarcetkizgen oşol. Emi küböö boluşka da erdik kılar dep bir künü anı colukturup aytsam, murdagı kayratınan tanayın dep kalganbı? << Kiyin körö catarbız>> dep açık aytalbay ooz uçunan künk-mıñk Etti.

Camandık çergerge catçu bele? Elge caygan sözdörüm Mırzabekke da cetken körünöt. Bir künü al meni çakırttı. Bardım. Mırzabektin üyündö tolgon el. Borbuk Moldo da, Alañköz da anda. Mırzabek meni körör zamat ele Epke-sözgö kelbey ele oroñdop açuulana ketti:

-Sen, kızı talak, << Kurmandı öltürgön- Mırzabek>>- dep elge uşak taratıpsıñ! Kaday sebep menen aytıp cürösüñ? Körgön kişin, dalilin barbı? Ce bılçırap, oozuñ kelgendi ottop cürösüñbü?

438

Men da canım go. Anday kordukka körünöö zordukka kantıp çıdasam bolot? << Uurusu küçtüü bolso eesi ölot>>- kılıp catpaybı.

-Bar!-dedim.

-Kim?

Küböö karmay Otunçunu oozuma ala bergende bay, bıçak menen anı biröö içke saygansıp, kıykıra ketti:

-Kayda al, ittin balası? Çakır beri...

Eşikten, üydön tuş-tuş caktan Otunçunu izdep taba alışpadı. Uşunday iş bolorun bilip, al kün muruntan kaçkan eken.

-Mına,- dedi bay. - Küböö karmagan kişin, kaçkan tura. İşindin karalığı uşunday ele körünüp turat. Dağı kanday daliliñ bar?

<<Dalil>>- demekçi, oyuma bir nerse tüştü: Mırzabektin kişileri söktü koyuşup, kayra kele çatıp, <<Kurman öltürgön caydan bir bıçak taap alıştı>> degen kabardı ukkam. Oşonu dalil kıla ayttım ele:

-XA-xa-xa! Dep bay küldü.- Alañköz kaydasın? Alıp kelçi mında bıçaktı...

Bayatan beri bayının amirin kütüp, közün alañdatıp el çetinde olturgan Alañköz ordunan tura kaldı:

-Mına, bıçak, mına!

Çüpürökkö orolgon bıçaktı koynunan suurop çıgıp, el aldına taştap koydu.

Karasam öz bıçağım. Közüm ımır-çımır bolup, emne ekenimdi bilbey kettim. Tilim da baylandı. Anan kanteyin? İymanı çok Alañköz, bıçaktı üyümön uurdap alıp, oşonu menen Kurmandı caylagan tura.

-Taanıdıñbı-a? Dedi bay.

Taanıdım...

439

-Kimdiki.

-Meniki.

-Xa-xa-xa! Bul uşunday Er boluçı. Anan emne dep bılçırap cürösüñ? Kurmandı öltürgön kimeken? Özün bekensiñ?

-Col, sensin.

-Batom,emne deyt?- dedi bay ızırınıp.- Kılar işti kılıp koyup, <<Cok, sensin,>> degenin kara. Bıçaktı kördünbü? Özüñkü tura. Anı özün da tanganiñ cok. Tangan kündö da bul olturgan el seni tandırabı? Emi mal-mülküñdü talatıp, özündü Sibirge aydatam.

Bay üşüntip maga küpöldöy ketkende canımda olturgan Borbuk Moldo meni tışka çakırıp çıktı. Artıbizdan Alañköz da çıga keldi. Üydön alıstap barıp mandaş uruna olturduk.

-Emi ölör bala ölüptür,- dedi Borbuk Moldo söz baştap. - <<Ölgöndün üstünö kömgön>> bolup, biribizdi biribiz küñöölöp, çet çerge aydatkanıñız adamkerçilikke cata koybos. Çının aytayın, Cumagul. Mında ayıpker-sen özüñsü. Andan körö işti ırbatpay, Mırzabektin astına tüş, caraş. Anı sen kalp cerinen camanattı kılıp olturasıñ.

Alañköz da bir çağımdan çıktı:

-Ooba, Cumake, oşent!

-<<O, cüzü karalar!- dedim öz içimden.- Cüzü karalar meni tuzakka ilintken eken go. Bulardan kantip kutulam? Küböö karmayın degen kişi- otunçum antip kaçıp ketse, bıçagım mintip bulardın kolunda tursa... Ayıpker özüm bolgon turbaymıñbı. Şermende Alañköz! Uşunun baarın kılğan sensin! ...>>

Açuum kelet, içim küyöt. Oşol cerden Alañközdü muuntup, öltürsöm deym. Birok andan emne payda?

440

Kayra barlık balaanı başıma üyböymünbü. Katın, balam, altınay, Aysuluu bar. Alar kantet? Cok, sabır kerek. << Sabırdın tübü-sarı altın>> degen kep bar. Azırınça işti ırbatpayın. Oñtoyu keler Otunçunu da taap, Epke- sözgö keltirip, küböö karmaarımın. Oşondo bulardı karap tur, kanday kılar ekem? ...

Oylonup bir az turdum da mınday dedim:

-Bar, bayıñarga aytkıla! Menden korkposun. Birok azırınça anı menen caraşa albaym.

Daroo atıma mindim da, kılçaybastan cönöp kettim.

Uşundan eki küñdön kiyin ele. Alañköz kelip kaldı. Murdagıday bolboy <<cumşaganımdı>> tigilerden ukkanda Mırzabek, temirdi kızuusunda sogoyun dese

kerek, <<Aysuluunu maga tokoldukka makuldatsın, antpeyt eken, anda Sibirge aydatam>>- dep, Alańkõzdü maga ciberiptir.

-Cogol şermende! Cogol! Kzümõ körünbö! Dep üyümdön anı kuup çıktım. Andan kiyin özümdü koyergo cer tappay, cindi kişidey kübüröp, eki kolumdu artıma alıp, arı-beri basam. Antpegende kantem? Meni biyi çakırtaarı, sottooru, alıska aydataarı körünüp turat. Ante kalsa, üy bülöm, Aysuluu, Altınaydın üstünö kara tün tüşkönü emespi...

Oşentip ontobogon ooruga cogulup, oor azapka kalganımdı Aysuluu bildi belem, surap kaldı:

-Akebay, emne ançalık kabagıñız Bürkölöt? Bir ceriñiz ooruybu?

Caşırıp emne kılayın? Camandık çerge catçu bele? Bügün bolboso, Erteñ bilineri çın. Bolgon iştin baarın teñ aytım ele, Aysuluu akırın basıp kelip, alakanın arkama tiygizdi:

441

-Akebay, kagılayın, antip kızıl öñüñüzdü bozortup, kapalanbañızçı. Alar antip aram oylorun kuruşsa, biz da karap catpaspız.

Men oygongondo kimdir biröo düpüldötö bastırıp kelip, Kurmandın üyünö toktodu.

-Apey, ceti tündö kelgen bul kim boldu eken? Alańkõz bolbosun! Aysuluunu ala kaçıp alğanı kelgen go...

Ordumdan daroo sekirip turup, çapanımdı camınıp, tışka çıktım. Ay tömöndöp, Ala- Toonun çokusuna barıp kalıptır.

Kurmandın üyünün canında eer-tokumçan bir at turat. Attın çılбір- tizginin karmalap bir kişi da turgansıyt.

Çakındap basıp keldim:

-Oy, sen kimsin?

-Menmin, ake, men...

Üñülüp karasam- Aysuluu. Attın moynun kuçaktap, solkuldap ıylap turat. At da, Aysuluunun anısına ortok bolgonsup, anın Etek-ceñin iskep, okuranıp koyet.

-Bul emne at? Toru kaşka go?

-Ooba.

Toru kaşka Koçkordum kışkı şırgalañ suusun süzüp ötsö kerek: Kaptalına, moynuna çeyin muz katkan. Üstündö kelişken eer- tokum. Çılbırı da süyrötülgön. Bolgondo al ösüp-öngön cerin, dosun- Kurmandı Eñsep, tutkun bolgon cerinen kaçkanbı?

-Balam, bul da bolso cakşılıktın belgisi. Koy emi, ıylabaçı! ...

442

-Andan kanteyin,- dedi Aysuluu köz caşın sürtüp.- Kurgan cürök çıdatpay barat... Toru kaşkanı körgöndö Kurmandı körgöndöy bolom.

Altınay da üydön çığa keldi. Toru kaşkanın moynun kuçaktap, solkuldap, al da ıyladı:

-Kulunum! Kulunumdun atı! ...

Kempirim da kelip, ıyga koştı.

Toru kaşkanı Colbors da taanıp, << Kurman kayda>> degensip, kınşılap, birde attın aldına birde attın artına çıgıp, arı- beri cügüröt.

Kurmandın ölümdön kalgan üy- bülösü, toru kaşkası, Colborsu- barlığı teñ uşintip akırkı iret oşol tünü baştarın koşuştu.

Andan kiyyin Aysuluunun ıylaganın, köz caşın körö alğanım cok. Öñü surdanıp, kabagı bürkölüp, murgasıınday kişi menen köp ançalık süylöşpöyt. Erteli-keç atına minip, Colborsun eecitip, cılga ördöp ketet da, köptö barıp kayra kelet.

-<<Çunak kelindin munusu emnesi? Kiyik ulap cüröbü?>> -deym köñülümdön. Kiyik uulap cüröt deyin desem, atıp kelgen kiyigin da körö albadım. Surayın deym, batına albaym.

Bir күnü keçte Aysuluu күндөгүсүндөй Colborsun eecitip, atına minip cönöy bergende kök çologumdu mine salıp, artınan közömöldöp ketip baram. Bir çerге kele bergende atınan түşkөнүн көрүп, men da atımdı tık toktoto kaldım. Kalıñ badaldın arasınan atıma öböktöp, başımdı kılıtyıp, karap turam. Bir şilbinin түbүнөн karartıp

birdeñkeni kötördü da, anı atına mingizdi. Adegende anın emne ekenin taanıy alğan
cok elem, bara-bara taanıdım: Kişidey casalğan karakçı eken.

443

-Al! Al!- dep, Aysuluu alıstan turup kıykırdı ele, Colbors atkan oktoy atılıp, kişi
boyu sekirip karakçını at üstünön oodarıp tüşti. Irıldap, culkulap, talaganı da ugulup
turat.

-<<O, çunak kelin dese! ... Botom, munusu emnesi? Menin alsızdığımı bilip,
özü calgız öç aluuga Colborsun birdeñkege dayardap catkan go>>.

İştin akırı tak oşondoy bolup çıktı. Anı men kiyin bildim.

Aysuluuga körünböy, kayra bastırıp, üyümö keldim.

Ekinçi künü Aysuluu maga kelip:

-Ake,- dedi al.- Ake, baya künü sizge Alañköz kelip cüröt bele? emnege
keliptir? Calğan calaasına sizden kün doolap cürüşöt go deym. emne bermekçi
bolduñuz?

-Emne kün botom?- Şaşa aga coop kaydardım.- Emne bermek elem? Alarga
menden kara baleket cok.

-Akebay!- Aysuluunun öñü suzdana tüşti.- Akebay! Men sizdi öz atamday
köröm. Nege anı çaşırsız? Çaşırsañız da bilem. <<Kun>> degen oşol da: Mırzabek
meni suratıp atpaybı.

İştin çını uşul da. Aysuluu anı biliptir. Kaydan, kantip bilgenin surap Emne
kılam? Alañközdü kuuganıma çeyin aga aytıp berdim.

-Bekerkılğansız, ake,- dedi meni karap. – Andan körö Mırzabekke kabar aytıp,
Alañközdü çakırtıñız. Antpesek keçigeerbiz. Alar aram oyun baştay elekte, biz aldın
alalı.

Kütülbögön minday sözgö korksom da, kayra tañırkap suray kettim:

-Çakırtkanda kılarıbiz emne?

-Maga ciberesiz. Coobun aga özüm berem.

444

Uşunday üç kündön kiyin Alaňköz özü da kelip kaldı. Murdagısınday anda salam da, <<Cumake>> degen söz da cok. Öňü kumsarıp, tanoosu kıpçılıp, meni menen uruşkanı turat. Kim bilet, biyibi, Mırzabegibi-aytoor, eköönün biröö meni çakırtkan okşoyt. Barsam- bir şumduk boloru ıktımal. Aga teñelip, çatak ıgarıp, işti ırbatıp emne kılam?

-E, Alaňköz! Kelgeniň cakşı bolbodubu. Özüm da seni çakırtmakçı elem,- dep Eski dosumday anı caydarı karşı aldım.

Alaňközdün aç küzöndöy surdangan öňü külündöy tüştü.

-Emnege, cumake! Cumuştapı? ...

Alaňközgö Aysuluunun aytkanın aytım ele, izdegeni tabılgansıp cım dey tüştü. Kuduňdagan boydon bat-bat basıp, Aysuluuga cönödü. Emne cönündö süylöşör eken dep, tışta tıñşap turam. Alaňköz aylaluu amalın, bal tilin salıp, bayın maktap, Aysuluunu saga ügüttöp atat. << O, şermende! ... Antkeniň menen Aysuluu saga aldata koybos>>, deym tışta turup öz içimden:

Bir kezde Aysuluunun ünü uguldu:

-Ante albaym, el-curt bar degendey... zorduktasañar... Anda amal kanca...

Cürögüm ordunan çığa cazdadı. <<Botom, kelindin munusu emnesi? Eptep ele özü bara albay aran cürgön eken go? Kaymanalap aytıp catkanın kara! ... O,casagan! Ölböy kal, Kurman ölböy kal! ...>>

Alaňköz kubanıp tışka çıktı. Maga kayrılıp kayta kelgeni, meni menen koştoşkonu cok. Batıraak cetip bayın kubantayın dese kerek, atına mindi da, çapkan boydon cönöp ketti.

445

Andan arı emne boldu? Aytsam, el işeener beken? Anın kandayça bolgonuna uşul küngö çeyin özüm da tañım bar. Balkim, anım- al kezde Aysuluunu cakşı tüşünböğönümdön bolgon ıgar. <<Aysuluu meni aldadı. Üç katındın üstünö tokoldukka barmakçı boldu>>- dep uyalbay kantip oylodum eken? Körsö, Ayçüröktün kacıbas kayratı, aynıbas antı Aysuluuda tura. Anı men bilbepmn.

Oşol tünü korkunuçtuu tüş kördüm. Tüşümdö Mırzabek üstünö kara kepin camınıptır, közü oynoktop çanagınan ıgıp turat. Kolu da ukuruktay uzun. Tüpsüz,

teren ordun arı cagınan közdöy tartat. Tartkan sayın tigi orgo cakındap baram. Oşogo meni tüşüröt dep artıma çeginip, alpuruşup çatıp, oygonup da kettim. Abdan köl-şal bolup terdeptirmin. Andan kişin uktay alğanım çok. Aysuluu menen Alañköz eköönün ortosundagı küdüktüü sözdördü esteym. Estegen sayın oyum ongo, sanaam sanga bölünöt.

Bir kezde tışta arı-beri başkan biröönün tabıştı çıgat. Kışayıp keregenin közünön şıkaalasam mına şumduk! Üyün aylana basıp Kurman cüröt. Tirilip kelgen eken dep canım oozuma tıgıla tüştü.

<<Cok, cok! ... Ölgön kişi kantip tirilsin? Başka birdenke körünüp atatko!>>- dep, közümdü uşalap, cakşılap karasam, cañılhapmın,- Kurmandın özü: Başındagı bayakı kiyikke kiyçü malakay tebeteyi, üstündö boz taar çepkeni, koluna karmagan caası, şıyragın asmanga karatıp, baran miltığın da asınıp alıptır.

446

Kempirdi koltukka türtüp ogoto kettim:

-Karaçı, Kurman cüröt.. Kurmandın arbağı go?

-Döödüröböçü! ... -Kempirim muntuñdap uruşup, özü da kapşıttan şıkaalap karadı.- Aysuluunu toorup cürgön Eme go. Tur, çıkçı!

Çının aytayın, tışka çıguuga korktum. Cok şıltoo menen künk-mıñk Etip, buydalanıp kaldım.

-Korkup atasıñbı, kuday algır? Keypi, Erkek emes, katınsıñ go? Katın bolsoñ, menin coolugumdu salınıp töşökkö cata ber, men çıgayın, dese bolobu kempirim. Uyatımdan arañdan zorgo süyrölüp tışka çıgıp, alıstan turup kıykırdım:

-Oy, sen kimsin?

-Men.

-Men degen kim?

-Men, ake, men- Aysuluu.

Mına kızık! <<Arbak>> degenim- Aysuluu bolup çıkkanı. Üstünö Kurmandın kiyimin büt kiyiptir. Azır ele bir cakka şıdır cönöp ketçüdöy- şaydoot. Toru kaşkanı tokunup, böktörünçögün baylanıp, eedin kaşına kamçısı da ilip koygon.

Aň-taň kalıp birtike turdum da suradım:

-Balam, çatıp uktasaň bolo. Bir cakka barganı atasıñbı?

-Ooba, ake,- dedi Aysuluu.- Balkim бүгүнкү түнү siler menen birotolo koştoşormun...

-Botom, emne deysiñ?

-Бүгүн түнү tigiler bizge kelebi dep turam,-dedi Aysuluu. – Kim bilet, Mirzabektin özü da kelip kalışı mümkün. Alaňközgö<< Zorduktap alsañar, aylam kança...>>- dep aytpadımbı. Al anı çın kördü.

447

El közünö oşentip alsak, makul eken dep, meni alar aluuga бүгүн kelişet. Kana Er boluşsa kelişinçi, kimdi kim alar eken, körüşölük...

Anın oyun murda men bilgen emes ekem. Emi munu aytkanda gana түшүнүп cüröm. Aysuluu Mirzabek menen Alaňközdü eptep mında keltirip, calgız özü alardan öç aluu üçün cankı sözdördü aytıptır. Bir baleket bolbogoy ele dep korkup:

-Kagılayın,- dedim...- Toru kaşkañ da tokuluu eken. Tokmokko kaçıp, köz daldaa bolo tursan kantet? Andagı taanış, dostoruñ cer karatpas, kalkalar, kataar.

-Cok, ake!- Aysuluu şumduktuu küldü.- Eñ murda tigiler menen cüz körüşöyün. Kurmandı alarga Eskertpey turup kantip ketsem bolot?

Mına, çunak kelin dese! ... Cürögüm dirildep, ünüm da kargıldanıp, kaltırap kettim.

-Antçu emes, kelin, balalık kılba? Tigiler kele elekte kaç batıraak!

Aysuluu korkkonumdu bile koyup, meni bir az tınçıtayın dedi okşoyt:

-Kim bilet ake! Balkim alar бүгүн түнү kele koybos. Bar Emi, catıñız... Menden kam sanabañız.

Üygö kayttım. Mende emnenin uykusu? Kurmandın arbagı emes, anın kiymin kiygen Aysuluu ekenin kempirime ayttım ele anın da sanaası tınçıp, oñ çağına cambaştap uktamakçı boldu ele, kayta maga buruldu:

-Oy, sen uktagan atasıñbı? Tigiler kelip kalsaçı. Aysuluu calgız kantet? Karaan bolsoñ bolo. Uktaba!

-Bilbeym, Aysuluu akıldan cazganbı,- dedi maga kübüröp.- Tokmokko kaç desem, til albayt. Bilbeym, emne oylogonun, tigiler kelip kalışsa, kantip cardam

448

kılar ekem? Kolumdan emne kelet? Anın üstünö meni alar tuzakka tüşürüştü. Aysuluu emes, emi özümdün da aylamdı taba albay turgan bolup kaldım. Nabak kılıp sibirge aydatışat go meni.

Kempirim mulcuñdap, ordunan turup, kiyine baştı. Oyum Aysuluuda: Beker kıldı. Tokmokko kaçsa bolot ele. Maga işenip atatko. Men emne kıla alam? Kolumbutum kıska. Katın-balam da bar. Küç da, biylik da, baylık da- alarda. Cok! Cok! Aysuluuga aytayın, kaçsın!

-O, koyen cürök şorduum!- dedi kempirim bayatan berki oyumdu ayttırbay bile koygonsup.- emese, sen çaşınıp üydö cata ber. Men ııgayın...

Kempirim daroo tışka çıktı. Çının aytayın, uyatımdan men da anı eeçitiy tışka çıktım.

Aylana tınç, ay carık. Aysuluu körünböyt. Eki cagımdı karasam, Colborsun eerçitip, Kurman koyulgan cıbıtka karay ketip barat. << Köz daldoo bolo turayın dep oşol cakka baratat go. Meyil, meyl... Oşentsin>> deym köñülümdön.

Kempirim eköobüz Altınaydı oygotup, bolgon işti aga da ayttık ele:

Karangün! Karangün!- dedi baykuş kempir karbalastan.

-UUlumdan ayrıldım ele, emi kelinimden ayrıl at ekem go.

-Kagılayın, Aysuluu, kaydasıñ? Tigi cakka kettibi? Cumagul, barıp aytsañçı, kaçsın bir cakka batıraak. Aysuluunun artınan basa bergenimde tömön caktan kıtırangan taştardın ünü uguldu. Toktoy kalıp karasam, oy caktan kele catkan bir top atçan köründü. Uyatı cektordu kara! Kiçine bir iymenip koyuşsa bolo.

449

Körünöö gana şıdır bastırıp kelet. Üröyübüz uçup üygö kirip, bosogodon şıkaalap karap türabız. Karaanı altı- ceti kişi çamasında.

Üylörgö cakınday bergende, Kurmandın söögü koyulgan cıbıttı cañırtıp ürgön Colborstun ünü uguldu. Añçıga bolboy toru kaşkasın culkuntup, mıltık atıp, Kurmandın korkunuçtuu <<arbagı>>- Aysuluu da al caktan çığa kelip, kargaga tiygen ılaaçıday, Mirzabektin tobuna tiydi.

-Kokuy! ... Kurmandın arbagı eken! Kaçkıla! ... Kaçkıla! ... degen biröönün çañırgan ünü çıktı.

-Al tigini, al! ...

Uşul sözğö, uşul üngö könükkön arştan Colbors Eşik-tördöy cerdi bir attap, cañkı kişige cetip anı bakırtıp, atınan oodarıp tüştü.

Al! Al!

Aysuluu dağı kimdir biröönü kuup kaldı. Colbors atkan oktoy atırılıp aga da cetip, karış uzatpay anı da atınan oodara tarttı. Culkuldatıp anı taladı belem, kokuylayt. Kalgandarı çaçıla Eñkeyiştep kaçıp barat. Aysuluu alardı kuup tömön karay kirdi da ketti. Bir kezde tars Etip mıltık atıldı. Andan kiyin aylana kulak-murdun keskendey cımcırt boldu da kaldı.

Üydön çığa cügürüp buta atımday cerde ontologon Eki kişige cettim. Mına kızıık! Anın biröo Borbuk Moldo,ekinçisi-Alańköz.

-Botom, Alańköz sensińbi? emne kılıp cürüsönör ceti tündö? – Alańköz süylöy albayt: tamagın Colbors ayabay eegen körünöt kır Etet. Kirildegen ünün arandan zorgo çıgardı:

450

-Maga ubal cok, Cumake... Kudaydın kaarına kaldım. Meni mintken Kurmandın arbagı...

-O,o, kuday...- dedi Borbuk Moldo da botodoy bozdop. Man tirilip kelip mintip bizden öç aldı. To-obo! To-obo kıldım! Künöömdü keç! Tigi düynögö barganda şapkatıñan kor kaltıra körö meni! ... Oşent! ...

<<Korkkongo koş körünöt>>- dep korkkon şermendelerge Aysuluu Kurmandın arbagı bolup körünüptür.

Köp uzabay toru kaşkasın derdeñtetip, terin agızıp, Colborsun eerçitip, ayluu tündün kuçağınan Aysuluu da çığa keldi. Bulardı taştay aga cügürdüm. Üygö ceter menen daroo al atınan ırgıp tüştü. Kaarına kelip, küçün cıynap, tigiler menen karmaşkangabı, бүркүттүн көзүндөй көзү calt-cult Etet

-Kagılayın,- dedim, Aysuluunu kuçaktap.- Tigi kaçkandardın içinde Mırzabek da bar beken? Kutuldubu? Bizdi emi al oñ taptırbaytko...

-Cok, korkpoñuz! Cazasın koluna berdim. Öçümdü aldım,- dedi Aysuluu başın kötörüp.- Emi ake, menin mında kalışım bolboyt. aytkan cagıñızga keteyin.

Kiyim-keçesin kün muruntan ele kurcunga salıp dayardap koygon eken, anı Aysuluu üydön alıp çıktı da, atına arta saldı. Çaçın töböşünö tüyüp, başına Kurmandın tebeteyin basa kiydi. Caasın erdin kaşına ilip, mıltığın asındı. Attanaarda biz menen koştıştı da, Enesin kuçaktadı:

-Kagılayın, Eneke, kayır-koş! ...

Şorduu Altınay kantsin! Meder, cölök bolgon kelininen da mintip acıramakçı bolup catkanda botosunan

451

ayrılğan ingendey bozdop, Aysuluunun kökürögünö cıgıldı:

-Aylanayın balam, cölögüm! Men kantem? ...

Calgan-ay! Şorduu kempirdin zarlagan ününö aylanadagı taştar da Erigendey boldu belem...

Mındagı uu-çuu basılıp, Eç tınçıgan kezde turgan cerin bizge bildirmekçi boldu da atına mindi.

Kempir köz caşın köldötüp, bozdop turup, alakanın caydı:

-O-o, Kuday! Kuday anık bar bolson, ölgöndön kalgan kalgız ele, Aysuluumdu aman –Esen cerine cetkire kör!

Ertesi baydın aylınan adamdar kelip, Alañköz menen Borbuktı cakaga alıp ketiştı. Alardan uktum: Mırzabektin bir butu üzöñgügö ilinip, atına süyrötülüp, üyünö barıptır. Arkasına mıltıktın ogu tiyip, başı-közünö, tamagına, ittin tişteri da tiyiptir.

Aysuluu anı atkan eken. Oşondo atınan kulap, süyrötülüp bara catkanda Colbors da andan öcün algan körünöt.

<<Er öltürüp, Ekekçe kiyinip, bir katın kaçtı. Eeçitken iti da bar. Karmagıla!..>>
- dep, Aysuluunu izdeşip, Mırzabektin can-cökörlörü duban-dubanga kişi çaptırıştı.

Alañközdün carakatı caz aylarında kabıldap, küçöp it körbögön azaptı körüp, kıynalıp çatıp, akırı öldü. Öloründö al, bayga aldanganın, Kurmandı öltürgönün , << Kişi kanı kişini uzatpayt>>- dep, akırı özü da mintip korduk menen ölüp bara catkanın arman kıla aytıptır. Çındık bilinip, iştin tüyünü çeçilgen soñ men da aman kaldım. Bolbogondo kankorlor uşul okuyaga baylanıştırıp, meni da soo koyuşpayt ele.

452

9

Cürüp kele çatıp Cumagul bir tuşukka karay buruldu:

-Uşul çöyrödö malçılar bar, bara ketpesek bolbos. Tumşuktu imerile bergenibizde arııldap ürgön itterdin ündörü uguldu. Köp keçikpey malçılardın kışkı koroo-cayı, imarattarı da körünö baştadı. Cakınday barganıbizda başında kara körpö tebeteyi, üstündö tonu, butunda kiyiz çokoyu bar, kara murut bir ciğit tam üydön çığa kelip, itterdi cañsap kuup, bizdi karşı alıp körüştü. Ötö urmat menen külündöy bizge almal-salmak közün salat. Kıştın katuu çildesinde ötö kıyındıktı, oorduktu moyunga alıp mal bagıp, mal östürüp catkan Emgek baatırına men ızaat menen ulam-ulam karaym.

Cumagul sumkasınan bir top gazet-curnaldardı suurup çıkıp, oşol çöyrödögü koñuşlap malçılarga taratıp berersin dep, aga karmattı. Madaniyat borborundagı Ertekin bol oturgan malçılar mayramına alardın kelişin aytuunu da al unutkan cok.

Mayram cönündö rayondun borborunan ukkan elem. Anı el emnegedir: << Malçılar künü>>- dep ataşat. Malçılar künü ayında eki iret<<K>> cayloosunun öröönündö, suu boyunda bolup turat. Oşonu köröyün, malçılardın kışkı turmuşu, mal cayıtı menen taanışayın dep, kıta kele catkan sebebim da oşol.

Rayondon çıkkanda >> Kurman Cılgaga>> da bara keteli dep Cumaguldan köptön-köp surangam. Al da makul bolgon. Mına azır bul cerden cönögöndö, çabandardı kıldırıp, dagı başka cakka ketip, caş ulan ölgön cerdi

körböy kalat ekemin dep, çıy-pıyım çıgıp, karıyaga al cönündö Eskerttim ele:

-Esimde, balam esimde,- dep koydu, temine bastırıp.- Azır oşol cakka barabız. Anda da kolxozdoron eki-üç koroo koyloru bar. Balkim, bugün oşondoylop konorbuz.

Bir neçe ubakıt öttü. Mına <<Kurman Cılgaga>>da kelip kaldık.

Calgız ayak col menen cogorulap, ördöp barabız. Col birde kıyan cürüp, kum şiregen kurgak sayga tüşüp, birde andan iyirilip çığa kelet.

Cılğanın içi kakırgan mayda, şağıl taş. Ar kaysı cerinde belçesinen cerge batıp, tüptörünö kar tıgılğan koy taştar da keziget.

Akıylaşa öyüz-büyüz turgan eki biyik bettin Etek -boorunda capız öskön it murun, altıgana, badaldar. Gül, sabaktarın mal cep, cel uçurgan güdürök, şıbaktardın dümür, tamırları da közgö uçurayt.

Üstübüzdö eki bürküt arı-beri aylanıp uçup cüröt. Anın biröö anda-sanda şaşıp koyet.

Cumagul başın kötörüp, oñ kolun serepçilep bürküttördü karap aldı:

-Şaşığanı- bala bürküt eken. Cerden birdeñkeni körüştü go. Oşonu torup aylanıp uçup cürüşöt go.

Karıya bilgen eken. Bir az cogoru kötörülüp kele bergenibizde saydağı badaldardın tübünön bir top kekilik pır-ır dep uça kaçıştı. Üstündö aylangan büküttördön korkup çatışkan türü bar. Oşol kezde asmandan küüldögön dobuş çıktı.

Karay salsak, cañkı eki bürküt köktön taştalğan könöktördöy kekilikterdi kaçırıp kelet. Kekilikter

kırdı aşa bergende bürküttör da kuuşurulup alardın artınan aştı da ketti. Kekilikterge cetkenin, cetpegenin bile albay kaldık.

Aylanadagı caratılıştın uşul sonun körünüştörü könülümdü başka cakka bura alğan cok. Baardık könülüm, baardık oyum- Kurmandın kaysı cerde öltürülgönün körsöm deym.

-Aksakal, aytıñızçı,- dedim bir kezde kariyaga.- Kurmandı kaysı cerde öltürüştü?

-Makul balam, makul.

Kantken menen ör cer emespi. Uzun ańgemege tüşüp, kançalık akırın bastırsak da attarıbızdın kulak tüptörü, moyundarı terdey baştı. Anda-sanda toktop, attarıbızdı Es aldırıp, anan kıbıratıp bastırıp barabız. Mina aldıbızda tuura tartkan bir tumşuk, andan ötüp, çoñ aska taştın түbündögü kısıkkı da kelip kaldık. Kısıktan çubaşıp arı cağına ötkönübüzdö, kariya atın coldon bura tartıp toktoy kaldı.

-Balam,- dedi al. – Kördüñbü bul askanı? Uşunun burcuna caşınıp turup, şermendeler Kurmandın moynuna sıyırtmak salışkan eken. Oşondo da kayran bala moyun berbey, köpkö çeyin alp uruşup, muunu, akırında arkasına duşmandın bıçağı tiygende gana atınan kulaptır. – Kariya bir az arı bastırıp, kıyan cegen kumduucarakanı körsöttü.-Mina, anın cıgılğan, ölgön ceri.

Al cerden közümdü albay, duduk kişidey turdum da kaldım. Kurmandın kanga boyelge denesi, ölüm, köz caştarın tögüp bozdoşkon Altınay menen Aysuluu, Colbors menen torkaşka- baarı da uşul cerde köz aldımınan ötüp cattı.<< O-o, şorduu Kurman!- dedim

455

başımdı iyip. – Kargış tiygen adiletsiz zamanda süygön carıñ Aysuluudan acırıp uşul cerde gülkayırdı solgon, öçkön ekensin go>>.

Caş ulanga boorumu açıp, tüpsüz teren oygo batıp, cerdi tiktep bık Etpesten tura bergen ekenim.

-Kagılayın, bastır emi. Üşügön ıgarsıñ. Ayılga batıraak ceteli,- degen Cumaguldun ünü ugulganda gana başımdı kötördüm.

Kış mezgilinde toodo bolbogon adam malçılardıñ turmuşun, kızımatın cakşı bilişpeyt emespi. Kıştın ızgaarında boroon-şamalda bütün oorduktı, kıyındıktı moyundarına alıp, mal bağışkan çıdamkay malcılardı körgönümdö, <<Çınıgı Emgek baatırları uşul cakta eken go>> deym, özümdön-özüm. Bakkan malın, Emgegi süyüşkөнү alardıñ sözdөрүнön ele bilinip turat. Antpese, maldı бага alışpayt da. Kimisine barsan da tamaktarı mol, kiyimderi bütün. Baldarı bolso, kıştak, şaarlarda

okuşat. Orden, medaldar menen köküröktörü carkıragan malcılar. Sotsialisttik Emgektin baatırı degen naam alışkan malçılarımızdı ar bir cerde colukturam.

Kışkı cayıttarda Kırgızdın koyçu, cılıkçıları gana emes, Orus, Ukrain, Bolgar, Çeçen uluttarınan da malcılar bar. Baarı te bir üy-bülödüy, tilegi da, oyu da bir. Cer izildep, col salıp, elektrstantsiyasın kurup catkan adamdardı da uçurattım.

Ertesi madaniyat borboruna tüşkö cakın keldik. El batpayt. Ar kaysı cerde mamıda baylangan attar

456

cüzgö cakın. Cılga-cıbıttardan samsıp tüşüp kele catkan ayal, Erkekter. Palatka-magazinderdin Eşigin sagalap biri kirip, biri çıgıp kezdeme, bakal-sakal alıp catkan malcılar. Körkü kelişken klubda kitep, curnal okup catışkandarı bir kanca. Medpunktta vraçtar sırcooluu malcılardı kabıl alıp, keneşin aytıp darı-darmek berüüdö. Bir cerde kolxozdordun kassirleri da malçılarga Emgek küngö akça ülöştürüpberip catışat.

Madaniyat borboru özünçö bir şaar. Magazin, oorukana, kitep, töröt üyü, çayxana, çaç taraç, konok üyü, telefon, dagı-dagılar bar.

Asman çayıttay açık. Kün suuk. Oşentse da malçılardın cüzdörü caydarı, kubanıçtuu. Arkı çette bir top caştar at üstünön Eñişüüdö, bir tobu carışuuda. Oynogon muzıkanın ünü da too cañırtıp alıska ugulat.

Frunzeden, rayondan kelgen maşınalar da tizilip, bir çette. Alarga tüşüp bir top kızmatkerler kelgen okşoyt. İçterinde Kırgızstan Akademiyasının okumuştularınan, ministerstvolordon da adamdar bar. Betteri suukka totukkan, moytoñdogon kara togolok çaş baldar da çuuldaşıp, biri-birin türtüşüp, kini körsötüüçü mexaniktin canında cürüşöt.

-Bax!-dep koydu Cumagul karıya uşulardın baarına köz çaptırıp kelip.- Uşunday cırgal turmuşka kez kelippiz. Baktıbiz bar eken. Uşul turmuştu şorduu Kurman körgön bolso, tebeteyin kökkö ırgıta kubanbayt bele? Çirkindin ömürü kıska eken. Közü açık, armanda ketti.

Kün keçtedi. Klubga El cıynaldı. Batışpay sagalap Eşik aldında turgandar andan köp. Caşı kırktar

457

çamasında, orto boyluu, tolmoç kelgen bir cigit akırın basıp alga ötüp, klubdun saxnasına bardı. Suraştırsak Frunzeden kelgen lektor eken. Lektor el aralık abal, tınçtık cönündö doklad casadı. Kırk cıl içinde cetişken iygiligibiz, öñör cay, madaniyatıbiz, çarbabız dagı-dagılarıbiz бүткүл cer cüzündögü adam balasına ülgü bolorun da ayttı.

-Botom, Kurman tüspöldöş cigit eken,- dedi Cumagul kulagıma şıbırıp.- Caşının gana uluulugu bolboso tak ele anın özü. Atasının atı kim boldu eken?

-Familiyası?- dedim anı karap. Lekitsiya menen kontsertcönündö ilingen Eşik aldıda afişa oşol kezde köz aldıma elestey tüştü. Antkenim, klubga kirip bara catkanımda anı okugan elem.

-Tokto, tokto... Aksakal!- Kandaydır bir zor kubanıçka batıp, tolkundana tüştüm. – Basa, lektordün familiyası- Kurmanov!

-Kagılayın, oozuna may! – Cumagul ordunan tura kaldı. emese, tigi- Kurmandın uulu. Cürögüm sezip turat. Öñü da murda maga taanış kişidey.

Akırın, Cumake, olturuñuzç- Eteginen tartıp kayra anı orduna olturguzdum. – Dokladın bütsün, anan taanışabız.

Lektor dokladın büttü. Kontsert başalgança dep el dem alışka tışka çıktı. Biz, Cumagul eköobüz elden suurulup ötüp, lektorgo cettik.

-Balam,- dedi Cumagul aga,- Birdeñke surayın ayıp körböñüz. Cañılbasam, familiyañız- Kurmanov go?

-Ooba, aksakal, familiyam- Kurmanov,- dedi lektor cılmayıp Cumaguldu karap.

458

-Anday bolso, balam,- dedi Cumagul,- tuulup öskön ceriñ kayda? Uşul cerdik bolup cürböğün? Atañ emne bolgon kişi ele?

-A-a, bildim, ańgeme emne cönündö bolup catkanın!- dedi lektor başın çaykap.- Uşul örööndö Kurman cılga barın bilem. Cılga Kurman degen cigittin naamına koyulganın da ukkam. <<Oşonun uulu bolup cürböñüz>>- dep, menden dalay karıyalar suraşkan. Cok, aksakal, anın uulu emesmin. Çüylük bolom. Atam da, Enem da bar.

-Attiñ- dedi Cumagul keyip-kepçip, uşkurup. Oşondoy de! Birok, men Aysuluunu izdeym, tabam.

Lektor Cumaguldun kolun kısa karmap, ökünüçtüü tür menen mınday dedi:

-Aksakal, men sizge bir nerse aytayın. Kündördün birinde Alma-ataga barganımda Aysuluu degen ayal cönündö ukkanım bar. Çın-tögünün kaydan bileyin, balkim, oşol Aysuluu bolso bolgon çıgar, çoñ bilim alıp, vraç bolup işteptir. Gitler bizge kol salganda ulgaysa da soguşka ketip Stalingraddağı salgılaşuuda Kurman boluptur. Balası bolgonun, bolbogonun çını bile albaym.

Klubda kontsert başaldı. Cumagul eköübüz aga kirbesten kabagıbz, köçö boylop bastık. Kargış tiygen ötkön turmuştu, oşondogu Kurman menen Aysuluunu oor cazmışın köz aldımızga keltirip, baş iykeşip, süylöşüp koyebuz. Tün sakçısı bolgonsup kaydadır bir caktan zikir çalgan babırgandın ünü uguldu. Töbödö altın ay da kök denizin cirep, batışka karay süzüp barat. Öröön boyu memireyt, tıp-tınç. Al tınçtıktı buzup, klub caktan şartıldata komuz çertildi.

459

Toodogu malçılar menen oydogu kolxozçulardı, taalay menen tınçtıktı komuzga koşup kimdir biröö sozolontup ırdap da ciberdi. Al ırdı kıştın ızgaarduu tentek celi radio menen Kerme- Toonun kerilgen alışkı törlörünö, koktu-koñuldarına çeyin uçurup alıp ketip cattı.

SONUÇ

Türk boyları tarihi süreç içerisinde farklı coğrafyalarda ve farklı zaman aralıklarında birbirinden farklı isimlerle birçok devlet kurmuşlardır. Bu devletlerden bazılarını kuranlar ise Kırgız Türkleridir. Kırgızlar tarihte adına en erken rastlanan Türk boylarından bir tanesidir. Çin kaynaklarında “Ki-Ku, Kie-Ku” adı ile bahsi geçen ilk Kırgız devleti MÖ III. yy’da kurulmuştur. Bunun haricinde tarihi süreç içerisinde birbirinden farklı devletler kuran Kırgız Türkleri bazı dönemlerde de diğer Türk boylarının egemenliği altında yaşamışlardır. 1860 yılı itibari ile Kırgız Türklerinin yaşamakta olduğu Hokand Hanlığı Çarlık Rusyası’nın egemenliği altına girince Kırgız Türkleride Rus egemenliği altına girmiştir. Kırgız Türkleri 1916 yılında Rus yönetimine karşı ayaklanma başlatmış olsalar da tarihe “Ürkün” olarak geçen hadise gerçekleşmiş ve Ruslar bu isyanı kanlı bir şekilde bastırmışlardır. Rusya’da gerçekleşen 1917 Ekim devrimi sonrasında Kırgız Türkleri Sovyet rejiminin egemenliği altına girmiştir. Sovyetler birliğinin bir parçası olarak 1936 yılında kurulan Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adı altında yaşamaya başlayan Kırgız Türkleri Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsız Kırgızistan Cumhuriyetini kurmuşlardır.

Kırgız Türklerinin siyasi bir topluluk olarak devlet kurması ve topluluk halinde yaşamaları temelinde Türk kimliği olmakla birlikte Kırgız kimliğinin oluşmasına etki etmiştir. Kırgız kimliğinin temeli her ne kadar Türk kimliği olsa da boylar ve kabileler arasında kendine özgü milli unsurlar meydana gelerek gelişmiştir. Kırgızların yaşadıkları coğrafya, ekonomik durumlar, siyasi olaylar ve kültürel unsurlar bu kimliğin oluşmasında etkili olmuştur.

Güçlü bir sözlü edebiyata sahip olan Kırgız Türkleri 20. yüzyıl başlarında yavaş yavaş yazılı edebiyat oluşturmaya başlamıştır. Kırgız edebiyatında yazılı eserlerin yoğunlaştığı dönem Sovyet ihtilali sonrasına denk gelmektedir. Bu dönemde edebi faaliyetler üzerinde rejimin yoğun bir baskı oluşturduğu açıkça görülmektedir. Bu dönemde meydana getirilen eserler rejimin baskısı ile sosyalist realizm etkisi altında yazılmıştır.

İncelediğimiz “Kurman Cılga” adlı eserin yazarı Kasımalı Bayalinov’da bu eserini sosyalist realizm etkisi altında kaleme almıştır. Eserde anlatılan asıl hikaye her

ne kadar Sovyet ihtilali öncesinde yaşanmış olsa da eserin anlatılma zamanı ve yayınlanma zamanı bu akımın etkili olduğu döneme denk gelmektedir. Bunların yanı sıra eserde devamlı olarak geçmiş kötülenmiş yeni rejime övgüler dizilmiş, din adamları kötü karakter olarak yansıtılmış, sosyal adaletsizlik vurgulanmış, eski eğitim sistemi ve benzeri konular devamlı olarak eleştirilmiştir. Yazılı Sovyet Kırgız edebiyatının ilk temsilcileri arasında yer alan Kasımalı Bayalınov eserlerini genel olarak sosyalist realizm akımının etkisi ile yazmıştır. Bu nedenle çalışmamızda yazarın hayatı ve diğer eserleri hakkında da kısaca bilgiler verdik. Eserlerinde genel olarak sosyalist realizm akımının etkilerini gördüğümüz yazarımızı etkileyen ve eserlerinde işlediği bir diğer konu ise 1916 yılında gerçekleşen “Kırgız Ürkünü” hadisesidir. Yazarın en çok ses getiren “Acar” isimli hikayesi bunun en iyi örneğidir. Bu eserinde hikayenin kahramanı olan Acar ismindeki bir kız çocuğunun ürkünde çektiği sıkıntıları ve zorlukları anlatmıştır.

İncelediğimiz “Kurman Cılga” adlı eser her ne kadar sosyalist realizm akımı etkisi altında kaleme alınmış olsa da içerisinde köklü bir geçmişe sahip olan Kırgız milli kimliğine dair birçok kültürel unsura yer verilmiştir. Eserde Kırgız Türklerinin misafir kültüründen at kültürüne, ölüm adetlerinden düğün adetlerine ve bunlar gibi kimlik oluşumunda etkili olan birçok kültürel değere yer verilmiştir. Hikayenin anlatıldığı dönem Sovyet ihtilali sonrası dönemdir. Bu dönemde de Kırgızların misafir kültürü, yazlak kışlak kültürü, müzik kültürü gibi unsurlarının devam ettiğini görmekteyiz. Eser içerisinde yer verilen bu kültürel unsurlar milli kimlik hassasiyetinin korunduğunu ve yaşatıldığını göstermektedir.

Milli kimliğin başlıca unsurlarından olan din konusu eser içerisinde fazla işlenmemiş olsa da kötü karakterlerden bir tanesi bir din adamı üzerinden kurgulanmıştır. Bunun sebebi olarak eserin sosyalist düşünce yapısı ile yazılmış olmasını gösterebiliriz. Yine de eserde kuran okunması ve molların vaazı eşliğinde adaklar adanması gibi İslami unsurlar mevcuttur.

Eser içerisindeki bir diğer önemli kimlik unsuru ise edebiyattır. Eser içerisinde sözlü edebiyat geleneğinin yaşadığını görmekteyiz. Manas Destanına göndermeler mevcuttur. Bunların haricinde sözlü edebiyat ürünü olan ağıtlara yer verilmiştir.

Eserde genel olarak bir vatan kavramı işlenmemekle birlikte yurt, halk kavramlarına önem verildiği görülmektedir. Tüm zorluklara rağmen yurdunu ve halkını

terketmek istemeyen başkahraman “Kurman” sonunda ölüm tehlikesi olmasına rağmen başka yere kaçıp gitmek istememiştir. Milli kimliğin olmazsa olmazlarından olan vatan, millet sevgisinin ve bağının tüm zorluklara rağmen yaşatıldığı görülmektedir.

Bu unsurların haricinde eserde sosyalist realizm akımının etkisi yoğun şekilde kendisini hissettirmektedir. Yeni rejimi güçlendirmek adına geçmiş zaman daima kötülenmiş yeni zaman ise daima övülmüştür. Sosyal adaletsizlik vurgusu yapılmış, eski eğitim sistemi devamlı eleştirilmiştir. Bu gibi konular haricinde Sovyet rejiminin oluşturmak istediği Sovyet kimliğinin ideal insan tipi devamlı olarak eserin kahramanları üzerinden örneklenmiştir.

Eseri yazarı açısından değerlendirecek olursak, sosyalist düşünce yapısına sahip olan yazarımız ihtilal öncesi birçok durumu eleştirmekle birlikte o zamana ait olan milli değerleri eserinde işlemiştir. Ölüm adetlerini, düğün adetlerini, misafir ağırlama adetlerini detaylı şekilde hikayesinde işlemesi yazarın milli hassasiyetlerinin olduğunu göstermektedir.

Son olarak incelediğimiz eser her ne kadar sosyalist realizm akımı etkisinde yazılmış olsa da içerisinde Kırgız milli kimliğine ait birçok unsuru barındırdığını görmekteyiz. Bu durumda Kırgız Türklerinin Sovyet ihtilali sonrasında dahi milli kimliklerine sahip çıkarak gelecek nesillere aktardıkları sonucuna varabiliriz.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2019). Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.
- Akyol, T. (1993). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.7. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları,211-213.
- Altınoğlu, Z. (2013). Kırgızistan'da İlk Milli Gazatenin Tarihçesi. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:29, 73-90.
- Arık, D. (2005). Kırgızlarda Kurban Fenomeni. AÜİFD, 157-174.
- Arıklı, E. (2015). Başlangıçtan Günümüze Kırgızistan ve Kırgızlar. Ankara: Nüans Kitabevi.
- Arıkoğlu, E. (2018). Kırgızca-Türkçe Sözlük. Ankara: BENGÜ YAYINLARI.
- Aşlar, H. (2017). Kırgız Halk Şiirinde "Ürkün" Yansımaları. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt 6sayı 4, 1-11.
- Aşlar, H. (2020). Modern Kırgız Edebiyatına Eleştirel bir Bakış Ve Bir Tasnif Denemesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.c:13 S:71, 12-33.
- Aydoğdu, H. (2004). Modern Kimlikte Öznenin Ölümü. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi. S: 10, 115-147.
- Aynakulova, G. (2006). Kırgızlarda Evlilik Ve Evlenme Törenleri. Milli Folklor, 95-106.
- Belek, K. (2017). Göçebe Uygarlığı Işığında Türk Atının Yetiştirilmesi Ve Mülkiyeti (Kırgız Kültürü Örneğinde) . Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. S.6/2, 1043-1057.
- Buran, A. Alkaya, E. (2009). Çağdaş Türk Lehçeleri. Ankara: Akçağ.
- Cebeci, S. (2016). Kırgızistan'da Dini Durum Ve Sovyet Sonrası Dini Gelişmeyi Besleyen Etkenler. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.5.S.3, 103-117.
- Cigitov, S. (2006). Kırgız Yazı Dilinin Ortaya Çıkması Ve İlk Edebi Örnekler. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 521-524.
- Çelebi, İ. (2006). Kırgız Halk Edebiyatında Koşoklar(Ağıtlar), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

- Çelik, F. (2017). 8. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri. Maddi Kültür (s. 311-325). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çetin, N. (2019). Roman Çözümleme Yöntemi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2018). Halk Edebiyatına Giriş 1. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Dalbay, R. S. (2018). "Kimlik" ve "Toplumsal Kimlik" Kavramı. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S.:31, 161-176.
- Dıykanbayeva, M. (2009). Kırgız Türklerinde Ölüm. Milli Folklor Dergisi. S:82, 89-97.
- Dıykanbayeva, M. (2016). Zamane Şiirlerinin İlk Temsilcileri Kalıgöl ve Arstanbek. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (20) 1, 77-90.
- Dıykanbayeva, M. (2017). Kırgızlarda "Dört Tülük" Hayvanla İlgili İnanış Ve Uygulamalar. Milli Folklor Dergisi, 133-140.
- Doğan, S. (2009). Kırgız Masalları (Metin-İnceleme).Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü : Ankara.
- Duman, G. B. (2015). 19. Yüzyıl Kırgız Şiiri ve Dönemin Sosyal ve Siyasi Gelişimlerinin Şiirdeki Yansımaları. Bilig, 2.
- Durbilmez, B. (2018). Türk Dünyası Kültürü 1. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Elçin, Ş. (1989). Türk Bilmeceleeri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergeshov, E. (2011). Kırgız Türklerinin Kültüründe Müzikterapi Uygulamaları Ve Maneviyat İlişkisi.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Ergün, R. (2014). Milli Ve Siyasi Bir Kimlik: Türk. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sivas.
- Güngör, A. (2014). Kırgızlarda Kartalla Avcılık Geleneği. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), 319-339.
- Güngör, S. (2015). Kırgız Akınlık Geleneği Üzerine Türkiye Türkçesiyle Yapılmış Olan Çalışmalar. Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (Karefad) 5 , 27-38.

- Güvenç, B. (1995). Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Hakan, Y. E. (2020). Saken Seyfulli'nin Ayşa Romanında Sovyet Dönemi Kazak Milli Kimliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Niğde.
- İmanaliyev, K. (1996). Kasımalı Bayalınov. Bişkek: Kırgızstan Basması.
- İmanaliyev, K. (2007). "Kasımalı Bayalınov",Kırgız Adabiyatı 10, hzl: Asanaliyev, Baygaziev vd., . Bişkek: Bilim Kutu.
- Iysaeva, N. (2015). Kasımalı Bayalınov. Bişkek: İmak Ofset.
- Joldoshov, A. (2013). Kabilecilik, Bölgecilik ve Etnisite: Kırgız Kimliği Üzerine Çalışmalar. OAKA, c:8, s:15, 101-133.
- Kadyrov, M. (2014). Kırgızistan'da Ceditçilerin Eğitim Alanındaki Faaliyetleri. Dini Araştırmalar. Temmuz-Aralık, C.17, Sayı:45, 159-172.
- Kalafat, Y. (2009). Kodlar- Kültler- 1 Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalkan, M. (2006). Kırgızlar ve Kazaklar. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Karaduman, S. (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü. Journal of Yasar University, 2886-2899.
- Kaya, D. (2015). Kırgız Destanları. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kemal Polat, S. E. (2016). Kırgız Türkleri'nin Hayatında Gelenek Ve İnanışlarınRolü. Universal Journal of Theology, 20-30.
- Koç, S. (2009). Sovyet Döneminden Önce Kırgız Edebiyatı. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22-36.
- Köseoğlu, N. (2018). Milli Kültür ve Kimlik. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kundakçı, M. (2019). Kırgız Şiirinde 'Akan Su' Akımı İle Yapılan Tabiat Güzellemesinin Çağrışımları Üzerine. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi- 42-Yaz, 187-202.

- Kurubaş, E. (2006). SSCB Sonrası Türk Cumhuriyetlerinde Yeni Uluslaşma Süreçleri Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, C. 2, S.5,, 112-133.
- Kuzucu, M. (2021). Moldo Kılıç Şamırkan Uulu'nun Şiirlerindeki Muhteva Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Karabük.
- Mehmet Yüce, B. D. (2007). Kırgız Türklerinde Evlenme Geleneği. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi. C.4. S.1, 7-24.
- Murzakulova, G. (2014). İsmail Gaspıralı ve Kırgızistan'da Ceditçilik Hareketi. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi. C.11. S.4, 268-283.
- OĞUZ, M. ((Editör) 2008). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Özdil, M. (2017). Kolektif Ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S:28, 383-400.
- Özgen, N. (2014). Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında (1900-1950) Kırgız Edebiyatı Tarihi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özlü, Z. (2015). Kırgız Adı ve İnançları İle İlgili Bazı Bulguların Türk Dünyası Vatandaşlığı Bağlamında Önemi. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 98-104.
- Sağlam, A. (2017). Kırgız Etnik Kimliği ve Ulus Devlet Yapılanması. İstanbul: Az Kitap.
- Saliev, M. (2019). Osmanaalı Sıdık Uulu'nun Eserler Örneğinde Geçiş Dönemi Kırgızcası. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Niğde .
- Saliev, M. (2020). Kırgız Türkçesinde ölüm Kelimesi İle İlgili Kavram Alanı. Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, 110-127.
- Sepetçioğlu, M. N. (2001). Karşılaştırmalı Türk Destanları. İstanbul: İrfan Yayıncılık.

- Seyidoğlu, B. (1992). Türk Mitolojisi ve Efsanelerinde Aile. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi (s. 576). içinde Ankara: T.C. BAŞBAKANLIK AİLE ARAŞTIRMA KURUMU.
- Smith, A. (1994). Milli Kimlik. (Çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Söylemez, O. (2013). Çağdaş Türk Edebiyatları 2. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Söylemez, O. (2018). Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Supataeva, S. (2019). Kırgız Türklerinde Çocuk Folkloru. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Nevşehir .
- Şerifoğlu, Y. (2012). Aydınlanma Hareketi İçinde Kırgızistanın ve Kırgız Aydınlarının Genel Durumu. Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi. Yıl:3/sayı:17/Eylül-Ekim, 221-230.
- Şimşek, S. (2002). Günümüzün Kimlik Sorunu Ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. S:3, 29-39.
- Şimşek, S. (2018). Kırgız Türklerinin Bilmeceleri (İnceleme-Metin).Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Tagızade, L. (2006). Sosyalist Realizm: Kökeni, Oluşum Süreci ve Kavramı. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi.C.3.S.4, 7-24.
- Talat tekin, M. Ö. (1999). Türk Dilleri Giriş. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Tan, A. (2017). Kırgız Türkçesi. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tansü, Y. E. (2018). Kırgızlar'ın Sosyal ve Kültürel Hayatı. Ankara: İksad Publishing House.
- Taşbaş, E. (2016). Kırgız Dili Diyalektleri. Gazi Türkiyat, 241-267.
- Taşbaş, E. (2018). Kırgızlarda “Yedi Ata” Kavramı. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2018 Güz (29), 7-16.
- Tutar, H. (2006). Ulus Devlet Oluşumunda Kırgız Kimliği.Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

- Tutar, H. (2007). Kırgızlarda Akrabalık Terminolojisi Ve Akrabalık İlişkileri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 155-169.
- Türkkan, Z. (2011). Kimliğin Oluşumunda Ve Korunmasında Dinin Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara .
- Vatandaş, S. (2020). Sosyal Medya Mecralarında Kimliğin Sanallaşması (Bireysel ve Toplumsal Gerçeklikten, Sosyal Medyanın Sanallığına: Bireysel ve Kolektif Kimliklerin Anlamsal ve İşlevsel Değişimi). *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 220-249.
- Yıldız, N. (2007). Kırgız Halk Edebiyatı 1. Ankara: Alp Yayınevi.
- Yıldız, H. (2003). Kırgız Atasözleri. *Milli Folklor*, 178-181.
- Yıldız, N. (2009). Türk Destancılık Geleneği. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7-15.
- Yudahin, K. (2011). Kırgız Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yüce, M. (2006). Kırgız Türklerinin Ulusal Kimlik Politikası. *AKADEMİK BAKIŞ Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 1-12.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : İsmail Yakıcı

Doğum Yeri ve Tarihi :

Medeni Hali :

İletişim Bilgileri :

EĞİTİM

2003-2007

Zara Çok Programlı Lisesi

2010-2014

Cumhuriyet Üniversitesi- Edebiyat Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri Ve Edebiyatları Bölümü

İŞ DENEYİMİ

2014-2015

Yozgat Mostar Erkek Öğrenci Yurdu-

Yurt Müdür Yardımcısı

2016-2016

Yozgat Eksen İzcilik Gençlik Merkezi- Yönetici

2017-2018

Kayseri Gül Erkek Öğrenci Yurdu-

Büro Personeli

2021-

Kocaeli Hacı Kamil Hüseyin Kuran Kursu

Büro Personeli

